

İSTANBUL 39

İLÇELERİN SOSYOEKONOMİK GÖRÜNÜMÜ

İSTANBUL 39

İLÇELERİN SOSYOEKONOMİK GÖRÜNÜMÜ

İLKE YAYINLARI: 249
ARAŞTIRMA RAPORLARI: 20
İstanbul 39: İlçelerin Sosyoekonomik Görünümü

Proje Yürütücüsü: Ahmet Sait Öner

Proje Danışmanları: Elyesa Koytak, Ramazan Tiyeck

Yazar: Enes Kuru

Yayın Koordinatörü: Mehtap Nur Öksüz

Veri Derleme ve Görselleştirme: Enes Kuru, Şüheda Nur Uzuntaş, Kadriye Yıldız, Yüstra Muslu

Katkıda Bulunanlar: Fatih Gündoğan, Nihat Erdoğmuş, Ziya Paköz

Tasarım: Seyfullah Bayram

© İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı, İstanbul 2025

E-ISBN: 978-625-8350-15-9

DOI: <http://dx.doi.org/10.71174/ar20>

İLKE Vakfı, toplumsal meselelerle ilgili bilgi, politika ve strateji üreten, karar alıcılara yol gösterecek araştırmalar yapan ve gelecek için gerekli birikimin oluşmasına katkı sağlayan bir sivil toplum kuruluşudur.

Bu araştırma raporu Toplumsal Düşünce ve Araştırmalar Merkezi (TODAM) tarafından hazırlanmıştır. TODAM; adil, hakkaniyetli ve müreffeh bir toplum hedefini hayata geçirmek üzere düşünce ve strateji üretmektedir.

Aziz Mahmut Hüdayi Mah. Türbe Kapısı Sk. No: 13 Üsküdar/ İstanbul | +90 216 532 63 70 | todam@ilke.org.tr | ilke.org.tr

© Tüm hakları saklıdır. İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfının yazılı izni olmadan bu eserin hiçbir kısmı elektronik ya da mekanik yollarla çoğaltılamaz. Raporda belirtilen görüşler yazara aittir ve İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfını bağlamaz.

İçindekiler

Takdim	7
Giriş	8
Demografi	12
Hanehalkı ve Aile	23
Göç	33
Ekonomi	43
Eğitim	54
Sağlık	66
Dezavantajlı Gruplar	74
Ulaşım	82
Çevre ve Enerji	94
Deprem ve Afet	104
Sosyal Hayat	112
İlçelerin Sosyoekonomik Konumu	124
Sonuç	127

Tablo, Grafik ve Haritalar

Tablolar

Tablo 1. İlçelerin İstanbul Nüfusu İçinde Paylarında Değişim (% , 2013-2023)	16
Tablo 2. İstanbul'da Doğurganlık Hızı ve Net Göç (2013-2023)	18
Tablo 3. İkamet Amaçlı Yapı İzni Verilen Bina ve Daire Sayısı En Yüksek İlçeler (2013-2023)	26
Tablo 4. Toplam Hanehalkı İçinde Tek Ebeveyn ve Çocuklardan Oluşan Aile Oranı (% , 2023)	31
Tablo 5. Özel Milletlerarası Okul (İlkokul-Ortaokul-Lise Düzeyi Toplam, 2023)	42
Tablo 6. ATM Sayısı En Yüksek ve En Düşük İlçeler	46
Tablo 7. Yüksek Lisans veya Doktora Mezunu Oranı (% , 2023)	57
Tablo 8. Okuma Yazma Bilmeyenlerin Oranı En Yüksek 10 İlçe (% , 2023)	58
Tablo 9. Okul Başına Düşen Öğrenci Sayısı En Yüksek Beş İlçe (2023-24)	61
Tablo 10. Ortaokulda Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı İlin Üzerinde Olan İlçeler (2023-24)	62
Tablo 11. Merkezi İdareden Enerji Desteği Alan Hanehalkı Oranı En Yüksek İlçeler (% , 2023)	77
Tablo 12. Sosyal Güvenlik Primi Hazine Tarafından Karşılana Nüfus Oranı (% , 2023)	77
Tablo 13. İstanbul'da Toplu Taşıma Araçlarına Göre Yolcu Dağılımı (2023)	83
Tablo 14. Raylı Sistem Toplam Yolcu Sayısı (2023)	86
Tablo 15. Kurumlara Göre Otopark Kapasitesi (2024)	89
Tablo 16. Bisiklet ve Mikro Mobilite Park Alanı Sayısı En Yüksek İlçeler (2023)	92
Tablo 17. 5-14 Yaş Aralığındaki Nüfus İçerisinde 10 Çocuk Başına Düşen Çocuk Park Alanı (m², 2023)	97
Tablo 18. Son 10 Yılda Kişi Başına Üretilen Ortalama Günlük Evsel Atık Miktarı (kg, 2013-2023)	98
Tablo 19. Son 10 Yılda Günlük Kişi Başı Su Tüketim Ortalaması (lt, 2013-2023)	99
Tablo 20. Sobayla Isınan Hanelerin Oranı En Yüksek İlçeler (% , 2022)	102
Tablo 21. Deprem Senaryosuna Göre En Çok Can Kaybı ve Hasar Öngörülen İlçeler (2021)	106
Tablo 22. Çok Ağır ve Ağır Hasarlı Bina Oranı En Yüksek 10 İlçe (% , 2021)	107
Tablo 23. İkamet Ettiği Binayı Riskli Görenlerin Oranı (% , 2022)	111
Tablo 24. Kültür Envanteri, İlçenin Toplam İçindeki Payı (% , 2024)	120

Grafikler

Grafik 1. Mahalle Bazlı Nüfus Yoğunluğu Dağılımı (Mahalle Sayısı, 2023)	15
Grafik 2. Belirli İlçelerin Nüfus Artış Seyri (2013-2023)	17
Grafik 3. Yaş Gruplarının Dağılımı (% , 2023)	20
Grafik 4. İstanbul Nüfusunda Kuşakların Payı (% , 2013-23)	21
Grafik 5. Medeni Durum (% , 2023)	29
Grafik 6. İstanbul'daki Evlenme Sayısı ve Kaba Evlenme Hızı (2013-2023)	31
Grafik 7. Gelir Düzeyi En Düşük İstanbul İlçelerinde Kaba Evlenme Hızı (2021-2023)	32
Grafik 8. İstanbul'da İkamet Edenlerin Doğum Yerine Göre Dağılımı (2013-2023)	34
Grafik 9. İkamet Edilen İlçelere Göre Doğum Yerleri (% , 2023)	35
Grafik 10. Tahmini Net Göç (2022)	39
Grafik 11. İstanbul'da Kayıtlı Yabancı Sayısı (2021-2024)	39
Grafik 12. İstihdamın Sektörel Dağılımı (% , 2014-2023)	47
Grafik 13. Eğitim Düzeyi (% , 2023)	55
Grafik 14. Cinsiyete Göre Eğitim Düzeylerinin Dağılımı (% , 2023)	59

Grafik 15. Kamu ve Özel Sağlık Kurumları (2023)	69
Grafik 16. T.C. İstanbul Valiliği Açık Kapı Birimlerine Yapılan Sosyal Hizmet Başvuru Sayısı (2022-2023)	76
Grafik 17. İlçelerin Yaşlı Dostu Olma Hâli (Oran, 2022)	79
Grafik 18. Hanelerin Hafta sonu Aktivite Tercihleri	118
Grafik 19. İlçelerin Sosyoekonomik Konumu	124

Haritalar

Harita 1. Nüfus (2023)	13
Harita 2. İlçelerin İstanbul Nüfusu İçindeki Payı (% , 2023)	14
Harita 3. Nüfus Yoğunluğu (2023)	14
Harita 4. Son 10 Yıldaki Nüfus Artış Oranı (% , 2013-2023)	16
Harita 5. Yıllık Nüfus Artış Hızı (% , 2023)	18
Harita 6. Genel Doğurganlık Oranı (Binde, 2023)	19
Harita 7. 0-25 Yaş Aralığının İlçe İçindeki Payı (% , 2023)	22
Harita 8. Toplam Hanehalkı Sayısı (2023)	24
Harita 9. Son 10 Yılda Hanehalkı Sayısındaki Değişim (% , 2013-2023)	25
Harita 10. Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü (2023)	26
Harita 11. Son 10 Yılda Ortalama Hanehalkı Büyüklüğündeki Değişim (% , 2013-2023)	27
Harita 12. Toplam Hanehalkı İçinde Tek Kişilik Hanehalkı Oranı (% , 2023)	28
Harita 13. Medeni Durumu Boşanmış Olan Nüfus Oranı (% , 2023)	30
Harita 14. İstanbul'da İkamet Edip Diğer İllerde Doğınların Doğum Yerlerine Göre Dağılımı (% , 2023)	36
Harita 15. İstanbul'da İkamet Edenlerin Nüfusa Kayıtlı Olduğu İl Oranı (% , 2023)	36
Harita 16. İlçede Nüfusu İstanbul'a Kayıtlı Olanların Oranı (% , 2023)	37
Harita 17. İlçedeki Nüfusun En Çok Kayıtlı Olduğu İl (2023)	37
Harita 18. Son Üç Yıldaki Tahmini Net Göç (2020-2022)	38
Harita 19. İlçedeki Kayıtlı Suriyelilerin İldeki Toplam Kayıtlı Suriyeli Nüfusa Oranı (% , 2019)	40
Harita 21. Yabancı Nüfusun İlçe Nüfusuna Oranı (% , 2019)	41
Harita 20. İlçede Yabancılar Arasında En Yoğun Etnik Grup (2019)	41
Harita 22. Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (Skor, 2022)	44
Harita 23. Ticaret Siciline Kayıtlı Firma Sayısı (2024)	45
Harita 24. Banka Şube Sayısı (2024)	45
Harita 25. Çalışma Çağındaki Nüfus Oranı (% , 2023)	46
Harita 26. İldeki Toplam Sanayi İstihdamında İlçelerin Payı (% , 2021)	48
Harita 27. Birim Alanlara Göre Gelir Düzeyinin Kent Genelinde Yayılımı	49
Harita 28. Aylık Ortalama Hanehalkı Geliri (TL, 2016)	49
Harita 29. Gelir Dağılımı Heterojenlik Endeksi (Puan, 2016)	50
Harita 30. Ev Sahipliği Oranı (% , 2022)	51
Harita 31. İstanbul İlçelerinde Ortalama Kira Bedeli (TL, Kasım 2024)	52
Harita 32. Son İki Sene İçerisinde Ortalama Kira Bedeli Kaç Katına Çıktı (Kasım 2022 – Kasım 2024)	53
Harita 33. Yükseköğretim Mezunu Oranı (% , 2023)	56
Harita 34. Son 10 Yılda Yükseköğretim Mezunu Oranındaki Artış (% , 2013-2023)	57
Harita 35. Eğitim Düzeyi Lise Seviyesinin Altında Olanların Oranı (% , 2023)	58
Harita 36. Yükseköğretim Mezunu Oranında Kadın-Erkek Farkı (2023)	59
Harita 37. Devlet İlkokullarında Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı (2023-24)	60
Harita 38. Devlet İlkokullarında Bir Sınıftaki Ortalama Öğrenci Sayısı (2023-24)	61
Harita 39. Devlet İlkokullarında Şube Sayısının Derslik Sayısına Oranı (2023-24)	62
Harita 40. Devlet Ortaokullarında Şube Sayısının Derslik Sayısına Oranı (2022-23)	63
Harita 41. Okul Öncesi (Anasınıfı ve Anaokulu) Öğrenciler Arasında Özele Gitme Oranı (% , 2023-24)	64
Harita 42. İlkokul Öğrencileri Arasında Özel Okula Gitme Oranı (% , 2023-24)	64
Harita 43. Giriş Puanı En Yüksek İlk 100 Lise Kontenjan Oranı (% , 2023-24)	65

Harita 44. 10.000 Kişi Başına Düşen Aile Hekimi Sayısı (2021)	67
Harita 45. Kamu Sağlık Kurumları (2023)	68
Harita 46. Özel Muayenehane Sayısı (2023)	70
Harita 47. Diş Hekimi Sayısı (2024)	71
Harita 48. Özel Ağız ve Diş Polikliniği ve Muayenehane Sayısı (2023)	72
Harita 49. Eczane Sayısı, 2024	72
Harita 50. Bireysel Sağlık ve Destek Ürünleri Satış Noktaları (2024)	73
Harita 51. Birim Alanlara Göre Kırılabilirliğin Kent Genelinde Yayılımı	75
Harita 52. Türkiye Aile Desteği Kapsamında Yardım Alan Hanehalkı Oranı (% , 2023)	77
Harita 53. İBB'den Sosyal Yardım Alan Hane Oranı (% , 2023)	78
Harita 54. İlçedeki Yaşlı Nüfus Oranı (% , 2023)	78
Harita 55. İlçedeki Çocuk Nüfus Oranı (% , 2023)	80
Harita 56. Engelli Birey Bulunan Hane Oranı (% , 2023)	81
Harita 57. İETT Hat güzergahları (2024)	83
Harita 58. Minibüs Hat güzergahları (2024)	84
Harita 59. Raylı Sistem Ağı (2024)	85
Harita 60. Raylı Sistem Yolcu Sayısı (2023)	85
Harita 61. Hanelerdeki Özel Araç Sahipliği Oranı (% , 2022)	87
Harita 62. İstanbul Yıllık Araç Geçiş Yoğunluğu (Sensör Bazlı, 2023)	88
Harita 63. İSPARK Otopark Araç Kapasite Yoğunluğu (2024)	89
Harita 64. Taksi Durak Sayıları (2024)	90
Harita 65. Bisiklet Yolları (2024)	91
Harita 66. Yayalaştırılmış Yollar (2023)	92
Harita 67. Kişi Başına Düşen Aktif Yeşil Alan Miktarı (m ² , 2022)	95
Harita 68. İstanbul Açık ve Yeşil Alanların Erişilebilirliği	96
Harita 69. Kişi Başı Günlük Evsel Atık Miktarı (Kg, 2023)	97
Harita 70. Kişi Başı Günlük Su Tüketim Miktarı (lt, 2023)	99
Harita 71. Son 10 Yılda Kişi Başı Günlük Su Tüketim Miktarındaki Değişim (lt, 2014-2023)	100
Harita 72. Son 5 Yılda Hane Başına Mesken Doğalgaz Tüketimi Ortalaması	101
Harita 73. Birinci Sınıf Gayrisihhi Müessese Sayısı (2023)	102
Harita 74. Savunmasız (Yaşlı ve Çocuk) Nüfus Oranı (% , 2023)	105
Harita 75. 7.5 Mw Büyüklüğünde Deprem Sonrası Kullanılamaz Bina Oranı (% , 2021)	107
Harita 76. Kişi Başına Düşen Acil Toplanma Alanı (kişi/m ²)	108
Harita 77. İkamet Amaçlı Yapı İzni Verilen Bina Sayısı (2010-2023)	109
Harita 78. Kentsel Dönüşümün Bir İhtiyaç Olduğunu Düşünenlerin Oranı (% , 2022)	110
Harita 79. Yaşam Kalitesi Endeksi (Skor, 2020)	113
Harita 80. Yaşam Memnuniyeti (1-5 Arası, 2022)	114
Harita 81. Kişilerin İkamet Ettiği İlçeye Aidiyet Düzeyi (1-5 Arası, 2022)	115
Harita 82. Yaşanılan Konutta Ortalama İkamet Süresi (2022)	116
Harita 83. Toplam Semt Pazarı Sayısı (2024)	117
Harita 84. Hanelerin Gıda Alışverişini İnternette Yapma Sıklığı (1-5 Arası)	117
Harita 85. Toplam Spor Alanları (ha, 2023)	119
Harita 86. Hanelerdeki Haftalık Düzenli Spor Yapma Oranı (% , 2022)	120
Harita 87. Cami Sayısı (2024)	121
Harita 88. Sosyal Olgu Öncelikleri, Dine Verilen Önem Düzeyi (1-5 Arası, 2022)	122
Harita 89. Eşlerin Birbiriyle Tanışma Biçimleri – Modern Yöntemler (% , 2022)	123

Takdim

Av. Ahmet Sait Öner

İLKE Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı

İLKE Vakfı eğitim, hukuk, iktisat ve toplumsal meseleler üzerine araştırmalarını titizlikle sürdürmekte, bu veçhile alanda yaşanan gelişmelerin seyrini takip etmektedir. Kamusal ve sivil alanın görünümüne dair yaptığımız araştırmaları veri temelli bir şekilde analiz ederken elde ettiğimiz tespit ve çözüm önerilerini kamuoyuyla paylaşıyoruz. İLKE Vakfının tüm bu çalışmaları şeffaf bir şekilde kamuoyuyla paylaşılmakta, karar alıcılar, politika üreticiler, araştırmacılar ve sair ilgililerin istifadesine sunulmaktadır.

Toplumsal Düşünce ve Araştırma Merkezi (TODAM) tarafından hazırlanan *İstanbul 39: İlçelerin Sosyoekonomik Görünümü* raporu, İstanbul'un ilçelerindeki sosyoekonomik farklılıkları detaylı bir şekilde analiz ederek kentin dinamiklerini anlamaya katkı sunmayı amaçlamaktadır. TODAM, her yıl Türkiye toplumunun görünümünü ele aldığı alan izleme raporlarına ek olarak bu yıl, İstanbul ilçelerinin demografik yapısı, göç olgusu, eğitim, sağlık, ulaşım altyapısı, çevre ve enerji gibi başlıkları derinlemesine incelemiş ve deprem ile afet gibi riskleri çok yönlü bir şekilde analiz etmiştir.

İstanbul, Türkiye'nin toplumsal, ekonomik ve kültürel çeşitliliğini yansıtan en büyük metropolü olmanın yanı sıra, derin eşitsizliklerin ve mekansal ayrışmanın da gözlemlendiği bir şehir konumundadır. İstanbul özelinde yapılan her türlü araştırma bizlere sadece Türkiye değil içinde yaşadığımız dünyaya dair de teferruatlı veriler sunmaktadır. Kent ve konut hayatı, siyasi, kültürel değişim ve dönüşüm, eğitim, sağlık ve ekonomik görünüm gibi başlıklar mekandan insana, insandan topluma varan gelişmelere mercek tutmaktadır.

İLKE Vakfı olarak, *İstanbul 39: İlçelerin Sosyoekonomik Görünümü* raporu ile İstanbul'un karşılaştığı sorunları tespit etmeyi ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri geliştirmeyi amaçlayarak üzerimize düşen sorumluluğu yerine getirmekteyiz. Bu çalışmayla karar alıcıların, politika uygulayıcıların, araştırmacıların ve sair ilgililerin sahipsiz bilgi ile meseleye yaklaşmalarına imkan sunaktayız. Bu imkanın aynı zamanda adil ve müreffeh bir toplum yapısına kavuşmanın vesilesi olmasını temenni ediyoruz. Bu raporun ortaya çıkmasında emeği geçen raporun yazarı ve TODAM Araştırmacısı Enes Kuru'ya, TODAM Direktörü Prof. Dr. Ramazan Tiyek'e ve yayın ekibine en içten teşekkürlerimizi sunarız.

Giriş

Enes Koru

TODAM Araştırmacısı

Toplumsal Düşünce ve Araştırma Merkezi olarak, Türkiye'nin toplumsal dönüşümünü ve iller arasındaki farklılıkları her yıl düzenli olarak yayımladığımız "Toplumun Görünümü" raporlarıyla izliyoruz. İstanbul, Türkiye'nin toplumsal, kültürel ve ekonomik çeşitliliğini bünyesinde barındıran, adeta ülkenin bir mikrokozmosu niteliğinde bir mega kent olma özelliği taşımaktadır. Küresel ölçekte bir metropol olmanın yanı sıra, dikkat çeken dinamikleri ve zıtlıklarıyla önemli bir odak noktası oluşturmaktadır. İstanbul, 39 ilçesi ve 15 milyonu aşan nüfusuyla sosyoekonomik açıdan oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu çeşitlilik, İstanbul'un ilçelerinin farklı dinamiklere sahip olmasına ve her bir ilçenin kendine özgü özellikler taşımasına yol açmaktadır.

İstanbul hem güçlü bir dünya metropolü hem de derin sosyoekonomik eşitsizliklerin yaşandığı bir şehir olarak öne çıkmaktadır. Eğitim, sağlık, ekonomik, kültürel ve sosyal alanlarda Türkiye ortalamasının çok üzerinde imkanlara sahip olsa da, bu fırsatlar eşit dağılmamakta; bazı dezavantajlı bölgelerde Türkiye ortalamasının bile altında koşullar yaratmaktadır. Bu nedenle, İstanbul ilçelerinin sosyoekonomik açıdan incelenmesi hem kentin dinamik yapısını anlamak hem de bölgesel eşitsizlikleri ortaya koymak açısından kritik bir öneme sahiptir.

İstanbul; sosyoekonomik, demografik ve mekansal açıdan büyük farklılıklar içeren dinamik bir yapıya sahiptir. İlçeler arasında demografik yapıdan ekonomik faaliyetlere, eğitimden sağlığa, sosyal yaşamdan ulaşım altyapısına birçok alanda belirgin eşitsizlikler görülmektedir. Bazı ilçeler dinamik nüfus artışı, genç nüfus ve göç hareketliliğiyle öne çıkarken, bazıları yaşlı nüfusun yoğunlaştığı, hanehalkı büyüklüğünün giderek azaldığı yerleşim bölgelerine dönüşmektedir. Eğitim, sağlık ve ulaşım altyapısındaki yetersizlikler ile yoğun kentleşmenin çevresel sürdürülebilirlik üzerindeki olumsuz etkileri, ilçeler arasındaki eşitsizlikleri daha da derinleştirmektedir. Kültürel, ekonomik ve sosyal farklılıkların yaşam kalitesine yansıdığı İstanbul'da, gelir adaletsizliği yapılaşmakta ve refah düzeyi farklı bölgelerde büyük değişkenlik göstermektedir.

Bu raporu hazırlarken temel motivasyonum, İstanbul'un karmaşık yapısını anlamak ve bu yapıyı daha iyi anlamaya yönelik bir katkı sunmaktır. İstanbul'un farklı ilçelerinde ikamet etmiş, eğitim almış ve çalışmış biri olarak, bu şehirde her gün farklı bir İstanbul ile karşılaşmanın etkileyici çelişkilerini deneyimledim. Ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan birbirinden oldukça farklı hayatların bir arada yaşandığı bu kentte, yalnızca merkez ile çeper veyahut farklı ilçeler arasında değil, bazen birkaç caddenin ayırdığı komşu semtler arasında bile keskin farklılıklar göze çarpmaktadır. İstanbul'un bu iç içe geçmiş ve derinleşen eşitsizliklerle şekillenen heterojen yapısının daha fazla tartışılmayı, analiz edilmeyi ve anlaşılmayı hak ettiğine inanıyorum.

İstanbul 39'un temelleri, Şubat 2024'te yayımladığımız *Toplumun Görünümü 2023 Kent ve Konut* raporundaki "İstanbul'da Konut" bölümüne dayanıyor. Bu çalışmada büyükşehirde artan kira fiyatları, yapı izinleri ve konut satışları gibi göstergeler üzerinden İstanbul ilçelerini mukayese ettik.

Daha sonra, 2024 yerel seçimleri öncesinde İstanbul ilçelerine dair birtakım içerikler ve infografikler hazırladık ve bu çalışmalar neticesinde bölgesel eşitsizliklerin elde ettiğimiz verilerde net bir şekilde görüldüğünü fark ettik. Bu süreç, mekansal eşitsizlikleri daha somut bir şekilde ele alma ihtiyacını doğurdu. Nihayetinde hazırladığımız veri setini genişleterek kapsamlı bir rapora dönüştürmeyi planladık.

Bu kapsamda; TÜİK, İBB, İstanbul Valiliği, İl Millî Eğitim Müdürlüğü, İl Sağlık Müdürlüğü ve İl Göç İdaresi gibi birçok farklı kurumun verilerinden yararlandık. İstanbul Valiliği, İstanbul Kalkınma Ajansı ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından yayımlanan raporları inceledik. Son beş yılda İstanbul ile ilgili yapılmış bütün proje ve raporları tarayarak konuyla alakalı ilçe bazındaki en güncel verileri derledik. Bu verilerin bir kısmı açık kaynaklardan temin edilirken bazı bilgileri edinmek için konuyla ilgili kurumlardan özel olarak kaynak temini sağlandı. Ayrıca görselleştirme teknikleri ve coğrafi veri analizleriyle ilçeler arasındaki farklılıkları daha net bir şekilde ortaya koyduk. Veri toplama ve görselleştirme süreçleri sonrasında 250'ye yakın göstergeyle İstanbul'daki sosyoekonomik farklılıkları ilişkisel bir biçimde analiz etmeye çalıştık.

İstanbul 39 raporu, İstanbul'un ilçelerindeki sosyoekonomik ve mekansal farklılıkları detaylı bir şekilde analiz etmeyi amaçlamaktadır. İlçelerin demografik yapısından çevresel özelliklerine, eğitimden sağlığa, sosyal yaşamdan ulaşım altyapısına kadar geniş bir perspektifte ele alınan bu rapor, İstanbul'un karşı karşıya olduğu sorunları ve sunduğu fırsatları kapsamlı bir şekilde ortaya koymaktadır. Raporun temel amacı; ilçeler arasındaki farklılıkları ve eşitsizlikleri belirleyerek, yerel yönetimlere ve politika yapıcılara rehberlik edecek bir bilgi kaynağı sunmaktır.

Kentleşme, toplumsal yapı, toplumsal tabakalaşma ve eşitsizlik gibi konular, Toplumsal Düşünce ve Araştırma Merkezi (TODAM)'ın başlıca araştırma alanlarını oluşturmaktadır. TODAM, bu raporla birlikte İstanbul'un ilçelerindeki sosyoekonomik farklılıkları ilişkilendiren, bu farklılıkları sosyolojik bir perspektifle analiz eden ve yerel yönetimler için somut çözüm önerileri sunan bir yaklaşımı benimsemektedir. TODAM, veriye dayalı bilgi ve politika üretimini önemseyerek, farklı kaynaklardan elde edilen verileri ilişkisel bir biçimde ele almakta ve bu verileri anlamlandırarak toplumun ihtiyaçlarını merkeze koyan bir analiz sunmaktadır. Raporda kullanılan açık kaynak veriler ilişkisel analizlerle bir araya getirilerek, İstanbul'un ilçeleri arasındaki temel farklılıklar daha görünür hale getirilmiş, sorunlar tespit edilmiş ve çözüm önerileri geliştirilmiştir. TODAM, bu raporla İstanbul'un daha eşitlikçi, erişilebilir ve sürdürülebilir bir kent olma yolundaki dönüşümüne katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Raporda; demografi, hanehalkı, ekonomi, eğitim, sağlık, sosyal gruplar, ulaşım, çevre, enerji, afetler ve sosyal yaşam gibi geniş bir yelpazede tespitler yapılmış ve bu tespitlere yönelik öneriler geliştirilmiştir. İstanbul 39, kentin planlamasında referans alınabilecek birtakım temel analizler sunmanın yanı sıra, birçok tartışma sorusu sunmakta olup akademik ve entelektüel çevrelerde yeni araştırmaların doğmasına da zemin hazırlayabilecek yeni ufuklar açabilecek bir nitelik taşımaktadır.

Sonuç olarak rapor, İstanbul'un ilçelerindeki sosyoekonomik dinamiklerin anlaşılmasına katkıda bulunmayı amaçlamakta; ilçeler arasındaki farklılıkların yanı sıra ortak sorunları ve çözüm önerilerini ele alarak, İstanbul'un gelecekteki kalkınma vizyonuna ışık tutacak stratejik perspektifler sunmaktadır. Elde edilen bulgular, yalnızca bir durum tespiti yapmaktan öte, sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda adil ve kapsayıcı politikalar geliştirilmesine zemin hazırlamaktadır. İlçeler düzeyindeki analizler ve öneriler, İstanbul'un daha eşitlikçi, erişilebilir ve sürdürülebilir bir kent olma yolunda atılacak adımları destekleyecek niteliktedir. Bu raporun sunduğu veriler ve yaklaşımlarla İstanbul'un sosyal ve ekonomik kalkınmasında politika yapıcılar ve araştırmacılar için değerli bir kaynak oluşturması beklenmektedir.

İSTANBUL

- 1- ESENYURT
- 2- AVCILAR
- 3- KÜÇÜKÇEKMECE
- 4- BAĞÇELİEVLER
- 5- BAĞCILAR
- 6- GÜNGÖREN
- 7- ZEYTİNBURNU
- 8- BAYRAMPAŞA
- 9- ESENLER
- 10- GAZİOSMANPAŞA

- 11- SULTANGAZİ
- 12- FATİH
- 13- BEYOĞLU
- 14- ŞİŞLİ
- 15- KAĞITHANE
- 16- BEŞİKTAŞ
- 17- ÜMRANİYE
- 18- ATAŞEHİR
- 19- SANCAKTEPE
- 20- SULTANBEYLİ

DEMOGRAFI

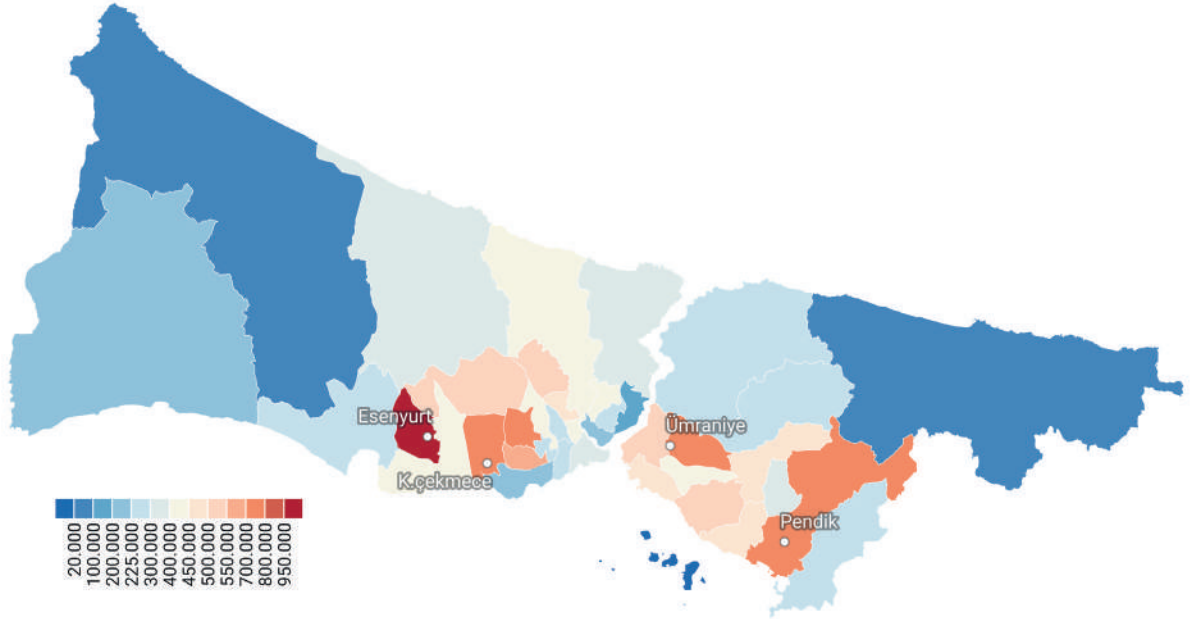
Temel Bulgular

- İstanbul'un merkez ve merkeze komşu ilçelerinde nüfus azalırken, çeper ilçelerinin nüfusu artış göstermektedir. Son on yılda Beylikdüzü, Sancaktepe, Esenyurt, Arnavutköy, Başakşehir ve Şile'de nüfus %50'nin üzerinde artmıştır. Nüfusu en fazla azalan ilçe Fatih (%16,4) iken Beşiktaş, Beyoğlu ve Kadıköy gibi merkez ilçelerde de nüfus yaklaşık %10 oranında azalmıştır.
- İstanbul'un en kalabalık beş ilçesi (Esenyurt, Küçükçekmece, Pendik, Ümraniye ve Bağcılar) toplam nüfusun %25,3'ünü oluşturmaktadır.
- İstanbul'un 90 mahallesinde, km² başına düşen nüfus yoğunluğu 50 binin üzerindedir. Özellikle Esenler ve Esenyurt'ta 10'ar mahalle, Bağcılar, Fatih ve Zeytinburnu'nda 8'er mahalle, Kağıthane'de ise 7 mahalle aşırı nüfus yoğunluğuna sahiptir.
- İstanbul'un birçok ilçesinde kentleşme ve nüfus doygunluk seviyesine ulaşmıştır. 2013 yılında yalnızca 8 ilçede nüfus artışı kaydedilmiştir. Mevcut eğilim devam ettiği sürece, İstanbul'daki nüfus artışının ağırlıklı olarak Şile, Silivri, Çatalca ve Arnavutköy gibi ilçelerde gerçekleşeceği öngörülmektedir.
- Arnavutköy, Sultanbeyli, Esenyurt, Sancaktepe, Sultangazi ve Başakşehir, çocuk ve genç nüfus oranı oldukça yüksek olan, şehrin en genç demografiye sahip ilçeleridir. Bu ilçelerde yaşlı nüfus oranı İstanbul'un en düşük seviyesinde iken çocuk nüfus oranı %25'in üzerindedir.
- Adalar, Kadıköy, Beşiktaş, Şile ve Bakırköy, yaşlı nüfus oranının en yüksek olduğu ilçelerdir. Bu ilçelerde yaşlı nüfus oranı %15'in üzerindedir ve özellikle Adalar ve Kadıköy'de yaşlı nüfus %20'nin üzerine çıkmıştır.

Öneriler

- Son on yılda nüfusu hızla artan ve ani kentleşme yaşayan ilçelerde, eğitim, sağlık, ulaşım ve sosyal hizmet altyapıları genişletilmeli, nüfus artışına uygun planlamalar yapılmalıdır.
- Nüfus yoğunluğu yüksek mahallelerde yeşil alanlar ve sosyal donatılar artırılmalı, bu bölgelerde kentsel baskıyı azaltacak altyapı yenileme çalışmaları gerçekleştirilmelidir.
- Demografik farklılıklara göre belediyecilik ve sosyal hizmet anlayışı benimsenmelidir. Çocuk ve genç nüfusun yoğun olduğu ilçelerde çocuk dostu şehir planlamaları yapılmalı, gençlere yönelik eğitim, spor ve kültürel olanaklar artırılmalıdır.
- Yaşlı nüfusun yüksek olduğu ilçelerde, yaşlıların yaşam kalitesini artırmaya yönelik erişilebilir ulaşım, sosyal hizmetler ve sağlık altyapısı geliştirilmeli, yaşlı dostu şehir planlamaları daha fazla hayata geçirilmelidir.

Demografi; bir şehirdeki nüfusun büyüklüğü, dağılımı ve temel özelliklerini anlamamanın yanı sıra toplum yapısını ve sosyal dinamikleri incelemek açısından büyük bir öneme sahiptir. İstanbul, dünyanın en büyük metropollerinden biri olarak hem coğrafi konumu hem de yoğun göç alması nedeniyle nüfus yapısında sürekli değişimler yaşayan dinamik bir şehir olarak dikkat çekmektedir. İstanbul, toplam nüfusunun büyüklüğü ve çeşitliliğiyle birlikte, farklı ilçeler arasında büyük sosyodemografik farklılıklar sergilemektedir. Nüfus dağılımı, artış oranları, doğurganlık ve yaşlanma gibi demografik unsurlar hem şehirleşme süreçlerini hem de sosyal yapıyı derinden etkilemekte ve İstanbul'un gelecekteki sosyal, ekonomik ve kültürel dönüşümlerine ışık tutmaktadır.

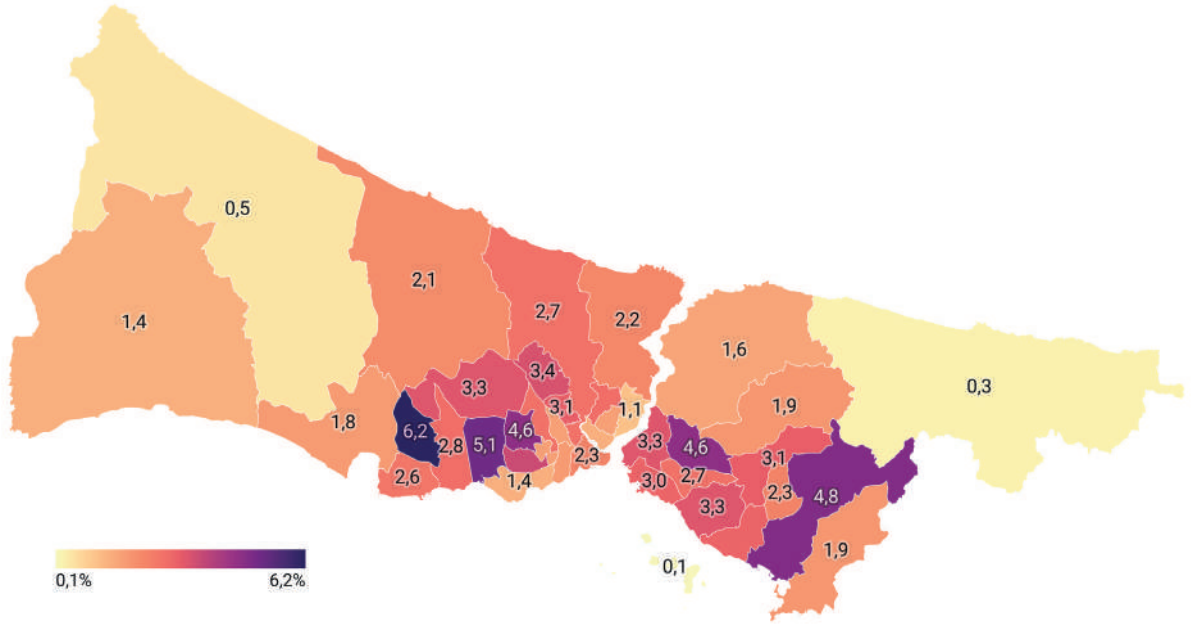

Harita 1. Nüfus (2023)

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

İstanbul'un toplam nüfusu 2023 itibarıyla 15.655.924 olarak açıklanmıştır. Nüfusun %64,1'i Avrupa yakasında, %35,9'u ise Asya yakasında yaşamaktadır. Esenyurt, bir milyona yaklaşan nüfusu (978.007) ile İstanbul'un en kalabalık ilçesi konumundadır. Esenyurt'un yanı sıra Küçükçekmece, Pendik, Ümraniye ve Bağcılar ilçeleri de 700 binin üzerinde nüfusa sahiptir. Bu beş ilçe, İstanbul genelindeki toplam nüfusun %25,3'ünü oluşturarak önemli bir yoğunluk alanı sahiptir. Bu durum, söz konusu ilçelerin altyapı, ulaşım, sağlık ve eğitim gibi temel hizmetler açısından büyük bir yük taşıdığını göstermektedir. Ayrıca İstanbul'un 39 ilçesi arasında nüfusun bu kadar dar bir alanda yoğunlaşması, şehirleşmenin dengeli olmadığının göstergesidir.

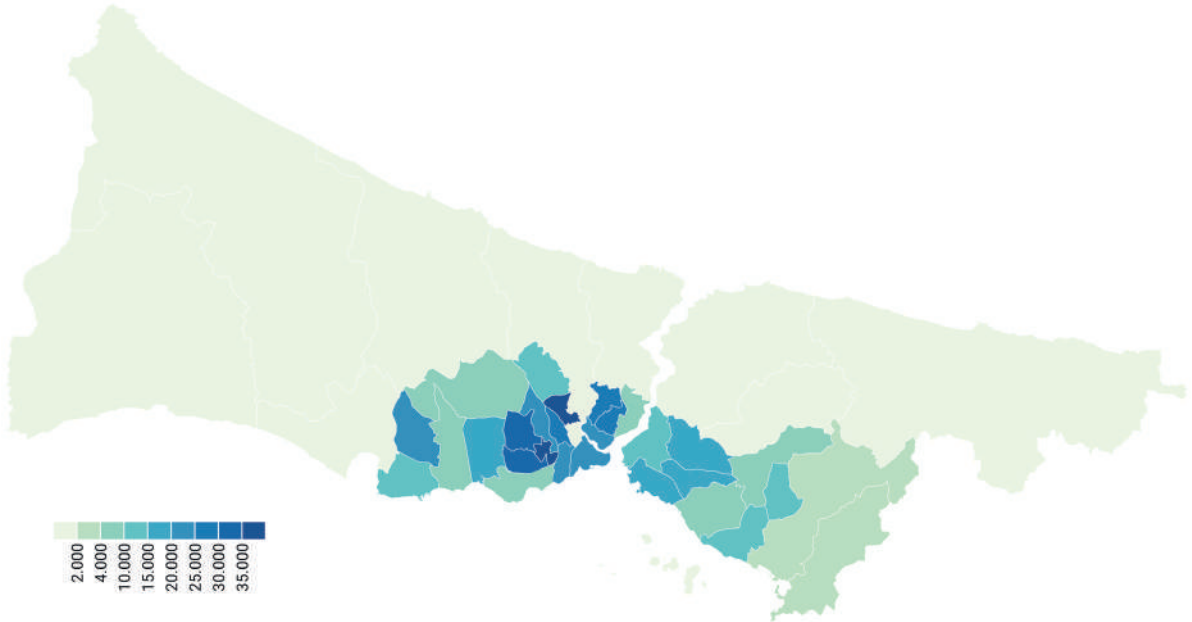
Öte yandan, kendine özgü coğrafi özellikleri nedeniyle ilçe statüsünde olan Adalar, yalnızca 16.325 kişilik nüfusuyla ortalama bir mahalle nüfusuna eşdeğer bir büyüklüğe sahiptir. Benzer şekilde İstanbul'un iki ayrı kuzey sınırında yer alan ve daha kırsal karakterli Şile (48.537) ve Çatalca (80.007) da düşük nüfusa sahip ilçeler arasında yer almaktadır. Bu üç ilçe İstanbul'un bazı mahallelerinden daha az nüfusa sahiptir. En düşük nüfusa sahip diğer ilçeler arasında Beşiktaş, Beyoğlu ve Bakırköy yer almaktadır. Bu ilçelerin her birinde yaklaşık 200 bin kişilik nüfus bulunmakta olup tamamı İstanbul'un merkez konumundaki bölgeleridir.

Harita 2. İlçelerin İstanbul Nüfusu İçindeki Payı (% , 2023)

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verileri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

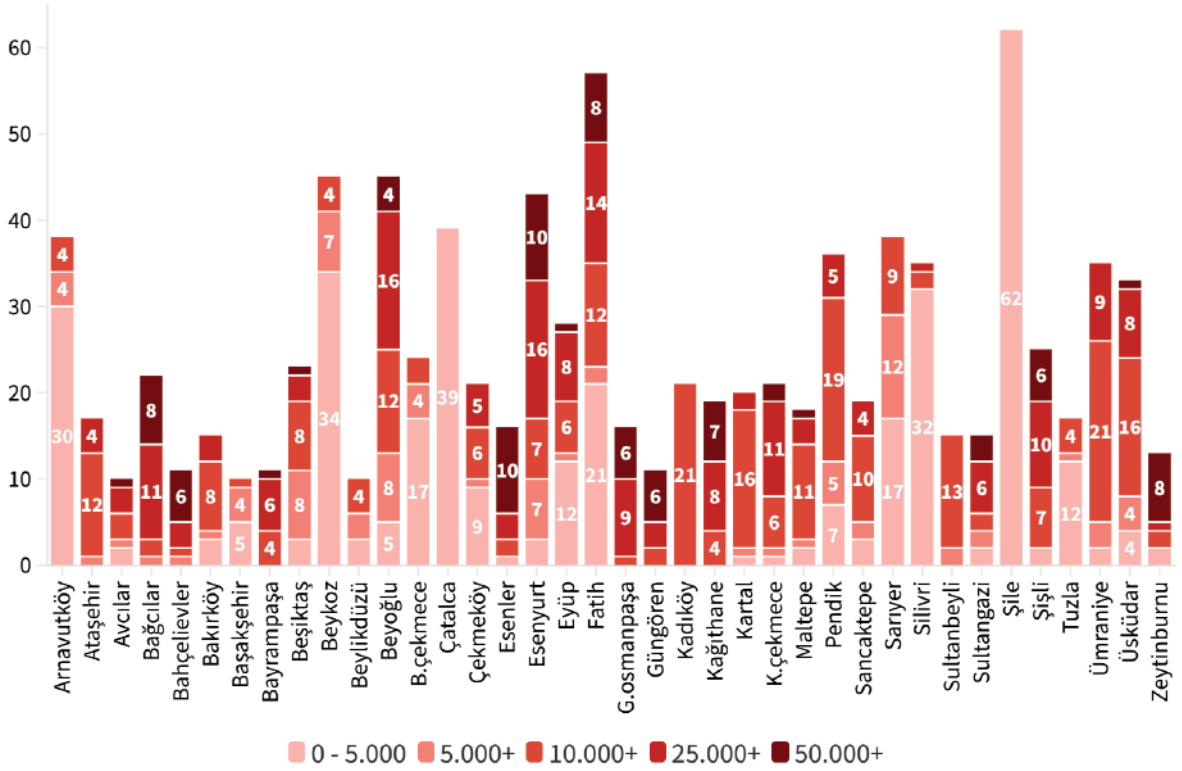
İstanbul'da nüfusun dengesiz dağılımı, aynı zamanda alansal ve mekansal yoğunluklar da oluşturmaktadır. Nüfus yoğunluğu değerlendirildiğinde, Gaziosmanpaşa ve Güngören kilometrekare başına yaklaşık 40 bin kişiyle İstanbul'un en yoğun ilçeleridir. Benzer şekilde, Bahçelievler, Bağcılar, Bayrampaşa ve Kağıthane'de kilometrekare başına düşen kişi sayısı yaklaşık 30 bin civarındadır. Buna karşın Sarıyer, Beykoz ve Eyüpsultan gibi yüz ölçümü büyük ilçeler ile Silivri, Çatalca ve Şile gibi çeper ilçelerde bu oran 2.000'in altına düşmektedir.

Harita 3. Nüfus Yoğunluğu (2023)

Kaynak: T.C. İstanbul Valiliği, 2023

Not: Km² başına düşen kişi sayısı (Yüz ölçüm gerçek alan üzerinden hesaplanmıştır).

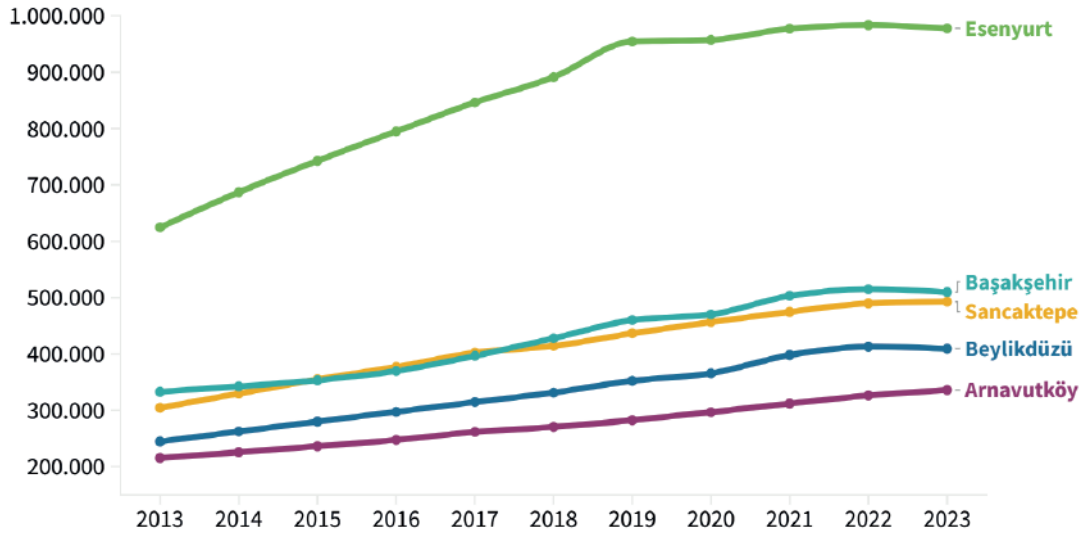
Grafik 1. Mahalle Bazlı Nüfus Yoğunluğu Dağılımı (Mahalle Sayısı, 2023)

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verileri kullanarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Mahalle bazında yapılan nüfus yoğunluğu hesaplamaları ise daha çarpıcı sonuçlar ortaya koymaktadır. İstanbul'da toplam 90 mahallede, kilometrekare başına düşen nüfus yoğunluğu 50 binin üzerindedir. Özellikle Esenler ve Esenyurt'ta 10'ar mahalle, Bağcılar, Fatih ve Zeytinburnu'nda 8, Kağıthane'de 7, Bahçelievler, Gaziosmanpaşa, Güngören ve Şişli'de ise 6'shar mahalle aşırı nüfus yoğunluğuna sahip alanlar olarak dikkat çekmektedir. İstanbul'da aşırı yoğun nüfusa sahip mahalleler genellikle yetersiz yeşil alan, dar sokaklar ve azalan sosyal yaşam alanları gibi sorunlarla karşı karşıyadır. Bu mahalleler; altyapı hizmetleri, ulaşım ve sosyal alanlar üzerindeki kentsel baskıyı artırarak sakinlerinin yaşam kalitesini olumsuz etkilemektedir.

İstanbul'un çeper ilçelerinde doğal olarak daha düşük nüfus yoğunluğu görülürken, merkez ilçeleri birbirinden farklı demografik yapılar sergilemektedir. Beyoğlu, Fatih ve Şişli gibi ilçelerde mahalleler arasında yoğunluk açısından büyük farklılıklar gözlemlenirken, Kadıköy'ün 21 mahallesinin tamamı homojen bir şekilde benzer nüfus yoğunluklarına sahiptir.

Buna karşılık, İstanbul'un çeper ilçeleri son on yılda ciddi bir nüfus artışı yaşamıştır. Beylikdüzü, Sancaktepe, Esenyurt, Arnavutköy, Başakşehir ve Şile'de nüfus %50'nin üzerinde artmıştır. Bu dönemde özellikle Esenyurt, nüfusunu 350 binden fazla artırarak İstanbul'un en kalabalık ilçesi hâline gelmiştir. Sancaktepe, Beylikdüzü ve Başakşehir ilçelerinde de nüfus 150 binin üzerinde artış göstermiştir. Bu ilçeler, son on yılda İstanbul genelindeki nüfus payını en çok artıran bölgeler olmuştur. Yoğun ve ani bir kentleşme süreci yaşayan bu ilçeler hem İstanbul içinden hem de şehir dışından önemli ölçüde göç almıştır.

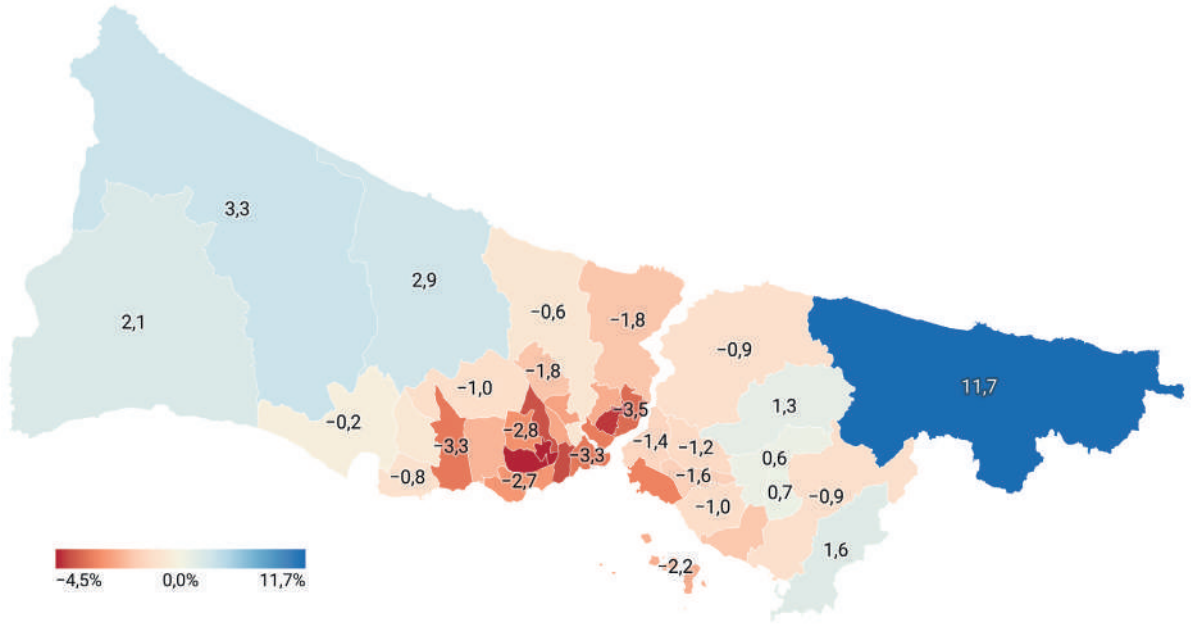

Grafik 2. Belirli İlçelerin Nüfus Artış Seyri (2013-2023)

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

Son on yılda nüfusu oransal olarak en fazla artan beş ilçeyi incelediğimizde farklı bir tablo ortaya çıkmaktadır. Esenyurt, 2019'a kadar çok hızlı bir nüfus artışı yaşarken, bu tarihten itibaren nüfus artış hızı sabit bir seyir izlemeye başlamıştır. Başakşehir, Sancaktepe ve Beylikdüzü, 2023'e kadar artış eğilimi göstermiş, ancak bu yıldan itibaren nüfus ya azalmış ya da durağan bir hale gelmiştir. Doğal nüfus artışı ve yapı izni istatistikleri göz önünde bulundurulduğunda, önümüzdeki dönemde bu dört ilçenin nüfus artış hızının yavaşlaması öngörülmektedir. Nüfus artışını sürdüren Arnavutköy ise bu ilçelerden ayrılmaktadır.

***Esenyurt, Küçükçekmece, Pendik, Ümraniye ve Bağcılar
İstanbul nüfusunun %25,3'ünü oluşturuyor.***

Harita 5. Yıllık Nüfus Artış Hızı (% , 2023)

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

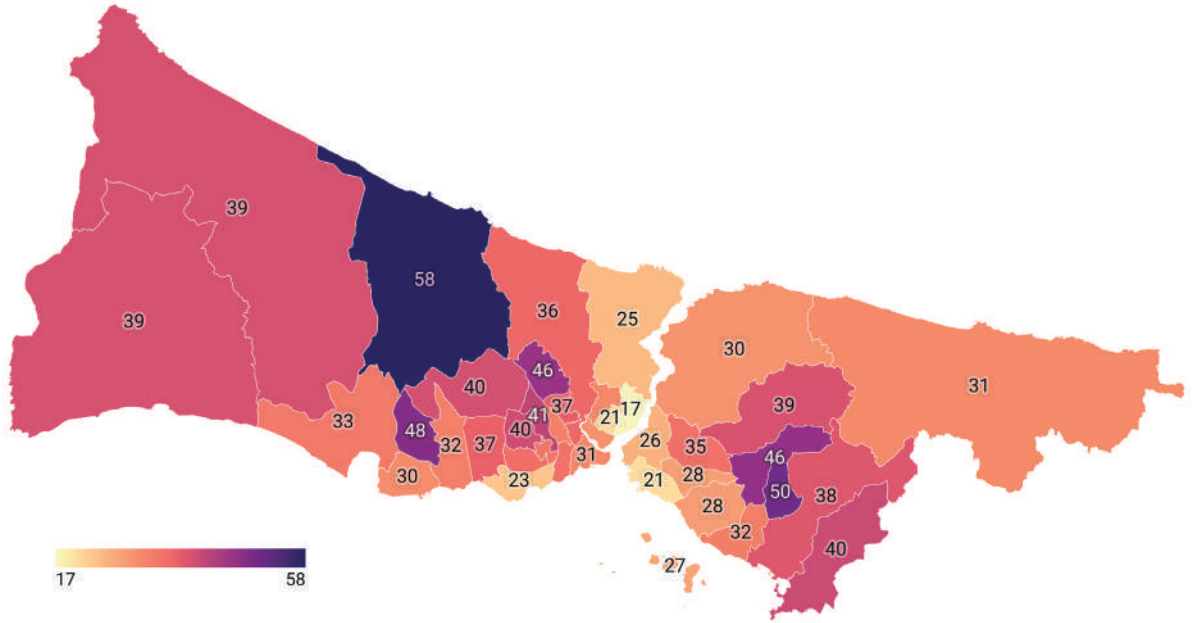
Yıllık nüfus artışında ise İstanbul genelinde nüfus %1,6 oranında azalırken, yalnızca 8 ilçede nüfus artışı kaydedilmiştir. Bu ilçelerin tamamı şehrin çeperinde yer almakta olup, %11'lik artışla Şile bu grupta öne çıkmaktadır. Mevcut eğilim devam ettiği sürece, İstanbul'daki nüfus artışının ağırlıklı olarak bu ilçelerde gerçekleşeceği öngörülmektedir. Aynı dönemde nüfusu en çok azalan ilçeler ise yaklaşık %4'lük bir düşüşle Güngören, Bahçelievler, Şişli ve Zeytinburnu olmuştur.

Tablo 2. İstanbul'da Doğurganlık Hızı ve Net Göç (2013-2023)

Yıl	Kaba Doğum Hızı (‰)	Toplam Doğurganlık Hızı (%)	Net Göç
2013	16,4	1,81	66.321
2014	17	1,89	14.336
2015	16,7	1,88	50.543
2016	16,3	1,86	-71.307
2017	15,6	1,8	-5.972
2018	14,8	1,73	-210.321
2019	13,6	1,61	120.371
2020	12,4	1,49	-53.022
2021	11,6	1,39	-22.837
2022	10,8	1,3	-32.788
2023	9,9	1,2	-168.623

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi ve Doğum İstatistikleri

İstanbul nüfusunun azalması yalnızca geriye göçle açıklanamaz. Doğum oranlarındaki genel düşüş de bu durumu önemli ölçüde etkilemektedir. Şehirde kaba doğum hızı ve toplam doğurganlık hızı her yıl gerilemektedir. 2014 yılında 1,89 olan doğurganlık hızı, 2023 itibarıyla 1,2 seviyesine kadar düşmüştür. Bu eğilim yalnızca İstanbul'a özgü olmayıp, Türkiye genelinde de benzer bir tablo gözlenmektedir. Bu düşüşün temel nedenleri arasında yükseköğretimdeki genişleme, kadınların iş gücüne katılımının artması, evlenme yaşının yükselmesi ve son yıllarda yaşanan ekonomik zorluklar sayılabilir.

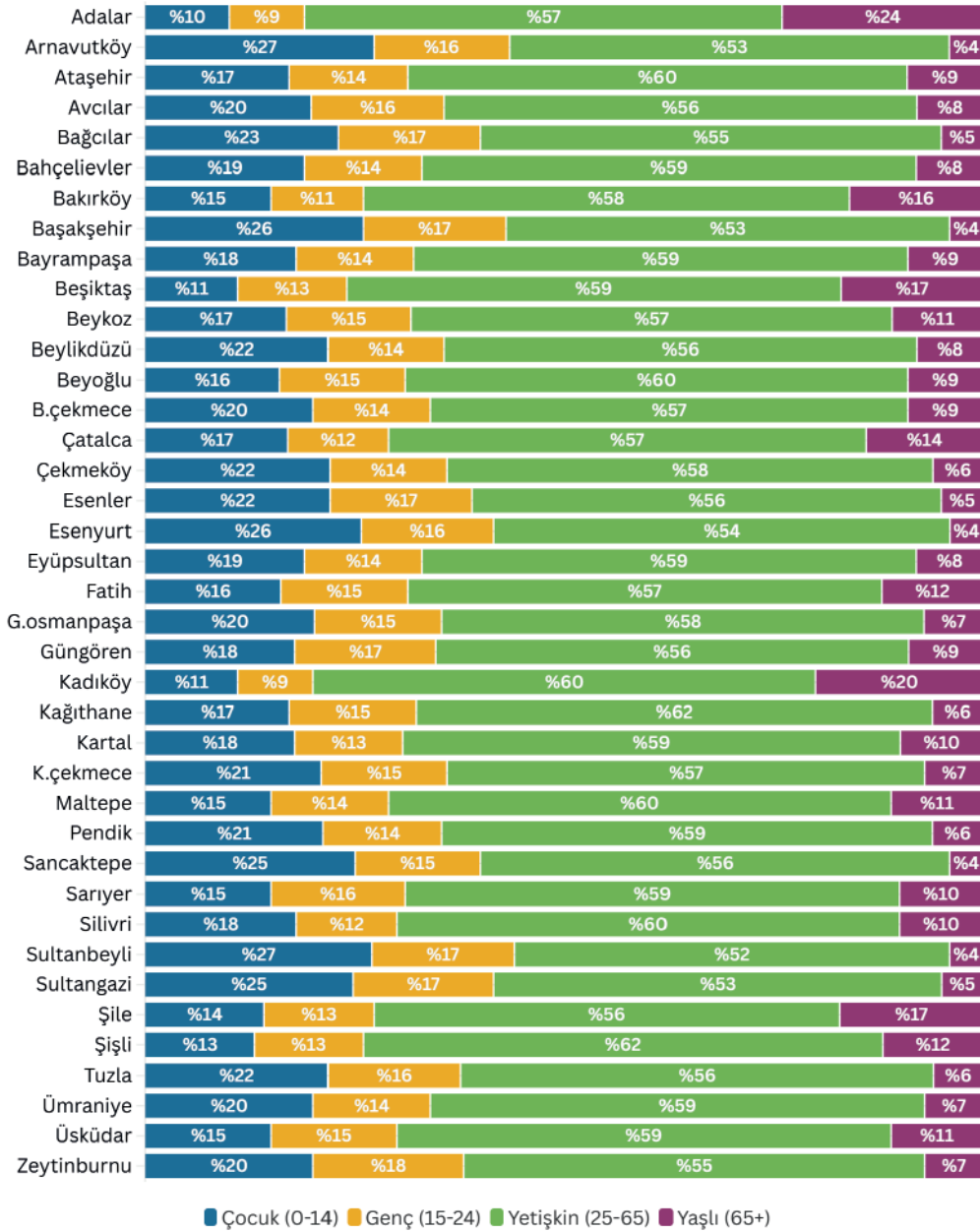

Harita 6. Genel Doğurganlık Oranı (Binde, 2023)

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi ve Doğum İstatistikleri verileri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Not: Genel doğurganlık oranı, üreme çağındaki (15-50 yaş arası) bin kadın başına düşen doğum sayısını gösterir.

Kaba doğum hızı, genel nüfus için bir fikir verirken, genel doğurganlık oranı üreme çağındaki kadınlara odaklanarak doğurganlık düzeyini daha net bir şekilde ortaya koymaktadır. İstanbul'da doğurganlık oranı tüm ilçelerde düşüş eğilimindeyken, ilçeler arasındaki farklar oldukça belirgindir. Alt gelir gruplarının yoğun yaşadığı ve eğitim seviyesinin nispeten düşük olduğu ilçelerde doğurganlık oranı daha yüksek seyrederken, sosyoekonomik düzeyi yüksek ilçelerde bu oran belirgin şekilde düşüktür. 2023 yılında Arnavutköy'de üreme çağındaki her bin kadından 58'i doğum yapmıştır. Sultanbeyli, Esenyurt, Sancaktepe ve Sultangazi de doğurganlık oranının 45'in üzerinde olduğu ilçeler arasında yer almaktadır. Buna karşılık, Beşiktaş, Kadıköy, Şişli ve Bakırköy'de bu oran 25'in altında kalarak en düşük seviyeleri göstermektedir. İlçeler arasındaki süregelen bu doğurganlık farklılıkları, ilçedeki çocuk ve yaşlı nüfus oranlarını da belirlemektedir.

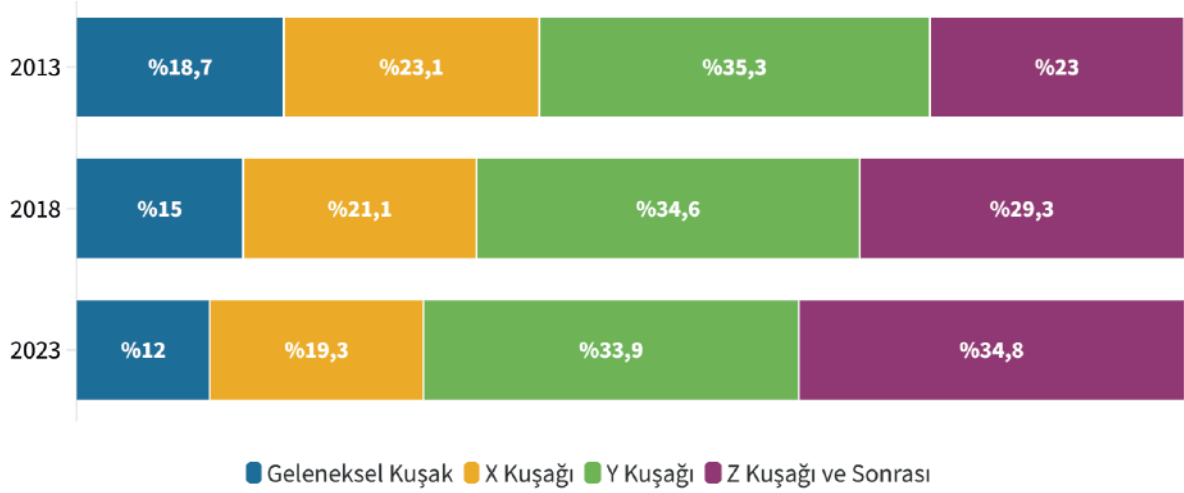
Grafik 3. Yaş Gruplarının Dağılımı (% , 2023)

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

İstanbul'un ilçeleri çocuk, genç, yetişkin ve yaşlı nüfus oranlarına göre farklı demografik özellikler göstermektedir. Arnavutköy, Sultanbeyli, Esenyurt, Sancaktepe, Sultangazi ve Başakşehir, çocuk ve genç nüfus oranı oldukça yüksek olan, şehrin en genç demografiye sahip ilçeleridir. Bu ilçelerde yaşlı nüfus oranı İstanbul'un en düşük seviyesinde iken, çocuk nüfus oranı en yüksek seviyededir. Özellikle, 0-4 yaş grubunun ilçe nüfusu içerisindeki oranı %7'nin üzerinde olup, çocuk nüfus oranı %25'in üzerinde seyretmektedir.

Bu ilk grup ilçelerden sonra Esenler, Bağcılar, Çekmeköy ve Tuzla şehir ortalamasına göre çocuk ve genç nüfus oranı daha yüksek olan, ikinci en dinamik nüfusa sahip ilçeler olarak öne çıkmaktadır. Bu ilçelerde çocuk ve genç nüfus, İstanbul'un genel demografik eğilimlerinin üzerinde bir seyir göstermektedir.

Buna karşılık Adalar, Kadıköy, Beşiktaş, Şile ve Bakırköy ise yaşlı nüfus oranının en yüksek olduğu ilçelerdir. Bu ilçelerde yaşlı nüfus oranı %15'in üzerindedir ve özellikle Adalar ve Kadıköy'de yaşlı nüfus %20'nin üzerine çıkmıştır. Çocuk nüfus oranı ise kentteki diğer ilçelere kıyasla daha düşüktür. Bu beş ilçe dışında Çatalca, Fatih, Şişli, Üsküdar, Beykoz, Maltepe ve Sarıyer de yaşlanma eğiliminde olan diğer bir ilçe grubudur. Yukarıdaki grupların dışında kalan diğer ilçeler, çocuk ve yaşlı nüfus oranlarının orta seviyelerde, yetişkin nüfus oranının ise daha yüksek olduğu dengeli bir demografik yapıya sahiptir.

Grafik 4. İstanbul Nüfusunda Kuşakların Payı (% 2013-23)

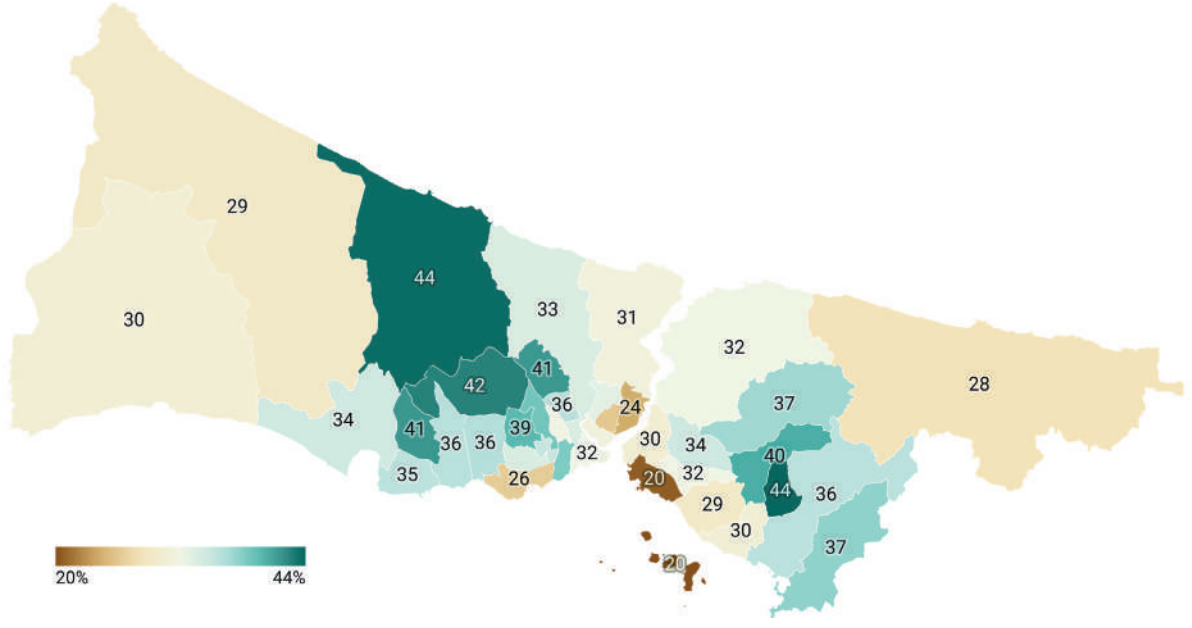
Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verileri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Not: Geleneksel kuşak, 1964 öncesinde doğanları; X kuşağı, 1964-1978 yılları arasında doğanları; Y kuşağı, 1979-1998 yılları arasında doğanları; Z kuşağı ise 1999 ve sonrasında doğanları kapsamaktadır. TÜİK nüfus verisi 4 yıllık olarak açıklandığı için bu kapsam tercih edilmiştir.

İstanbul'un demografik yapısı, yaşlanma eğilimi gösterse de kuşaklar açısından incelendiğinde farklı bir dönüşüm yaşanmaktadır. Şehrin yaşlı nüfus oranı artarken, Z kuşağının nüfus içindeki payının her geçen yıl artması, İstanbul'un genç bir dinamiğe sahip olduğunu ortaya koyuyor. Bu bağlamda, İstanbul nüfusunu kuşaklar teorisi perspektifiyle ele almak, şehrin geleceğini anlamak için önemli bir çerçeve sunmaktadır.

Demografik kuşaklar geleneksel, X, Y ve Z diye kabul edildiğinde görülüyor ki; son 10 yılda, İstanbul'da X kuşağının payı %18,7'den %12'ye gerilemiş, Z kuşağının ise %23'ten %34,8'e yükselmiştir. Z kuşağındaki bu dikkat çekici artış, İstanbul'un demografik yapısında bir dönüşüm yaşandığını işaret etmektedir. Bu dönüşüm, İstanbulluların ekonomik, sosyal ve kültürel taleplerinin de hızla değişmesine neden olmaktadır. Bu değişim süreci, İstanbul'daki politikaların daha yenilikçi bir perspektifle planlanmasını gerektirebilir.

Arnavutköy ve Sultangazi doğurganlık oranı en yüksek ilçelerdir.

Harita 7. 0-25 Yaş Aralığının İlçe İçindeki Payı (% , 2023)

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verileri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

0-25 yaş aralığının (Z kuşağının) İstanbul nüfusu içindeki payı, ilçeler bazında değerlendirildiğinde dikkat çekici bir tablo ortaya çıkmaktadır. Sultanbeyli ve Arnavutköy’de, neredeyse her iki kişiden biri Z kuşağına mensuptur. Benzer şekilde Başakşehir, Esenyurt, Sultangazi, Sancaktepe, Bağcılar ve Esenler gibi ilçelerde Z kuşağının payı ilçe nüfusunun yaklaşık %40’ını oluşturmaktadır. Buna karşılık çocuk ve genç nüfus oranının düşük olduğu ilçelerde Z kuşağının payı %20-25 civarındadır. Bu durum, İstanbul’un ilçeler bazında sahip olduğu demografik farklılıkları ve bu farklılıkların bölgesel planlama, kamu hizmetleri ve politikaların şekillenmesinde nasıl kullanılabileceğini anlamak için önemli bir çerçeve sunmaktadır.

İstanbul’un demografik yapısına ilişkin veriler, şehrin karşı karşıya olduğu fırsatları ve zorlukları açıkça ortaya koymaktadır. Nüfusun belirli ilçelerde aşırı yoğunlaşması, altyapı ve kamu hizmetleri üzerinde baskı yaratırken, bazı çeper ilçelerdeki hızlı nüfus artışı ve dinamik demografik yapı, kentsel planlama açısından yeni fırsatlar sunmaktadır. Doğurganlık oranlarındaki düşüş ve yaşlanma eğilimi, yalnızca İstanbul’a özgü bir durum olmamakla birlikte, sosyal politikaların yeniden şekillendirilmesini gerektiren önemli bir dönüşümün habercisidir. Kuşaklar arası nüfus oranının dönüşümü de İstanbul’un gelecekteki ekonomik, sosyal ve kültürel taleplerini belirlemede kritik bir rol oynayacağı açıktır.

HANEHALKI VE AİLE

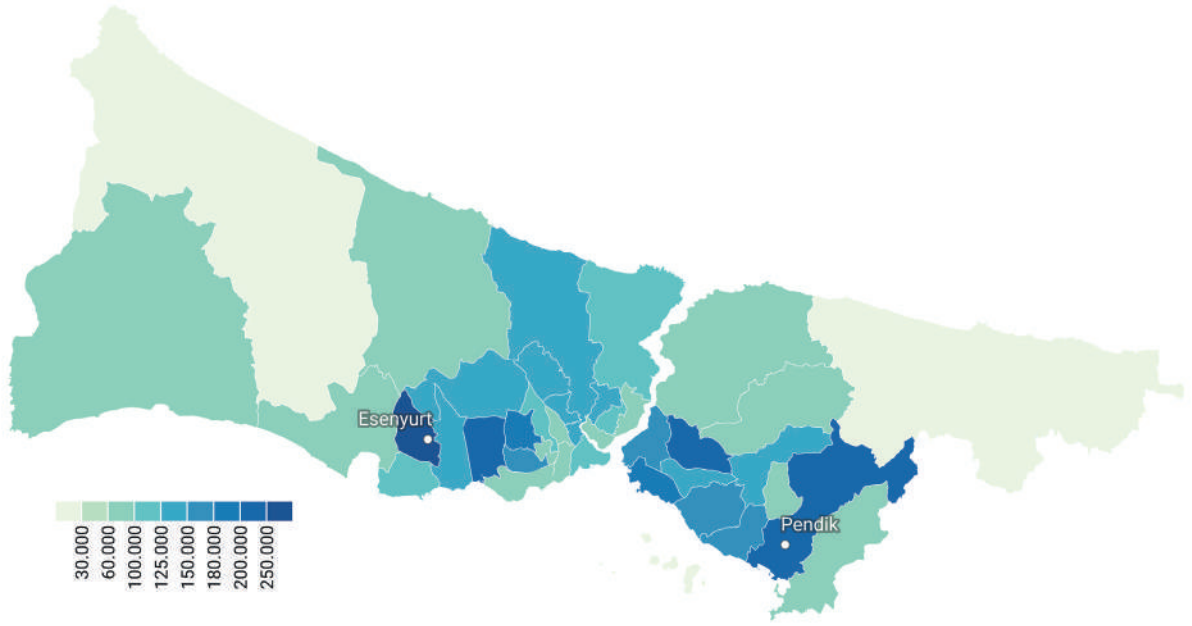
Temel Bulgular

- Son on yılda Sancaktepe, Esenyurt, Arnavutköy ve Beylikdüzü'nde hanehalkı sayısı %75'in üzerinde artış göstermiştir. Esenyurt (160.338), Başakşehir (94.033) ve Sancaktepe (77.331) son on yılda en fazla ikamet amaçlı daire izni verilen ilçelerdir.
- Alt gelir gruplarının yoğun olduğu ve eğitim düzeyinin nispeten daha düşük olduğu ilçelerde doğurganlık oranları genellikle daha yüksektir.
- Ortalama hanehalkı büyüklüğü ilçeler arasında ciddi farklılıklar göstermektedir. Sultanbeyli, Sultangazi ve Arnavutköy'de hanehalkı büyüklüğü neredeyse 4 kişiyken, Beşiktaş ve Kadıköy'de bu oran 2,3'tür.
- Şehirde tek başına yaşama eğilimi giderek yaygınlaşmaktadır. Adalar, Beşiktaş ve Şişli'de her dört haneden biri; Kadıköy, Şile ve Fatih'te her beş haneden biri tek kişilik hanehalkından oluşmaktadır. Buna karşın Sultanbeyli, Sultangazi, Esenler, Sancaktepe ve Bağcılar gibi ilçelerde tek kişilik hanehalklarının oranı %8'in altındadır.

Öneriler

- Hanehalkı sayısının hızla arttığı ilçelerde sürdürülebilir bir yaşam kalitesi sağlamak için toplumsal yaşam alanları, temel hizmetlere erişim ve altyapı kapasiteleri geliştirilmelidir.
- Deprem riski yüksek ilçelerde hanehalkı sayısındaki artışı sınırlandıracak politikalar uygulanmalı ve bu bölgelerde yeni yapılaşma izinleri kısıtlanmalıdır.
- İstanbul'da azalan hanehalkı büyüklüğünü dengelemek amacıyla yerel yönetimler evlenmeyi, aile kurmayı ve çocuk sahibi olmayı teşvik eden sosyal refah politikaları geliştirmelidir.

Hanehalkı, bir konut içinde birlikte yaşayan ve temel ihtiyaçlarını ortak bir bütçeden karşılayan bireylerin oluşturduğu sosyal ve ekonomik bir birimdir. Bu kavram yalnızca aile bağlarıyla sınırlı olmayıp, aynı evi paylaşan bireyleri de kapsar. Hanehalkı yapısı; demografik değişimler, ekonomik koşullar, sosyal normlar ve kültürel faktörler gibi pek çok dinamikten etkilenir. İstanbul'da hanehalkı yapısı, hızlı kentleşme, bireyselleşme ve demografik dönüşüm süreçlerinin etkisiyle önemli değişimler göstermektedir. Şehrin ilçeleri arasında hanehalkı büyüklüğü ve sayısı bakımından belirgin farklılıklar bulunurken, bu göstergeler sosyodemografik yapının anlaşılması ve ekonomik planlamalar açısından kritik bir önem taşımaktadır.

Harita 8. Toplam Hanehalkı Sayısı (2023)

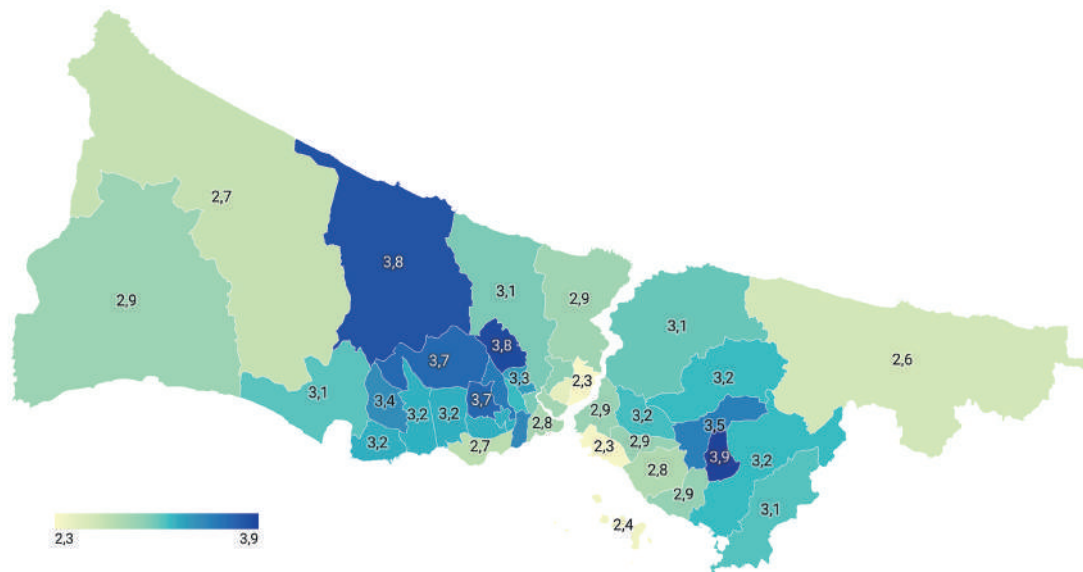
Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

İstanbul'da hanehalkı sayısı en yüksek olan ilçe 281.265 hanehalkıyla Esenyurt'tur. Avrupa Yakası'nda Esenyurt ve Küçükçekmece, Anadolu Yakası'nda ise Pendik ve Ümraniye, hanehalkı sayısı bakımından ilk sıralarda yer almaktadır. Bu ilçeler, aynı zamanda İstanbul'un en kalabalık nüfusa sahip ve son 10 yıldır göç alma eğiliminde olan bölgeleridir. Buna karşın Adalar, Çatalca ve Şile düşük nüfus yoğunlukları nedeniyle İstanbul'da hanehalkı sayısının en düşük olduğu ilçelerdir.

Kadıköy nüfus açısından İstanbul'un 14'üncü büyük ilçesi olmasına rağmen, hanehalkı sayısı bakımından en yüksek 5'inci ilçedir. Benzer şekilde Şişli de nüfusuna oranla hanehalkı sayısının yüksek olduğu ilçelerden biridir. Bu durumun temel sebeplerinden biri, her iki ilçede de tek başına yaşayan bireylerin oranının oldukça fazla olmasıdır. Ayrıca Kadıköy ve Şişli; gelişmiş iş olanakları, ulaşım ağları ve sosyal imkanlarıyla birer kentsel çekim merkezi olarak öne çıkmakta, bu da nüfuslarına kıyasla hanehalkı sayısının yüksek olmasını açıklamaktadır.

Bina İzni				Daire İzni			
2013 - 2018		2019 - 2023		2013 - 2018		2019 - 2023	
Esenyurt	12.139	Silivri	5.668	Esenyurt	144.394	Arnavutköy	30.399
Sancaktepe	7.614	Büyükkçekmece	4.647	Başakşehir	68.358	Küçükçekmece	26.331
Küçükçekmece	5.055	Şile	3.590	Sancaktepe	65.282	Başakşehir	25.675
Arnavutköy	3.874	Arnavutköy	3.388	Kadıköy	62.331	Kadıköy	23.620
Beylikdüzü	3.720	Tuzla	2.578	Küçükçekmece	58.112	Pendik	22.971

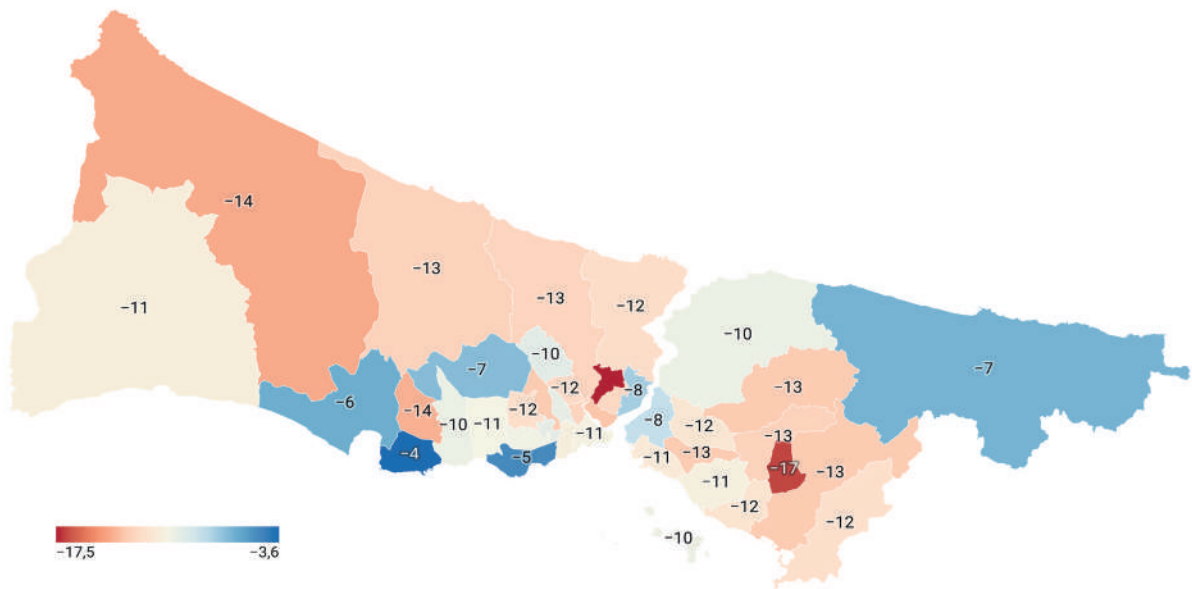
Yapı izinlerindeki artışa ek olarak özellikle İstanbul'un çeper ilçelerinde hanehalkı sayısında 2019 sonrasında gözlemlenen yükseliş, COVID-19 pandemisinin etkileri ve uzaktan çalışma pratiklerinin yaygınlaşmasıyla ilişkilendirilebilir. Pandemi süreci, merkezi ilçelerdeki yoğun yaşam koşullarından uzaklaşarak daha geniş ve ferah yaşam alanlarına yönelimi teşvik etmiş, bu da çeper ilçelere olan talebi artırmıştır. Öte yandan İstanbul Havalimanının Ekim 2018'de faaliyete geçmesi sonrasında havaalanına yakın bölgelerdeki altyapı ve ulaşım olanaklarının gelişmesi, bölgenin cazibesini artırarak hanehalkı sayısındaki artışı daha belirgin hale getirmiştir. Bu durum, kent çeperlerinin demografik yapısında ve mekansal gelişiminde dikkate değer bir değişime işaret etmektedir.

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

26 İLKE ARAŞTIRMA RAPORLARI

Sultanbeyli, Sultangazi, Arnavutköy, Bağcılar, Başakşehir, Esenler ve Sancaktepe, ortalama hanehalkı büyüklüğünün en yüksek olduğu ilçelerdir ve bu oran söz konusu ilçelerde 3,5'in üzerindedir. Bu ilçelerde genellikle gelir ve eğitim düzeyinin düşük olduğu (Başakşehir bu açıdan bir istisna oluşturmaktadır), kaba doğum hızının yüksek seyrettiği ve kadın istihdamının daha az olduğu gözlemlenmektedir. Hanehalkı büyüklüğünün yüksek olması, bireylerin ekonomik sebeplerle aynı evi paylaşmak zorunda olduklarını da gösterebilir. Ayrıca bu ilçeler kayda değer bir göçmen nüfusuna ev sahipliği yapmaktadırlar.

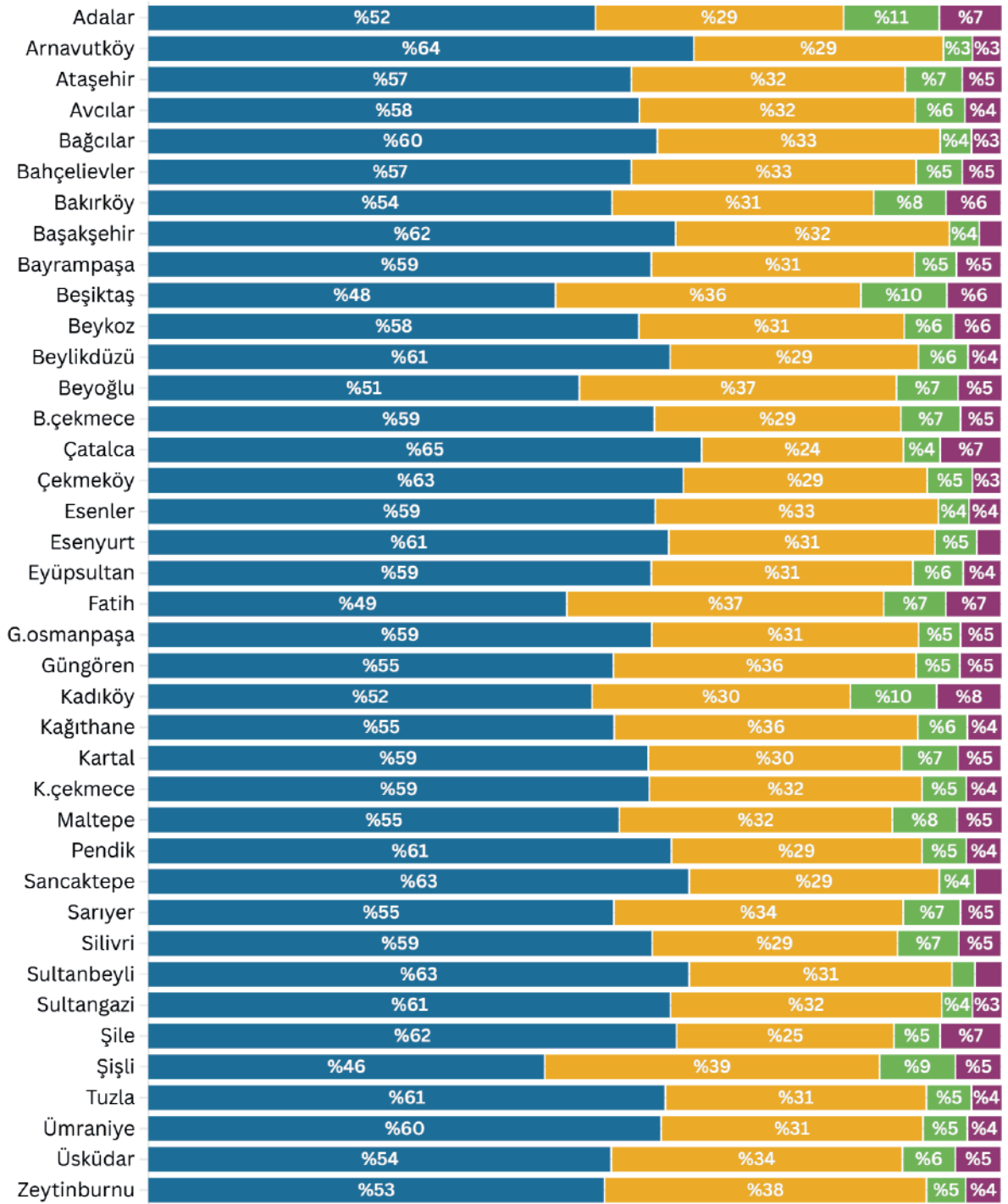

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verileri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

İstanbul'da ilçeler arasında ortalama hanehalkı büyüklüğü farklılık gösterse de son on yılda tüm ilçelerde bu büyüklüğün azaldığı gözlemlenmektedir. Bu durum şehirdeki sosyodemografik değişimlerin önemli bir göstergesidir. Bireyselleşme süreci, eğitim ve kariyer hedeflerinin öncelik kazanması, kadınların yükseköğretime katılımındaki artış ve buna bağlı olarak işgücüne katılım oranının yükselmesi; evlenme yaşlarının gecikmesine, doğurganlık oranlarının düşmesine ve aile yapılarının küçülmesine neden olmuştur. Bu kültürel değişimlerin yanı sıra, artan konut maliyetleri ve ekonomik zorluklar da geniş aile yapılarının küçülmesine ve ortalama hanehalkı büyüklüğünün düşmesine zemin hazırlamaktadırlar.

Harita 12. Toplam Hanehalkı İçinde Tek Kişilik Hanehalkı Oranı (% , 2023)

Bireyselleşmenin etkisiyle şehirde tek başına yaşama eğilimi de giderek yaygınlaşmaktadır. Özellikle merkezi ve sosyal hayatın yoğun olduğu ilçelerde bu eğilim daha belirgin hale gelmektedir. Beşiktaş ve Şişli’de hanelerin dörtte biri tek kişilik hanehalklarından oluşurken, Kadıköy, Şile ve Fatih’te bu oran her beş haneden birine karşılık gelmektedir. Buna karşılık, Sultanbeyli, Sultangazi, Esenler, Sancaktepe ve Bağcılar gibi daha çok aile yapısının baskın olduğu ilçelerde tek kişilik hanehalklarının oranı %8’in altında kalmaktadır.

■ Evli ■ Hiç Evlenmedi ■ Boşandı ■ Eşi Öldü

Grafik 5. Medeni Durum (% , 2023)

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

İstanbul ilçelerinin medeni durum tablosu da toplumsal normlar ve sosyodemografik yapı hakkında önemli ipuçları sunmaktadır. Çatalca, Arnavutköy, Sultanbeyli ve Sancaktepe, evli nüfus oranının en yüksek olduğu ilçelerdir. Kırsal karakterin ve geleneksel aile yapılarının hakim olduğu bu bölgelerde evlilik oranlarının daha yüksek olduğu gözlemlenmektedir. Buna karşın Şişli, Beşiktaş ve Fatih evli nüfus oranının en düşük olduğu ilçelerdir. Eşi ölmüş bireylerin oranı da daha çok yaşlı nüfusun yoğun olduğu ilçelerde yüksektir. Örneğin; Adalar, Kadıköy ve Şile gibi yaşlı nüfusun belirgin olduğu bölgelerde bu oran %7,5 civarındadır.

Harita 13. Medeni Durumu Boşanmış Olan Nüfus Oranı (% , 2023)

Boşanma oranlarına bakıldığında; Adalar, Beşiktaş, Kadıköy, Şişli ve Bakırköy ön plana çıkmaktadır. Bu ilçelerde genellikle yüksek eğitim ve gelir seviyesine sahip bireylerin yoğunlaştığı, modern yaşam biçimlerinin yaygın olduğu görülmektedir. Ayrıca bu ilçelerde ekonomik bağımsızlığa sahip bireylerin bulunması, evlilikte yaşanan sorunlar karşısında boşanmayı bir çözüm olarak benimsemelerini kolaylaştırıyor olabilir.

Adalar, Beşiktaş, Kadıköy, Şişli ve Bakırköy boşanmış nüfus oranı en yüksek ilçelerdir.

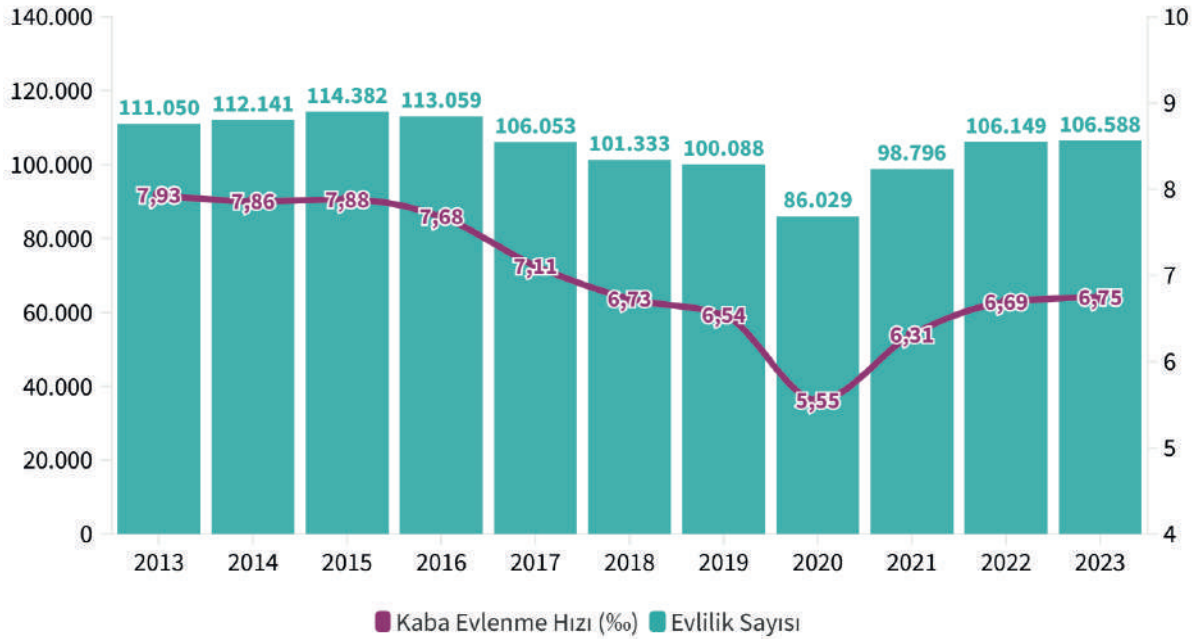
Tablo 4. Toplam Hanehalkı İçinde Tek Ebeveyn ve Çocuklardan Oluşan Aile Oranı (% , 2023)

En Yüksek 5 İlçe		En Düşük 5 İlçe	
Bakırköy	8,45	Sultanbeyli	5,14
Fatih	8,42	Arnavutköy	5,32
Kadıköy	7,91	Başakşehir	5,53
Beşiktaş	7,8	Şile	5,83
Maltepe	7,43	Sancaktepe	5,85

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

Boşanma oranlarının yüksek olduğu ilçelerde, toplam hanehalkı içinde tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan çekirdek aile oranının da yüksek olduğu görülmektedir. Bakırköy (%8,45), Fatih (%8,42) ve Kadıköy (%7,91) gibi boşanma oranlarının yüksek olduğu ilçelerde, bu aile yapısının yaygınlığı da belirgin bir şekilde öne çıkmaktadır. Bu durum bireyselleşme, ekonomik bağımsızlık ve modern yaşam pratiklerinin bu bölgelerde daha yoğun olmasıyla ilişkilendirilebilir. Ciddi farklılıklar bulunmamasına karşılık, Sultanbeyli, Arnavutköy ve Başakşehir’de bu aile tipi nispeten daha az yaygındır.

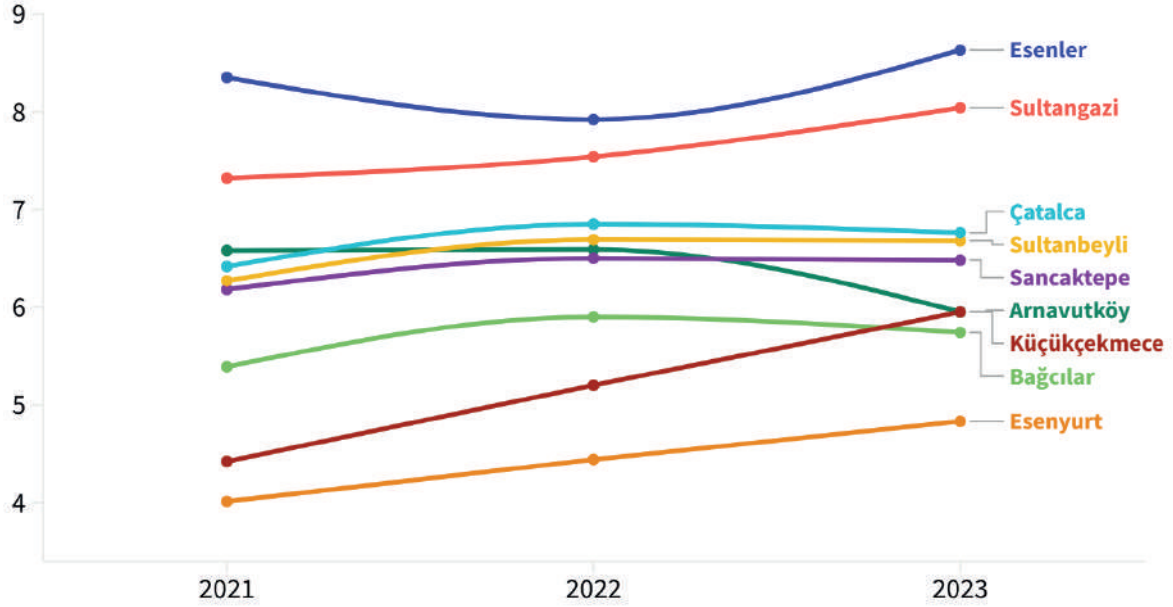
Evlilik oranları, İstanbul’da son on yılda önemli değişimler göstermiştir. Türkiye genelindeki eğilimle paralel olarak İstanbul’da kaba evlenme hızı son on yılda belirgin bir düşüş yaşamıştır. 2013’ten 2019’a kadar azalma eğiliminde olan bu oran, COVID-19 pandemisi sırasında uygulanan kısıtlamalarla 2020 yılında en düşük seviyesine ulaşmıştır. Ancak 2020 sonrası süreçte evlilik sayısı ve kaba evlenme hızı düzenli bir artış göstererek 2018 seviyesini yeniden yakalamıştır. 2023 itibarıyla İstanbul’daki kaba evlenme hızı Türkiye genelindeki oranın üzerine çıkmıştır.

Grafik 6. İstanbul'daki Evlenme Sayısı ve Kaba Evlenme Hızı (2013-2023)

Kaynak: TÜİK, Evlenme İstatistikleri

Evlilik üzerindeki ekonomik koşulların etkisi, özellikle satın alma gücündeki azalma, enflasyon ve konut krizinin bireyler üzerindeki baskıları düşünüldüğünde açıkça görülebilmektedir. Bununla birlikte 2020-2023 yılları arasında ekonomik krizin derinleşmesine rağmen, evlilik oranlarının sürekli bir artış göstermesi dikkat çekicidir. Bu durum, evlilik oranlarındaki değişimlerin yalnızca ekonomik faktörlerle açıklanamayacağını ve toplumsal ya da kültürel dinamiklerin de etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Grafik 7. Gelir Düzeyi En Düşük İstanbul İlçelerinde Kaba Evlenme Hızı (2021-2023)

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi ve Evlenme İstatistikleri verileri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

İstanbul'un hanehalkı gelir düzeyi en düşük ilçeleri incelendiğinde de benzer bir durum gözlemlenmektedir. 2021-2023 yılları arasında, yıllık enflasyonun %60'ın üzerinde olduğu ve kira fiyatlarının yaklaşık 2,5 katına çıktığı bir dönemde, alt gelir gruplarının yoğun yaşadığı ilçelerde kaba evlenme hızında bir düşüş görülmemiş aksine artış yaşanmıştır. Bu durum, düşük gelirli bölgelerde evlilik dinamiklerinin İstanbul'un genel eğilimleriyle uyumlu olduğunu ve ekonomik güçlüklerin bu gruplar üzerinde belirgin bir caydırıcı etki yaratmadığını ortaya koymaktadır. İstanbul'un evlilik yapısındaki bu farklılıklar üzerindeki ekonomi, toplumsal dayanışma ve kültürel dinamiklerin etkisinin ölçülmesi gelecekteki araştırmalar için önemli bir alan oluşturmaktadır.

Sonuç olarak İstanbul'un hanehalkı ve aile yapısı, hızla değişen sosyoekonomik ve demografik dinamiklerin etkisiyle çeşitlilik göstermektedir. Hanehalkı sayısındaki artış, ortalama hanehalkı büyüklüğündeki azalma ve tek kişilik ya da tek ebeveynli hanelerin yaygınlaşması, bireyselleşme ve modernleşme süreçlerinin somut yansımalarıdır. Buna karşın evlilik oranlarının ekonomik krizlere rağmen artış göstermesi, aile yapısının sadece ekonomik faktörlerle değil, toplumsal ve kültürel dinamiklerle de şekillendiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, hem hızlı büyüyen ilçelerde altyapı ve sosyal hizmetlerin geliştirilmesini hem de aileyi destekleyen sosyal refah politikalarının tasarlanmasını zorunlu kılmaktadır.

GÖÇ

Temel Bulgular

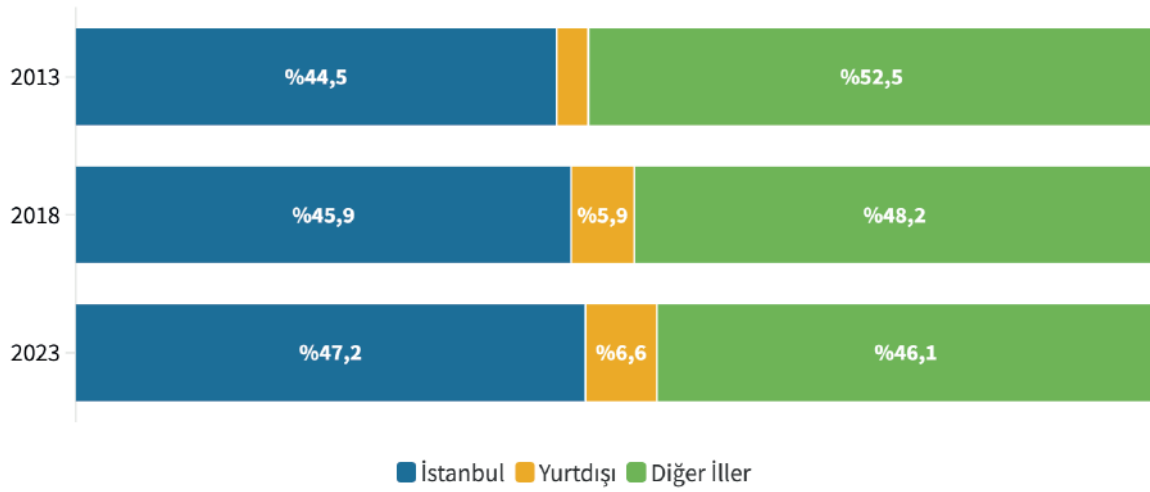
- Son beş yılda gerçekleşen yaklaşık -200 bin kişilik net göç, İstanbul'un göç üzerindeki çekim gücünün önceki yıllara kıyasla azalmaya başladığını göstermektedir.
- İç göç hareketliliği, İstanbul'un merkez ve merkeze komşu ilçelerinden şehrin çeper ilçelerine doğru yönelmektedir.
- İstanbul'a kayıtlı nüfus oranının yüksek olduğu ilçeler, göç ve nüfus hareketliliğinin daha sınırlı olduğu, nispeten yerleşik ve oturmuş bir demografik yapıya sahip bölgeler olarak öne çıkmaktadır.
- Esenyurt, son on yılda en fazla doğumun gerçekleştiği ilçe olmasına rağmen, İstanbul doğumlarının oranının en düşük olduğu (%38) ilçedir. Bu durum, Esenyurt'a il dışından göçün hâlâ yoğun bir şekilde devam ettiğini göstermektedir.
- İstanbul'daki geçici koruma statüsündeki Suriyeli nüfusun, Avrupa Yakası'nda Esenyurt-Fatih-Sultangazi üçgeninde yoğunlaştığı gözlemlenmektedir. Kayıtlı Suriyeli nüfusun %11'i Esenyurt'ta, %9'u Bağcılar'da, %8'i Fatih'te ve %7,5'i Küçükçekmece'dedir.

Öneriler

- İlgili kurumlarca hem net göç verileri hem de yabancı nüfus dağılımına ilişkin veriler, ilçe düzeyinde detaylı ve şeffaf bir şekilde yayınlanmalıdır.
- İç göçle nüfus yoğunluğu artan çeper ilçelerde altyapı ve hizmet kapasiteleri genişletilmeli, bu bölgelerde planlı kentleşme uygulanmalıdır.
- Suriye'deki kriz sonrası oluşan yeni denkleme bağlı olarak Suriyelilerin muhtemel geri dönüşleri insani bir perspektifle ele alınmalı, kitlesel göçün olası etkileri doğru bir şekilde planlanmalı ve yönetilmelidir.

İstanbul hem iç hem de dış göçün merkezi olarak dinamik nüfus hareketliliğiyle öne çıkan bir metropoldür. Türkiye'nin ekonomik, kültürel ve sosyal odağı olan bu şehir, geçmişten günümüze hem yurt içinden hem de yurt dışından yoğun göç almıştır. Ancak son yıllarda İstanbul'un göç hareketlerinde belirgin bir dönüşüm yaşanmaktadır.

Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre, 2018-2022 yılları arasında yaklaşık 2 milyon kişi İstanbul'a göç etmiş, buna karşılık 2,2 milyon kişi kentten ayrılmıştır. Son beş yılda gerçekleşen net göçün yaklaşık -199 bin kişi olması, İstanbul'un göç üzerindeki çekim gücünün önceki yıllara kıyasla azalmaya başladığını göstermektedir. Bu eğilim, özellikle daha uygun konut ve yaşam koşulları arayışının birçok birey için İstanbul dışındaki şehirlerin alternatif yerleşim alanları haline geldiğine işaret etmektedir.

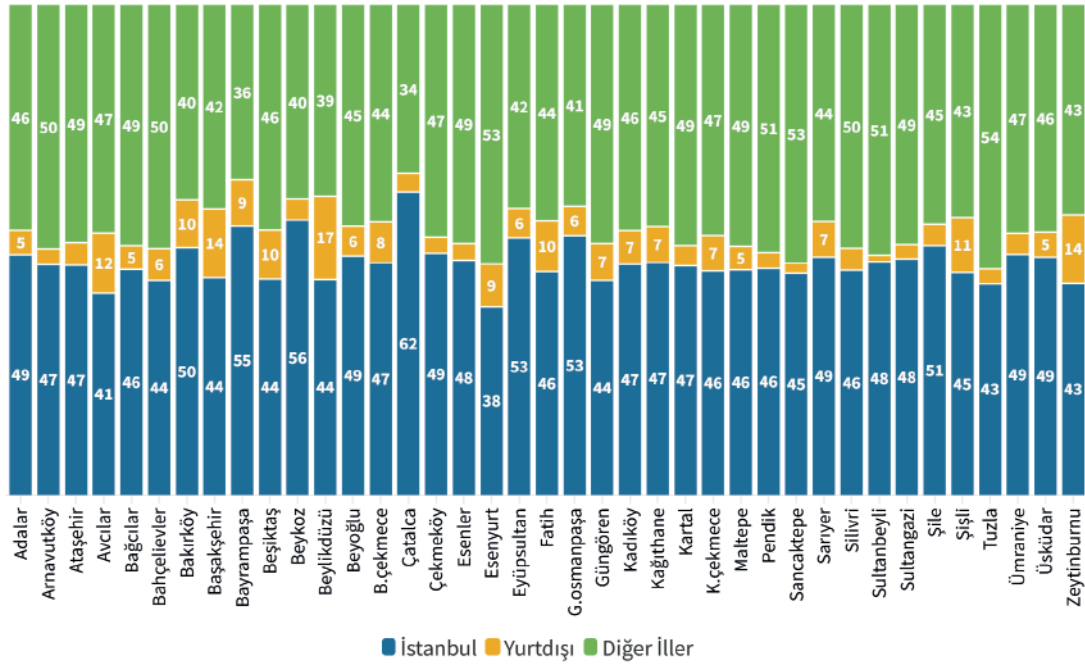

Grafik 8. İstanbul'da İkamet Edenlerin Doğum Yerine Göre Dağılımı (2013-2023)

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verileri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

İstanbul'un doğum yeri temelli nüfus dağılımı da bu dönüşümü destekler niteliktedir. Son on yılda İstanbul'da ikamet edenler arasında diğer illerde doğmuş olanların oranının azaldığı, buna karşılık doğum yeri İstanbul ve yurt dışı olan nüfusun oranının arttığı gözlemlenmektedir. Bu durum, İstanbul'un dışarıdan gelen göç üzerindeki çekim gücünün bir miktar zayıfladığını ve Türkiye'deki olağan nüfus hareketlerinin değiştiğini göstermektedir. İstanbul'da doğanların oranındaki istikrarlı artış, İstanbul nüfusunun giderek daha fazla "İstanbullu" hale geldiğini göstermektedir. Bu durum, kentte doğup büyüyen ikinci ve üçüncü nesillerin demografik yapı üzerindeki etkisini yansıtmaktadır. İstanbul'un demografik yapısında bu yerleşiklik eğilimi, kentin sosyal ve kültürel dokusunda kalıcı bir dönüşümün başlangıcı olabilir.

Yurt dışında doğanların oranındaki dikkat çekici artış ise uluslararası göçlerin İstanbul üzerindeki etkisini göstermektedir. Uluslararası işgücü ve öğrenci hareketliliği ile yabancıların İstanbul'a yerleşimi, bu artışın temel nedenleri arasında yer almaktadır. Bu durum, İstanbul'un küresel hareketlilikteki rolünü ve çok kültürlü yapısını güçlendirdiği gibi kentteki hizmet planlamasında yeni ihtiyaçların doğmasına da yol açmaktadır.

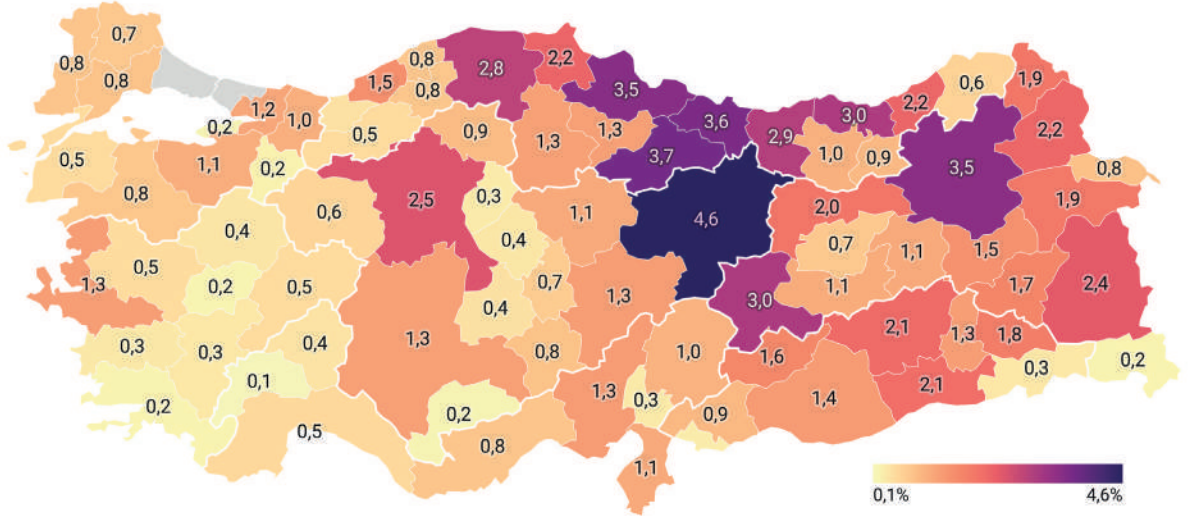

Grafik 9. İkamet Edilen İlçelere Göre Doğum Yerleri (% , 2023)

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verileri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

İstanbul ilçelerindeki nüfus doğum yerine göre mukayese edildiğinde, İstanbul’da doğanların oranının en yüksek olduğu ilçenin Çatalca olduğu görülmektedir. Çatalca’nın yanı sıra Beykoz, Bayrampaşa, Gaziosmanpaşa, Eyüpsultan, Şile ve Bakırköy gibi ilçelerde de bu oran %50’nin üzerindedir. Yurt dışında doğanların oranına bakıldığında ise Beylikdüzü’nde yaşayanların %17’sinin yurt dışı doğumlu olduğu dikkat çekmektedir. Bununla birlikte Başakşehir, Zeytinburnu, Avcılar, Şişli, Fatih ve Beşiktaş gibi ilçelerde de yurt dışı doğumluların oranı %10’un üzerindedir. Esenyurt ise son on yılda en fazla doğumun gerçekleştiği ilçe olmasına rağmen, İstanbul doğumluların oranı (%38) en düşük ilçedir. Bu durum Esenyurt’a dışarıdan göçün hâlâ yoğun bir şekilde devam ettiğini göstermektedir. Ayrıca Esenyurt, Tuzla ile beraber doğum yeri başka il olanların oranının en yüksek olduğu ilçedir.

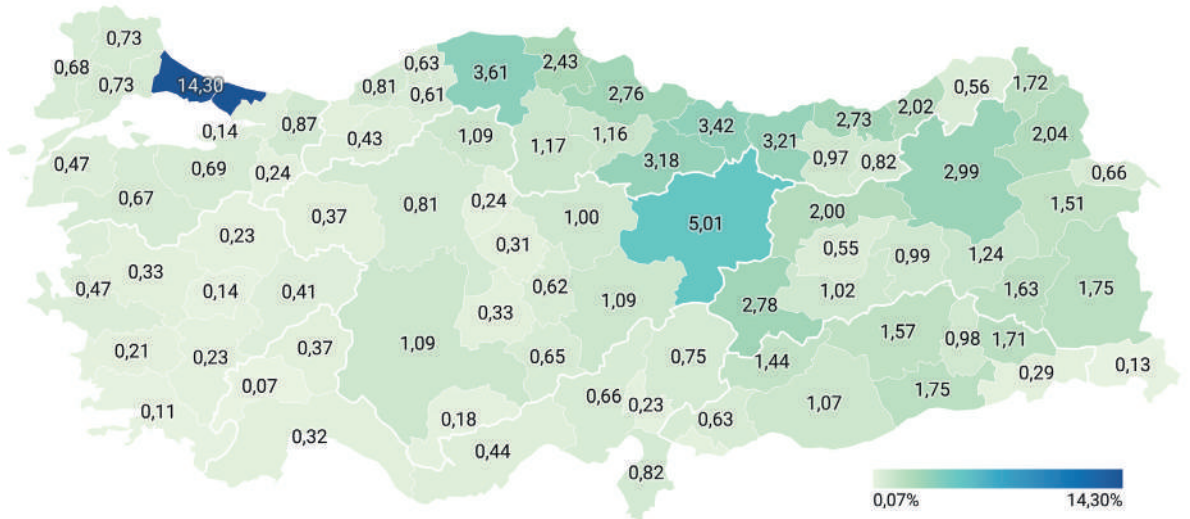
Son on yılda İstanbul’da ikamet edenler arasında diğer illerde doğmuş olanların oranının azalmıştır.

Harita 14. İstanbul'da İkamet Edip Diğer İllerde Doğanların Doğum Yerlerine Göre Dağılımı (% , 2023)

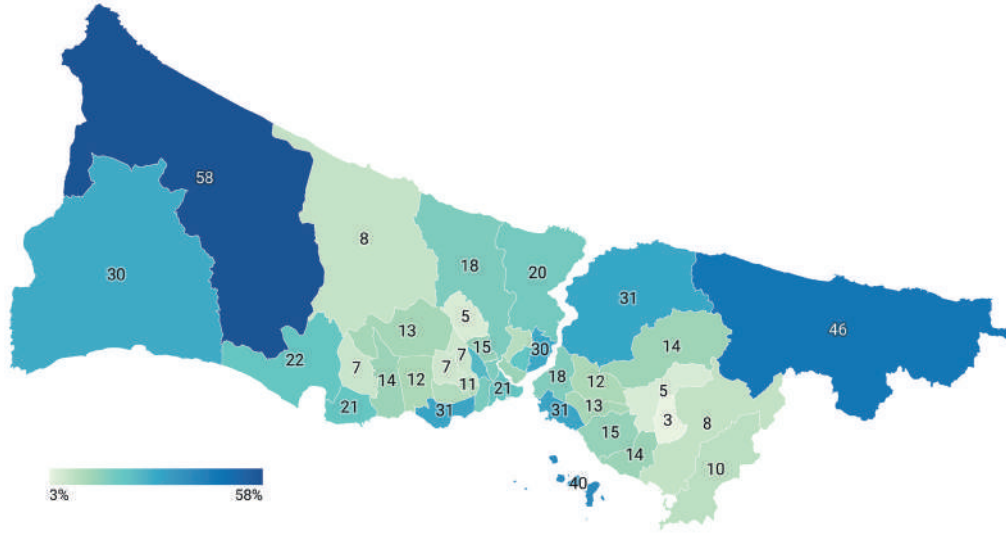
Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verileri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Son yıllarda tersine göç eğilimleri gözlemlense de İstanbul hâlâ diğer illerde doğmuş bireylerin yoğun olarak yaşadığı bir metropol olmaya devam etmektedir. İstanbul'da yaşayanların %46,2'si başka illerde doğup kente göç eden bireylerden oluşmaktadır. Bu göçmen nüfus içinde Sivas, Tokat, Ordu, Samsun ve Erzurum en çok göç veren iller olarak başı çekmektedir. Nüfusa kayıtlı olunan il verileri incelendiğinde ise İstanbul nüfusunun sadece %14,3'ünün İstanbul'a kayıtlı olduğu görülmektedir. Bu da şehrin ne kadar çeşitli bir demografik yapıya sahip olduğunu göstermektedir. İstanbul'a kayıtlı nüfustan sonra en yüksek oranlara sahip iller ise sırasıyla Sivas, Kastamonu, Ordu ve Giresun'dur.

Harita 15. İstanbul'da İkamet Edenlerin Nüfusa Kayıtlı Olduğu İl Oranı (% , 2023)

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verileri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Harita 16. İlçede Nüfusu İstanbul'a Kayıtlı Olanların Oranı (% 2023)

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

Nüfusu İstanbul'a kayıtlı kişilerin oranı incelendiğinde, ilçeler arasında belirgin sosyal farklılıklar olduğu görülmektedir. İstanbul'a kayıtlı nüfus oranının en yüksek olduğu ilçeler Çatalca (%58) ve Şile'dir (%46). Bunun yanı sıra Adalar, Beykoz, Kadıköy, Bakırköy ve Beşiktaş gibi ilçelerde de bu oran %30'un üzerindedir. Öte yandan Sultanbeyli (%3), Sultangazi (%5), Sancaktepe (%5), Esenyurt (%7) ve Esenler (%7) gibi ilçelerde İstanbul'a kayıtlı nüfus oranı oldukça düşüktür. Bir yerleşim yerinde ilin nüfusuna kayıtlı kişilerin oranının yüksek olması, yerleşik ve oturmuş bir toplumsal yapıyı ifade eder. Bu tür bölgelerde kültürel homojenlik, sosyal dayanışma ve toplumsal bağlar genellikle daha güçlüdür. Ancak, bu durum yeniliklere ve dışarıdan entegrasyona karşı daha sınırlı bir yapıyı da beraberinde getirebilir. Buna karşılık, İstanbul'a kayıtlı nüfus oranının düşük olduğu bölgeler, daha fazla göç alan, geç şehirleşmenin etkilerinin hissedildiği ve sosyal hareketliliğin yüksek olduğu, daha dinamik ve çeşitlilik içeren yapıları temsil eder.

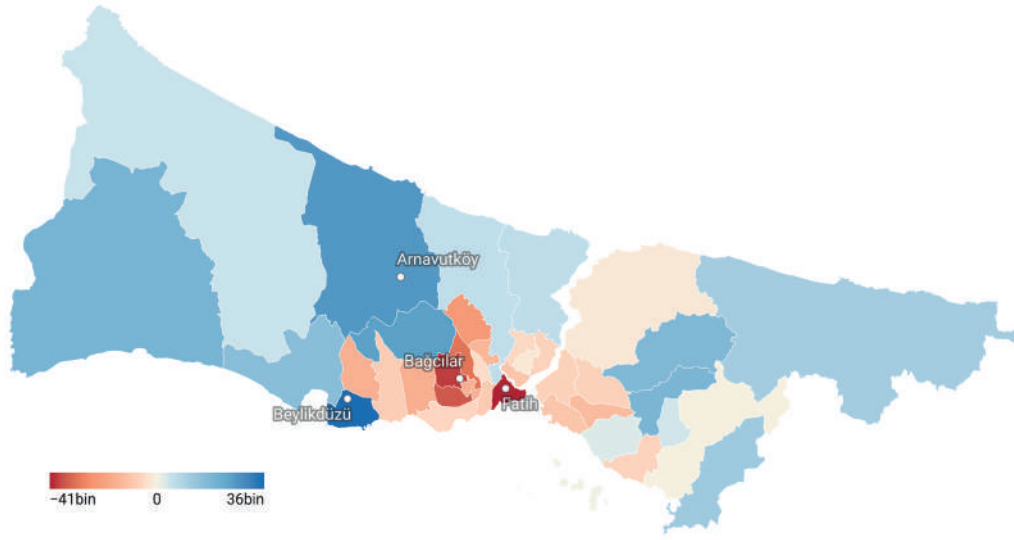

Harita 17. İlçedeki Nüfusun En Çok Kayıtlı Olduğu İl (2023)

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verileri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Not: İstanbul haricindeki illeri içermektedir.

Sosyal destek mekanizmalarına erişim, adaptasyon sürecinin kolaylaşması ve güvenlik hissi gibi unsurlar, göç edenlerin belirli ilçelerde, aynı memlekettten gelen gruplar halinde yoğunlaşmasına yol açmıştır. İstanbul'dan sonra en çok nüfusa kayıtlı il olan Sivas'tan gelenler hem Avrupa hem de Anadolu yakasında belirli bölgelerde yoğunlaşmışlardır. İstanbul'un batı ilçelerinde Tokatlı nüfusun daha ağırlıklı olduğu görülürken, Şile ve Arnavutköy gibi kırsal karakterli ilçelerde Erzurum'dan gelenlerin sayıca daha fazla olduğu dikkat çekmektedir. Karadeniz illerinden gelenlerin ise genellikle, başta Anadolu yakası olmak üzere, denize kıyısı bulunan ilçelere yerleştiği gözlemlenmektedir. Adalar ve Esenyurt'ta Van doğumluların yoğunluğu öne çıkarken, Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinden yapılan göçlerin daha çok Avrupa yakasında Fatih-Esenyurt-Sultangazi üçgeninde yoğunlaştığı görülmektedir.

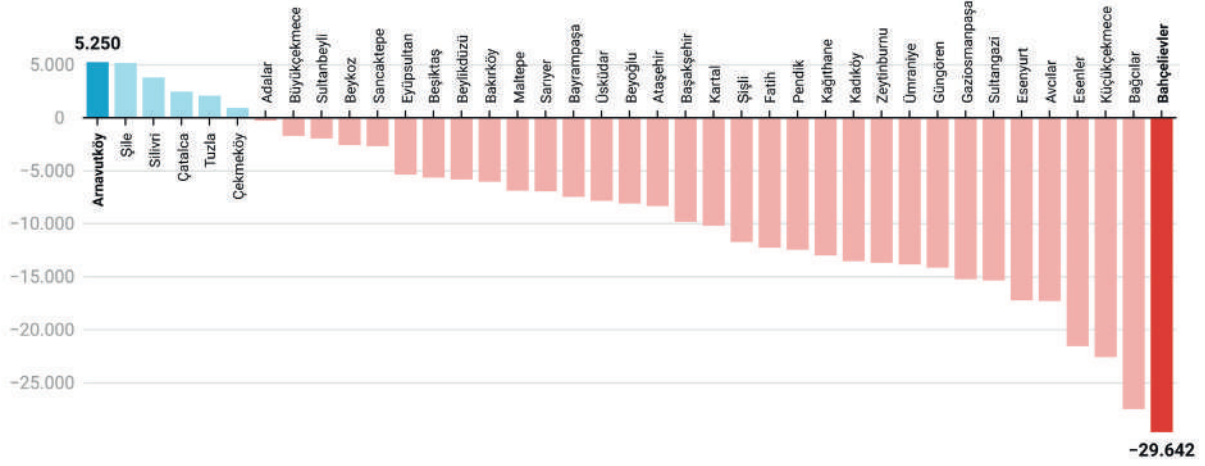
Harita 18. Son Üç Yıldaki Tahmini Net Göç (2020-2022)

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, Ölüm ve Doğum İstatistikleri verileri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Not: Tahmini Net Göç = Nüfus Değişimi (Bir Sonraki Yılın Nüfusu - Bu Yılın Nüfusu) - Doğal Artış (Doğum Sayısı - Ölüm Sayısı) yöntemiyle hesaplanmıştır.

İstanbul'daki göç olgusu yalnızca iç-dış göçle izah edilemez, İstanbul'un kendi ilçeleri arasında da dikkat çekici bir göç hareketliliği söz konusudur. Son üç yılın (2020, 2021 ve 2022) tahmini net göç verilerine göre, demografi bölümünde de tartışıldığı üzere, İstanbul'un merkez ilçeleri ve merkeze komşu bölgelerinin nüfusunda azalma yaşanmış ve bu ilçelerin İstanbul dışına ya da kentin çeper ilçelerine doğru göç verme eğiliminde olduğu tespit edilmiştir. Bu dönemde 41 bin kişiyle en yüksek göç veren ilçe Fatih olmuştur. 2020-2022 yılları arası toplamında ise Fatih, Bağcılar ve Bahçelievler ilçelerinin her birinin 30.000'in üzerinde göç verdiği belirlenmiştir. Öte yandan Beylikdüzü, Arnavutköy, Başakşehir, Silivri, Sancaktepe ve Çekmeköy aynı dönemde en fazla göç alan ilçeler arasında yer almıştır.

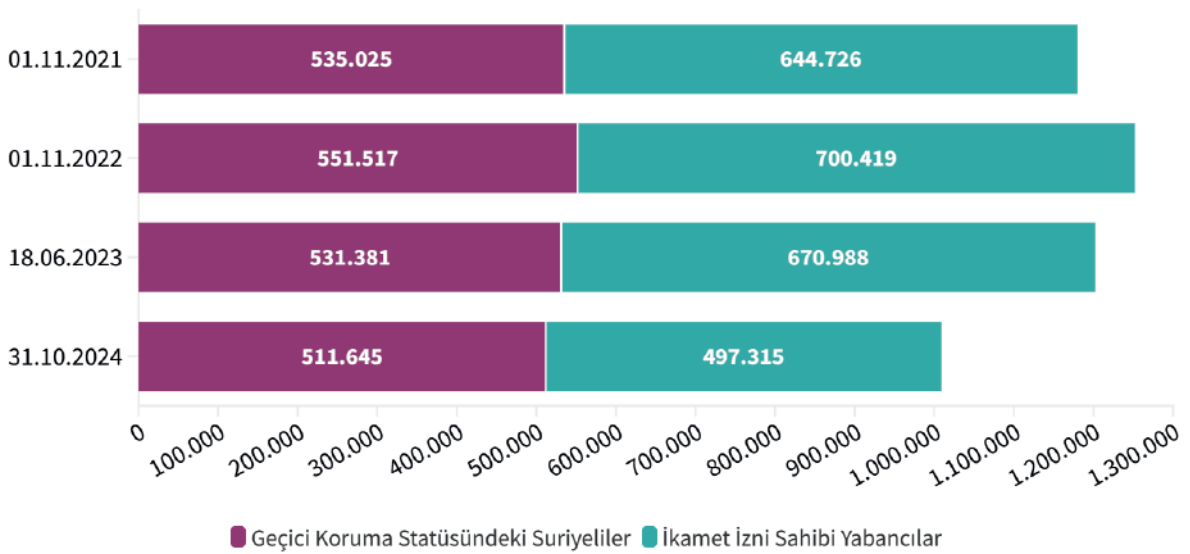
Sadece 2022 yılı tahmini net göç grafiği incelendiğinde, İstanbul'un neredeyse tüm ilçelerinin göç verdiği anlaşılmaktadır. Pozitif net göç değerine sahip altı ilçe, kentin çevresinde yer alan periferi ilçeleridir. Bu durum, son yıllarda İstanbul'da merkeze uzak ilçelerin göç alma eğiliminde olduğunu doğrulamaktadır.

Grafik 10. Tahmini Net Göç (2022)

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, Ölüm ve Doğum İstatistikleri verileri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

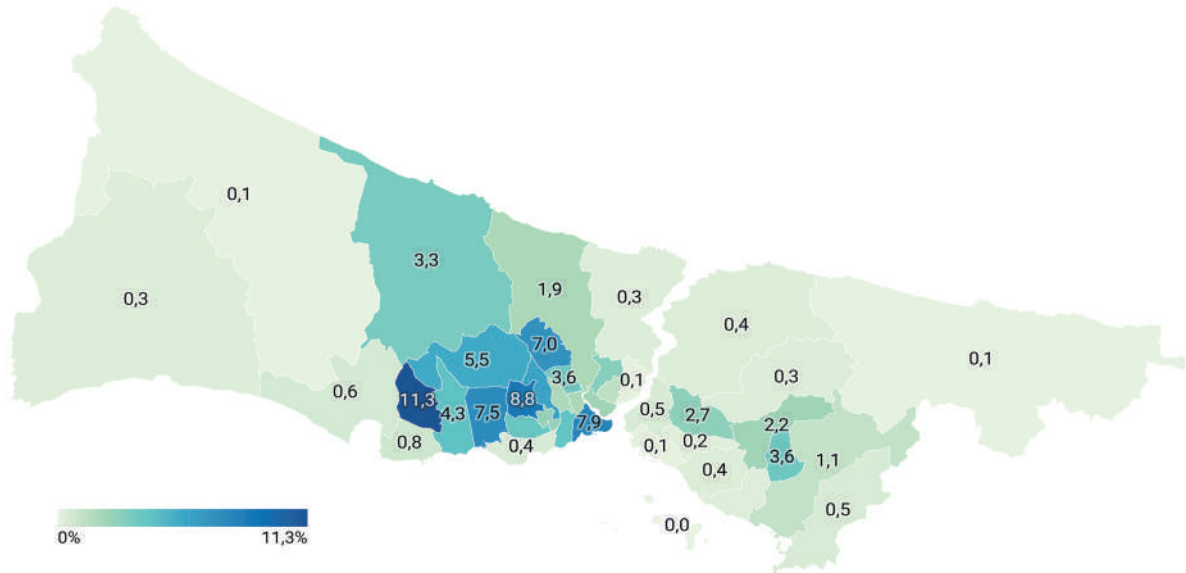
Göçle ilgili bir diğer önemli konu, Suriyeli mülteciler ve yabancı göçmen nüfustur. İstanbul yalnızca Türkiye'nin değil aynı zamanda dünyanın en çok mülteciye ev sahipliği yapan metropolüdür (Erdoğan, Şener, & Ağca, 2021). İstanbul ilçelerindeki geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin sayısı ile toplam göçmen nüfusu hakkındaki erişilebilir en güncel veriler, 2019 yılında Uluslararası Göç Örgütü (IOM) ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) raporunda yer almaktadır. IOM ve GİGM araştırmasına göre, 2019 yılında İstanbul'daki kayıtlı Suriyeli nüfusun toplam İstanbul nüfusuna oranı %4 iken, İstanbul'da yaşayan Suriyeli nüfusun oranı %6,4 olarak tespit edilmiştir. İstanbul'daki toplam yabancı nüfusun İstanbul nüfusuna oranı ise %10,5'tir (IOM, 2020). Bu veriler, 2019 yılında İstanbul'da başka illerde kayıtlı olmasına rağmen ikamet eden Suriyeli nüfusun oldukça yüksek olduğunu göstermektedir. Rapora göre 2019 yılı itibarıyla İstanbul'da toplam kayıtlı Suriyeli nüfus 599.268, yaşayan Suriyeli nüfus ise 959.143 olarak belirlenmiştir.

Grafik 11. İstanbul'da Kayıtlı Yabancı Sayısı (2021-2024)

Kaynak: T.C. İstanbul Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü, Basın Açıklamaları

2019'dan itibaren Suriyeli nüfusunu azaltmaya yönelik çeşitli politikalar uygulanmış ve bu yıldan itibaren İstanbul'da geçici koruma altında olan Suriyelilerin kayıt işlemleri durdurulmuştur. Bu çerçevede, 2019'dan 2024'e kadar kayıtlı Suriyeli nüfus yaklaşık 100 bin kişi azalmıştır. Buna ek olarak, T.C. İçişleri Bakanlığı ve İl Göç İdaresinin Suriyelilerin yalnızca kayıtlı oldukları ilde yaşamalarını sağlamak amacıyla uyguladığı daha katı politikaların, kayıtsız Suriyeli göçmen sayısında da azalmaya yol açtığı düşünülmektedir.

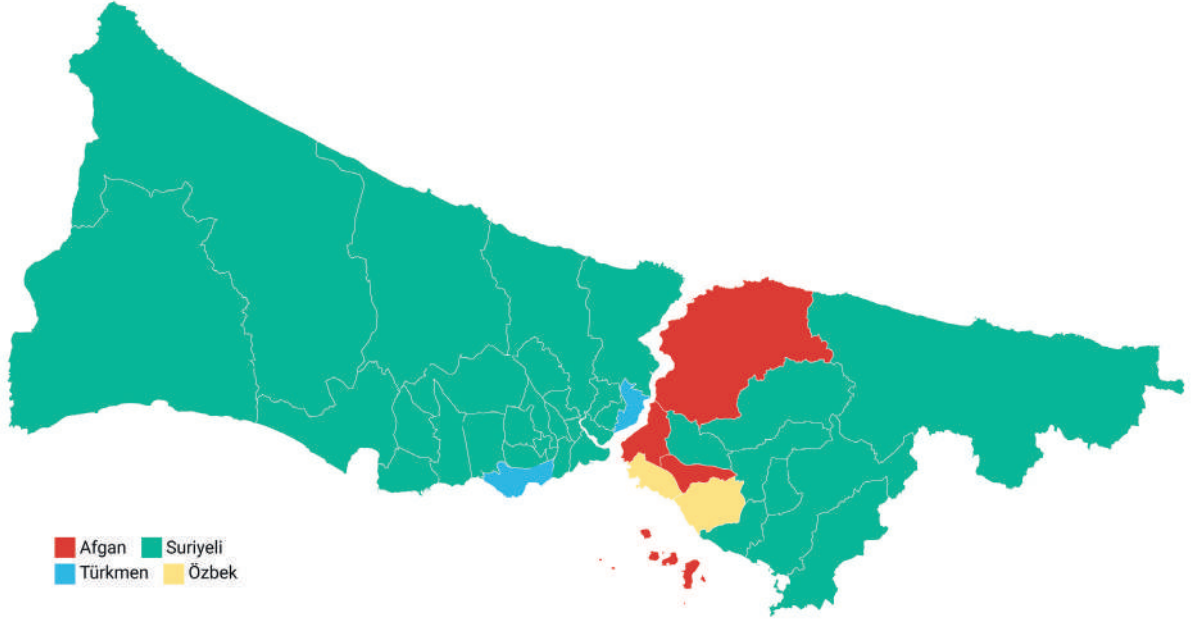
Harita 19. İlçedeki Kayıtlı Suriyelilerin İldeki Toplam Kayıtlı Suriyeli Nüfusa Oranı (% , 2019)

Kaynak: International Organization for Migration, 2020

İstanbul'daki geçici koruma statüsündeki Suriyeli nüfusun, Avrupa Yakası'nda Esenyurt-Fatih-Sultangazi üçgeninde yoğunlaştığı gözlemlenmektedir. En son ilçe bazlı verilere ulaşılabilen 2019 yılında, kayıtlı Suriyeli nüfusun %11,3'ü Esenyurt'ta, %8,8'i Bağcılar'da, %7,9'u Fatih'te ve %7,5'i Küçükçekmece'de bulunmaktadır. Anadolu Yakası'nda ise Suriyeli nüfusun yalnızca %12,4'ü yer almaktadır. Ayrıca Fatih, Zeytinburnu, Esenler, Sultangazi, Başakşehir, Esenyurt, Arnavutköy ve Bağcılar ilçelerinde kayıtlı Suriyeli nüfusun ilçe nüfusuna oranı %7'nin üzerindedir. Göçmenlerin bu ilçelerde yoğunlaşmasının temel sebepleri arasında düşük kira bedelleri, fazla konut arzı, göçmenlerin bir arada yaşama eğilimi ve sanayi tesislerinin sağladığı istihdam olanakları bulunmaktadır (GAR, 2024).

Toplam yabancı nüfusun (geçici koruma statüsündeki Suriyeliler ve ikamet izni bulunan yabancılar) ilçe nüfusuna oranı, İstanbul'daki göç dinamiklerinin farklı bir boyutunu ortaya koymaktadır. 2019 yılında Fatih ilçesinde bu oran %41'e ulaşmış olup, bu durum ilçenin diğer tüm ilçelerden ayrılan bir konumda olduğunu göstermektedir. Beyoğlu, Başakşehir, Esenyurt ve Zeytinburnu ise

Esenyurt, Bağcılar, Fatih ve Küçükçekmece ildeki Suriyeli nüfusun en fazla bulunduğu ilçelerdir.

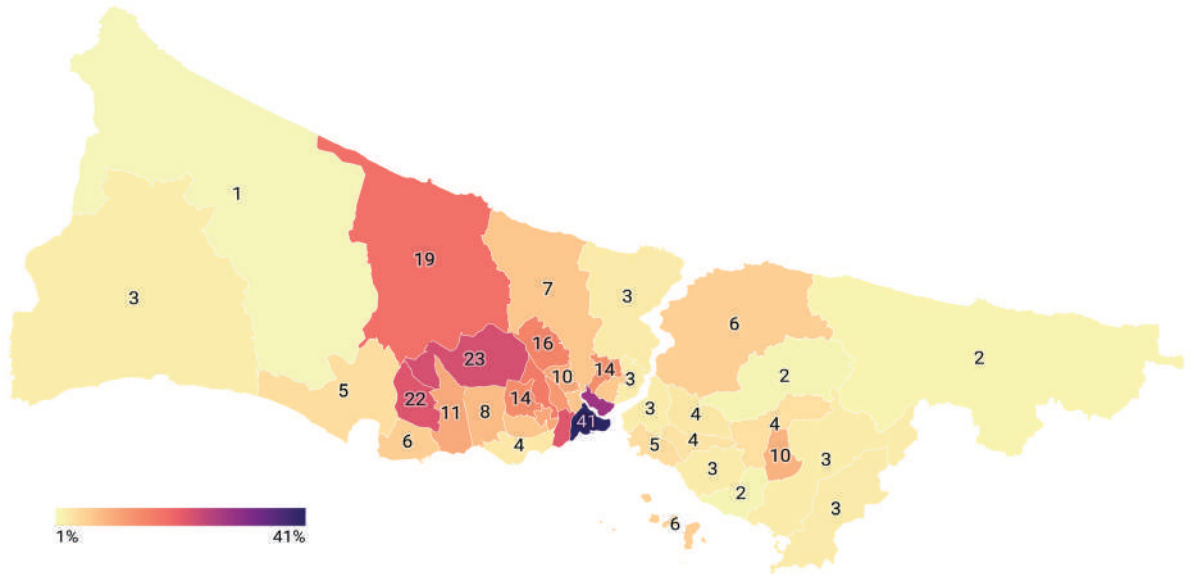

Harita 20. İlçede Yabancılar Arasında En Yoğun Etnik Grup (2019)

Kaynak: International Organization for Migration, 2020

yabancı nüfus oranının %20'nin üzerinde olduğu diğer ilçelerdir. Bununla birlikte, 17 ilçede yabancı nüfus oranı %5'in altında kalmakta, bu da İstanbul'daki yabancı göçmen nüfusunun belli bölgelerde yoğunlaştığını göstermektedir.

İstanbul'un 31 ilçesinde, beklendiği üzere, Suriyeliler en büyük yabancı grubu oluşturmaktadır. Ancak, Suriyelilerden daha yüksek oranda uluslararası göçmenin yaşadığı sekiz ilçe bulunmaktadır. Yapılan çalışmaya göre Adalar, Ataşehir, Üsküdar ve Beykoz ilçelerinde Afganlar; Kadıköy ve Maltepe ilçelerinde Özbekler; Bakırköy ve Beşiktaş'ta ise Türkmenler ilçelerdeki en büyük yabancı nüfusu oluşturmaktadır.

Harita 21. Yabancı Nüfusun İlçe Nüfusuna Oranı (% , 2019)

Kaynak: International Organization for Migration, 2020

Yabancı göçün ilçeler arasındaki yoğunluğu özel milletlerarası okul sayısı ile ilişkilendirilebilir. Milletlerarası özel öğretim kurumları, sadece yabancı uyruklu öğrencilerin devam edebilecekleri özel öğretim kurumlarıdır. Yabancı nüfusun sayıca yoğunlaştığı bir ilçe olan Esenyurt, açık ara en çok milletlerarası okul bulunduran ilçedir. Yine önemli sayıda yabancı nüfusa sahip Başakşehir ve Bağcılar'da benzer şekilde bu okullardan sayıca çoktur. Beylikdüzü'nde yabancı nüfus az olmasına rağmen Esenyurt'a komşu ilçe olması sebebiyle orada da yüksek sayıda okul olduğu görülmektedir.

Tablo 5. Özel Milletlerarası Okul (İlkokul-Ortaokul-Lise Düzeyi Toplam, 2023)

İlçe	Okul Sayısı	İlçe	Okul Sayısı
Esenyurt	40	Sarıyer	4
Başakşehir	27	Beşiktaş	4
Beylikdüzü	23	Ümraniye	3
Bağcılar	15	Arnavutköy	3
Bahçelievler	10	Küçükçekmece	2
Büyükkçekmece	6	Eyüpsultan	2
Üsküdar	6	Silivri	2
Sultangazi	5	Kartal	1
Avcılar	5	Ataşehir	1

Kaynak: İstanbul İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Bu mekansal yoğunlaşmayı önlemek amacıyla T.C. İçişleri Bakanlığı son yıllarda birtakım tedbirler almıştır. Ocak 2021'de Fatih ve Esenyurt'ta, Temmuz 2022'de ise İstanbul'un 8 ilçesinde, Türk vatandaşı nüfusuna oranla yabancı nüfus oranının %20'yi aştığı 54 mahallede ikamet izni başvuruları kapatılmıştır (Göç İdaresi Başkanlığı, 2023). Bu tedbirlerin bölgesel yoğunlaşmanın önüne geçip geçmediği tartışmalıdır fakat politika tercihindeki dönüşümle birlikte hem 2019'da 600 binlere yaklaşan geçici koruma statüsündeki Suriyeli sayısı hem de 2022'de 700 bini aşan ikamet izni sahibi yabancı sayısı 2024 sonunda 500 bin civarına gerilemiştir.

Aralık 2024'te Suriye'de Beşar Esad rejiminin devrilmesi, Türkiye'deki Suriyeli mülteciler açısından önemli bir kırılma noktası olmuştur. Bu gelişme mültecilerin ülkelerine geri dönüşü için yeni bir fırsat yaratırken, Suriye'de güvenlik ve istikrarın yeniden sağlanabileceğine dair umutları da artırmıştır. Özellikle İstanbul gibi Suriyeli nüfusunun yoğun olduğu şehirlerde, bu dönüşümün sosyal ve ekonomik dengelerde kayda değer değişimlere yol açması beklenmektedir. Geri dönüş sürecinin hızlanması hem Türkiye'nin göç yönetimi politikalarında hem de uluslararası platformlarda yeni bir dönemi başlatabilir. Ancak dönüş sürecinin insani bir yaklaşımla ve uluslararası işbirliği çerçevesinde ele alınması, bu kırılmanın etkilerinin yönetilmesi açısından kritik öneme sahiptir.

EKONOMİ

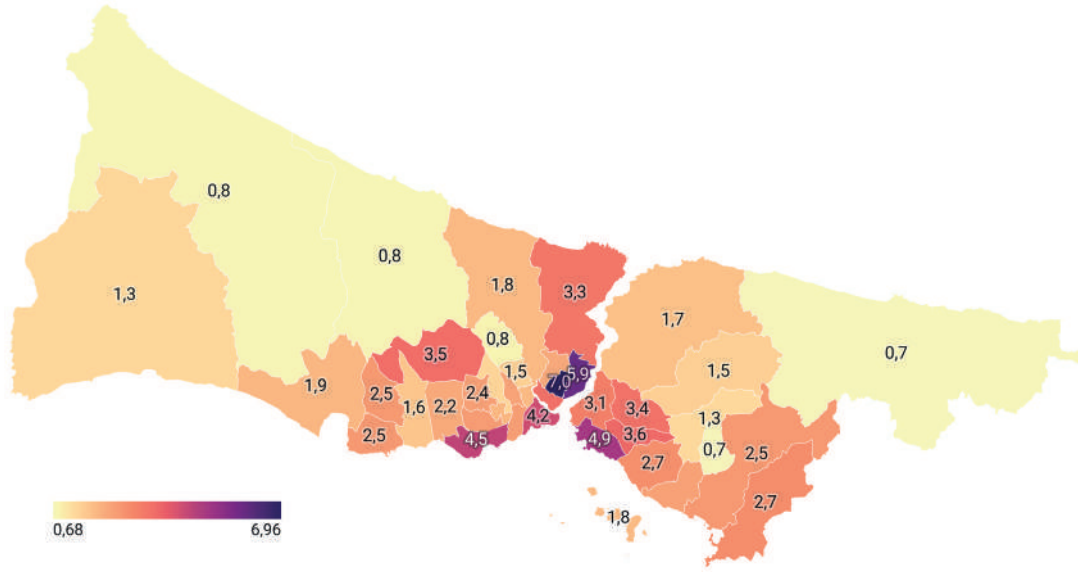
Temel Bulgular

- İstanbul'da güney ve merkez ilçelerden kuzey ve çeper ilçelere doğru sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi belirgin bir şekilde düşmektedir. Şişli, Beşiktaş, Kadıköy ve Bakırköy en gelişmiş ilçeler arasında yer alırken; Sultanbeyli, Şile, Çatalca ve Arnavutköy en alt sıralarda bulunmaktadır.
- Beşiktaş, Kadıköy ve Bakırköy gelir düzeyi en yüksek ilçeler iken; Sultanbeyli, Sultangazi ve kırsal karakter taşıyan diğer ilçeler gelir düzeyi en düşük bölgeler arasındadır.
- Şişli, Fatih ve Kadıköy kentin ticaret ve finans merkezleri olarak öne çıkmaktadır. Buna karşın çevre ve çeper ilçelerin ekonomik dinamizmi çok düşüktür.
- Sanayi sektörünün İstanbul ekonomisindeki payı %30 seviyelerinde olup, sanayi istihdamı Esenyurt ve Tuzla ilçelerinde yoğunlaşmaktadır.
- İstanbul ilçeleri arasında ortalama kira bedelleri arasında ciddi farklılıklar bulunmaktadır. En düşük kira bedeline sahip Esenyurt'ta fiyatlar 15.500 TL iken, Sarıyer'de bu rakam 60.000 TL seviyelerine ulaşmıştır.

Öneriler

- İlçeler arasındaki sosyoekonomik farklılıkları azaltmak için düşük gelişmişlik düzeyine sahip bölgelerde iş imkanları artırılmalı, ekonomik faaliyetler çeşitlendirilmeli ve bu bölgelerin merkez ilçelere bağımlılığı azaltılmalıdır.
- Gelir eşitsizliğini azaltmak için yerel yönetimlerin sürdürülebilir sosyal destek programları geliştirmesi ve ekonomik açıdan dezavantajlı gruplara yönelik politikalar oluşturması önem taşımaktadır.
- İstanbul'da artan kira fiyatlarını dengelemek ve ev sahipliğini teşvik etmek amacıyla emlak vergisi yeniden düzenlenmelidir. Bu düzenleme, konutların piyasa arzını artırarak erişilebilirliği kolaylaştırabilir ve konutun bir yatırım aracı olarak görülmesini sınırlandırabilir. Elde edilen vergi gelirleri ise sosyal konut projeleri ve düşük gelirli hanelere kira desteği sağlamak için kullanılabilir.

İstanbul, Türkiye'nin ekonomik ve ticari merkezi olarak, ülkenin gayrisafi yurt içi hasılasının (GSYH) üçte birini karşılamaktadır ve kişi başına düşen GSYH en yüksek illerden biridir. Ancak, bu büyük ekonomik hacme rağmen, kent içindeki sosyoekonomik eşitsizlikler ve gelir adaletsizliği oldukça derindir. TÜİK Gelir Dağılımı İstatistikleri'ne göre; İstanbul ile Ankara eşdeğer hanehalkı kullanılabılır fert gelirine göre gini katsayısının en yüksek olduğu, yani gelir eşitsizliğinin en fazla görüldüğü iktisadi bölgedir (TÜİK, 2023). Bu nedenle; İstanbul ilçeleri arasındaki makro ve mikro düzeydeki ekonomik farklılıklar daha fazla tartışılmaya değer bir konu olmakla birlikte şehrin toplumsal dinamiklerini anlamlandırmak için önemli bir unsurdur.

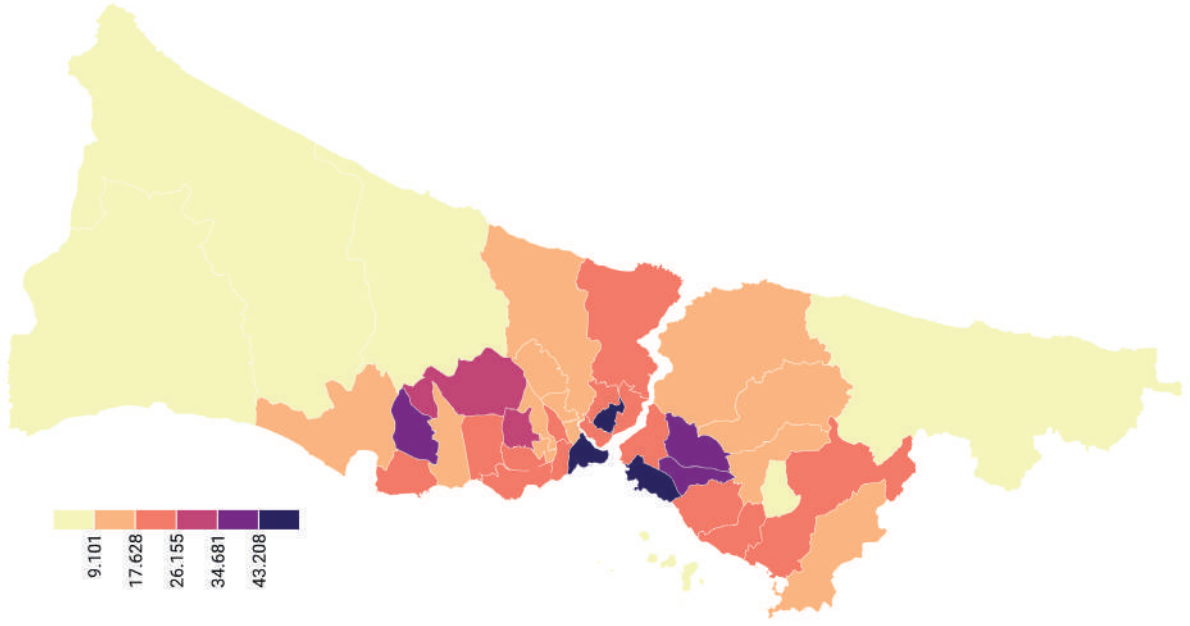

Harita 22. Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (Skor, 2022)

Kaynak: T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırmaları (SEGE), Türkiye'de sosyoekonomik gelişmişliği ölçmek amacıyla T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından hazırlanan kapsamlı bir endekstir. Bu endekste demografi, eğitim ve sağlık gibi çeşitli göstergeler yer almakla birlikte, ekonomik ölçütlerin (istihdam, sosyal güvenlik, finans, rekabetçilik ve yenilikçilik) daha baskın olduğu görülmektedir. SEGE, ilçeleri sosyoekonomik gelişmişlik düzeylerine göre 6 farklı kademede gruplandırmakta ve genel olarak İstanbul ilçeleri diğer şehirlere kıyasla üst sıralarda yer almaktadır. Endekse göre İstanbul'un 29 ilçesi birinci, 10 ilçesi ise ikinci kademede sınıflandırılmıştır. Ancak İstanbul ilçeleri arasında yapılan daha detaylı bir analiz, ilçeler arasındaki sosyoekonomik gelişmişlik düzeyinde önemli farklılıklar olduğunu ortaya koymaktadır.

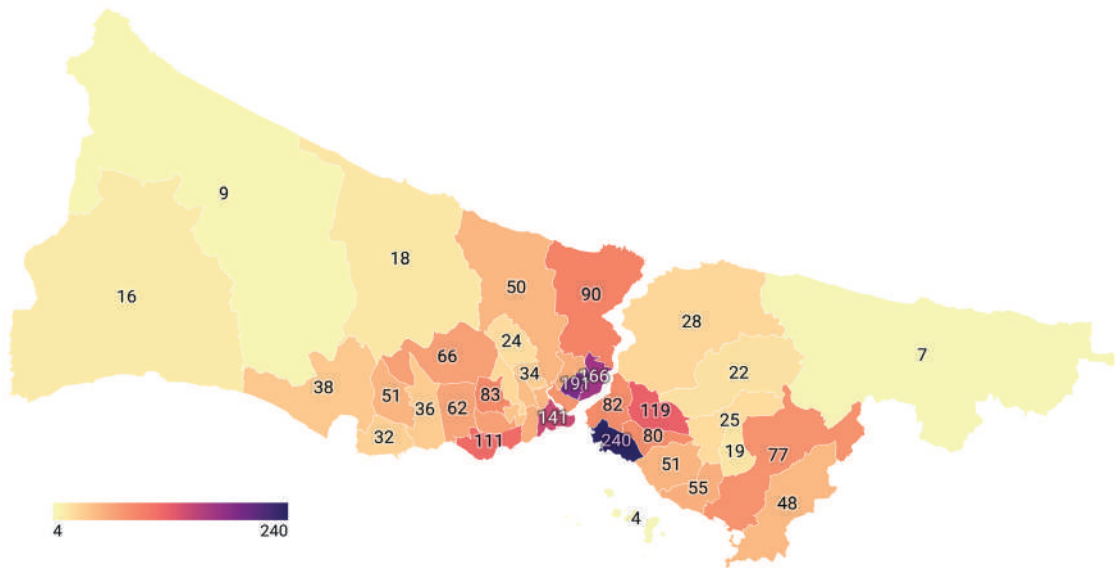
Endeks sonuçlarına göre, Şişli (6,96), Beşiktaş (5,94), Kadıköy (4,91) ve Bakırköy (4,46) endeksin en üst sıralarında yer alan ilçelerdir. Buna karşılık Sultanbeyli, Şile, Çatalca, Arnavutköy ve Sultangazi gibi ilçeler, 1 puanın altında kalan değerlerle İstanbul içerisinde en alt sıralarda yer almaktadır. Sarıyer ve Başakşehir gibi istisnalar hariç olmak üzere şehrin güney merkezlerinden kuzeye ve çepere doğru sosyoekonomik gelişmişlik düzeyinin azaldığını göstermektedir. Avrupa yakasında Beşiktaş-Şişli bölgesi, Fatih ve Bakırköy gibi üç ana merkez ön plana çıkarken Anadolu yakasında endeks puanı 4'ün üzerinde olan tek ilçe Kadıköy'dür.

Harita 23. Ticaret Siciline Kayıtlı Firma Sayısı (2024)

Kaynak: İstanbul Ticaret Odası, Bilgi Bankası

İstanbul'da SEGE puanı yüksek ilçeler, aynı zamanda ilin ekonomik dinamizmi, iktisadi potansiyeli ve ticaret hacminin en yoğun olduğu bölgeler olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, ilgili ilçelerdeki firma ve banka sayılarıyla açıkça gözlemlenebilir. Şişli (51.735), Fatih (50.940), Kadıköy (44.960) en yüksek firma sayısına sahip ilçelerdir. Bu ilçeler özellikle turizm, ticaret ve finans alanlarında yoğunlaşan işyerleri ve faaliyetlerle dikkat çekmektedirler. Şişli ve Fatih'in ticaret siciline kayıtlı firma sayısındaki liderliği, bu ilçelerin uzun yıllardır İstanbul'un ticari merkezi olmasından kaynaklanmaktadır. Gelişmiş altyapı ve iş olanakları, Kadıköy, Ataşehir ve Ümraniye gibi bölgeleri cazip kılarken, daha kırsal ve düşük nüfuslu bölgelerde firma sayısı düşüktür. Esenyurt, Başakşehir gibi ilçeler, sanayinin öne çıktığı bölgeler olup ticaret siciline kayıtlı firma sayısının yüksekliği bu durumla uyumludur.

Harita 24. Banka Şube Sayısı (2024)

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

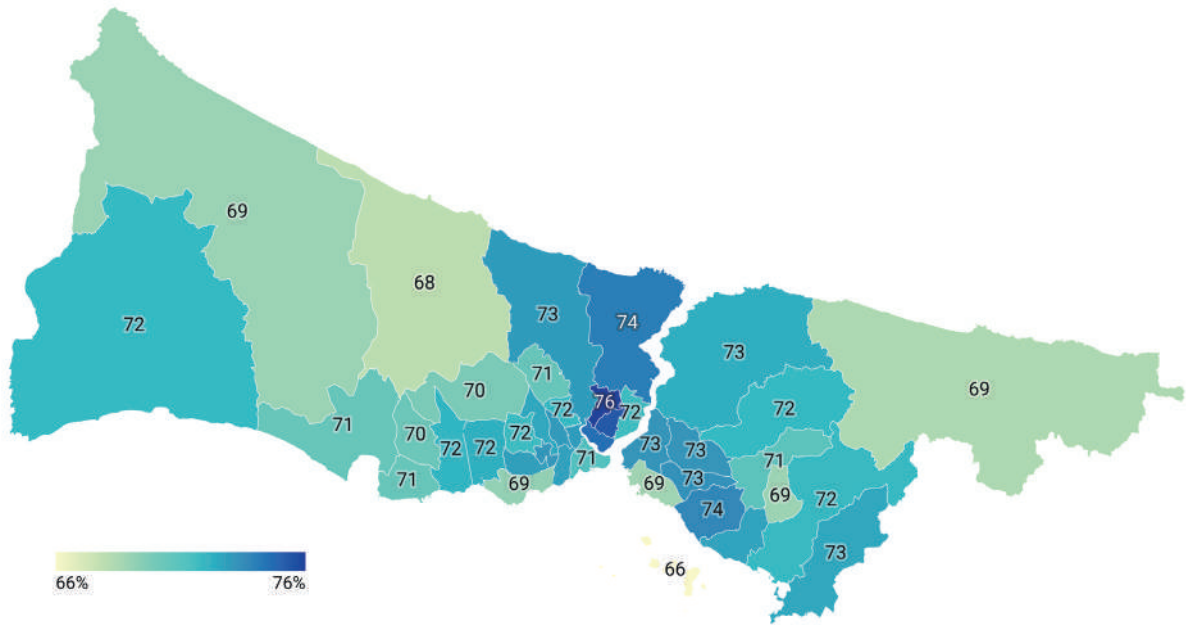
Ticaret siciline kayıtlı firma sayılarının yanı sıra İstanbul ilçelerindeki banka şube ve ATM dağılımları da ekonomik aktivitelerin mekansal yoğunluğunu anlamak için önemli bir gösterge sunmaktadır. İlçelerdeki banka şube ve ATM sayısı, söz konusu bölgenin ticari hareketliliği, nüfus yoğunluğu, gelir seviyesi, ekonomik altyapısı ve finansal hizmet talebi ile doğrudan ilişkilidir. Kadıköy, Şişli ve Fatih gibi ilçelerdeki yüksek banka şube sayıları, bu bölgelerin İstanbul'un ekonomik ve finansal merkezleri olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Buna karşılık, banka ve ATM sayılarının düşük olduğu ilçeler, ekonomik faaliyetlerin daha sınırlı olduğu bölgeler olarak değerlendirilebilir. Bu durum, İstanbul'un ilçeleri arasında ekonomik gelişmişlik düzeylerinde belirgin farklılıkların bulunduğunu göstermektedir.

Tablo 6. ATM Sayısı (2024)

En Yüksek İl 5 İlçe		En Düşük İl 5 İlçe	
Kadıköy	586	Şile	19
Şişli	556	Çatalca	26
Fatih	453	Arnavutköy	41
Beşiktaş	343	Çekmeköy	50
Bakırköy	333	Sultanbeyli	52

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

Not: Adalar değerlendirmeye alınmamıştır.

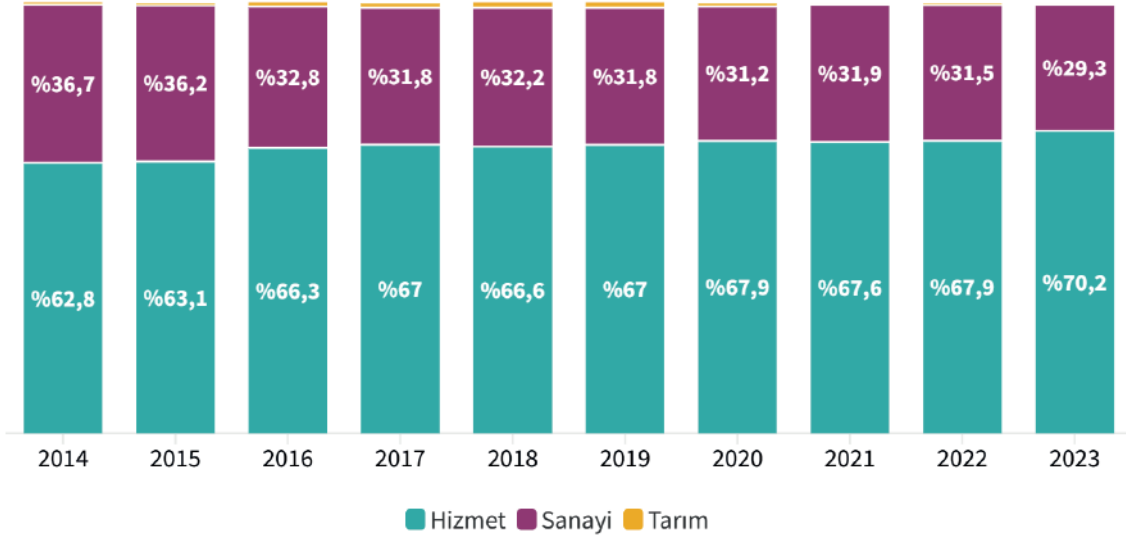

Harita 25. Çalışma Çağındaki Nüfus Oranı (% , 2023)

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

İstanbul'da çalışma çağındaki nüfus oranı, ilçeler arasında birbirine oldukça yakın seyretmekte olup belirgin keskin farklar bulunmamaktadır. Çalışma çağındaki nüfus oranı %70'in altında olan ilçeler arasında Adalar, Kadıköy, Bakırköy, Şile ve Çatalca, yüksek yaşlı nüfus oranıyla dikkat çekerken; Arnavutköy ve Sultanbeyli ilçelerinde ise görece çocuk nüfusun daha yoğun olduğu gözlemlenmektedir.

2023 yılı itibarıyla İstanbul'daki çalışma hayatı incelendiğinde, yaklaşık 640 bin kişinin işsiz olduğu ve işsizlik oranının %8,9 seviyesinde olduğu görülmektedir. Aynı dönemde şehirde istihdam edilen kişi sayısı 6,5 milyonu aşmış ve bu istihdamın yaklaşık 4,3 milyonunu erkekler oluşturmuştur. İstihdam oranları cinsiyet bazında değerlendirildiğinde; erkeklerin %69,3 oranında istihdama katıldığı, kadınların ise bu oranın oldukça altında kalarak %34,9 düzeyinde istihdam edildiği dikkat çekmektedir.

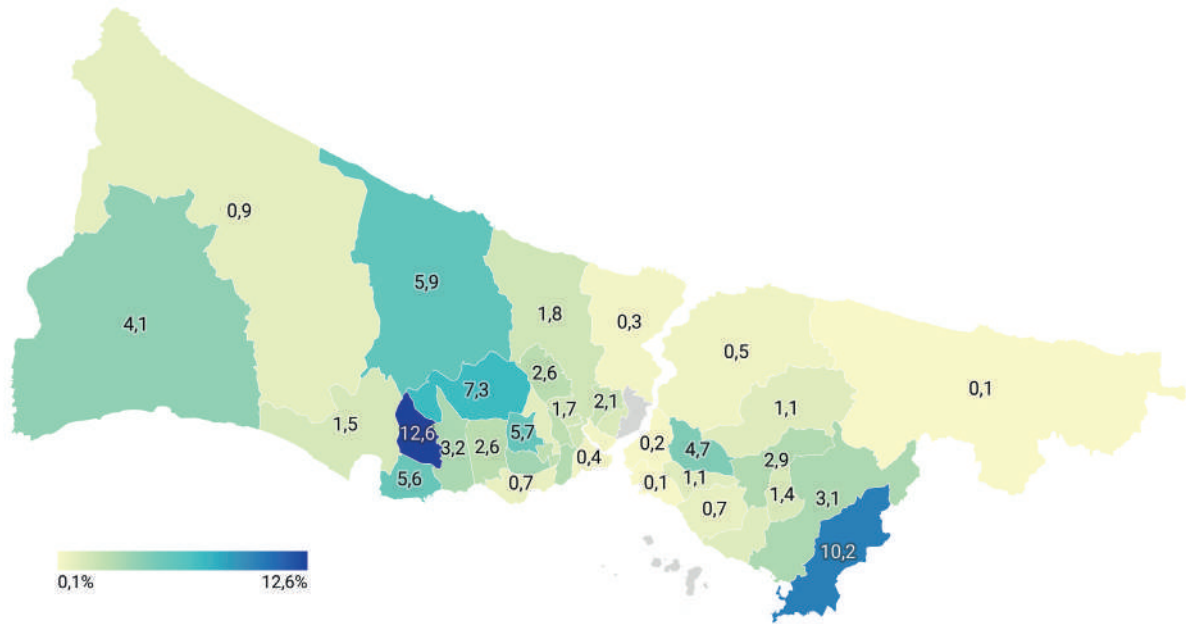

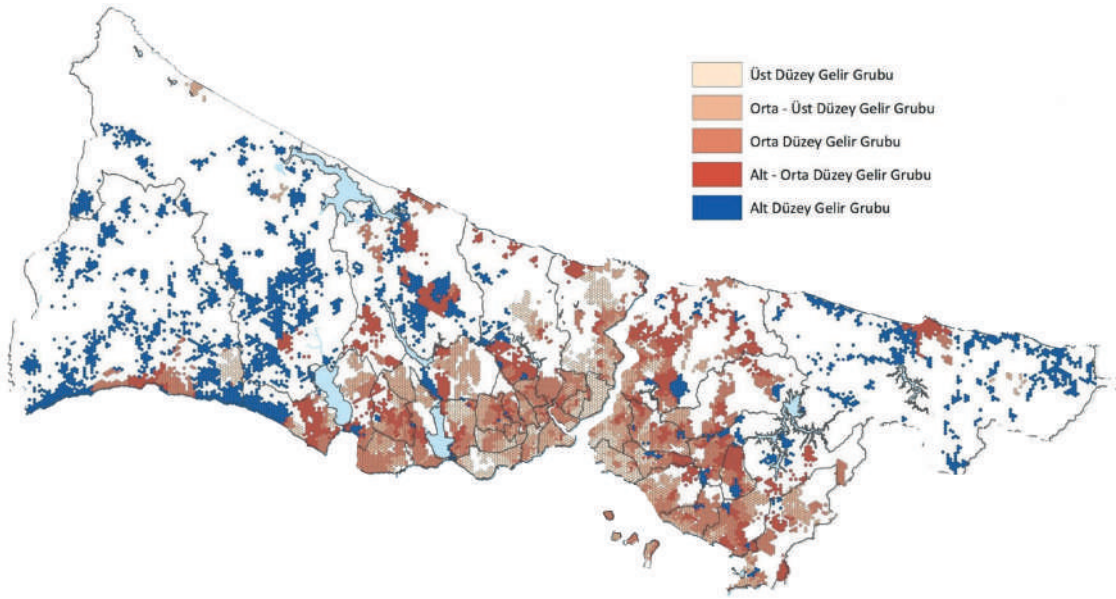
Grafik 12. İstihdamın Sektörel Dağılımı (% , 2014-2023)

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri

İstanbul'daki istihdamın sektörel dağılımında ise hizmet sektörünün ağırlığı her geçen yıl artmaktadır. Son on yıllık süreçte hizmet sektörünün istihdam içerisindeki payı, %62,8'den %70 seviyelerine yükselmiştir. Bu artış, İstanbul gibi metropol bir şehirde hizmet sektörünün öneminin doğal bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte sanayi sektörünün istihdamdaki payının hâlâ %30'a yakın bir seviyede bulunması, İstanbul'un üretim ve sanayi faaliyetlerinin de devam ettiğini göstermektedir. Bu durum, İstanbul'un hem hizmet sektörü ağırlıklı bir ekonomik yapıya sahip olduğunu hem de sanayi sektöründeki istihdamın metropoldeki ekonomik çeşitliliği destekleyen önemli bir unsur olmaya devam ettiğini ortaya koymaktadır.

Esenyurt ve Tuzla İstanbul'daki toplam sanayi istihdamındaki payı en yüksek ilçelerdir.

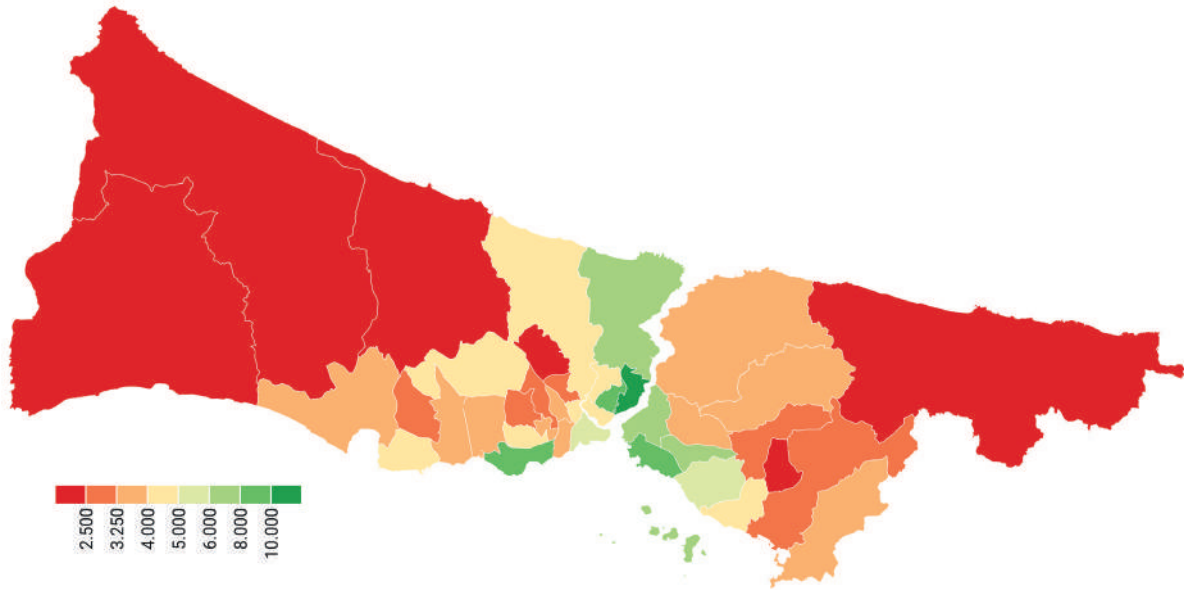

Harita 27. Birim Alanlara Göre Gelir Düzeyinin Kent Genelinde Yayılımı

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2022

İBB Yaysis Sentez Raporu'na göre, en düşük gelir seviyesine sahip alt gelir gruplarının genellikle Silivri, Çatalca, Şile, Arnavutköy, Sancaktepe, Sultanbeyli ve Sultangazi gibi çeper ilçelerde, ayrıca Beykoz ve Pendik'in merkeze uzak kesimlerinde yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra Ataşehir, Avcılar, Bağcılar, Başakşehir, Bayrampaşa, Esenler, Esenyurt ve Ümraniye ilçelerinin bazı mahallelerinde de alt gelir gruplarının yer aldığı görülmektedir. Öte yandan Sarıyer, Şişli, Üsküdar, Ataşehir ve Başakşehir ilçelerinde mahalleler arasında gelir seviyesinde farklılık gözlenmekte; bazı mahallelerde üst gelir grubu, diğerlerinde ise orta gelir grubu hakimdir. Kadıköy, Beşiktaş ve Bakırköy ilçelerinin ise neredeyse tüm mahallelerinde en yüksek gelir seviyesine sahip üst gelir grubunun yer aldığı dikkat çekmektedir.

Harita 28. Aylık Ortalama Hanehalkı Geliri (TL, 2016)

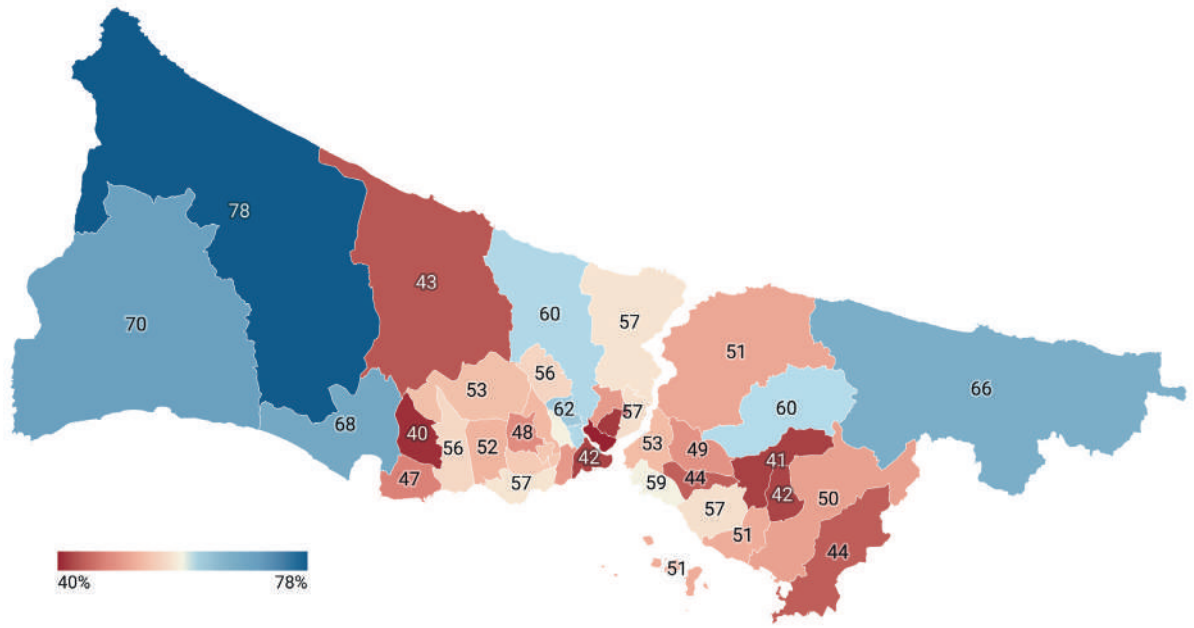
Kaynak: Mahallem İstanbul Projesi, 2017

Not: 2016 yılında net asgari ücret 1.399,95 TL

İBB'nin 2022 yılındaki çalışmasının yanı sıra, ilçe bazlı hanehalkı gelir düzeyini belirlemiş son çalışma olan 2017 yılında yayımlanan Mahallem İstanbul projesi verileri de İBB raporuna benzer bir tablo sunmaktadır. 2017'den bu yana bazı İstanbul ilçelerinde yoğun kentleşmeye paralel olarak iktisadi gelişme yaşanmış olsa da bu çalışma ilçeler arasındaki keskin farklara işaret etmesi açısından önemlidir. Mahallem İstanbul verilerine göre, İstanbul'un kırsal karaktere sahip bölgeleri, aylık ortalama hanehalkı gelirinin en düşük olduğu ilçelerdir. Çeper ilçelerin yanı sıra Sultangazi, Sultanbeyli, Esenyurt, Bağcılar, Esenler, Gaziosmanpaşa, Sancaktepe ve Pendik de il genelindeki ortalamanın altında kalan ilçeler arasındadır. Buna karşılık Beşiktaş, Kadıköy, Bakırköy ve Şişli, gelir düzeyi en yüksek ilçeler olup Ataşehir, Üsküdar ve Sarıyer de aylık ortalama hanehalkı gelirinin yüksek olduğu diğer ilçelerdir.

Harita 29. Gelir Dağılımı Heterojenlik Endeksi (Puan, 2016)

Öte yandan ilçe sınırları içerisindeki gelir dağılımı incelendiğinde önemli düzeyde farklılıklar gözlemlenmektedir. Gelir dağılımı heterojenlik endeksine göre; Beyoğlu ve Beykoz gelir adaletsizliğinin en yüksek olduğu ilçeler olarak dikkat çekmektedir. Bu ilçelerde hem en yüksek gelir grubuna hem de en düşük gelir grubuna mensup bireyler yan yana yaşamaktadır. Endeks puanının düşük olduğu ilçeler ise genellikle ilçede yaşayanların büyük bir kısmının alt gelirli grupların oluşturduğu yerleşim alanlarıdır.

Harita 30. Ev Sahipliği Oranı (% , 2022)

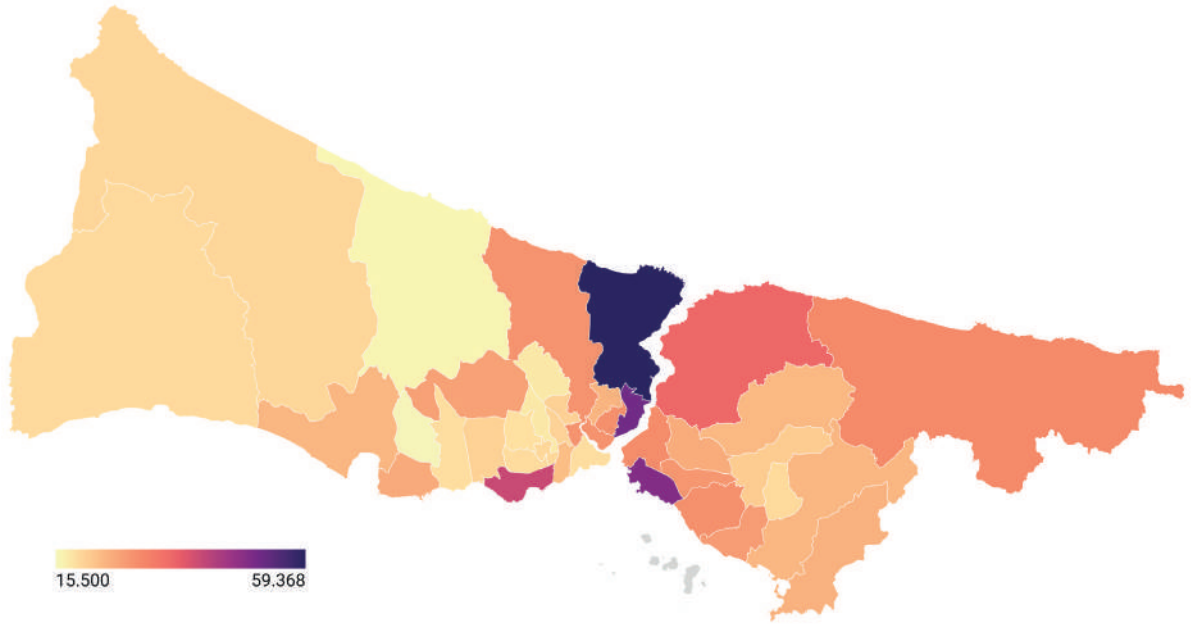
Kaynak: İBB Açık Veri Portalı, Veriye Dayalı Yönetim Modeli (VDYM) Araştırması

İstanbul'da ilçeler arasındaki ekonomik farklılıkları anlamak için ev sahipliği oranları önemli bir gösterge olarak kabul edilebilir. Bununla birlikte ev sahipliği oranları yalnızca gelir düzeyiyle ilişkilendirilemez; bu oranlar, aynı zamanda çeşitli sosyal ve demografik dinamikleri de yansıtmaktadır. Özellikle ilçelerin coğrafi, kentsel ve demografik özellikleri, ev sahipliği oranlarının belirlenmesinde etkili olmaktadır.

Kırsal veya yarı-kentsel özellikler taşıyan Çatalca, Silivri, Büyükçekmece ve Şile gibi ilçelerde ev sahipliği oranlarının yüksek olması dikkat çekicidir. Bunlar İstanbul nüfusuna kayıtlı oranının yüksek olduğu yerleşik ve oturmuş demografik yapıya sahip ilçelerdir. Nüfus yoğunluğunun düşük olduğu ve kira talebinin sınırlı kaldığı bu bölgelerde, hanhalklarının ev sahibi olma olasılığı artmaktadır. Daha az yoğun nüfus yapısı ve göreceli olarak daha düşük yaşam maliyetleri, ev sahipliğini teşvik eden faktörler arasında yer almaktadır.

Buna karşılık, ev sahipliği oranlarının en düşük olduğu ilçeler arasında Beyoğlu, Esenyurt, Şişli, Sancaktepe, Fatih ve Sultanbeyli öne çıkmaktadır. Ancak bu ilçelerdeki düşük ev sahipliği oranları farklı sosyoekonomik dinamiklerle açıklanabilir. Şişli, Beyoğlu ve Fatih gibi merkezi ve yoğun nüfus hareketliliği gösteren bölgelerde kiralık konut talebinin fazla olması kiracılık oranlarını artırmaktadır. Esenyurt ve Fatih gibi yoğun göç alan bölgelerde ise yeni yerleşimcilerin genellikle kiracılık statüsünde olması dikkat çekmektedir. Bu durum hem bu bölgelerin sosyoekonomik profiline hem de göçmen nüfusun ekonomik imkanlarına işaret etmektedir.

Beşiktaş, Kadıköy, Sarıyer ve Bakırköy gibi yüksek gelir gruplarının yoğun olduğu ilçelerde ev sahipliği oranlarının %60'a yaklaştığı gözlemlenmektedir. Bu ilçelerde yüksek gelir seviyesi, konut edinimini kolaylaştıran bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Öte yandan, düşük gelir seviyelerine sahip ilçelerde ev sahipliği oranları farklı bir seyir izlemektedir. 1990'lar ve 2000'lerin başında yoğun göç almış ilçelerde ev sahipliği oranı daha yüksek iken, 2010'lardan sonra nüfus genişlemesi yaşayan Esenyurt, Sancaktepe, Sultanbeyli ve Arnavutköy gibi bölgelerde bu oran %40'lara kadar düşmüştür. Bu durum, metropolde ev sahibi olmanın giderek zorlaşmasıyla ilişkilendirilebilir ve düşük gelirli yeni hanhalklarının kira piyasasına yönelmesine neden olmaktadır.

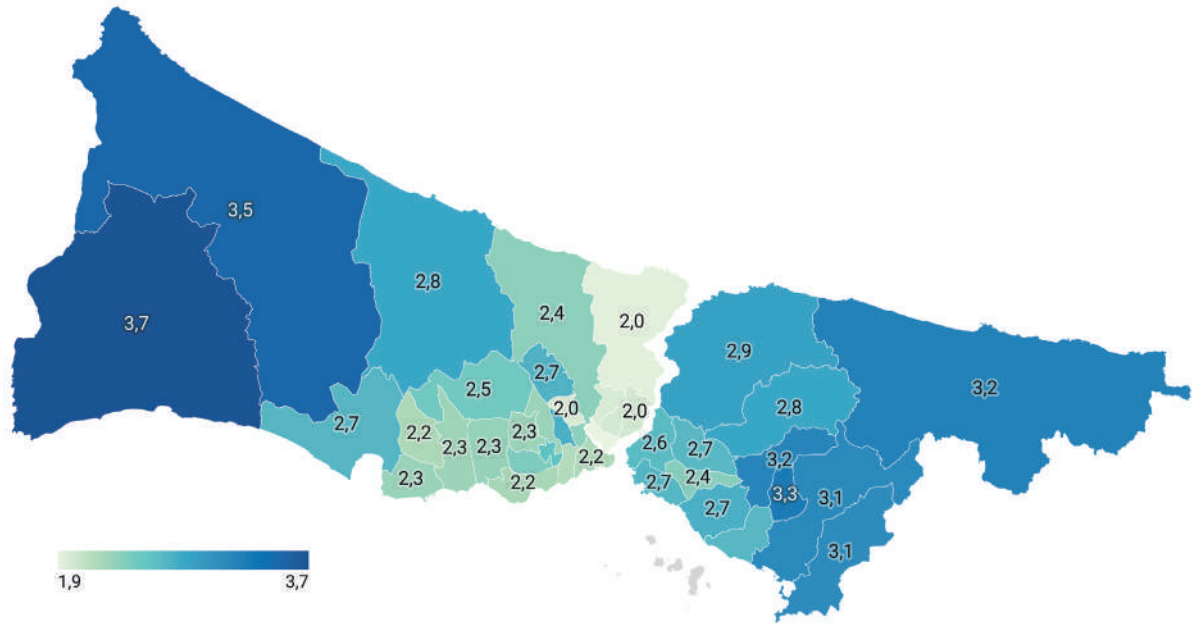
Harita 31. İstanbul İlçelerinde Ortalama Kira Bedeli (TL, Kasım 2024)

Kaynak: Endeksa

İstanbul'un ilçeleri arasındaki ortalama kira bedelleri, gelir düzeyi ve sosyoekonomik yapı açısından önemli farklılıklar göstermektedir. Sarıyer, 59.368 TL ile ortalama kira bedelinde diğer tüm ilçelerden belirgin şekilde ayrılmaktadır. Bu ilçeyi Beşiktaş (51.225 TL) ve Kadıköy (48.194 TL) takip etmektedir. Yüksek kira fiyatlarının gözlemlendiği bu ilçeler, genellikle üst gelir gruplarının yoğun olarak yaşadığı, ekonomik açıdan avantajlı bölgeler olarak öne çıkmaktadır. Bu üç ilçe tarihi semtler, deniz manzarası ve yeşil alanlarıyla prestijli bölgeler olarak kabul edilmektedirler. Hem bu açıdan hem de lüks konut yoğunluğunu ortalama kira bedellerini daha fazla yükseltmektedir.

Bunun aksine, ortalama kira bedelinin en düşük olduğu ilçeler genellikle alt gelir gruplarının yoğunlukla bulunduğu yerlerdir. Esenyurt, Arnavutköy, Esenler, Sultangazi ve Bağcılar kira fiyatlarının en düşük olduğu ilçeler olarak öne çıkmaktadır. Özellikle Esenyurt'ta konut arz fazlası ve düşük yaşam maliyetleri, bu ilçenin en düşük ortalama kiralara sahip olmasını sağlamaktadır.

**Ortalama kira bedeli Sarıyer'de 60 bin TL;
Esenyurt'ta ise 15 bin TL civarındadır.**

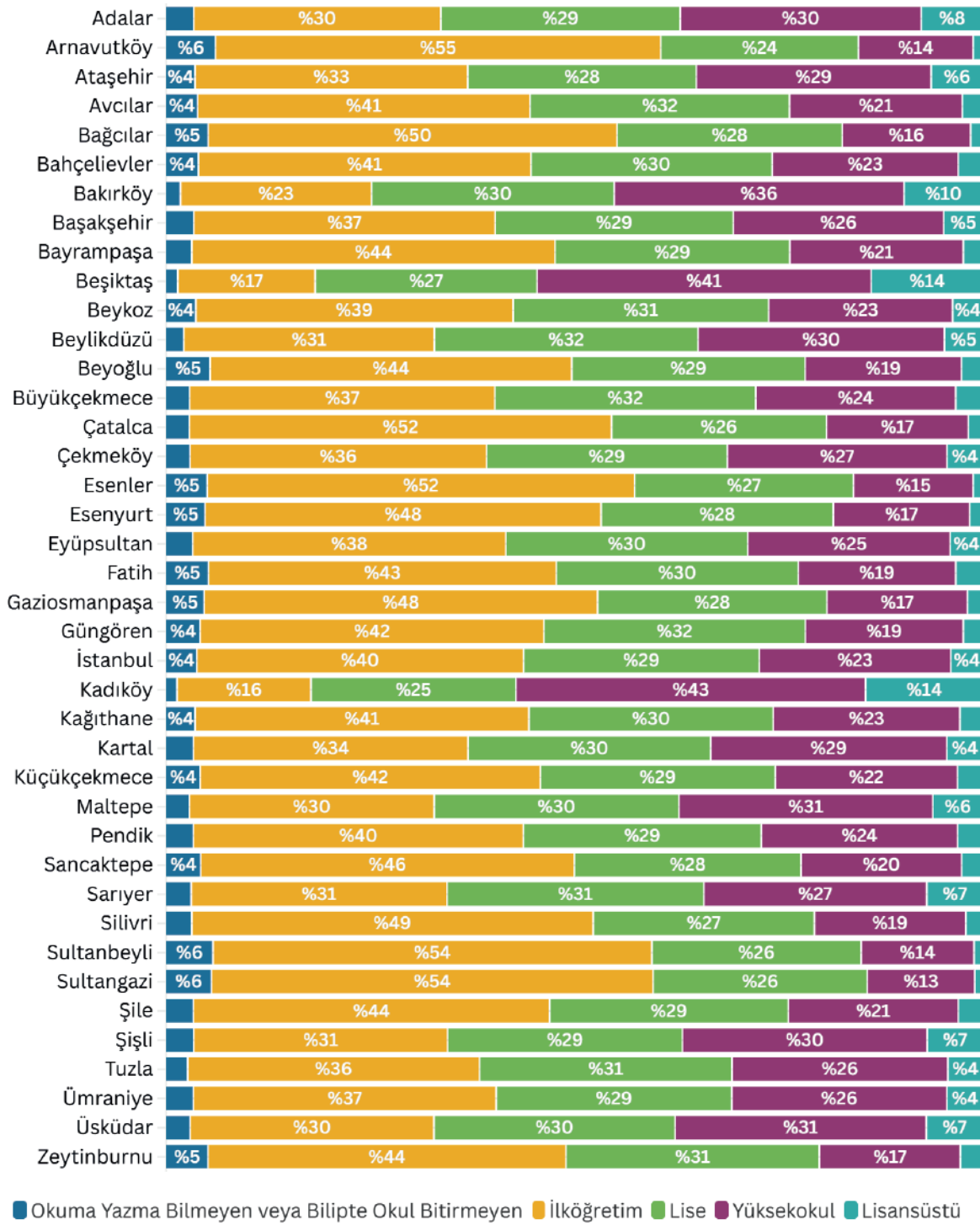
EĞİTİM

Temel Bulgular

- Yükseköğretim mezuniyet oranları Kadıköy, Beşiktaş ve Bakırköy'de %50'nin üzerinde iken; refah düzeyi düşük ilçelerde %15'in altındadır. Ayrıca Arnavutköy, Sultangazi ve Sultanbeyli'de yaşayan her on kişiden altısının eğitim düzeyi lise seviyesinin altındadır.
- Son on yılda Sultangazi, Sultanbeyli, Arnavutköy ve Esenler'de yükseköğretim mezunu oranı yaklaşık %150 oranında artmıştır. Bu artış, özellikle kadınlar arasında daha belirgin olup kadınların mezuniyet oranı 3 katına çıkmıştır.
- İlkokul ve ortaokul seviyesinde, devletin eğitim hizmetlerinin sosyoekonomik açıdan dezavantajlı ve nüfus yoğunluğu yüksek ilçelerde yetersiz olduğu görülmektedir. Bu durum, eğitimde fırsat eşitsizliğini daha da derinleştirmektedir.
- Sosyoekonomik düzeyi gelişmiş ilçelerde, okul öncesi eğitim alan öğrencilerin yarısından fazlası özel okullara devam ederken, Esenler, Beyoğlu, Sultangazi ve Arnavutköy gibi ilçelerde bu oran %10'un altındadır.
- İstanbul'da puanı en yüksek ilk 100 lise kontenjanlarının büyük çoğunluğu merkezi ilçelerde yoğunlaşmıştır. Kadıköy, Fatih ve Üsküdar, bu kontenjanların %30'dan fazlasına sahiptir.

Öneriler

- Eğitimde fırsat eşitsizliğini azaltmak için dezavantajlı ilçelerde öğretmen, derslik ve altyapı eksiklikleri hızla giderilmeli, kaynak dağılımı adil bir şekilde sağlanmalıdır. Özellikle Esenyurt, Sultangazi ve Arnavutköy'de eğitim yatırımları artırılmalıdır.
- Nüfus yoğunluğu yüksek ilçelerde okul ve derslik kapasiteleri artırılmalı, ikili öğretim zorunluluğunu azaltacak planlamalar yapılmalıdır.
- Okul öncesi eğitime erişim artırılmalı ve özel okul bağımlılığını azaltacak şekilde kamu kaynaklı eğitim olanakları yaygınlaştırılmalıdır. Bu amaçla yeni kreş ve anaokulları açılmalı ve kamu kontenjanları artırılmalıdır.
- Yükseköğretim mezunu oranı düşük bölgelerde eğitime erişimi kolaylaştıran politikalar sürdürülmelidir.
- Okuma yazma bilmeme oranının halen %2-2,5 seviyelerinde olduğu ilçelerde, özellikle 50 yaş üzeri kadınları hedefleyen ücretsiz ve erişilebilir okuma yazma kursları düzenlenmeli; yaşam boyu eğitim uygulamaları belediyeler tarafından yaygınlaştırılmalıdır.

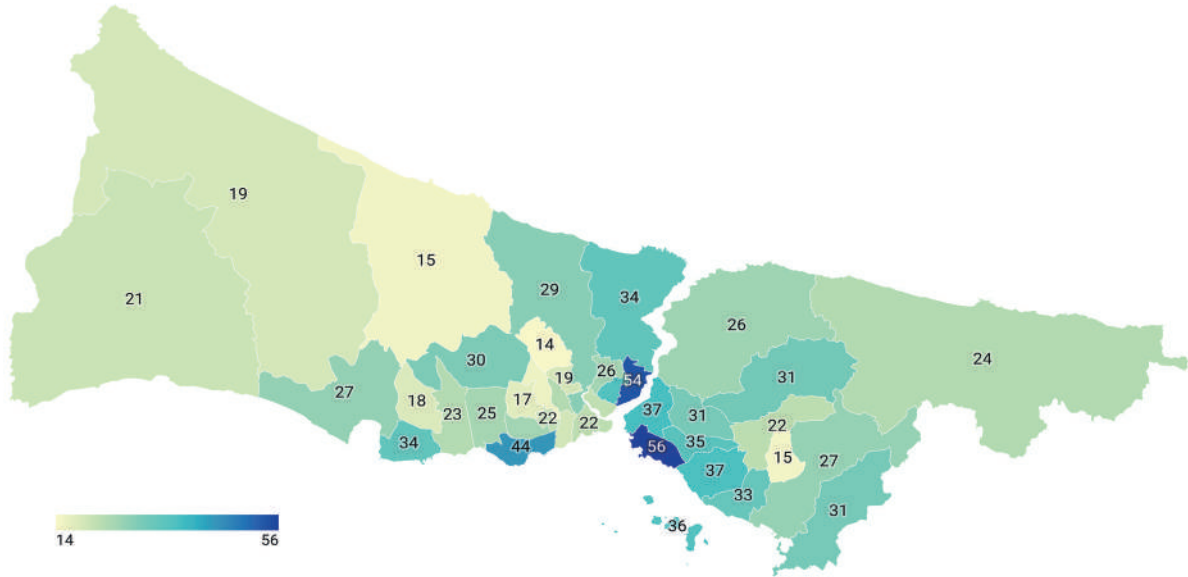

Grafik 13. Eğitim Düzeyi (% , 2023)

Kaynak: TÜİK, Ulusal Eğitim İstatistikleri

İstanbul, köklü eğitim geleneklerine sahip, Türkiye'nin en prestijli üniversite ve liselerine ev sahipliği yapan bir şehir olarak eğitim alanında diğer illere kıyasla avantajlı bir konuma sahiptir. Hem kamu hem de özel eğitim olanaklarıyla nitelikli eğitime erişim açısından ayrıcalıklı bir şehir olan İstanbul, bu özelliğini yükseköğretim mezunu oranlarına da yansıtmış ve Ankara'dan sonra en yüksek üniversite mezunu oranına sahip olmuştur. Ancak İstanbul'un eğitimdeki bu avantajlarının yanı sıra,

yoğun nüfusun beraberinde getirdiği altyapı yetersizlikleri dikkat çekmektedir. Millî Eğitim Bakanlığının 2023-2024 eğitim yılı verilerine göre; İstanbul ilköğretimde öğrenci başına düşen öğretmen ve derslik başına düşen öğrenci sayısı en yüksek oranlara sahip iller arasındadır. 5 yaş net okullaşma oranında 81 il arasında 74'üncü sırada yer almaktadır (MEB, 2024). Ayrıca metropolün bu dezavantajları özellikle yoğun nüfuslu ilçelerde daha çok hissedilmektedir. İlçeler arasında, okul öncesi eğitimden yükseköğretime kadar her kademedeki görülen bu farklılıklar, İstanbul'da sunulan eğitimin eşitlikçi ve nitelikli olup olmadığını sorgulatan önemli bir sorun teşkil etmektedir.

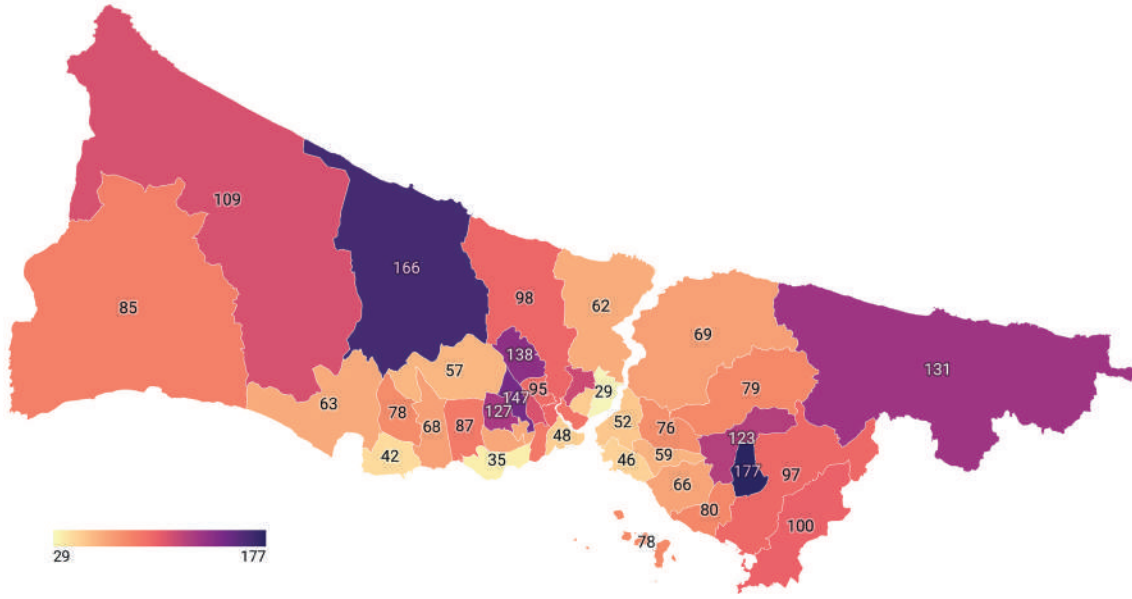

Harita 33. Yükseköğretim Mezunu Oranı (% , 2023)

Kaynak: TÜİK, Ulusal Eğitim İstatistikleri

İstanbul'un ilçeleri arasında yükseköğretim mezuniyet oranlarında çarpıcı farklılıklar görülmektedir. Bu farklılıklar; sosyoekonomik, tarihsel ve kültürel arka planlar çerçevesinde ele alınabilir. Kadıköy (%56,5), Beşiktaş (%53,9) ve Bakırköy (%44,4) gibi merkezi, erken kentleşmiş ve ekonomik refah düzeyi yüksek ilçelerde yükseköğretim mezuniyet oranları oldukça yüksektir. Bu üç ilçede, yaklaşık her iki kişiden biri yükseköğretim mezunuyken, Sultangazi, Sultanbeyli, Arnavutköy ve Esenler gibi ilçelerde bu oran yalnızca %15'tir. Bu ilçeleri Bağcılar ve Esenyurt izlemekte, İstanbul genelinde 9 ilçede bu oranın %20'nin altında olduğu görülmektedir. Yükseköğretim mezuniyet oranının düşük olduğu bu bölgelerin ortak özelliği, alt gelir gruplarının bu bölgelerde yoğunlaşmasıdır.

Kadıköy, Beşiktaş ve Bakırköy’de yaklaşık olarak her iki kişiden biri yükseköğretim mezunudur.

Harita 34. Son 10 Yılda Yükseköğretim Mezunu Oranındaki Artış (% , 2013-2023)

Kaynak: TÜİK, Ulusal Eğitim İstatistikleri verileri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

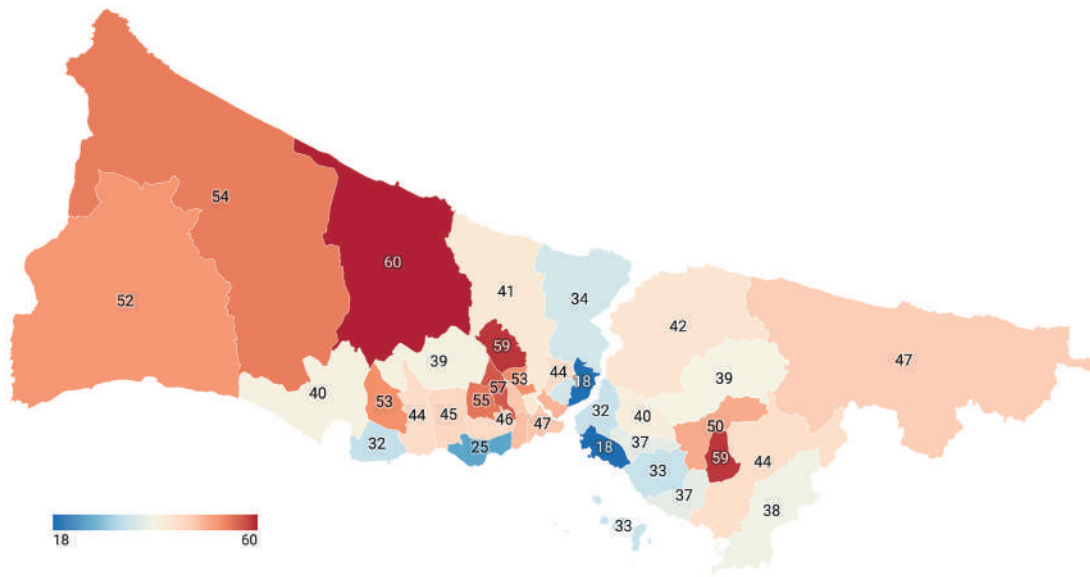
Yükseköğretim mezuniyet oranlarının en düşük olduğu Sultangazi, Sultanbeyli, Arnavutköy ve Esenler son on yılda yükseköğretim düzeyindeki artışın da en fazla kaydedildiği ilçelerdir. Bu dört ilçeye ek olarak Şile, Bağcılar ve Sancaktepe'deki artışlar da dikkat çekicidir. Bu bölgelerde genç nüfusun önceki kuşaklara göre üniversiteye erişiminin artması ve kentleşme sürecinin yaygınlaşması artışın temel sebeplerini oluşturur. Bu ilçelerde özellikle kadınların yükseköğretim mezuniyet oranlarında görülen artış daha da belirgindir. Sultanbeyli'de bu oran 3,5 katına; Arnavutköy ve Esenler'de yaklaşık 3 katına; Sultangazi, Bağcılar ve Sancaktepe'de ise yaklaşık 2,5 katına çıkmıştır. Buna karşılık, artışın en sınırlı olduğu bölgeler, halihazırda yüksek eğitim seviyesine ulaşmış ve bu açıdan bir "doymum noktasına" erişmiş ilçelerdir.

Yüksek eğitim seviyesine sahip ilçelerdeki lisansüstü mezuniyet oranları, İstanbul'un kent içi sosyoekonomik hiyerarşisini ve kültürel sermaye dağılımını daha net bir biçimde ortaya koymaktadır. Oranın yüksek olduğu bölgelerde yüksek ekonomik refah düzeyi, yükseköğretim kurumlarına yakınlık, akademik çevrelerin varlığı, özel eğitim olanakları lisansüstü eğitim almayı hem kolaylaştırmakta hem de teşvik etmektedir.

Tablo 7. Yüksek Lisans veya Doktora Mezunu Oranı (% , 2023)

En Yüksek İl 5 İlçe		En Düşük İl 5 İlçe	
Kadıköy	14,19	Sultangazi	0,99
Beşiktaş	13,47	Sultanbeyli	1,07
Bakırköy	9,52	Arnavutköy	1,19
Adalar	7,44	Esenler	1,23
Üsküdar	6,90	Bağcılar	1,48

Kaynak: TÜİK, Ulusal Eğitim İstatistikleri

Harita 35. Eğitim Düzeyi Lise Seviyesinin Altında Olanların Oranı (% , 2023)

Kaynak: TÜİK, Ulusal Eğitim İstatistikleri verileri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Not: Okuma yazma bilmeyen, okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen, ilköğretim ve ortaokul mezunu kişilerin toplamını oluşturmaktadır.

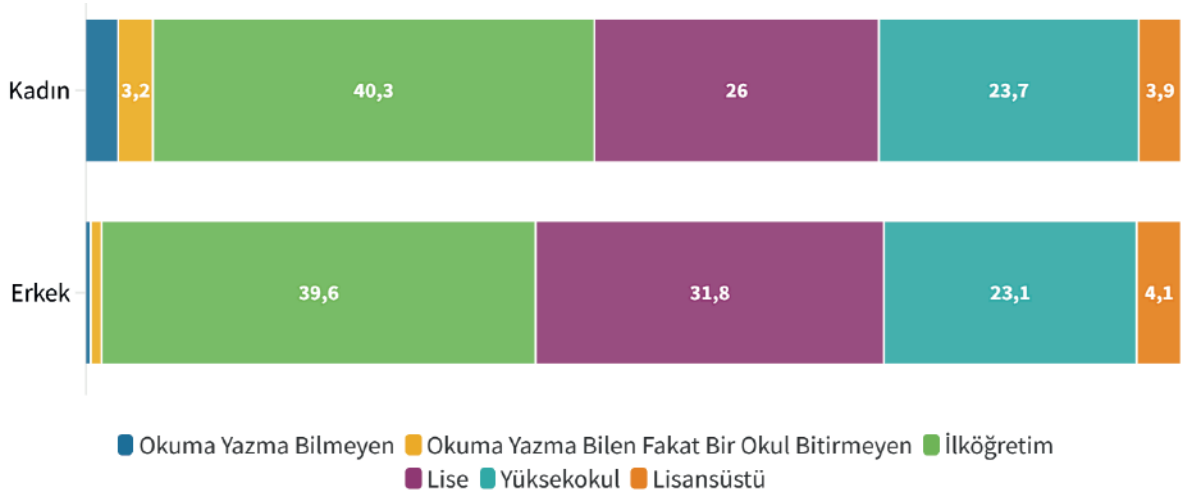
Eğitim düzeyi lise seviyesinin altında olan kişilerin ilçe içerisindeki payı yükseköğretim düzeyiyle ters açıdan paralellik göstermektedir. Arnavutköy, Sultangazi ve Sultanbeyli bu oranın en yüksek olduğu ilçeler olup bu ilçelerde yaşayan her on kişiden altısının eğitim düzeyi lise seviyesinin altındadır. İstanbul'da ise lise seviyesinin altındaki nüfusu %50'nin üzerinde olan 10 ilçe bulunmaktadır. Bu ilçeler gelir düzeyinin düşük olduğu, nispeten yerleşim yeri yeni, sonradan göç almış bölgelerdir. Dolayısıyla buralar, kentin sosyoekonomik ve kültürel açıdan dezavantajlı kesimlerinin yoğunlaştığı alanları işaret eder.

Okuma yazma bilmeyenlerin oranına bakıldığında da benzer bir tablo ortaya çıkmaktadır. İstanbul genelinde 2008’de %5,3, 2015’de %2,8 olan okuma yazma bilmeyenlerin oranı, 2023 yılı itibarıyla %1,65’e kadar gerilemiştir. Ancak tabloda görülen on ilçede bu oran yaklaşık her yüz kişiden ikisine denk gelmektedir.

Tablo 8. Okuma Yazma Bilmeyenlerin Oranı En Yüksek 10 İlçe (% , 2023)

İlçeler	Oran
Sultanbeyli	2,67
Arnavutköy	2,55
Sultangazi	2,47
Beyoğlu	2,40
Esenler	2,27
Bağcılar	2,15
Fatih	2,09
Sancaktepe	2,04
Gaziosmanpaşa	1,99
Esenyurt	1,98

Kaynak: TÜİK, Ulusal Eğitim İstatistikleri

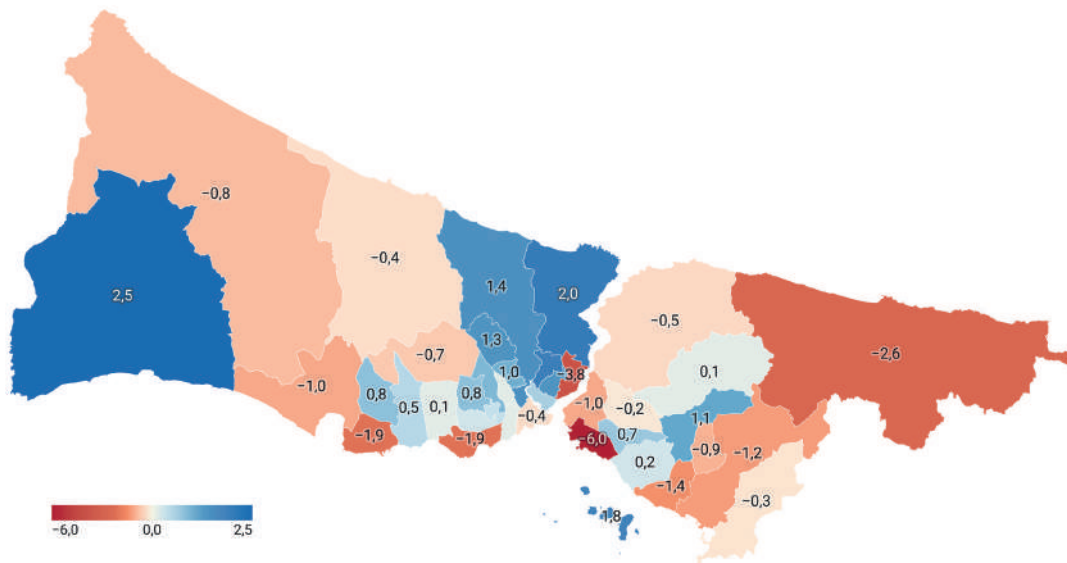

Grafik 14. Cinsiyete Göre Eğitim Düzeylerinin Dağılımı (% , 2023)

Kaynak: TÜİK, Ulusal Eğitim İstatistikleri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

İstanbul'da cinsiyete göre eğitim durumu incelendiğinde, Türkiye ortalamasının aksine belirgin bir kadın-erkek farkı göze çarpmamaktadır. Esas farklılık, okuma yazma bilmeyenlerle okuma yazma bildiği hâlde herhangi bir okul bitirmemiş olanlar arasında ortaya çıkmaktadır. Bu iki grubun toplam oranı erkeklerde %1,4 iken kadınlarda %6'ya ulaşmaktadır. Bu farkın temelinde, özellikle 1980 öncesi dönemde kadınların temel eğitim imkanlarından görece mahrum kalması yatmaktadır. Nitekim kadınlarda okuma yazma bilmeyenlerin (%84,5) ve okul mezunu olmayanların (%61,8) büyük çoğunluğunu 50 yaş üzeri nüfus oluşturmaktadır (TÜİK, 2024a).

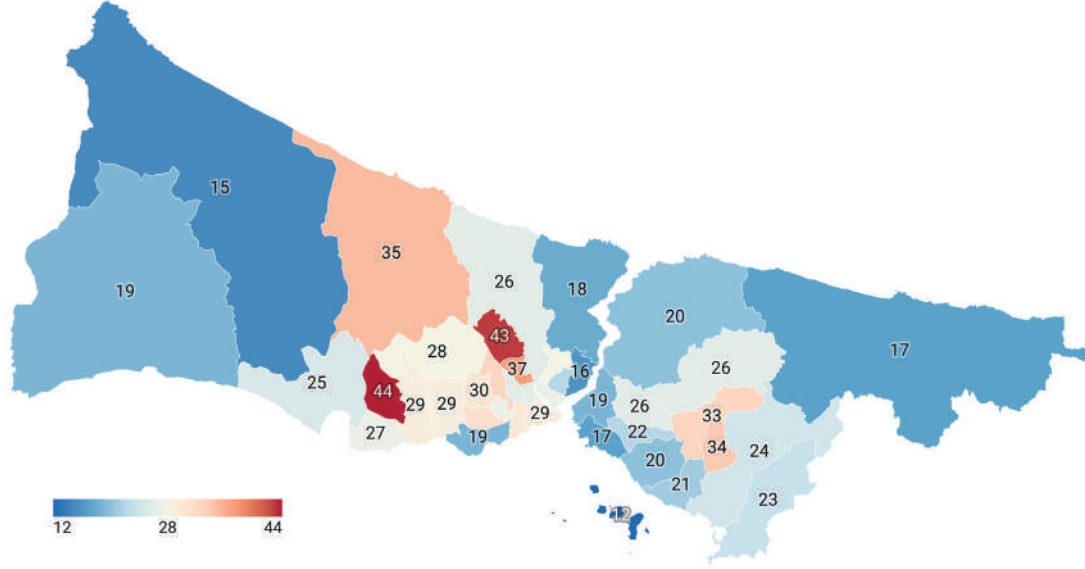
Diğer bir taraftan, son beş yılda yükseköğretim mezunu kadınların oranı erkekleri geride bırakmıştır. 2023 itibarıyla yükseköğretim mezunu kadınların oranı az da olsa daha yüksektir. Sultanbeyli, Arnavutköy, Esenler, Sultangazi, Bağcılar ve Sancaktepe bu artışın en fazla gözlemlendiği ilçelerdir. Söz konusu ilçelerde son on yılda yükseköğretim mezunu oranındaki artışın nedeni kadınlardan kaynaklıdır. Bu nedenle; yükseköğretim mezunu oranındaki kadın-erkek farkı eğitim düzeyi düşük ilçelerde kadınlar lehine iken, eğitim düzeyi yüksek ilçelerde erkekler lehinedir.

Harita 36. Yükseköğretim Mezunu Oranında Kadın-Erkek Farkı (2023)

Kaynak: TÜİK, Ulusal Eğitim İstatistikleri verileri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Eğitim ve gelir düzeyi düşük grupların yoğun olarak yaşadığı, göç alma eğiliminin bulunduğu ve sosyoekonomik gelişmişlik sıralaması düşük olan ilçelerde eğitim altyapısının da zayıf olduğu görülmektedir. Mevcut eşitsizlikler, temel eğitim düzeyindeki fırsat eşitsizlikleriyle birleşerek derinleşmektedir. Bu ilçelerde insan kaynağı ve fiziki altyapı yetersiz olduğundan, eşitsizlik kendini yeniden üretmekte ve giderek yapılaşmaktadır. Kentte sunulan eğitim kaynaklarının eşit olmayan dağılımı, bu bölgelerdeki öğrencilerin akademik performansını olumsuz etkileyebilir ve sosyoekonomik adaletsizliği daha fazla artırabilir.

Harita 37. Devlet İlkokullarında Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı (2023-24)

Kaynak: İstanbul İl Millî Eğitim Müdürlüğü verileriyle yazar tarafından hesaplanmıştır.

Eğitim altyapısının başlıca göstergesi insan kaynağı olup, öğretmen sayısı önemli bir unsurdur. Öğretmen başına düşen öğrenci sayısının yüksek olması, öğretmenlerin bireysel öğrenciye ayırmabileceği zamanı azaltmakta ve bu durumun bireysel rehberlik ile öğrenci başarısı üzerinde olumsuz etkilerin doğmasını neden olmaktadır. İstanbul genelinde ilkokul seviyesinde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 28 iken; başta Esenyurt (44) ve Sultangazi (43) olmak üzere Gaziosmanpaşa, Arnavutköy, Sultanbeyli ve Sancaktepe’de bu rakam ortalamanın çok üzerindedir. Buna karşın, düşük nüfuslu kırsal ilçeler ile Beşiktaş, Kadıköy, Bakırköy ve Sarıyer gibi sosyoekonomik düzeyi yüksek yerleşim birimlerinde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 20’nin altındadır. Bu bağlamda, Millî Eğitim Bakanlığının insan kaynağı dağılımında ciddi dengesizlikler bulunduğu ve özellikle eğitim düzeyi düşük ve alt gelirli grupların yoğunlaştığı dezavantajlı ilçelerde ilkokul seviyesindeki öğretmen sayısının yetersiz olduğu görülmektedir.

İlkokul düzeyine kıyasla, ortaokul ve lise seviyesinde insan kaynağı altyapısı genel olarak sorun teşkil etmemektedir. İstanbul genelinde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ortaokulda 19,1 ve lisede 14,6 olarak belirlenmiştir ve ilçeler arasında ilkokul düzeyindeki kadar büyük farklar bulunmamaktadır. Ancak ilkokul düzeyine benzer şekilde, ortaokul ve lise düzeyinde de Esenyurt, Esenler, Sultangazi, Bağcılar ve Arnavutköy öğretmen başına düşen öğrenci sayısı en yüksek ilçelerdir.

Tablo 9. Kademesine Göre Okul Başına Düşen Öğrenci Sayısı En Yüksek Beş İlçe (2023-24)

Normal öğretimde 09:00–15:00 arasında eğitim imkanı bulunurken, fiziki yetersizliklerden dolayı ikili öğretim gören okullar 07:50–12:20 ve 12:40–17:10 saatleri arasında ders yapmaktadır. Bu durum, öğrencilerin ya çok erken okula gitmelerine ya da çok geç okuldan çıkmalarına neden olmaktadır. Bu yıl MEB genelgesine istinaden İstanbul Valiliği, 34 ilçede ikili eğitim yapılan okullarda ders saatlerini 40 dakikadan 35 dakikaya indirdiğinden ötürü bu okullar daha az ders işlemektedir (TRT Haber, 2024). Normal öğretim sürecinde 40 dakikalık öğle arasında sosyalleşme fırsatı bulunmakta ve okul sonrası kulüp etkinlikleri gerçekleştirilmektedir. Ancak ikili öğretim (sabahçı-öğlenci) sisteminde bu imkanlar mevcut değildir; öğrenciler ders saatinin ardından okulu hemen terk etmek zorundadırlar (Özsoy vd., 2022). Bu dezavantajlı durum, iki öğretim süreci arasında ciddi bir sosyal ve akademik etkileşim farkı yaratmaktadır.

Harita 40. Devlet Ortaokullarında Şube Sayısının Derslik Sayısına Oranı (2022-23)

Bu sebeple; nüfus yoğunluğu ve altyapı yetersizliği olan ilçelerde ilköğretim seviyesindeki öğrenciler dezavantajlı konumda bulunmakta ve İstanbul’da eğitimde fırsat eşitsizliği yaşanmaktadır. Fiziki altyapının iyileştirilmesi ve derslik sayısının artırılması, bu ilçelerdeki öğrencilerin daha kaliteli bir eğitim alabilmeleri açısından büyük önem taşımaktadır.

İstanbul'da okul öncesi eğitime erişimde genel bir problemden bahsedilebilir. 5 yaş net okullaşma oranı %78,6 (73. il), 3-5 yaş net okullaşma oranı ise %48,7 (64. il) olarak kaydedilmekte olup bu açıdan Türkiye'nin en dezavantajlı illerinden biridir. Bunun yanı sıra, İstanbul'da okul öncesi eğitim gören öğrencilerin üçte biri de özel okullarda eğitim almaktadır. Bu durum, İstanbul'da Millî Eğitim Bakanlığı'nın hizmet kapasitesinin yeterli olmadığı ve okul öncesi eğitimin piyasalaştığı gerçeğini ortaya koymaktadır.

SAĞLIK

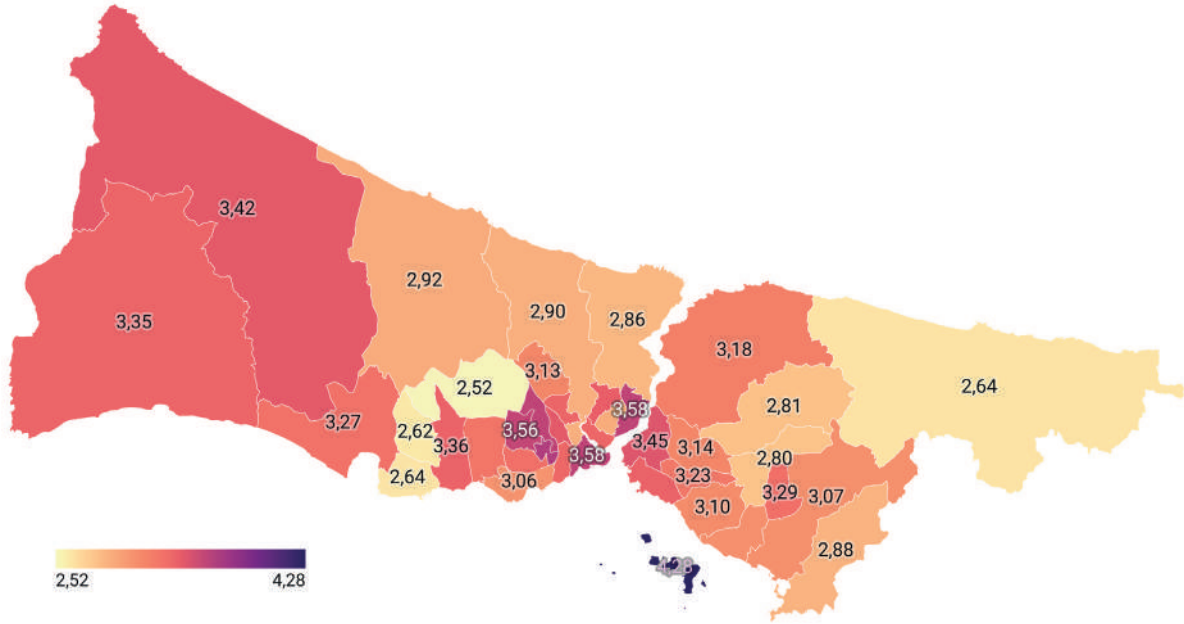
Temel Bulgular

- İstanbul'un kamu sağlık altyapısında bazı alanlarda Türkiye ortalamasının gerisinde olduğu görülmektedir. Özel hastanelere başvuru oranı en yüksek il konumundadır. Ayrıca, sağlık hizmetlerinin mekansal dağılımı, bölgesel eşitsizlikleri net bir şekilde ortaya koymaktadır.
- Bin kişi başına düşen aile hekimi sayısının en düşük olduğu ilçeler, son on yılda hızlı nüfus artışı yaşayan Başakşehir, Esenyurt, Beylikdüzü, Sancaktepe ve Çekmeköy'dür.
- Esenler, Güngören ve Kağıthane ilçelerinde kamu sağlık kurumu bulunmaması, bu bölgelerdeki sağlık hizmeti yükünü büyük ölçüde komşu ilçelere kaydırmaktadır.
- Ağız ve diş sağlığı hizmetleri büyük ölçüde özel sektöre bağımlı durumdadır. İstanbul'daki diş hekimlerinin yalnızca %16'sı kamu sektöründe çalışmaktadır. Bu durum, düşük gelirli bölgelerde bu hizmete erişimi büyük ölçüde kısıtlamaktadır.
- Eczane ve medikal ürün satış noktaları Kadıköy ve Fatih'te yoğunlaşmış olup sağlık ürünlerine erişim çevre ilçelerde daha kısıtlıdır.

Öneriler

- Sağlık hizmetlerinin eşit dağılımını sağlamak için dezavantajlı ilçelerde kamu hastanesi ve sağlık çalışanı sayısı artırılmalı, nüfus yoğunluğu ve artış hızına uygun planlama yapılmalıdır.
- Ağız ve diş sağlığı hizmetlerine erişimi artırmak amacıyla kamuya ait diş hekimi ve diş ünitisi sayısı artırılmalı, dezavantajlı bölgelerde yeni ağız ve diş sağlığı merkezleri kurulmalıdır.
- Kamu ve özel sağlık hizmetleri arasındaki uçurumu azaltmak için, özel sağlık hizmetlerine erişemeyen düşük gelirli gruplar için sosyal sağlık destek programları oluşturulmalıdır.
- Sağlık hizmetlerinin dijitalleşmesi ve tele-tıp uygulamaları yaygınlaştırılarak hizmetlerin erişilebilirliği artırılmalı, özellikle çevre ilçelerde bu çözümler önceliklendirilmelidir.

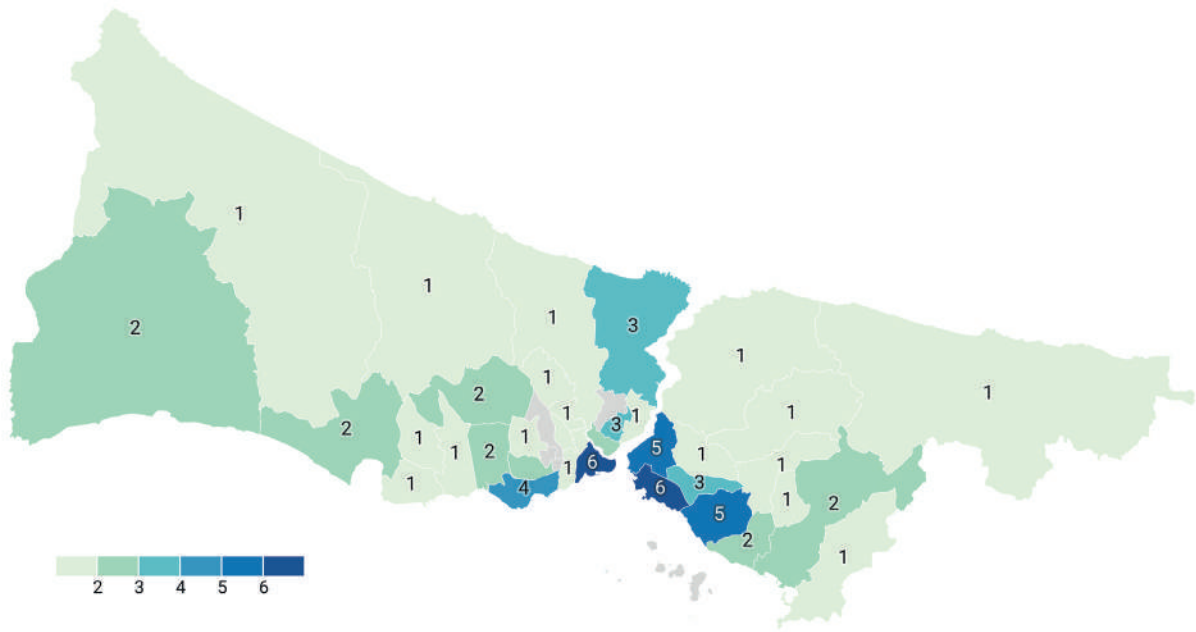
İstanbul, Türkiye'nin en büyük metropolü ve en yoğun nüfusa sahip şehri olarak sağlık hizmetleri açısından oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir. Hem kamu hem de özel sağlık sektöründe sunduğu imkanlar, diğer birçok ilde bulunmayan ayrıcalıkları barındırsa da nüfus yoğunluğu, mekansal dağılım ve hizmet kapasitesi gibi faktörler, sağlık hizmetlerinin erişilebilirliği ve adil dağılımı konusunda önemli sorunlar yaratmaktadır. İstanbul'un sağlık altyapısı; birinci, ikinci ve üçüncü basamak sağlık hizmetleri, ağız ve diş sağlığı ve diğer sağlık kuruluşlarının dağılımı, şehirdeki mekansal eşitsizliklerin belirginleşmesine neden olmaktadır.

Harita 44. 10.000 Kişi Başına Düşen Aile Hekimi Sayısı (2021)

Kaynak: T.C. İstanbul Valiliği, 2022

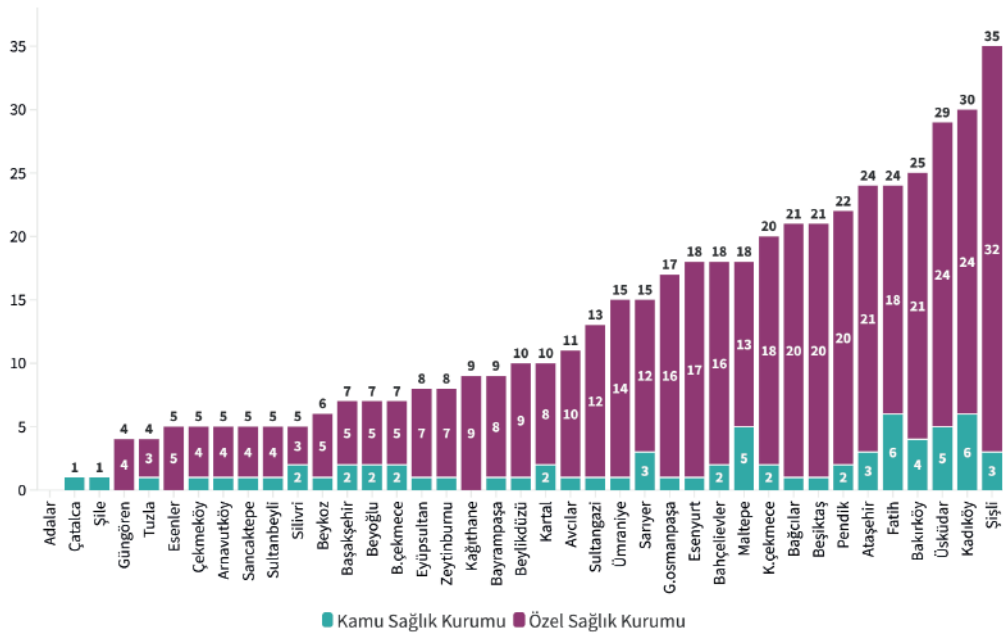
2010 yılından itibaren ülke genelinde uygulanan aile hekimliği sistemiyle birinci basamak sağlık hizmetleri Aile Sağlığı Merkezleri (ASM) aracılığıyla sunulmaktadır (HSGM, 2024). Birincil sağlık hizmetlerinin kolay erişilebilir olması, kentlerde sağlık hizmetlerinin ulaşılabilirliği açısından kritik bir öneme sahiptir. İstanbul'da bin kişi başına düşen aile hekimi sayısının en düşük olduğu ilçeler; Başakşehir, Esenyurt, Şile, Beylikdüzü, Sancaktepe ve Çekmeköy olarak tespit edilmiştir. Şile dışındaki diğer beş ilçe, son on yılda nüfus ve hanehalkı sayısında %50'nin üzerinde bir artış göstermiştir. Nispi dezavantajlı durumun bu artış sebebiyle olduğu düşünülmektedir. İstanbul Valiliği raporuna göre, İstanbul genelinde bir aile hekimi başına düşen nüfus 3.170 iken, söz konusu ilçelerde bu sayı 3.500'ün üzerindedir. Öte yandan; Adalar, Fatih, Beşiktaş ve Bağcılar-Güngören-Esenler bölgesi bin kişi başına düşen aile hekimi sayısının en yüksek olduğu ilçelerdir. Bu bölgelerde aile hekimliği hizmetlerinin daha erişilebilir olduğu değerlendirilebilir.

Harita 45. Kamu Sağlık Kurumları (2023)

Devlet hastaneleri, eğitim ve araştırma hastaneleri, şehir hastaneleri ve üniversite hastanelerini kapsayan ücretsiz hizmet veren ikinci ve üçüncü basamak kamu hastaneleri değerlendirildiğinde, kamu sağlık hizmetlerinin Avrupa Yakası'nda Fatih ve Bakırköy; Anadolu Yakası'nda ise Kadıköy, Üsküdar ve Maltepe ilçelerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Ancak kamu sağlık kurumlarının hizmet kapasiteleri farklılık gösterdiğinden, bu değerlendirme yalnızca genel-kaba bir ölçüm sunmaktadır. Hastane sayısından çok, hekim ve yatak kapasitesi gibi detaylı göstergeler daha belirleyici olmasına rağmen veri eksikliği nedeniyle bu tür bir analiz yapılamamaktadır.

Başakşehir ve Esenyurt bin kişi başına düşen aile hekimi sayısının en düşük olduğu ilçelerdir.

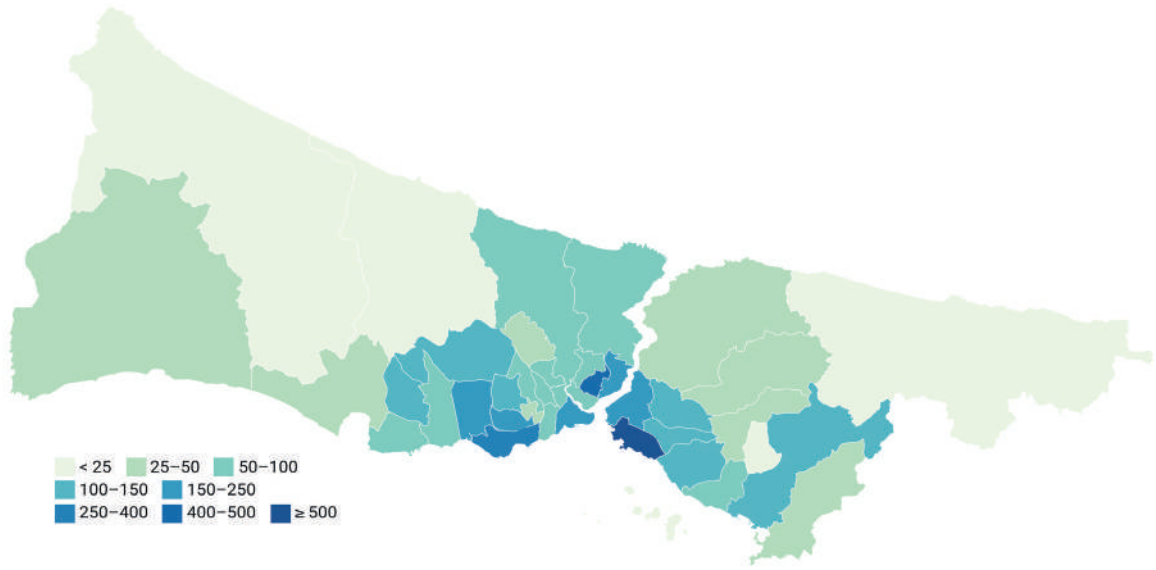
Grafik 15. Kamu ve Özel Sağlık Kurumları (2023)

Kaynak: İstanbul İl Sağlık Müdürlüğü – İPA, 2023

İstanbul, sağlık alanında tıpkı eğitim sektöründe olduğu gibi, kamu ve özel hizmetler açısından Türkiye'nin diğer birçok ilinde bulunmayan ayrıcalıklı imkanlar sunmaktadır. Ancak yoğun nüfusu nedeniyle kamu sağlık hizmetlerinin belirli alanlarda Türkiye ortalamasının gerisinde kaldığı görülmektedir. İBBS-1 bölge sınıflandırmasına göre İstanbul, 10.000 kişiye düşen hastane yatağı sayısında Türkiye'nin en düşük ikinci bölgesi konumundadır. Ayrıca birim nüfusa düşen bilgisayarlı tomografi (BT), ultrason, hemodiyaliz ve mamografi cihazı sayısında da benzer bir yetersizlik dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra, acil yardım istasyonu başına düşen nüfus ve acil yardım ambulansı başına düşen vaka sayısında İstanbul, Türkiye'nin en yüksek değerlerine sahiptir (Sağlık Bakanlığı, 2024). Bu göstergeler, İstanbul'un sağlık altyapısında ciddi bir iyileştirme ihtiyacını ortaya koymaktadır.

İstanbul'daki kamu sağlık hizmetlerinin yetersiz kaldığı noktalarda, özel sağlık kurumları daha geniş bir hizmet ağıyla bu eksikliği gidermeye çalışmaktadır. Ancak özel sağlık hizmetlerinin ağırlığı, sağlık hizmetlerine erişimde gelir düzeyine bağlı eşitsizlikleri artırmakta ve sağlık hizmetlerinin kamusal bir hak olarak sunulması açısından önemli bir sorun oluşturmaktadır. Türkiye genelinde özel hastanelerin oranı %36,8 iken, İstanbul'da bu oranın %70,1 seviyelerine ulaşması (İPA, 2023) şehirdeki özel sağlık sektörünün ne denli baskın olduğunu gözler önüne sermektedir. Ayrıca İstanbul, kamu hastanelerine başvuru oranının en düşük olduğu (%69,7) ve kamu hastanelerinde yatan hastaların toplam yatan hasta sayısına oranının en düşük olduğu (%45,1) il olarak dikkat çekmektedir (Sağlık Bakanlığı, 2024). Bu veriler, kamu sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan sorunların İstanbul'da vatandaşları özel sağlık hizmetlerine yönlendirdiğini açıkça göstermektedir.

İstanbul'da özel sağlık kurumları en çok Şişli, Kadıköy, Üsküdar, Bakırköy, Ataşehir, Beşiktaş, Pendik ve Bağcılar ilçelerinde yoğunlaşmıştır. Hem kamu hem de özel sağlık kurumlarının büyük oranda merkezi ilçelerde toplanması, şehir genelinde nüfusa oranla mekansal açıdan erişilebilirlik tartışmalarını beraberinde getirmektedir.

Harita 46. Özel Muayenehane Sayısı (2023)

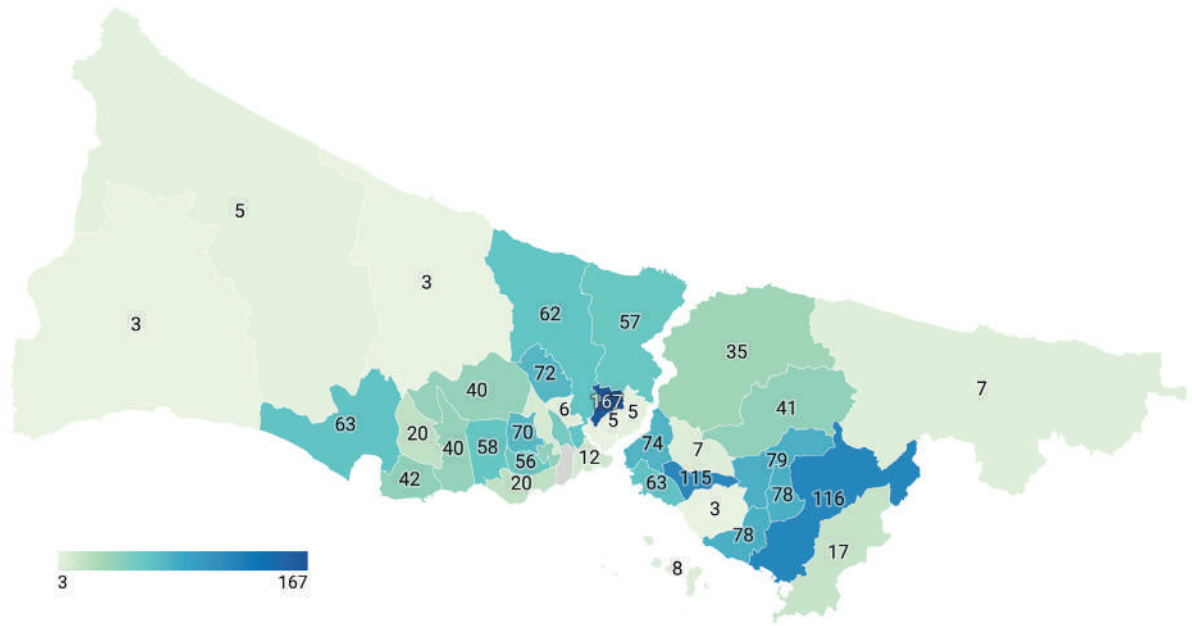
Kaynak: İstanbul İl Sağlık Müdürlüğü – İPA, 2023

İstanbul'daki muayenehane sayısının ilçelere göre dağılımı da belirgin bir mekansal ayrışmayı ortaya koymaktadır. Özel muayenehaneler; Şişli (1.405), Kadıköy (824), Bakırköy (414), Ataşehir (329) ve Beşiktaş (239) gibi sosyoekonomik düzeyi yüksek ilçelerde toplanmaktadır. Kent genelinde 29 ilçede muayenehane sayısının 50'nin altında kalması, bu hizmetlerin büyük oranda belirli bölgelerde yoğunlaştığını göstermektedir.

İstanbul'da kendi muayenehanesine sahip hekimlerin oranının %18,4 olması (İPA, 2023), bu tür hizmetlerin genel sağlık sistemindeki ağırlığının sınırlı olduğuna işaret ederken hekimlerin yer seçiminde sosyoekonomik farklılıklar ve gelir düzeyi önemli bir etken olmaktadır. Bu sebeple, sağlık hizmetlerine erişimde gelir düzeyine bağlı eşitsizliklerin yalnızca kurumsal yapılarla sınırlı kalmayıp, bireysel düzeydeki hizmet sunumuna da yansıdığını göstermektedir.

Özel sağlık hizmetlerinin merkez ilçelerdeki yoğunluğu, yalnızca hizmetlerin gelir düzeyi yüksek bireylere odaklandığını değil, aynı zamanda merkez ilçelerin gün içinde daha dinamik ve ticari açıdan hareketli olmasıyla da ilişkilidir. İş yerleri ve ticari aktivitelerin yoğun olduğu bu bölgelerde gün içindeki nüfus artışı, sağlık hizmetlerine olan talebi artırmakta ve bu da özel sağlık birimlerinin yer seçiminde belirleyici bir faktör olmaktadır.

İstanbul ilçelerinde yalnızca Esenler, Güngören ve Kağıthane'de kamu sağlık kurumu bulunmamaktadır.

Harita 47. Diş Hekimi Sayısı (2024)

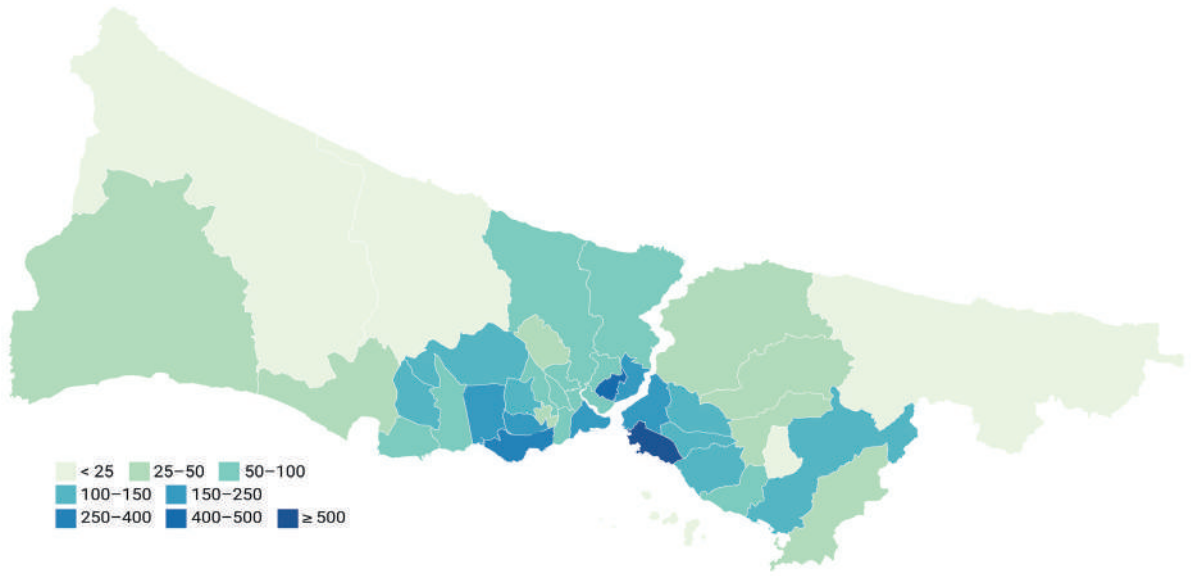
Kaynak: İstanbul İl Sağlık Müdürlüğü web sitesi ve MHRS verileriyle yazar tarafından hesaplanmıştır.

Sağlık alanında bir diğer önemli konu ağız ve diş sağlığı hizmetleridir. Sağlık Bakanlığının İBBS-1 bölgesel sınıflandırmasına göre; İstanbul kamu sağlık kurumlarında birim nüfus başına düşen diş hekimi ve diş ünitisi sayısı açısından Türkiye'nin en düşük bölgesidir. İstanbul'da her 100.000 kişiye düşen kamu kurumundaki diş hekimi sayısı 11 iken, bu oran özel sektörle birlikte 69'a ulaşmaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2024). Bu veriler, İstanbul'daki diş hekimlerinin yalnızca %16'sının kamu sektöründe çalıştığını ve ağız ve diş sağlığı hizmetlerinin büyük bir kısmının özel sektör tarafından karşılandığını göstermektedir.

Hesaplarımıza göre İstanbul'da kamu hizmetinde çalışan toplam 1.634 diş hekimi bulunmaktadır. Kağıthane (167)¹, Pendik (116) ve Ataşehir (115) kamu hizmetindeki diş hekimi sayısının en yüksek olduğu ilçelerdir. Buna karşılık Arnavutköy, Maltepe, Silivri ve Beyoğlu gibi ilçelerde yalnızca 3 diş hekimi görev yaparken, Zeytinburnu'nda kamu hizmetinde çalışan diş hekimi bulunmaktadır. Bu ilçelerde yaşayanların, ağız ve diş sağlığı hizmetlerine erişim için Ataşehir, Bağcılar, Kağıthane, Küçükçekmece, Pendik, Sultanbeyli ve Sultangazi'de bulunan büyük ölçekli Ağız ve Diş Sağlığı (ADS) hastanelerine yönelmeleri gerektiği ile karşılaşılmaktadır. İlçelerdeki diş hekimi sayıları nüfusa oranla analiz edildiğinde Zeytinburnu, Beyoğlu, Silivri, Arnavutköy ve Maltepe en dezavantajlı bölgeler olarak öne çıkmaktadır.

İstanbul'daki diş hekimlerinin yalnızca %16'sı kamuda çalışmaktadır.

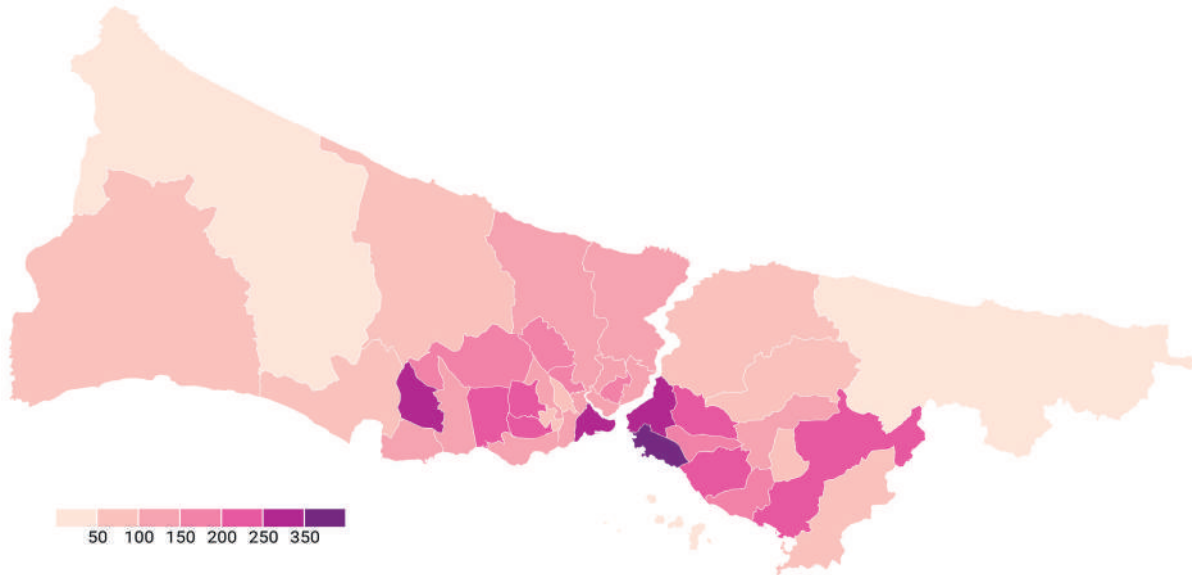
1 Okmeydanı ADS Hastanesi, Şişli-Kağıthane ilçe sınırında yer almaktadır.

Harita 48. Özel Ağız ve Diş Polikliniği ve Muayenehane Sayısı (2023)

Kaynak: İstanbul İl Sağlık Müdürlüğü & İPA, 2023

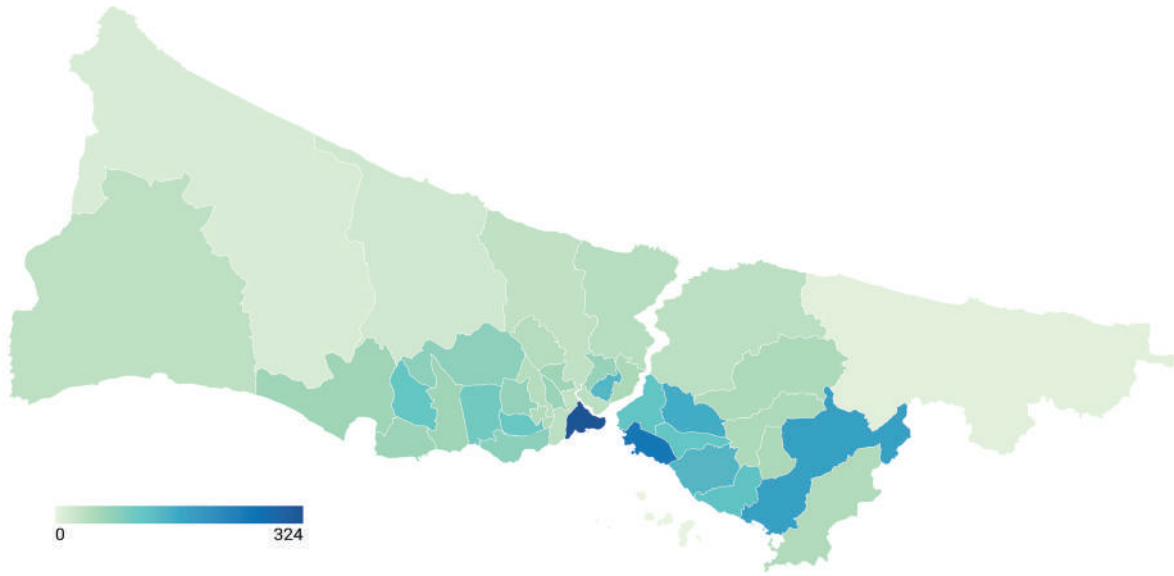
İstanbul'daki diş hekimlerinin %84'ünün özel sektörde çalıştığı belirtilmişti. Bu oran, sağlık sektörünün özellikle ağız ve diş sağlığı alanında piyasalaşmasının ne denli ileri seviyede olduğunu göstermektedir. Bu diş hekimlerinin bir kısmının kendi muayenehanesi bulunmakla birlikte, önemli bir bölümü özel ağız ve diş polikliniklerinde çalışmaktadır. İstanbul'daki özel ağız ve diş poliklinikleri ile muayenehane sayısı veri kısıtı nedeniyle birlikte değerlendirilmiştir. Buna göre Kadıköy'de 569, Şişli'de 456, Bakırköy'de 257, Fatih'te ise 230 özel birim bulunmaktadır. Özel ağız ve diş merkezleri de tıpkı özel hastaneler gibi kentin daha çok sosyoekonomik seviyesi yüksek ve üst gelir gruplarının yoğunlaştığı ve aynı zamanda gün içinde nüfus artışının yaşandığı merkez ilçelerinde toplanmıştır.

Harita 49. Eczane Sayısı, 2024

Kaynak: İBB Açık Veri Portalı

Eczane, optik, medikal ürün satış merkezi gibi sağlık hizmetleri sağlayan ticari işletmelerin dağılımı da benzer bir mekansal farklılık sergilemektedir. Kadıköy ve Fatih, bu tür dükkanların en çok bulunduğu ilçeler olarak dikkat çekmektedir. Bu iki ilçenin, bulundukları yakanın sağlık hizmetleri açısından mekansal merkezleri olması, kamu ve özel sağlık kurumlarının yoğunluğu, ticari ve sosyal aktivitelerin merkezinde yer alması bu durumun başlıca nedenlerindendir. Bunun yanı sıra Pendik, Esenyurt, Ümraniye ve Küçükçekmece gibi yüksek nüfus yoğunluğuna sahip ilçeler, sağlık ürünlerine yönelik ticari işletmelerin fazla olduğu diğer bölgeler arasında yer almaktadırlar. Ancak, nüfus yoğunluğu yüksek olan çevre ilçelerde bu tür sağlık ürünlerine erişim genellikle sınırlı ve daha az ulaşılabilir bir durumdadır.

Harita 50. Bireysel Sağlık ve Destek Ürünleri Satış Noktaları (2024)

Kaynak: İBB Açık Veri Portalı

Not: Gözlükçü/optik, işitme cihazı satış merkezi, medikal ürünler satış merkezi toplamını içerir.

İstanbul'daki sağlık hizmetlerinin genel görünümü, nüfus yoğunluğu, sosyoekonomik farklılıklar ve mekansal dağılım gibi faktörlerin derin etkileriyle şekillenmektedir. Avrupa Yakası'nda Fatih, Bakırköy ve Şişli; Anadolu Yakası'nda ise Kadıköy ve Üsküdar gibi merkez ilçelerde sağlık hizmetlerinin yoğunlaştığı görülmektedir. Kamu sağlık hizmetlerindeki kapasite yetersizlikleri ve eşitsizlikler, özellikle düşük gelirli ve dezavantajlı bölgelerde yaşayanlar için erişim sorunlarını artırırken, özel sağlık sektörü bu boşluğu büyük ölçüde doldurmaya çalışmaktadır. Ancak, bu durum sağlık hizmetlerine erişimde gelir düzeyine bağlı eşitsizliklerin daha da derinleşmesine yol açmaktadır.

DEZAVANTAJLI GRUPLAR

Temel Bulgular

- Arnavutköy, Sultanbeyli, Sultangazi, Esenyurt, Bağcılar, Esenler ve Gaziosmanpaşa, kırılgan nüfusun en fazla olduğu ilçelerdir ve buralarda sosyal hizmetlere duyulan ihtiyaç daha fazladır.
- İstanbul'da sosyal hizmet başvurularının son bir yılda neredeyse iki katına çıkması, büyükşehirde yaşam koşullarının giderek zorlaştığını göstermektedir.
- Engelli birey bulunan hane oranı, alt gelir gruplarının yoğun olduğu ilçelerde daha yüksektir. Bu durum, yoksulluk, düşük eğitim seviyeleri, sağlığa erişim yetersizlikleri ve riskli iş koşulları gibi sosyoekonomik faktörlerle doğrudan ilişkilendirilebilir.
- Çocuk nüfusu yüksek olan ilçelerde eğitim ve sosyal hizmet altyapısının yetersiz kalması, fırsat eşitsizliği ve yoksulluk döngüsünü artırma riski taşımaktadır.
- Şile, Silivri, Çatalca, Adalar, Arnavutköy ve Başakşehir gibi ilçelerde yaşlı bireylerin temel ihtiyaçlara erişiminin zor olduğu görülmektedir.

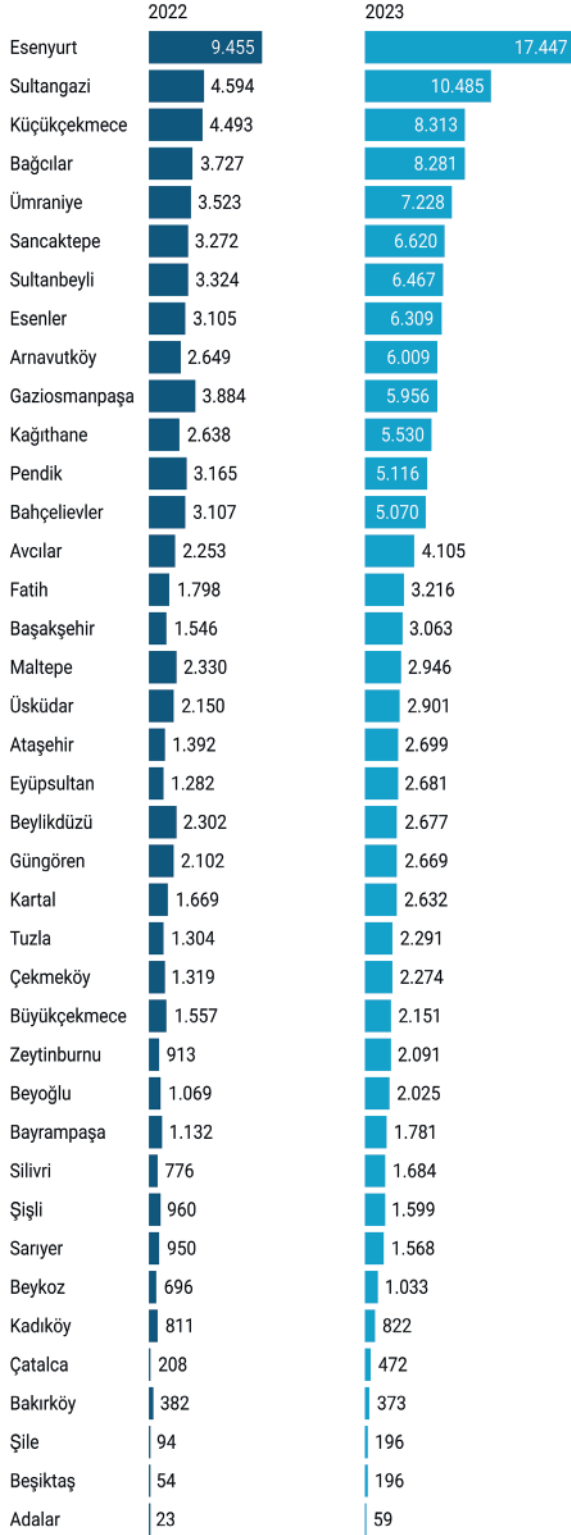
Öneriler

- Sosyal yardımlar yalnızca nakdi destek sağlamakla sınırlı kalmamalı, bireylerin ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarını teşvik eden eğitim, istihdam ve beceri geliştirme projeleriyle desteklenmelidir.
- Merkezi ve yerel yönetimlerin işbirliği içinde çalışarak sosyal hizmetlerde bütüncül politikalar geliştirmesi gereklidir.
- Engelli bireylerin yaşam kalitesini artırmak için erişilebilirlik politikaları hayata geçirilmelidir. Ulaşım, sosyal hizmet binaları ve kamusal alanların engelli bireyler için uygun hale getirilmesi önceliklendirilmelidir.
- Çocuk nüfusu yüksek olan ilçelerde, çocuk dostu alanların artırılması sağlanmalıdır. Kreş, doğum yardımları ve okul öncesi eğitim olanakları yaygınlaştırılmalıdır.
- Çeper ilçelerde yaşayan yaşlı bireylerin kamusal alanlara ve temel ihtiyaçlara erişimini kolaylaştıracak düzenlemeler yapılmalıdır.
- Sosyal hizmetlerde dijitalleşme artırılarak başvuru süreçleri kolaylaştırılmalı ve dezavantajlı grupların ihtiyaçlarına daha hızlı çözümler sunulmalıdır.

Ekonomik ve toplumsal dengesizliklerin yoğun olarak yaşandığı büyükşehirlerde, sosyal yardımlar ve hizmetler, bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamamanın yanı sıra, toplumsal dayanışmayı güçlendirmede ve yaşam kalitesini artırmada kritik bir öneme sahiptir. İstanbul, yoğun nüfusu ve belirgin sosyoekonomik eşitsizlikleri ile sosyal hizmetlerin etkili ve kapsayıcı bir şekilde planlanmasını gerektiren bir örnek teşkil etmektedir. İlçeler arasındaki sosyoekonomik farklılıkların ve bu farklılıkların yol açtığı toplumsal ihtiyaçların anlaşılması, sosyal politikaların daha etkili ve kapsayıcı bir şekilde şekillendirilmesi için gereklidir. Sosyoekonomik kırılganlıkların yoğun olduğu bölgelerdeki dinamiklerin incelenmesi hem mevcut uygulamaların etkisini hem de gelecekteki politikaların odaklanması gereken alanları belirleme açısından değerli içgörüler sunmaktadır.

Harita 51. Birim Alanlara Göre Kırılğanlığın Kent Genelinde Yayılımı

Kırılgan nüfus, ekonomik, sosyal, fiziksel veya çevresel faktörler nedeniyle çeşitli risklere karşı daha savunmasız olan gruplardır ve bu gruplar, toplumsal yapının genelinden daha fazla dezavantaj yaşayabilir. İBB sosyal gruplar, gelir ve eğitim düzeyi verilerinden hareketle kırılganlık haritası oluşturmuştur. Bu çalışmaya göre Bağcılar, Sultangazi, Esenyurt, Esenler, Gaziosmanpaşa en fazla kırılgan nüfusa sahip ilçelerdir. İstanbul'un çeper ilçelerinin yanı sıra Boğaziçi hattı ve Marmara Denizi'ne kıyısı olan ilçelerin özellikle kıyı kesimlerinde kırılganlığın düşük olduğu görülmektedir (İBB, 2022). Bu bağlamda kırılgan grupların ihtiyaçlarına yönelik sosyal hizmetlerin artırılması ve çeşitlendirilmesi, sosyal politikaların öncelikli bir hedefi olmalıdır.

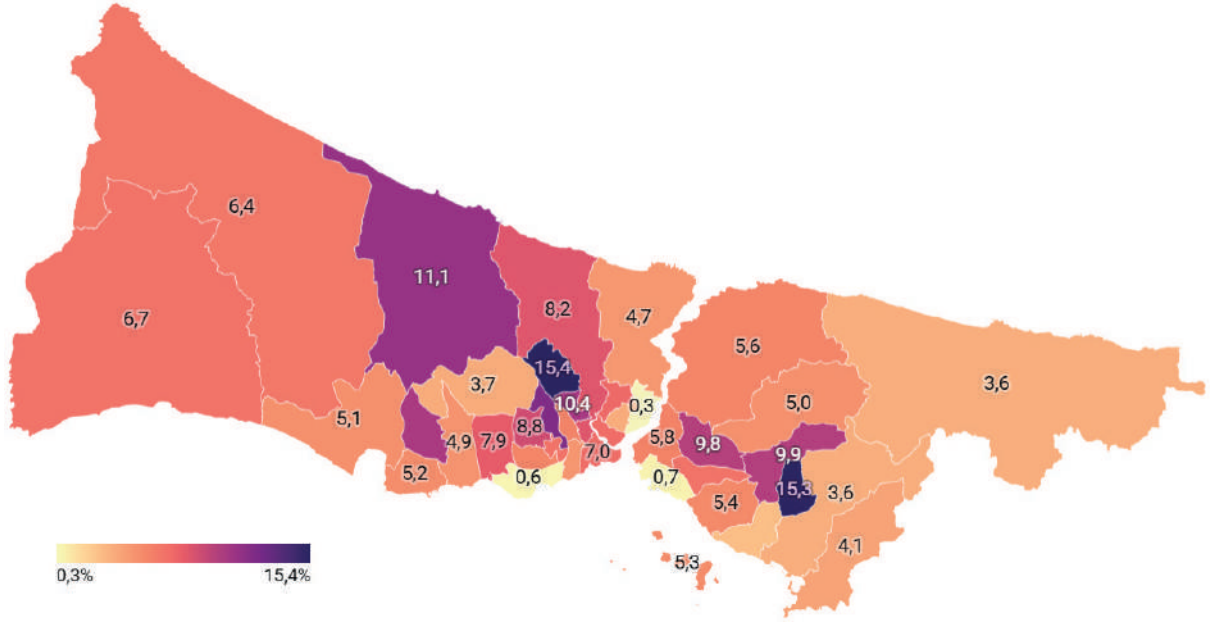

Grafik 16. T.C. İstanbul Valiliği Açık Kapı Birimlerine Yapılan Sosyal Hizmet Başvuru Sayısı (2022-2023)

Kaynak: T.C. İstanbul Valiliği, 2023

İstanbul'da valiliğin açık kapı birimlerine yapılan sosyal hizmet başvurularının son bir yılda neredeyse iki katına çıktığı görülmektedir. Bu artış, büyükşehirde yaşam koşullarının zorlaşmasıyla doğrudan ilişkilendirilebilir. Başvuru sayısında Esenyurt (17.447) ve Sultangazi (10.485) başı çekerken, Sultanbeyli ve Arnavutköy nüfusa oranla en çok başvuru yapan ilçelerdir. Ayrıca Zeytinburnu, Bağcılar ve Kağıthane gibi ilçelerde de başvuru oranlarında dikkat çekici bir artış gözlenmiştir.

Hem merkezi hükümetin hem de yerel yönetimlerin İstanbul'da sağladığı sosyal yardımlar, alt gelir gruplarının yoğunlaştığı ilçelerde öne çıkmaktadır. T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı İstanbul Valiliği bünyesinde faaliyet gösteren Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından sağlanan "Türkiye Aile Desteği Programı" kapsamında, Sultangazi ve Sultanbeyli ilçelerinde her yüz hanenin 15'i sosyal yardım almaktadır. Esenler, Arnavutköy, Gaziosmanpaşa, Esenyurt, Sancaktepe ve Ümraniye gibi ilçelerde ise bu oran %10 civarındadır. Bu durum, söz konusu ilçelerdeki düşük gelir seviyeleri ve yüksek işsizlik oranları ile doğrudan ilişkilendirilebilir. Ayrıca, aile desteğine ek olarak yine merkezi yönetim tarafından sağlanan elektrik ve doğalgaz tüketim desteğinin de Sultanbeyli, Sultangazi ve Esenler'de yoğunlaştığı görülmektedir.

Harita 52. Türkiye Aile Desteği Kapsamında Yardım Alan Hanehalkı Oranı (% , 2023)

Kaynak: T.C. İstanbul Valiliği, 2023

Tablo 11. Merkezi İdareden Enerji Desteği Alan Hanehalkı Oranı En Yüksek İlçeler (% , 2023)

Elektrik	Doğalgaz
Sultanbeyli 15,0	Esenler 7,1
Sultangazi 14,6	Sultanbeyli 7,1
Esenler 12,0	Sultangazi 6,5
Arnavutköy 10,6	Sancaktepe 4,9
Esenyurt 9,7	Esenyurt 4,3

Kaynak: T.C. İstanbul Valiliği, 2023

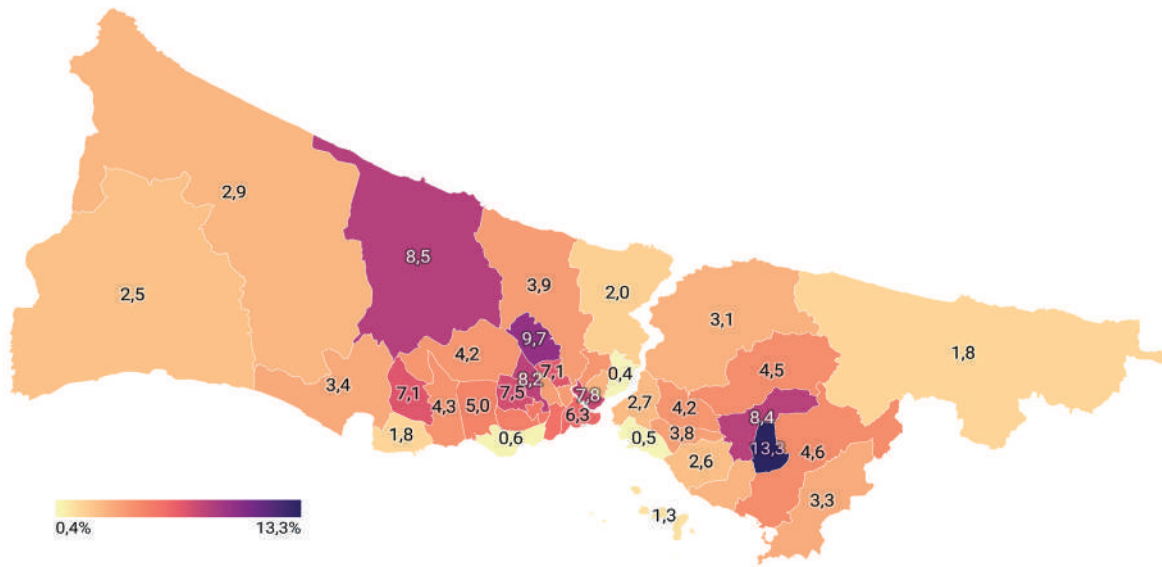
Tablo 12. Sosyal Güvenlik Primi Hazine Tarafından Karşılana Nüfus Oranı (% , 2023)

En Yüksek 5 İlçe	En Düşük 5 İlçe
Arnavutköy 7,03	Beşiktaş 0,49
Sultangazi 5,64	Kadıköy 0,51
Esenler 5,20	Bakırköy 0,70
Fatih 5,18	Beylikdüzü 1,53
Gaziosmanpaşa 4,99	Maltepe 1,57

Kaynak: T.C. İstanbul Valiliği, 2023

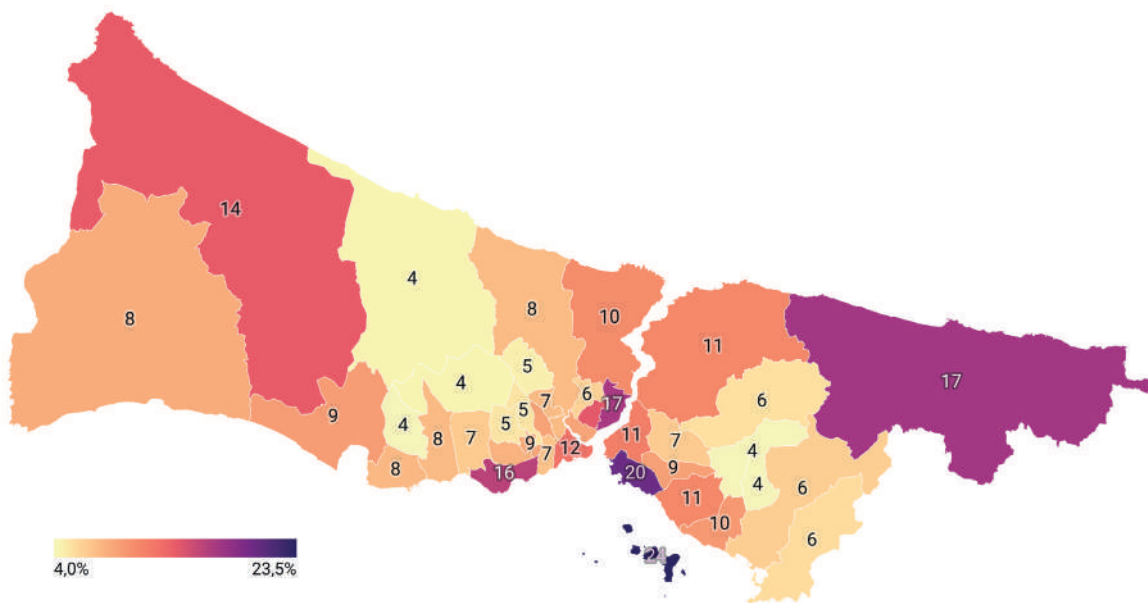
Sosyal güvenlik primi hazine tarafından karşılanan nüfus oranı en yüksek ilçeler, diğer sosyal destek programlarına benzer şekilde, Arnavutköy, Sultangazi ve Esenler'dir. Bunun yanı sıra, gelir düzeyi genel olarak düşük seviyede olmayan Fatih ilçesi, sosyal yardım alan nüfus oranlarında üst sıralarda yer almaktadır. Bu durum, Fatih'in ekonomik yapısının heterojen olduğunu ve ilçede farklı gelir gruplarının bir arada bulunduğunu göstermektedir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin "Sosyal ve Ekonomik Destek Programı" kapsamında sağladığı yardımlar da yine merkezi hükümet yardımlarının yoğunlaştığı ilçelerde daha fazla olduğu görülmektedir. Buna karşılık, İstanbul'un hanehalkı geliri en yüksek ilçeleri olan Beşiktaş, Kadıköy ve Bakırköy'de, İBB'nin Sosyal ve Ekonomik Destek Programı kapsamındaki yardım oranı, diğer merkezi sosyal yardım mekanizmalarında olduğu gibi %1'in altında kalmaktadır. Bu durum, sosyal yardımların ekonomik eşitsizliklerin yoğun olduğu bölgelerde daha fazla ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

Harita 53. İBB'den Sosyal Yardım Alan Hane Oranı (% , 2023)

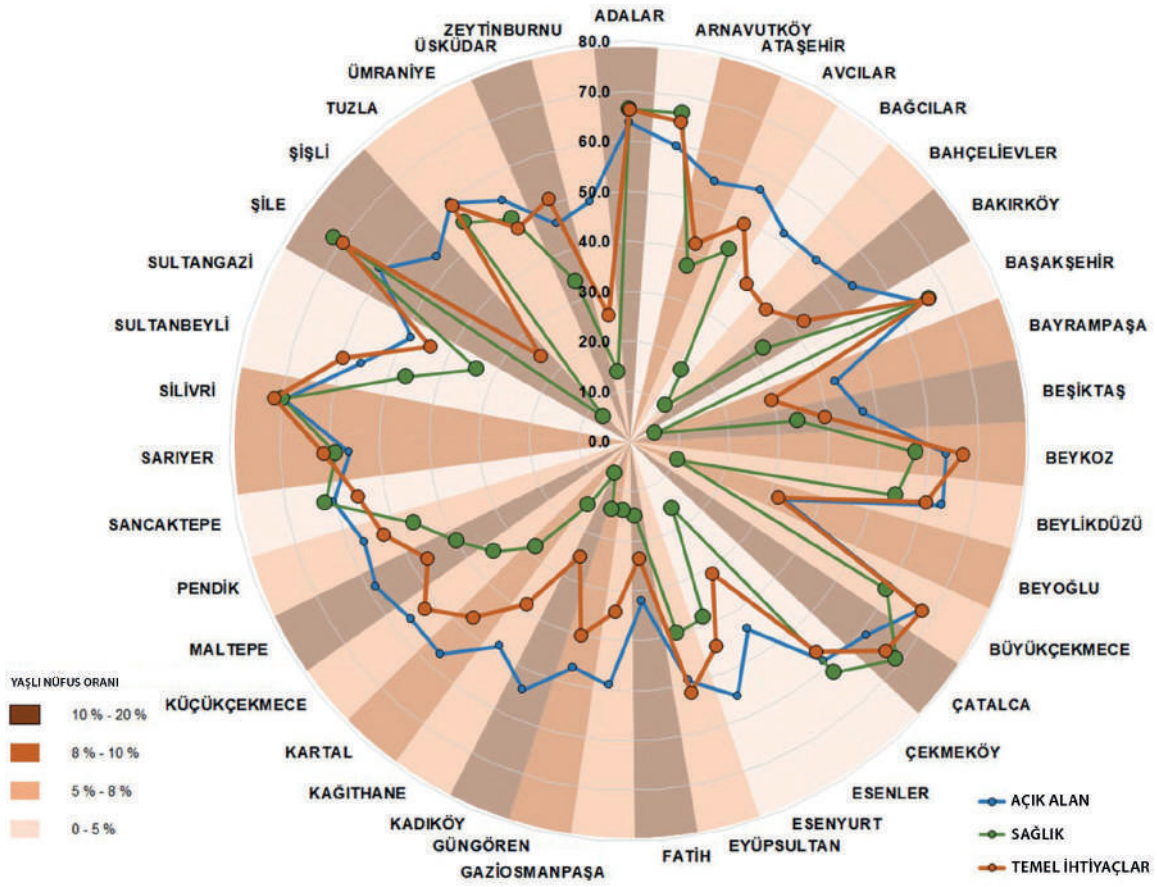
Sosyal destek programları büyükşehirlerdeki sosyal ve ekonomik dengesizlikleri yönetmede kritik bir araçtır. Ancak, sosyal yardımlara olan bağımlılığı azaltmak ve başvuru sayısındaki artışı dengelemek için istihdam olanaklarını artırıcı, eğitim fırsatlarını geliştirici ve yerel kalkınma projelerini destekleyici politikaların hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda hem merkezi idare hem de yerel yönetimlerin uyum içinde çalışması, sosyal destek programlarının etkinliğini artıracaktır.

Harita 54. İlçedeki Yaşlı Nüfus Oranı (% , 2023)

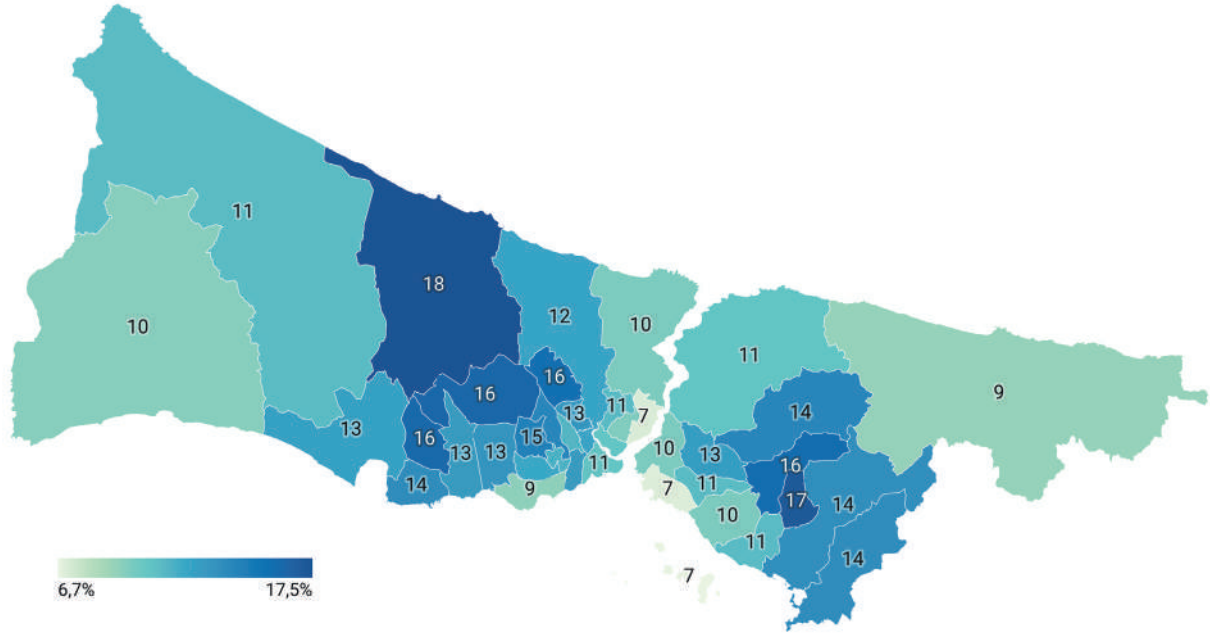
Yaşlılar ve çocuklar; fiziksel, ekonomik ve sosyal sınırlılık açısından en temel iki sosyal gruptur. İstanbul ilçeleri arasında yaşlı ve çocuk nüfus oranında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Adalar, Kadıköy, Şile, Beşiktaş ve Bakırköy yaşlı nüfusu %15'den yüksek ilçelerdir. Adalar ve Şile emeklilik hayatını geçirebilecek kent yaşamından izole mekanlar iken şehrin merkezinde bulunan diğer üç ilçede ise yaşlılık farklı sosyolojik dinamiklerin tezahürüdür.

Yaşlı nüfusunun yoğun olduğu ilçeler; sağlık hizmetlerine, sosyal destek mekanizmalarına ve sosyal hizmetlere daha fazla ihtiyaç duyabilir. Bu mekanlar, yaşlı dostu şehir tartışmalarını da beraberinde getirir. Kamusal alanlar, sağlık hizmetleri ve temel ihtiyaçlar üzerinden yaşlıların yürüyerek erişilebilirliğini ölçen bir araştırma Fatih, Kadıköy, Beyoğlu ve Şişli'nin en geniş yaşlı dostu erişilebilir alanlara sahip olduğu, şehrin çevresine doğru hareket eden ilçelerin ise yaşlı dostu olma açısından azaldığı tespit etmiştir (Bayar & Yılmaz, 2023). Yaşlı bireyler için şehrin merkezinden uzaklaşma tercih edilebilir gibi görünse de temel ihtiyaçlara erişebilirlik tartışmasını da beraberinde getirmektedir. Şile, Silivri, Çatalca, Adalar, Arnavutköy ve Başakşehir'de yaşlıların temel ihtiyaçlara ve kamusal alanlara erişiminin daha zor olduğu görülmektedir.

Grafik 17. İlçelerin Yaşlı Dostu Olma Hâli (Oran, 2022)

Kaynak: Bayar & Yılmaz, 2023

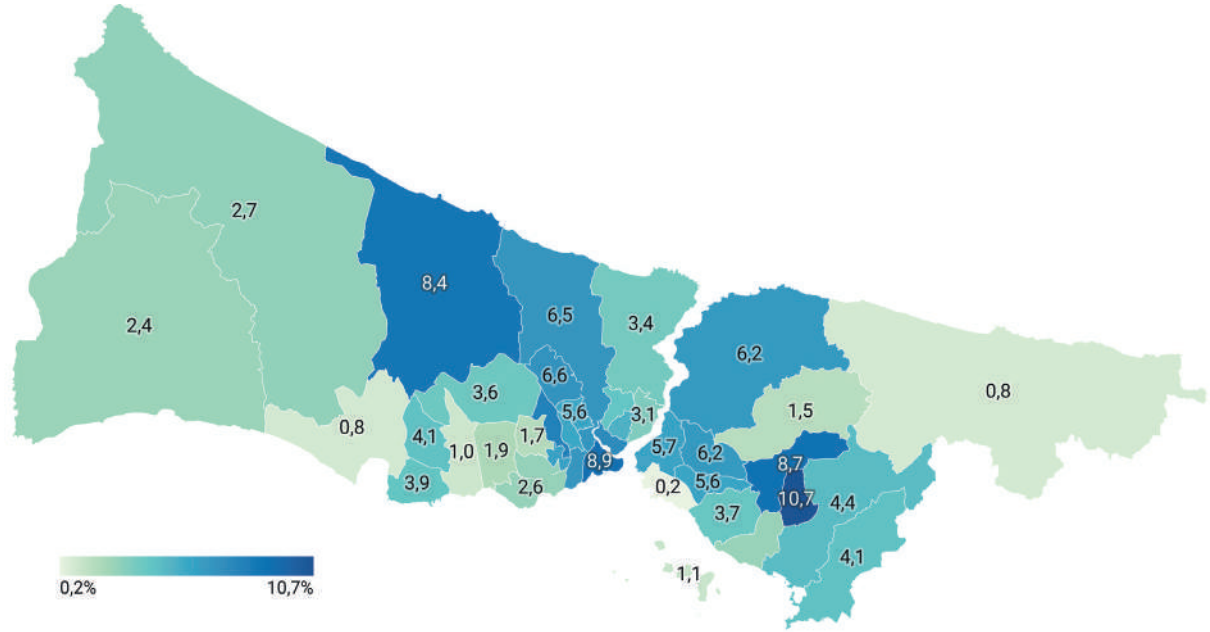
Harita 55. İlçedeki Çocuk Nüfus Oranı (% , 2023)

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

Arnavutköy, Sultanbeyli, Başakşehir, Esenyurt, Sancaktepe ve Sultangazi yaşlı nüfusu çok az çocuk nüfusu ise %15'in üzerinde olan ilçelerdir. Bunlar eğitim düzeyi düşük, geniş aile yapısını barındıran, evli ve kaba doğum oranının yüksek olduğu ilçeleri olmakla beraber aynı zamanda Başakşehir haricinde İstanbul'un gelir düzeyi düşük ilçeleri arasındadırlar. Çocuk nüfusunun yüksekliği, ekonomik yüklerin daha fazla hissedilmesine neden olabilir. Ayrıca, düşük gelir düzeyi nedeniyle bu ilçelerde fırsat eşitsizliği ve yoksulluk döngüsünün devam etme riski bulunmaktadır. Bu durum, çocuk odaklı politikaların ve sosyal hizmetlerin önceliklendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Eğitim kısmında tartışıldığı gibi çocuk nüfusunun yüksek olduğu Esenyurt, Arnavutköy, Sultangazi, Sultanbeyli ve Bağcılar'da okul öncesi, ilkököl ve ortaokul seviyesinde eğitim altyapısı yetersiz kalmaktadır. Bu ilçelerdeki çocuklar, daha yoğun dersliklerle ikili eğitim görmek zorunda kalmaktadırlar. Bu sebeple çocuk nüfusu yoğun ilçelerde eğitim altyapısının kapasitesinin artırılmasını ve nitelikli hale getirilmesini gerektirir. Bununla birlikte, kreş hizmetleri ve doğum yardımları gibi annelere yönelik sosyal ve ekonomik destek mekanizmalarının yaygınlaştırılması da önemli bir ihtiyaçtır.

Çocuk nüfusunun yoğun olduğu bölgelerde park, oyun alanları, spor tesisleri gibi çocuk dostu mekanların artırılması, çocukların fiziksel ve zihinsel gelişimini destekleyecek bir çevrenin oluşturulmasını sağlar. Fakat İstanbul'da bu alanlar çocuk nüfusuyla doğru orantılı değildir. Hem çocuk parkı hem spor tesisi açısından çocuklar için Sultanbeyli en dezavantajlı ilçe konumundadır.

Harita 56. Engelli Birey Bulunan Hane Oranı (% , 2023)

Kaynak: İBB Açık Veri Portalı, VDYM Araştırması

Engelliler, fiziksel, sosyal ve ekonomik engeller nedeniyle temel haklara ve fırsatlara erişimde diğer bireylerle eşit düzeyde yararlanmakta zorluk yaşadıkları için dezavantajlı gruplardır. Anket araştırmasına dayanan veriye göre Sultanbeyli, Fatih, Sancaktepe, Arnavutköy ve Esenler engelli birey bulunan hane oranı en yüksek ilçelerdir. Buna göre Sancaktepe ve Fatih'te 10 binin Sultanbeyli ve Esenler'de 9 binin üzerinde engelli birey bulunan hane vardır.

Yoksulluk, olumsuz iş koşullarında çalışma oranının yüksek olması, eğitim eksikliği, sağlığa erişim ve sosyal güvencenin yetersizliği gibi sebepler engellilik durumunun daha olumsuz bir hale dönüşmesini artıran etkenlerdir. Bu sebeple engelli nüfusunun fazla olması, ilçenin sosyoekonomik açıdan dezavantajlı bir yapıya sahip olduğunu gösterebilir. Fatih dışında diğer dört ilçenin gelir düzeyi en düşük ilçeler arasında olması bu ilişkiyi destekler niteliktedir. Bu durum, engelli bireylerin yaşam kalitesini artırmaya yönelik sosyal politikaların ve altyapı yatırımlarının bu bölgelerde öncelikli olarak ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Sonuç olarak; İstanbul ilçeleri arasındaki eşitsizliklerin sosyal yardımlar ve hizmetler aracılığıyla dengelenmeye çalışıldığını göstermektedir. Ancak mevcut durum, bu yardımların sürdürülebilirliği ve etkinliğinin artırılması için kapsamlı politikaların hayata geçirilmesini gerekli kılmaktadır. Çocuk nüfusunun yoğun olduğu bölgelerde eğitim altyapısının güçlendirilmesi, yaşlı nüfusun yoğun olduğu ilçelerde yaşlı dostu alanların artırılması ve engelli bireyler için erişilebilirlik politikalarının geliştirilmesi öncelikli hedefler arasında yer almalıdır. Ayrıca sosyal yardımların yalnızca ekonomik destek sağlamakla kalmayıp, bireylerin ekonomik bağımsızlık kazanmasına yönelik stratejilerle desteklenmesi, toplumsal kırılganlıkları azaltmak adına uzun vadeli bir çözüm sunacaktır. Merkezi yönetim, büyükşehir belediyesi ve ilçe belediyelerinin koordinasyon içinde çalışarak bütüncül politikalar geliştirmesi, İstanbul'un sosyal refah düzeyini yükseltmek için kilit bir adım olacaktır.

ULAŞIM

Temel Bulgular

- İstanbul'un coğrafi yapısı ve nüfus dağılımı, ulaşımda bölgesel eşitsizliklere ve trafik sıkışıklığına neden olmaktadır. Nüfusun çevre ilçelere yayılması, şehir içi ulaşım talebini artırırken toplu taşıma ağında aktarma ihtiyacını ve seyahat sürelerini artırmaktadır.
- Yüksek nüfuslu çevre ilçelerde ve Anadolu Yakası'nın nüfus yoğun kuzey hattında raylı sistem erişimi yetersizdir. Bu bölgelerde raylı sistemlerin bulunmaması, halkın ulaşım seçeneklerini sınırlamakta ve trafik yoğunluğunu artırmaktadır.
- Raylı sistem, toplu ulaşım ağının %41'ini oluştursa da İstanbul'da otobüs ve minibüs halen önemli ulaşım araçları arasında yer almaktadır.
- 2023 yılında İstanbul'da raylı sistem yolcu sayısı 1 milyara yaklaşmıştır. Bu yolcuların en yoğun geçtiği ilçeler arasında Fatih (185 milyon), Şişli (95m), Üsküdar (80m), Kadıköy (76m) ve Bakırköy (48m) yer almaktadır. Marmaray ve M2, en sık kullanılan raylı sistem hatları olarak öne çıkmaktadır.

Öneriler

- Çevre ilçelerde raylı sistem yatırımları hızlandırılmalı, nüfus yoğunluğu yüksek bölgelerde metro ve tramvay hatlarının inşası önceliklendirilmelidir.
- Toplu taşıma entegrasyonu artırılarak otobüs, minibüs ve raylı sistemler arasında daha hızlı, kolay ve kesintisiz aktarma olanakları sağlanmalıdır.
- Trafik yoğunluğunu azaltmak için park et-devam et uygulamaları yaygınlaştırılmalı ve bu sebeple İSPARK otopark kapasitesi artırılmalıdır.
- Bisiklet yolları ve mikro mobilité çözümleri desteklenmeli, kıyı bölgeler dışındaki alanlarda bisiklet altyapısı genişletilmelidir. Mikro mobilité park alanları toplu taşıma istasyonlarıyla entegre edilmelidir.
- Yayalaştırma projeleri yaygınlaştırılarak, çevresel sürdürülebilirlik hedefleri ulaşım politikalarına entegre edilmeli ve yaya dostu kent anlayışı benimsenmelidir.
- Taksi sayısı artırılmalı ve durakların şehir genelindeki dağılımında daha dengeli bir yapı oluşturulmalıdır.

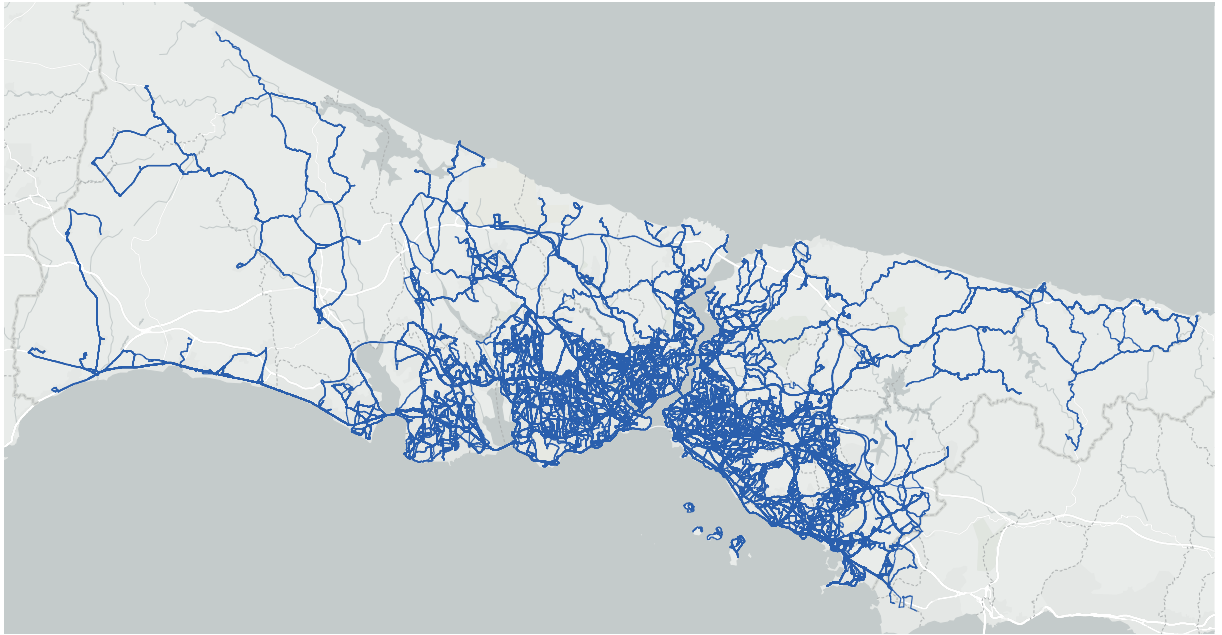
İstanbul, 15 milyonu aşan nüfusuyla dünyanın en büyük metropollerinden biridir. Kentte, milyonlarca insanın günlük yaşamda işe, okula ve sosyal aktivitelere ulaşmaya çalışması, ulaşım ağlarını büyük bir yoğunlukla karşı karşıya bırakmaktadır. Şehrin coğrafi yapısı ve nüfusun geniş bir alana yayılması, trafik sıkışıklığını ve aktarma ihtiyacını artırırken, toplu taşıma sistemlerinin etkinliği sosyal ve ekonomik yaşam kalitesini doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle, ulaşım sistemlerinin hızlı, konforlu ve erişilebilir olması, İstanbul gibi bir metropolde yaşam kalitesinin artırılmasında hayati bir rol oynamaktadır.

Son yıllarda İstanbul'da merkez ilçelerin nüfusu azalırken, nüfusun çeperlere doğru yayıldığı gözlenmektedir. Ancak, ekonomik olanakların, eğitim, sağlık, kültür ve sosyal hizmetlerin çevre ilçelere yeterince yayılmaması şehir içi ulaşım talebini artırmaktadır. Pek çok kişi, gideceği yere birden fazla toplu taşıma aracı kullanarak ulaşmak zorunda kalmakta, bu da şehir merkezindeki günlük yoğunluğu artırırken merkeze ulaşım için harcanan sürenin uzamasına neden olmaktadır.

Tablo 13. İstanbul'da Toplu Taşıma Araçlarına Göre Yolcu Dağılımı (2023)

Ulaşım Aracı	Toplam Yolcu Sayısı	Oran
Otobüs (İETT ve ÖHO)	1.050.000.000	45,8
Raylı Sistem	955.486.170	41,7
Metrobüs	288.000.000	12,6
Deniz İskeleleri	31.338.987	1,4

Kaynak: İBB Açık Veri Portalı & İBB Ulaşım Yönetim Merkezi

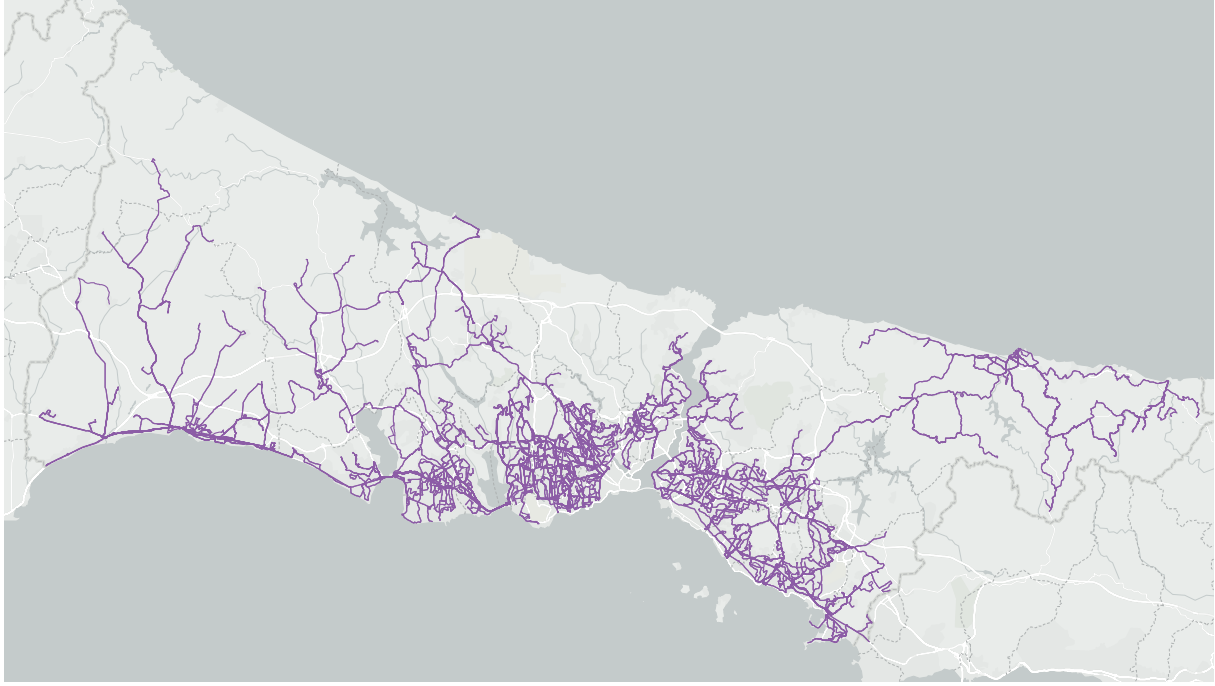

Harita 57. İETT Hat Güzergahları (2024)

Kaynak: İBB Açık Veri Portalı

İstanbul'da toplu taşıma araçlarının kullanım oranlarına bakıldığında, otobüslerin ilk sırada yer aldığı görülmektedir. 2023 yılında İETT ve Özel Halk Otobüsleri (ÖHO) tarafından işletilen otobüsler, 1 milyarın üzerinde yolcu taşımış ve toplu taşımada %45,8'lik bir paya sahip olmuştur. Raylı

sistemler %41,7 ile ikinci sırada yer alırken, metrobüs %12,6 ve deniz ulaşımı %1,4 oranında bir pay almıştır. Son on beş yılda raylı sistem ağında önemli bir artış yaşansa da otobüs ulaşımı hâlâ öncelikli ulaşım aracı olmayı sürdürmektedir. Ayrıca, minibüs ulaşımında İstanbulkart kullanılmadığı için yolcu sayısına dair kesin veri bulunmamaktadır ve bu nedenle değerlendirmelere dahil edilememiştir. Ancak, şehirde halen çok sayıda minibüs hattı olduğu ve bu hatların özellikle İETT'nin hizmet vermediği kırsal bölgelerde tek ulaşım aracı olarak kullanıldığı bilinmektedir.

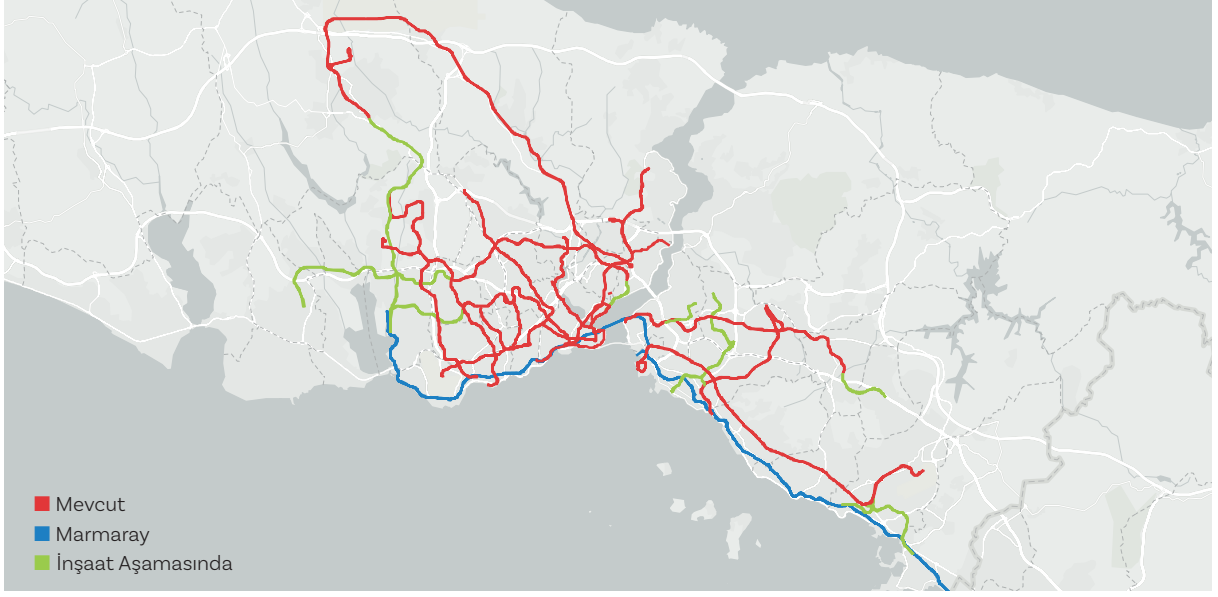
Harita 58. Minibüs Hat Güzergahları (2024)

Kaynak: İBB Veri Portalı

İstanbul, 2010'lara kadar Aksaray-Havalimanı ve Taksim-4. Levent olmak üzere yalnızca iki metro hattına sahipti. Ancak 2010 sonrası dönemde raylı sistem yatırımlarında önemli bir atılım gerçekleştirilmiş ve pek çok yeni, komplike hattın hizmete girmesiyle raylı sistem ağı hızla genişlemiştir. 2024 itibarıyla İstanbul'da 12 metro, 1 banliyö (Marmaray), 4 tramvay, 2 nostaljik tramvay, 2 teleferik ve 4 füniküler hattı bulunmaktadır. Bu gelişmeler, şehrin ulaşım altyapısını önemli ölçüde çeşitlendirmiş ve kent içi hareketliliği artırmıştır.

Avrupa yakası, daha yoğun nüfusundan dolayı raylı sistem yatırımlarında öncelik almıştır. Raylı sistemlerin en yoğun olduğu ilçeler ise Fatih (7 hat), Bakırköy-Bağcılar (5 hat) ve Kadıköy, Eyüpsultan, Zeytinburnu, Şişli'dir (her biri 4 hat). Ayrıca haritada yer almasına rağmen M7 hattının Küçükçekmece ve Esenyurt kısmı, M5 hattının Sultanbeyli kısmı ve Arnavutköy-Halkalı hattı henüz kullanımda olmayıp inşaat veya proje aşamasındadır.

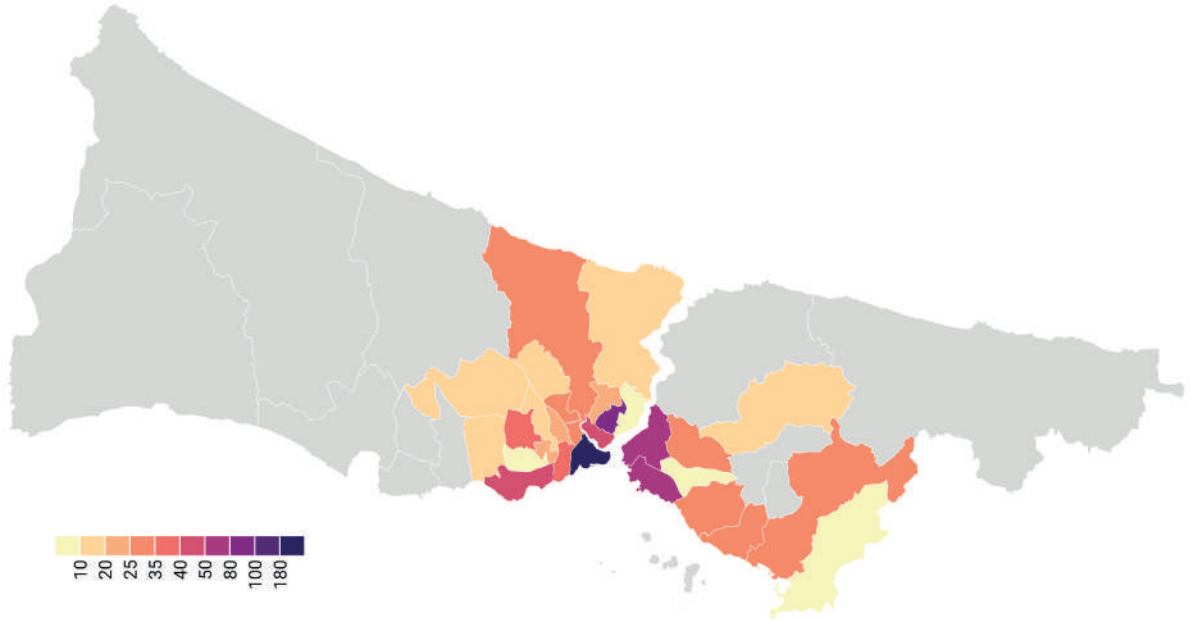
Bu sebeple İstanbul'un en kalabalık ilçesi olan Esenyurt ve 400 binin üzerinde nüfusa sahip Avcılar ve Beylikdüzü ilçelerinde herhangi bir raylı sistem bulunmamaktadır. Bu üç ilçenin temel ulaşım ihtiyacı İETT otobüsleri ve metrobüs ile karşılanmaktadır. Benzer şekilde, Anadolu yakasında önemli nüfusa sahip Sancaktepe ve Sultanbeyli ilçeleri de uzun yıllar boyunca raylı sistem ağından yoksun kalmıştır. Ancak 2024 itibarıyla M5 hattının kısmi genişletilmesiyle bu ilçeler raylı sistemle tanışmıştır.

Harita 59. Raylı Sistem Ağı (2024)

Kaynak: İBB Açık Veri Portalı

Yüksek nüfuslu çevre ilçelerin raylı sisteme erişimi, ulaşım standartlarının iyileştirilmesi açısından kritik bir öneme sahiptir. Raylı sistemlerin bu bölgelerde bulunmaması, toplu taşıma seçeneklerini sınırlamakta ve halk için önemli bir ulaşım dezavantajı oluşturmaktadır. Bu durum çevre ilçelerde yaşayanların istihdam, eğitim ve sosyal olanaklara erişimini zorlaştırarak, şehir içi eşitsizlikleri derinleştirebilir. Ayrıca raylı sistemler, yüksek taşıma kapasitesiyle bireylere zaman tasarrufu sağlamakta, şehir içi trafik yoğunluğunu azaltmakta ve çevresel sürdürülebilirliğe katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle raylı sistemlerin nüfus yoğunluğu yüksek bölgelere ulaştırılması sadece ulaşımın değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal kalkınmanın da önemli bir adımı olacaktır.

Harita 60. Raylı Sistem Yolcu Sayısı (Milyon, 2023)

Kaynak: İBB Açık Veri Portalı verileriyle yazar tarafından hesaplanmıştır.

2023 yılında İstanbul'da raylı sistem yolcu sayısı 1 milyara yaklaşmıştır. Bu yolcuların en yoğun geçtiği ilçeler arasında Fatih (185 milyon), Şişli (95 milyon), Üsküdar (80 milyon), Kadıköy (76 milyon) ve Bakırköy (48 milyon) yer almaktadır. Bu durum, söz konusu ilçelerin kentin ticari ve sosyal hayatının merkezinde olduğunu açıkça göstermektedir. Nüfusları diğer birçok ilçeye göre daha düşük olmasına rağmen bu ilçelerdeki raylı sistem duraklarının yoğun kullanımı, İstanbul'da ika- met alanları ile sosyal ve ticari merkezler arasındaki ayrımı gözler önüne sermektedir. Ayrıca bir- çok hattın merkez ilçelerden geçmesi nedeniyle yolcuların bu ilçelerde aktarma yapma zorunlu- luğu, buralardan geçen yolcu sayısını önemli ölçüde artırmaktadır.

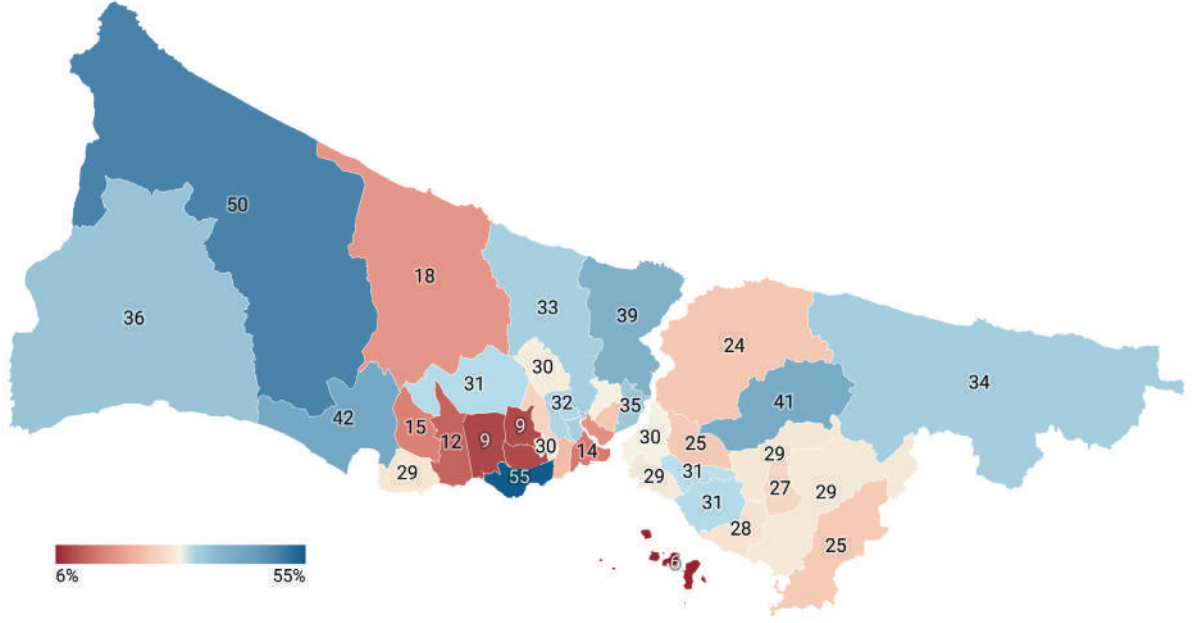
Tablo 14. Raylı Sistem Toplam Yolcu Sayısı (2023)

Raylı Sistem Hattı	Yıllık Toplam Yolcu Sayısı	Durak	Yıllık Toplam Yolcu Sayısı
TCDD Taşımacılık A.Ş.	198.096.818	Yenikapı - TCDD	28.015.625
M2 - Yenikapı - Hacıosman	153.238.961	Şişli - M2	25.353.173
T1 - Kabataş - Bağcılar	117.452.220	Yenikapı - M2	23.612.226
M1 - Yenikapı - Havalimanı	118.571.171	Üsküdar - TCDD	22.201.249
M4 - Kadıköy - Tavşantepe	98.623.361	Yenikapı - M1	20.556.707
M5 - Üsküdar - Çekmeköy	87.553.949	Üsküdar - M5	16.929.695
M7 - Kabataş - Mahmutbey	69.199.086	Mecidiyeköy - M7	15.951.089
T4 - Topkapı - Mescid-i Selam	61.014.891	Osmanbey - M2	15.607.173
M3 - Başakşehir - Olimpiyatköy	24.059.911	Sirkeci - TCDD	14.791.705
Diğer	27.675.802	Levent - M2	13.359.507

Kaynak: İBB Açık Veri Portalı verileriyle yazar tarafından hesaplanmıştır.

2023 yılı verilerine göre, raylı sistem yolcularının %20'sinin Fatih ilçesi üzerinden geçiş yaptığı görülmektedir. Marmaray, yaklaşık 200 milyon yolcuyla yılın en çok kullanılan hattı olurken; M2, T1 ve M1 hatları da 100 milyonun üzerinde yolcu taşımışlardır. Bu dört hattın da Fatih ilçesinde durakları vardır. Sadece Yenikapı bağlantı istasyonu, 72 milyonun üzerinde binişle yılın en yoğun istasyonu olmuştur. Bu istasyonda günlük yaklaşık 200 bin yolcu hareketi gerçekleştiği tahmin edilmektedir. Yenikapı dışında Şişli-Mecidiyeköy ve Üsküdar durakları da en sık kullanılan diğer bağlantı noktalarıdır. Bu üç bölge, İstanbul ulaşımının ana bağlantı ve geçiş noktalarını oluşturmaktadır. Bu yoğunluğun daha verimli hale getirilmesi, raylı sistemin genel hizmet kalitesini artıracaktır.

İstanbul'un en kalabalık ilçesi olan Esenyurt'ta herhangi bir raylı sistem bulunmamaktadır.

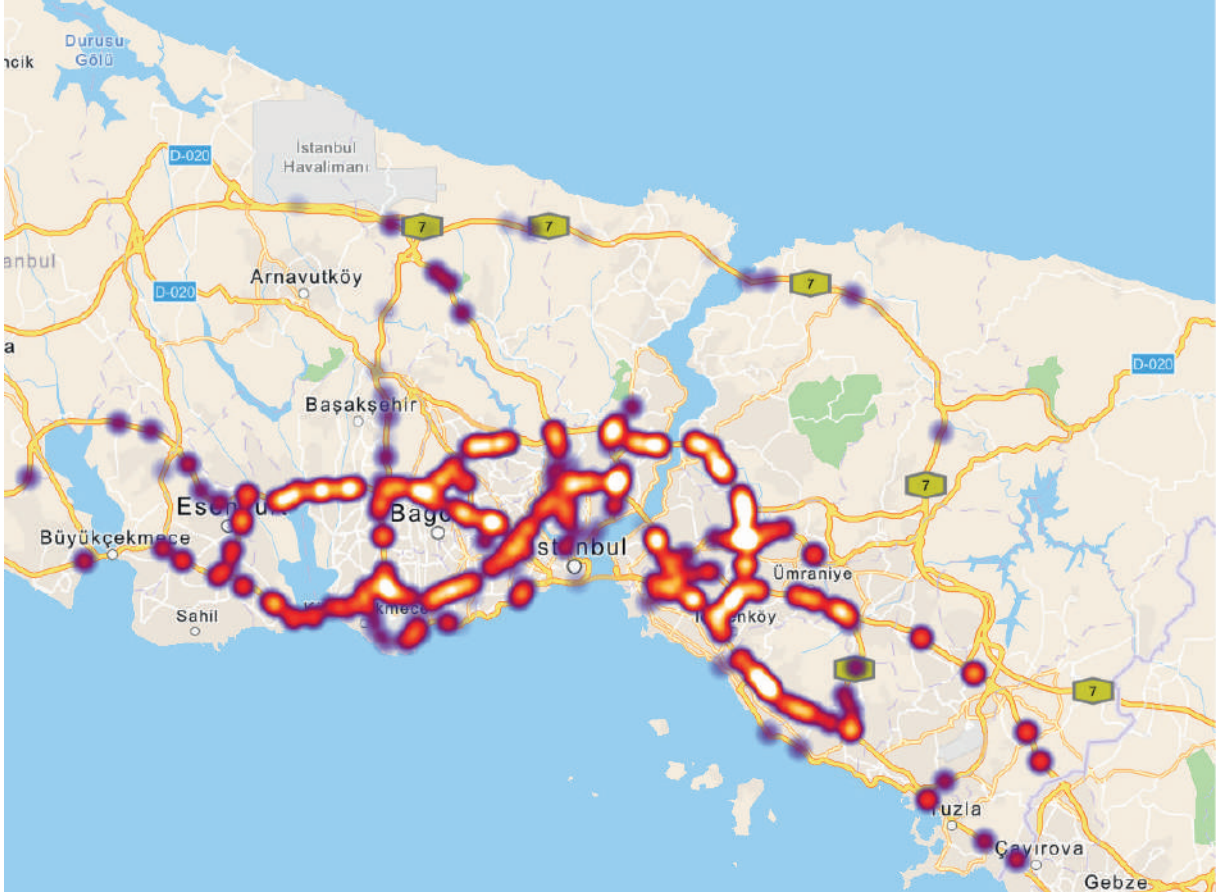
Harita 61. Hanelerdeki Özel Araç Sahipliği Oranı (% , 2022)

Kaynak: İBB Açık Veri Portalı, VDYM Araştırması

İstanbul'da toplu taşıma sistemi, ilçeler arasındaki ulaşım dinamiklerini şekillendirirken aynı zamanda özel araç kullanımı ve sahipliği üzerinde de önemli bir etkiye sahiptir. İBB Veriye Dayalı Yönetim Modeli (VDYM) araştırmasında "Özel araç sahibi misiniz?" sorusuna verilen cevaplara göre Bakırköy %55 ile İstanbul'da özel araç sahipliğinin en yüksek olduğu ilçedir. Çatalca, Silivri, Büyükçekmece, Çekmeköy ve Şile gibi merkeze uzak ilçelerde de özel araç sahipliği oranlarının yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Buna karşın Küçükçekmece, Bahçelievler, Bağcılar, Avcılar, Fatih ve Esenyurt ilçelerinde bu oran %15'in altındadır. Bu ilçelerde özel araç sahipliğinin düşük olması, farklı sosyoekonomik ve altyapısal dinamiklerle açıklanabilir. Ayrıca motorlu taşıt kullanımının yasak olduğu Adalar ilçesinde özel araç sahipliği oranının %6 gibi düşük bir seviyede olması beklenen bir durumdur.

Özel araç sahipliği, ilçeler arasında farklılık gösteren gelir seviyesi, ulaşım altyapısı, nüfus yoğunluğu, kültürel tercihler ve coğrafi koşullar gibi bir dizi faktörden etkilenmektedir. Gelir seviyesinin yüksek olduğu ilçelerde araç sahipliği oranı artış gösterirken, toplu taşıma ağının güçlü bir şekilde yapılandığı bölgelerde bu oran daha düşük seviyelerde kalmaktadır. Nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu ve park alanlarının sınırlı olduğu ilçelerde özel araç kullanımı azalırken, toplu taşımanın yetersiz olduğu veya coğrafi koşulların zorlu olduğu bölgelerde artış göstermektedir. Ayrıca bazı ilçelerde araç sahipliği bir statü göstergesi olarak algılanırken, merkezi noktalardan uzak olan ilçelerde ulaşımın zorunlu bir gereksinimi haline gelmektedir.

Fatih, İstanbul'daki raylı sistem ağının merkezini oluşturmaktadır.

Harita 62. İstanbul Yıllık Araç Geçiş Yoğunluğu (Sensör Bazlı, 2023)

Kaynak: İBB Açık Veri Portalı Günlük Araç Sayımı verileriyle yazar tarafından oluşturulmuştur

İstanbul'daki trafik sorunu hem bireylerin sosyal hayatını olumsuz etkilemekte hem de maddi ve manevi zararlara yol açmaktadır. Trafikte harcanan uzun süreler, şehir sakinlerinin zamanından çalmakta, iş ve özel yaşam dengesini bozmakta, psikolojik yorgunluklara sebep olmaktadır. Ek olarak, yakıt tüketimi ve araç bakım masrafları gibi ekonomik maliyetler de bireyler ve hanehalkları üzerinde ağır bir yük oluştururken, yoğun trafik nedeniyle hava kirliliği ve çevresel zararlar artmaktadır. Özellikle toplu ulaşım ağının yetersiz olduğu bölgelerde özel araç kullanımı bir zorunluluk hâline gelmekte, bu da mevcut trafik yoğunluğunu daha da artırmaktadır.

2023 yılı sensör bazlı verilerle hesaplanan araç geçiş yoğunluğu, İstanbul'daki trafik dinamiklerini detaylı bir şekilde ortaya koymaktadır. Şehirde en fazla yoğunluk, Ataşehir-Ümraniye Çakmak-Kavacık istikametindeki TEM otoyolu ile FSM Köprüsü girişleri üzerinde görülmektedir. Avrupa yakasının nüfusu, Anadolu yakasının nüfusunun neredeyse iki katı olmasına rağmen araç yoğunluğunun bu bölgelerde toplanması, TEM güzergahında bir metrobüs hattının bulunmaması ve Anadolu yakasının güney kısmı haricinde raylı sistem ağından büyük ölçüde yoksun olmasından kaynaklanıyor olabilir. Ayrıca Avrupa Yakası'nda iş olanaklarının daha fazla olması nedeniyle, Asya Yakası'ndan Avrupa Yakası'na geçiş güzergahı daha fazla yoğunluk görülüyor olabilir. Bunun dışında, Esenyurt-Mahmutbey, Zincirlikuyu-15 Temmuz Şehitler Köprüsü, D100 Maltepe ve E5-Basin Ekspres Yolu hatlarındaki yoğunluk da dikkat çekmektedir.

Tablo 15. Kurumlara Göre Otopark Kapasitesi (2024)

Kurum Adı	Araç Kapasitesi	Araç Kapasitesi Oran (%)
İSPARK – Açık	60.012	5,25
İSPARK – Kapalı	42.131	3,69
İSPARK – Yol Üzeri	20.292	1,78
Özel – Açık	109.480	9,58
Özel – Kapalı	43.912	3,84
Diğer, AVM	208.375	18,23
Diğer, İş Merkezi	169.234	14,81
Diğer, Kamu Binaları	63.965	5,6
Diğer, Hastaneler	39.971	3,5
Diğer, Oteller	41.311	3,61
Diğer Kuruluşlar	344.180	30,12

Kaynak: İBB Açık Veri Portalı

Not: Bu sınıflandırma İBB Açık Veri Portalı tarafından yapılmış olup mevcut kapasite veri setinde bu şekilde sunulmuştur.

Trafik yoğunluğuna ek olarak, İstanbul'da park yeri yetersizliği de ulaşım sisteminin en önemli sorunlarından biri olarak öne çıkmaktadır. TÜİK verilerine göre İstanbul'da 3.756.898 otomobil ve 5.693.679 motorlu kara taşıtı bulunmaktadır (TÜİK, 2024). Buna karşın şehrin mevcut otopark kapasitesi toplamda 1.142.863 araçla sınırlıdır ve bu kapasite; İSPARK, özel otoparklar ve diğer kurum ve kuruluşlara ait otoparklar arasında dağılmış durumdadır. İSPARK, İstanbul'daki toplam otopark kapasitesinin yalnızca %10,7'sini oluşturmaktadır. Diğer kurumlar dışarıda bırakıldığında ise İSPARK, belediye ve özel otoparklar arasında toplam kapasitenin %44'üne sahiptir ve bu oran otopark hizmetlerinin neredeyse %60'ının özel sektöre bırakıldığını göstermektedir. Ayrıca, İSPARK'ın toplam kapasitesinin %12,3'ünün, şehir merkezinden uzak Belgrad Ormanları (10.000 kapasite) ve Alibeyköy Cep Otogarı (5.000 kapasite) gibi özel alanlara ayrıldığı düşünüldüğünde, belediyenin yerleşim bölgelerindeki kapasitesinin daha düşük olduğu anlaşılmaktadır.

Harita 63. İSPARK Otopark Araç Kapasite Yoğunluğu (2024)

Kaynak: Kaynak: İBB Açık Veri Portalı İSPARK Otopark Listesi verileriyle yazar tarafından oluşturulmuştur.

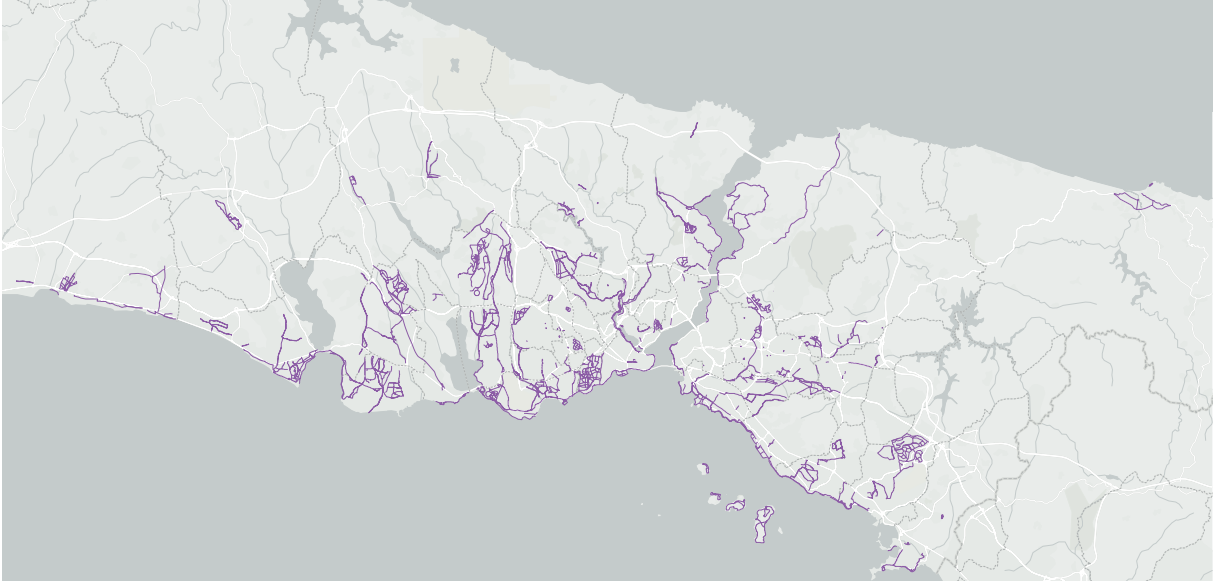
İstanbul'daki sokak ve cadde park alanlarının sınırlılığı ve özel işletmelerin yüksek fiyatları nedeniyle park yeri bulmak birçok İstanbullu için külfet haline gelmektedir. Bu sebeple, İBB'nin otopark kapasitesini özel sektörün üzerinde bir seviyeye çıkararak genişletmesi, kamu ve halk yararına önemli bir sosyal hizmet olacaktır. Otopark kapasitesinin artırılması, yalnızca park sorununu hafifletmekle kalmayacak, aynı zamanda "park et-devam et" uygulamalarıyla trafik yoğunluğunun azaltılmasına katkı sağlayarak İstanbul'un ulaşım altyapısının daha verimli işlemesine destek verecektir. Böyle bir adım, ulaşım problemlerinin çözümünde önemli bir unsur olarak şehrin genel yaşam kalitesini artırabilir.

Harita 64. Taksi Durak Sayıları (2024)

Toplu taşıma ve özel araç kullanımının dışında, İstanbul'da ulaşımın üçüncü bir önemli unsuru da taksi kullanımıdır. Taksi sayısının nüfusa oranla yetersiz olduğu, yıllardır süregelen bir tartışma konusudur. Ancak yalnızca taksi sayısı değil, mevcut taksilerin şehir genelindeki dağılımı da tartışma konusu edilmelidir. Mevcut taksilerin belli bölgelerde yoğunlaşması, şehrin sosyoekonomik ve mekansal eşitsizliklerini açıkça ortaya koymaktadır.

İstanbul'da toplu taşıma, özel araç ve taksi kullanımının yanı sıra bisiklet yolları, mikro mobilité park alanları ve yayalaştırılmış yollar gibi alternatif ulaşım yöntemleri de hem ulaşım hem de sosyal yaşam açısından önemli bir katkı sağlamaktadır. Bu sistemler sadece ulaşım kolaylığı sağlamakla kalmayıp, şehir yaşamını daha sürdürülebilir, erişilebilir ve yaşanabilir hale getirmektedirler.

Beşiktaş, Kadıköy ve Şişli en fazla taksit durağına sahip ilçelerdir.

Harita 65. Bisiklet Yolları (2024)

Kaynak: İBB Veri Portalı

Not: Bisiklet haritası; ayrılmış, paylaşımlı, inşaat aşamasında, ulaşım trafik komisyonu kararı alınan ve projelendirme çalışması devam eden bisiklet yolları verisini içermektedir.

İstanbul'daki bisiklet haritası incelendiğinde, şehrin güney kıyılarının tamamında bisiklet yollarının bulunduğu görülmektedir. Zeytinburnu, bisiklet yolu yatırımlarında öne çıkan ilçelerden biri olup, neredeyse tüm bölgelerinde mevcut ya da yapım aşamasında olan bisiklet yollarına sahiptir. Başakşehir (merkez ve Bahçeşehir bölgesi), Bakırköy, Beylikdüzü, Büyükçekmece, Pendik ve Sultangazi de geniş bisiklet yolu ağına sahip diğer ilçeler arasında yer almaktadır. Bu yollar, bireylerin sağlıklı, çevre dostu ve ekonomik bir ulaşım biçimi benimsemesine olanak tanımaktadırlar. Özellikle kıyı bölgelerindeki bisiklet yolları hem günlük ulaşım hem de rekreasyonel amaçlar için sıkça tercih edilmektedirler.

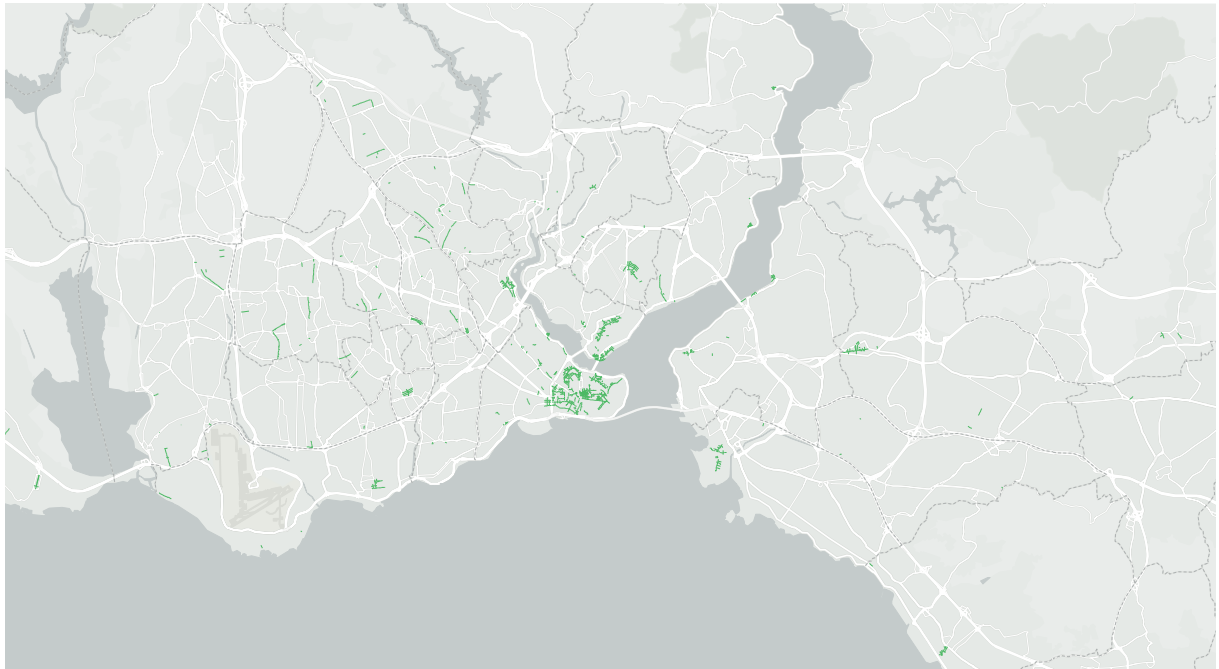
Bisiklet ve mikro mobilitate park alanlarına bakıldığında ise Kadıköy'ün bu konuda öncü olduğu görülmektedir. Kadıköy'de toplam 102 park alanı bulunurken; Fatih, Şişli ve Bakırköy bu konuda öne çıkan diğer ilçelerdir. Bu park alanları, kullanıcıların bisikletlerini güvenli bir şekilde bırakmalarını sağlayarak mikro mobilitateye olan ilgiyi artırmaktadır. Mikro mobilitate park yerlerinin şehir genelinde yaygınlaşması, toplu taşıma istasyonları ile entegre bir ulaşım ağı oluşturma potansiyeli taşımaktadır. Bu durum otomobil bağımlılığını azaltırken, trafikte geçen süreyi kısaltarak şehir içi hareketliliği artırmaktadır.

Tablo 16. Bisiklet ve Mikro Mobilite Park Alanı Sayısı En Yüksek İlçeler (2023)

İlçe	Bisiklet ve Mikro Mobilite Park Alanı Sayısı
Kadıköy	102
Fatih	34
Şişli	29
Bakırköy	28
Ümraniye	19
Beylikdüzü	18
Üsküdar	17
Beşiktaş	15
Başakşehir	14
Maltepe	11

Kaynak: İBB Veri Portalı

Yayalaştırılmış yollar ise İstanbul'un sosyal yaşamına önemli katkılar sunmaktadırlar. Tarihi Yarımada'nın neredeyse tamamı, İstiklal Caddesi ve çevresi, Eyüpsultan Camii çevresi, Kadıköy ve Bakırköy merkezleri gibi alanlar, yayalaştırma çalışmalarıyla araç trafiğinden arındırılmıştır. Ayrıca Anadolu Yakası'nda Ümraniye ve Maltepe, Avrupa Yakası'nda ise Bağcılar ve Gaziosmanpaşa gibi ilçelerde yürüyüş ve alışveriş yolları oluşturulmuştur. Bu alanlar, yayaların daha güvenli ve rahat bir şekilde hareket etmesini sağlarken, bölgedeki sosyal ve ticari aktiviteleri de artırmaktadır.

Harita 66. Yayalaştırılmış Yollar (2023)

Kaynak: İBB Veri Portalı

Çevresel açıdan bisiklet yolları ve yayalaştırılmış alanlar, karbon salınımını azaltarak daha temiz bir hava sağlamaktadırlar. Ekonomik açıdan bireylerin otomobil kullanımını azaltması, ulaşım maliyetlerini düşürmekte ve toplu taşımaya entegre edilen mikro mobilite çözümleri şehir ekonomisine katkıda bulunmaktadır. Sosyal açıdan ise yayalaştırılmış alanlar, bireylerin şehirle olan etkileşimini artırmakta, toplumsal iletişim ve kültürel paylaşım için alanlar yaratmaktadırlar. Yürüyüş yolları, bisiklet yolları ve park alanları, bireylerin fiziksel ve mental sağlığını destekleyerek yaşam kalitesini yükseltmektedirler.

Sonuç olarak; İstanbul'da ulaşım sorunlarının çözümü için sistemin daha sürdürülebilir, erişilebilir ve bütünleşmiş bir yapıya dönüştürülmesi gerekmektedir. Toplu taşıma, özel araç kullanımı, taksiler ve alternatif ulaşım yöntemleri bir bütün olarak değerlendirildiğinde, ilçeler arasında belirgin mekansal ve bölgesel eşitsizlikler dikkat çekmektedir. Merkezi ve sosyoekonomik düzeyi yüksek ilçeler genellikle daha geniş ulaşım imkanlarına sahipken, çevre ilçelerde toplu taşıma seçeneklerinin sınırlı olduğu, özel araç sahipliğinin düşük bulunduğu ve taksi duraklarının az sayıda olduğu gözlemlenmektedir. Bu dengesizliklerin giderilmesi yalnızca ulaşım kolaylığı sağlamakla kalmayacak, aynı zamanda şehir içi eşitsizlikleri azaltarak İstanbul'un sosyal ve ekonomik yapısını güçlendirecektir.

ÇEVRE VE ENERJİ

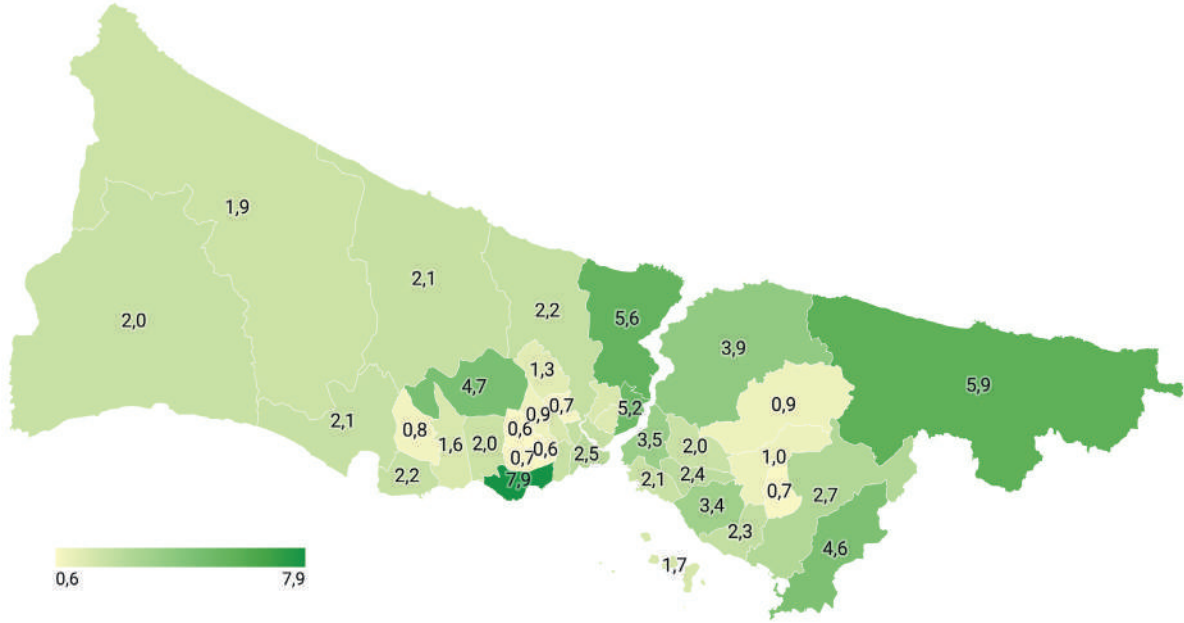
Temel Bulgular

- İstanbul'da kişi başına düşen yeşil alan miktarı yalnızca 2,2 m olup, uluslararası standardın oldukça altındadır. Ayrıca mevcut açık ve yeşil alanlara erişimde ciddi bölgesel eşitsizlikler bulunmaktadır. Esenyurt, Bağcılar, Bahçelievler ve Sultangazi, erişimin en düşük olduğu ilçelerdir.
- İstanbul'un birçok ilçesinde 10 çocuk başına yarım metrekare bile park alanı bulunmamaktadır. Bu durum, çocukların fiziksel ve sosyal gelişimi açısından ciddi bir dezavantaj yaratmaktadır.
- Su ve enerji tüketimi ile katı atık üretiminin, gelir düzeyi yüksek ilçelerde, düşük gelir seviyesine sahip ilçelerin iki katına çıktığı görülmektedir. Bu durum, gelir düzeyinin tüketim alışkanlıkları üzerinde doğrudan etkili olduğunu göstermektedir.
- Beykoz, Çatalca, Beyoğlu, Fatih ve Arnavutköy'de kömür veya odun sobası kullanım oranı %13'ün üzerinde olduğu tespit edilmektedir.
- Gayrisihhi müesseseler belirli ilçelerde yoğunlaşmış olup; Esenyurt, Silivri, Tuzla ve Arnavutköy, bu tür sanayi tesislerinin en fazla bulunduğu ilçelerdir.

Öneriler

- Şehirde açık ve yeşil alanların adil bir dağılımı sağlanması için yoğun nüfuslu ilçelerde yeni park ve yeşil alanlar oluşturulmalı, mevcut alanlar iyileştirilmelidir.
- Çocukların oyun ve dinlenme alanlarına erişimini artırmak için, çocuk parkı yatırımları öncelikli hale getirilmeli ve özellikle düşük park oranına sahip ilçelerde yeni alanlar oluşturulmalıdır.
- Çevresel politikalar, farklı gelir gruplarına yönelik ihtiyaçları gözeterek şekillendirilmelidir. İstanbul ortalamasının çok üzerinde tüketim gerçekleştiren Beşiktaş, Kadıköy, Sarıyer, Şişli, Adalar ve Beykoz'da su ve enerji tüketimini azaltmaya yönelik farkındalık kampanyaları ve teşvik programları uygulanmalıdır.

İstanbul, kişi başına düşen yeşil alan miktarının oldukça düşük olduğu bir şehir olmanın yanı sıra, kent planlamasında dezavantajlı grupların ve yerel dinamiklerin yeterince dikkate alınmaması sebebiyle yeşil alanlara erişimde ciddi eşitsizliklerin yaşandığı bir çevreye sahiptir. Yeşil alanların dengesiz dağılımı, nüfusa oranla yetersiz kalan kapasiteler ve buna bağlı olarak ortaya çıkan kullanıcı baskısı, kentin çevresel sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Bunun yanı sıra, İstanbul, diğer illere kıyasla oldukça yüksek enerji tüketimiyle öne çıkmaktadır. Bu durum, hızlı kentleşme, yüksek nüfus yoğunluğu ve yetersiz enerji yönetim politikalarıyla birleşerek çevresel sorunları derinleştirmektedir. Şehir, hava, su ve ses kirliliği gibi çeşitli çevre sorunlarına maruz kalmakta, bu da hem halk sağlığını hem de yaşam kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir.

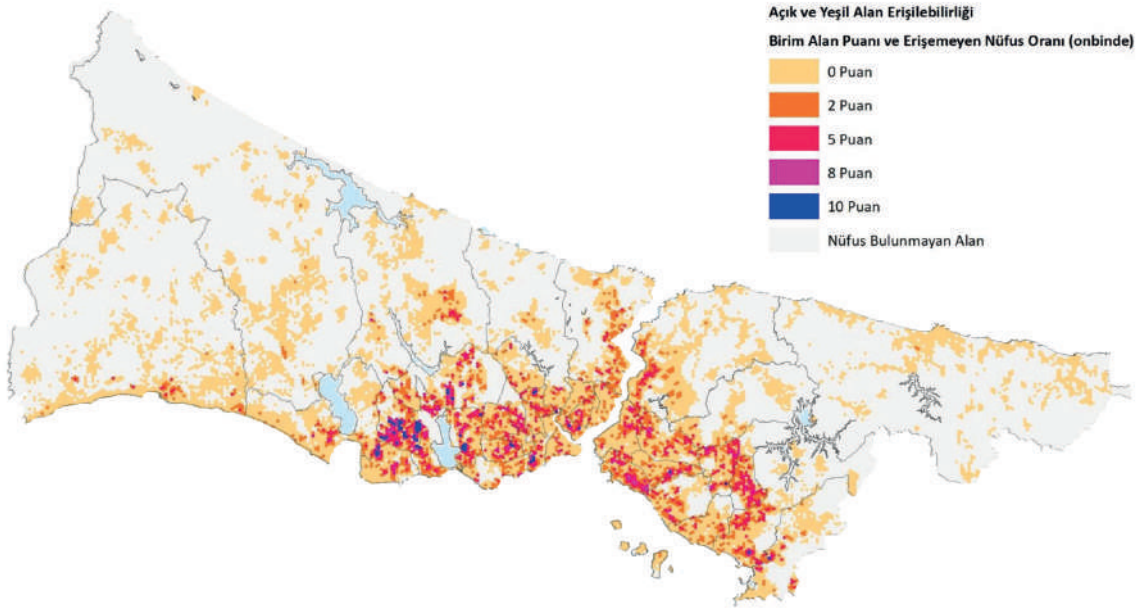
Harita 67. Kişi Başına Düşen Aktif Yeşil Alan Miktarı (m², 2022)

Kaynak: İBB, 2022 verileri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Not: Aktif yeşil alanlar; çocuk bahçesi, park, kent parkı, koru, panayır-festival alanı ve botanik bahçesi toplam alanıyla hesaplanmaktadır.

Aktif yeşil alanlar, kişi başına düşen yeşil alan miktarının hesaplanmasında temel bir ölçüt olarak kabul edilmektedir. Birçok farklı uluslararası kurum ve çalışma, kişi başına düşen yeşil alan miktarının minimum 9 m² olması gerektiğini belirtmektedir (UN Habitat, 2018). Ancak İstanbul'da kişi başına düşen aktif yeşil alan miktarı yalnızca 2,2 m² ile bu standardın oldukça altında kalmaktadır.

Bakırköy, diğer tüm ilçelerden ayrılarak bu miktarın en yüksek olduğu bölge olarak öne çıkmaktadır. Şile, Sarıyer, Beşiktaş, Başakşehir ve Tuzla ilçeleri de kent ortalamasının oldukça üzerinde aktif yeşil alana sahiptir. Buna karşın, İstanbul'un yoğun kentsel nüfus yapısına sahip ilçeleri arasında yer alan Gaziosmanpaşa, Bağcılar, Güngören ve Bahçelievler gibi bölgelerde kişi başına düşen aktif yeşil alan miktarının oldukça düşük olduğu gözlemlenmektedir. Bu dört ilçenin yanı sıra Sultanbeyli, Esenyurt, Çekmeköy ve Sancaktepe de yeşil alan miktarı 1m²'nin altında olan diğer ilçelerdir.

Harita 68. İstanbul Açık ve Yeşil Alanların Erişilebilirliği

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2022

Açık ve yeşil alanlar, aktif yeşil alanlardan farklı olarak insanların rekreasyonel, sosyal ve çevresel amaçlarla kullanabileceği, doğal ya da insan yapımı bitki örtüsüyle kaplı veya yapılaşmamış kentsel alanlardır. Bu alanlar, kent yaşamının ayrılmaz bir parçası olup, adil erişim ve sürdürülebilir planlama açısından temel bir role sahiptir. İBB (2022)'ye göre; açık ve yeşil alanlara erişim bakımından en düşük düzeyde ve ihtiyaç açısından en öncelikli ilçeler arasında Esenyurt, Bağcılar, Bahçelievler ve Sultangazi öne çıkmaktadır. Bu açıdan özellikle yoğun nüfuslu ilçeleri başta olmak üzere Avrupa yakasının açık ve yeşil alanlara erişim konusunda daha fazla sorun yaşadığı görülmektedir. Buna karşın şehrin periferisinde yer alan ve düşük nüfus yoğunluğuna sahip Silivri, Çatalca, Arnavutköy ve Şile gibi ilçelerin yanı sıra, Beykoz, Çekmeköy ve Eyüpsultan'ın kuzey bölgeleri açık ve yeşil alan ihtiyaçları açısından daha düşük önceliğe sahiptir.

Bakırköy kişi başına düşen aktif yeşil alan miktarı en yüksek ilçedir.

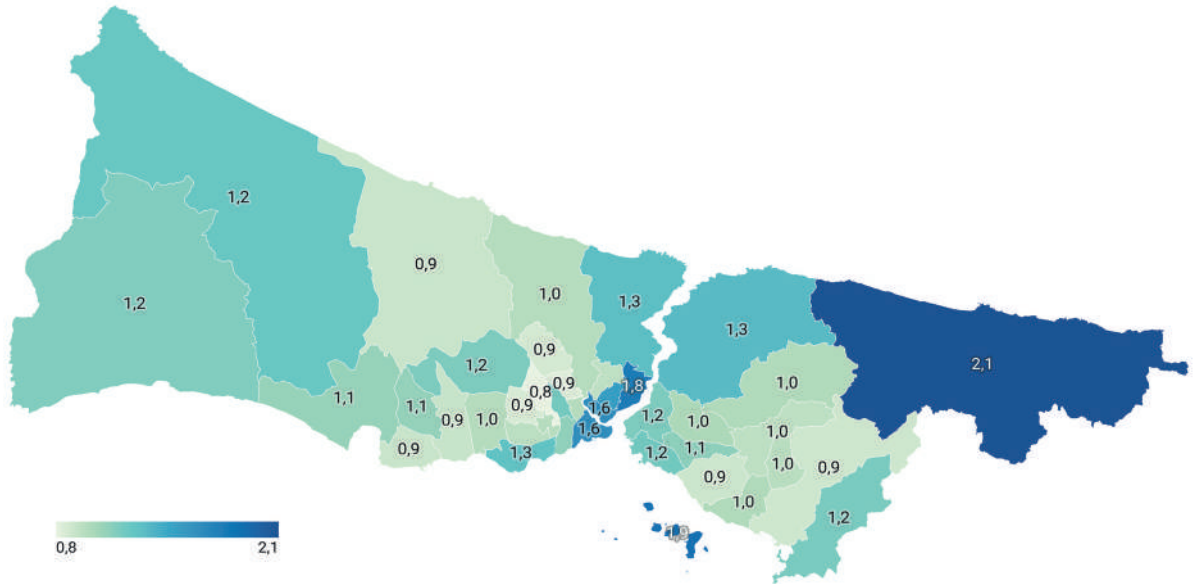
Tablo 17. 5-14 Yaş Aralığındaki Nüfus İçerisinde 10 Çocuk Başına Düşen Çocuk Park Alanı (m², 2023)

En Yüksek 6 İlçe		En Düşük 6 İlçe	
Adalar	31,43	Sultanbeyli	0,04
Silivri	18,79	Güngören	0,20
Şile	14,65	Başakşehir	0,26
Büyükçekmece	7,33	Gaziosmanpaşa	0,27
Kağıthane	4,67	Esenler	0,27
Bahçelievler	4,23	Sultangazi	0,28

Kaynak: TÜİK, ADKS ve İBB Mekansal Analiz Raporu verileri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Açık alanlara erişilebilirlik, çocuklar özelinde çocuk parkı alanı üzerinden değerlendirildiğinde, İstanbul genelinde dikkat çekici bir tablo ortaya çıkmaktadır. Kırsal karaktere sahip ve düşük nüfus yoğunluğuna sahip ilçeler çocuk parkı alanında en yüksek değerlere sahipken, İstanbul ortalaması kişi başına yalnızca 2 m² olarak hesaplanmıştır. Buna karşın Sultanbeyli, Güngören, Başakşehir, Gaziosmanpaşa, Esenler, Sultangazi, Maltepe ve Esenyurt'ta ise 5-14 yaş grubundaki her 10 çocuk için yarım metrekare çocuk parkı alanı bile bulunmamaktadır. Bu durum, özellikle çocukların fiziksel ve sosyal gelişimi için hayati önem taşıyan oyun ve dinlenme alanlarına erişimde ciddi bir eşitsizliği göz önüne sermektedir.

Açık ve yeşil alanlara erişimdeki eşitsizlik gibi İstanbul'un çevresel sürdürülebilirliğiyle ilgili diğer kritik meseleler de kentsel yaşamın üzerinde derin etkiler yaratmaktadır. Bu bağlamda, kent genelinde atık üretimi, su kullanımı ve enerji tüketimi gibi çevreye yönelik diğer önemli göstergeler de dikkat çekici farklılıklar sergilemektedirler.

Harita 69. Kişi Başı Günlük Evsel Atık Miktarı (Kg, 2023)

Kaynak: TÜİK, ADKS ve İBB Açık Veri Portalı, İlçe Bazında Yıllık Evsel Atık Miktarları verileri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

2023 yılında İstanbul'da kişi başına günlük üretilen evsel atık miktarı ortalama 1,07 kg olarak tespit edilmiştir. İlçeler bazında incelendiğinde Şile 2,1 kg ile en yüksek evsel atık üretimiyle diğer ilçelerden ayrılmaktadır. Adalar, Beşiktaş, Beyoğlu, Fatih ve Şişli'de de kişi başına düşen günlük evsel atık miktarı 1,5 kg'ın üzerindedir. Buna karşın, kişi başına en az evsel atık üreten ilçeler Esenler, Gaziosmanpaşa, Bağcılar ve Sultangazi'dir.

Son on yılın verileri incelendiğinde, dalgalı bir seyir gözlemlendiği için yıllar arasındaki değişim yerine bu dönemin ortalamasını değerlendirmek daha anlamlı bir sonuç vermektedir. Bu değerlendirme, gelir düzeyi ile atık üretimi arasında güçlü bir ilişki olduğunu göstermektedir. Üst gelir gruplarının yoğun olduğu ilçelerde daha fazla evsel atık üretilirken, görece alt gelir gruplarının bulunduğu bölgelerde atık üretimi daha düşüktür. Esenler ve Gaziosmanpaşa en az atık üreten ilçeler olmanın yanı sıra, İBB Açık Veri Portalı VDYM araştırmasına göre evsel atık ayrıştırma oranlarının en yüksek olduğu bölgeler arasında yer almaktadır. VDYM araştırmasında Hanelerde Evsel Atık Ayrıştırılma Durumları'na göre atık ayrıştırıyor musunuz sorusuna (evet, kısmen ve hayır cevabı alınmıştır) evet diyenlerin oranı en yüksek ilçe Esenler (%48,6), en yüksek dördüncü ilçe Gaziosmanpaşa'dır (%36,8).

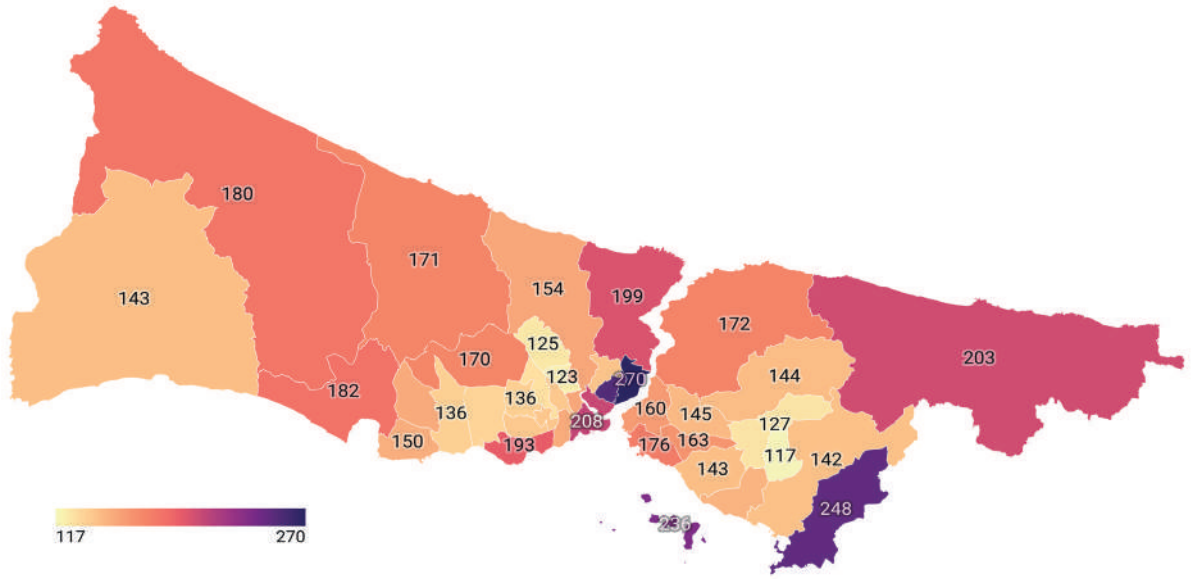
Tablo 18. Son 10 Yılda Kişi Başına Üretilen Ortalama Günlük Evsel Atık Miktarı (kg, 2013-2023)

En Yüksek 5 İlçe		En Düşük 5 İlçe	
Adalar	2,375	Bahçelievler	0,812
Şile	1,985	Esenler	0,844
Beşiktaş	1,801	Gaziosmanpaşa	0,875
Bakırköy	1,598	Pendik	0,911
Şişli	1,579	Sultangazi	0,919

Kaynak: TÜİK, ADKS ve İBB Açık Veri Portalı, İlçe Bazında Yıllık Evsel Atık Miktarları verileri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Ayrıca eğitim düzeyinin yüksek olduğu ilçelerde daha fazla evsel atık üretilmesi, eğitilmiş bireylerin çevresel bilince sahip olduğu yönündeki genel ön kabul ile çelişmektedir. Bu durum, çevresel bilinçlendirme çalışmalarının yalnızca eğitim düzeyine değil, bireysel davranışsal değişikliklere ve toplumsal tüketim alışkanlıklarına da odaklanması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Şile, Adalar ve Beşiktaş kişi başına en fazla evsel atık üreten ilçelerdir.

Harita 70. Kişi Başı Günlük Su Tüketim Miktarı (lt, 2023)

Kaynak: TÜİK, ADKS ve İBB Açık Veri Portalı, İlçe Bazında Su Tüketim Miktarı verileri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

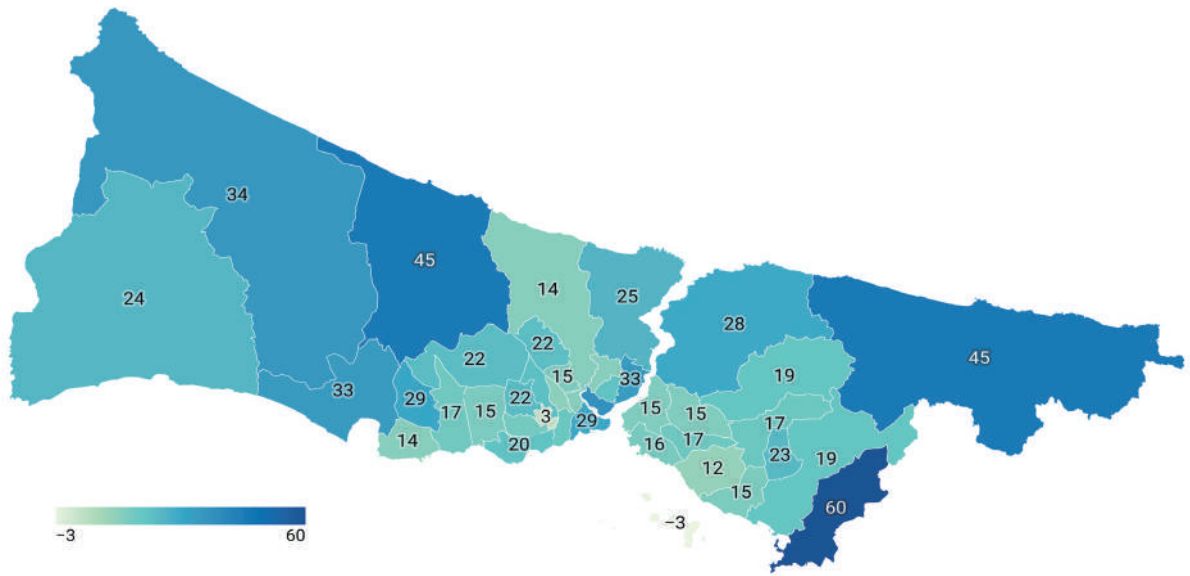
İstanbul'da ilçeler arasında su tüketimi, nüfus yoğunluğu, yaşam standartları ve tüketim alışkanlıklarına bağlı olarak belirgin farklılıklar göstermektedir. İSKİ verilerine göre; günlük kişi başı su tüketiminin litre bazında en yüksek olduğu ilçeler sırasıyla Beşiktaş (270 lt), Şişli (253 lt), Tuzla (248 lt) ve Adalar (236 lt) olarak kaydedilmiştir. Buna karşılık günlük kişi başı su tüketiminin en düşük olduğu ilçeler ise Sultangazi (125 lt), Gaziosmanpaşa (123 lt) ve Sultanbeyli (117 lt) olarak belirlenmiştir.

Son on yıla ait günlük ortalama kişi başı su tüketimi verileri Adalar, Beşiktaş, Şile, Tuzla ve Şişli ilçelerinin öne çıktığını göstermektedir. En yüksek su tüketimine sahip ilçeler, kişi başına tüketimde en düşük olan ilçelere göre yaklaşık iki kat daha fazla su kullanmakta, bu da ilçeler arasındaki belirgin tüketim farkını gözler önüne sermektedir. Bu veriler, su tüketiminde sosyoekonomik koşulların ve bireysel alışkanlıkların ne denli etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 19. Son 10 Yılda Günlük Kişi Başı Su Tüketim Ortalaması (lt, 2013-2023)

En Yüksek 5 İlçe		En Düşük 5 İlçe	
Adalar	250,4	Sultanbeyli	99,7
Beşiktaş	217,6	Sultangazi	109,5
Şile	212,2	Gaziosmanpaşa	112,1
Tuzla	195,8	Sancaktepe	113,0
Şişli	180,2	Esenler	113,7

Kaynak: TÜİK, ADKS ve İBB Açık Veri Portalı, İlçe Bazında Su Tüketim Miktarı verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

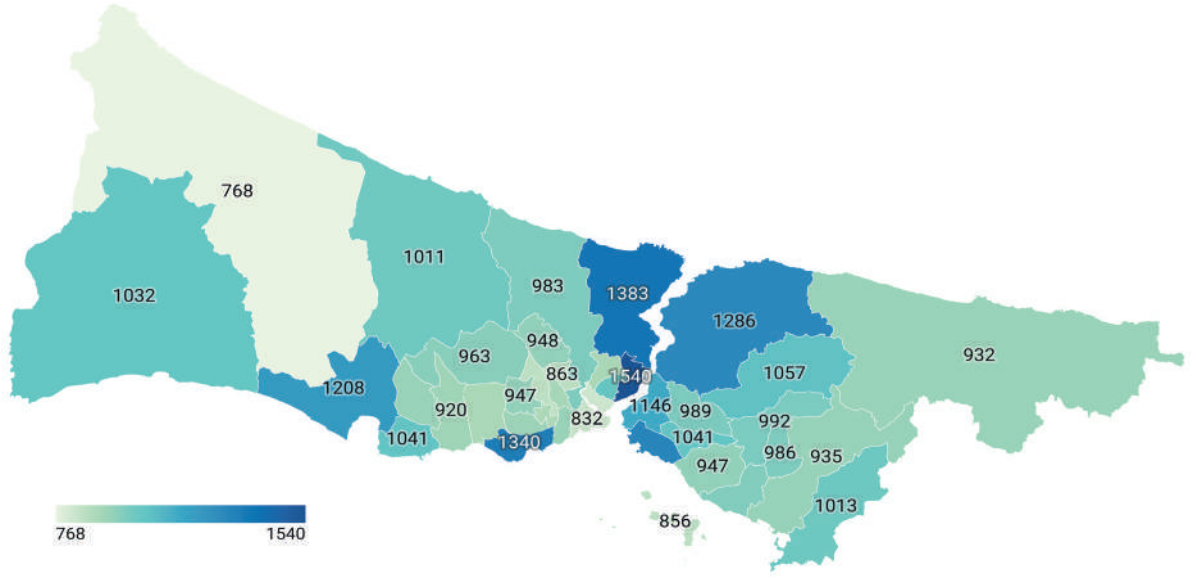
Harita 71. Son 10 Yılda Kişi Başı Günlük Su Tüketim Miktarındaki Değişim (lt, 2014-2023)

Kaynak: TÜİK, ADKS ve İBB Açık Veri Portalı, İlçe Bazında Su Tüketim Miktarı verileri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

İstanbul ilçelerinde su kullanımı, yıllar içinde ani değişiklikler göstermektedir. Bu nedenle ilçelerdeki değişimi daha doğru analiz edebilmek için son 5 yılın (2019-2023) ortalaması ile bir önceki 5 yılın (2014-2018) ortalamasını karşılaştırmak daha anlamlı bir yaklaşım sunmaktadır. Bu karşılaştırma, ilçelerdeki su tüketim eğilimlerini net bir şekilde ortaya koymaktadır. En fazla tüketim artışı İstanbul'un çevre ilçeleri olan Tuzla, Arnavutköy, Şile ve Çatalca'da yaşanmıştır. Özellikle Tuzla, Şile ve Arnavutköy'de detaylı araştırmaya değer su tüketim artışı yaşanmıştır. Tüm ilçelerde su tüketiminde %10'un üzerinde bir artış gözlemlenirken, Adalar ve Güngören bu eğilimin dışında kalarak tüketim miktarlarında neredeyse hiçbir değişiklik göstermemiştir.

Bu çalışmada ilçe bazında bir karşılaştırma yapabilmek adına İBB-İSKİ'nin "İlçe Bazında Su Tüketim Miktarı" verileri referans alınmıştır. İSKİ verilerine göre; İstanbul'da kişi başı günlük ortalama su tüketimi 2022 yılında 151,2 litre iken, 2023 yılında bu rakam 154,8 litreye yükselmiştir. Ancak TÜİK'e (2023a) göre 2022 yılında İstanbul için kişi başı günlük ortalama atıksu miktarı 256 litredir. Ayrıca İPA (2023a) günlük kişi başı su tüketimi 190 litre olarak belirtilmiştir. Bu noktada, farklı kaynaklardan gelen veriler arasında belirgin uyumsuzluklar olduğunu ifade etmeyi mümkün kılmaktadır.

Hane başına doğalgaz tüketimi en yüksek ilçeler Beşiktaş, Sarıyer, Kadıköy, Bakırköy ve Beykoz'dur.

Harita 72. Son 5 Yılda Hane Başına Mesken Doğalgaz Tüketimi Ortalaması

Kaynak: TÜİK, ADKS ve İBB Açık Veri Portalı, İlçelere Göre Doğalgaz Kullanım Sınıfı Bazında Tüketim Miktarı verileri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Su tüketiminde olduğu gibi doğalgaz tüketiminde de ilçeler arasında ciddi farklılıklar vardır. Son beş yılda hane başına ortalama doğalgaz tüketimi en yüksek ilçeler Beşiktaş, Sarıyer, Kadıköy, Bakırköy ve Beykoz'dur. En düşük doğalgaz tüketimi ise Çatalca, Beyoğlu, Fatih ve Adalar'dadır. Hanehalkı geliri en yüksek ilçelerin en çok doğalgaz tüketimi yapan ilçeler olduğu görülüyor. Beykoz haricinde en düşük doğalgaz tüketimi gösteren bazı ilçelerde ise soba kullanım oranının yüksek olduğu göze çarpıyor.

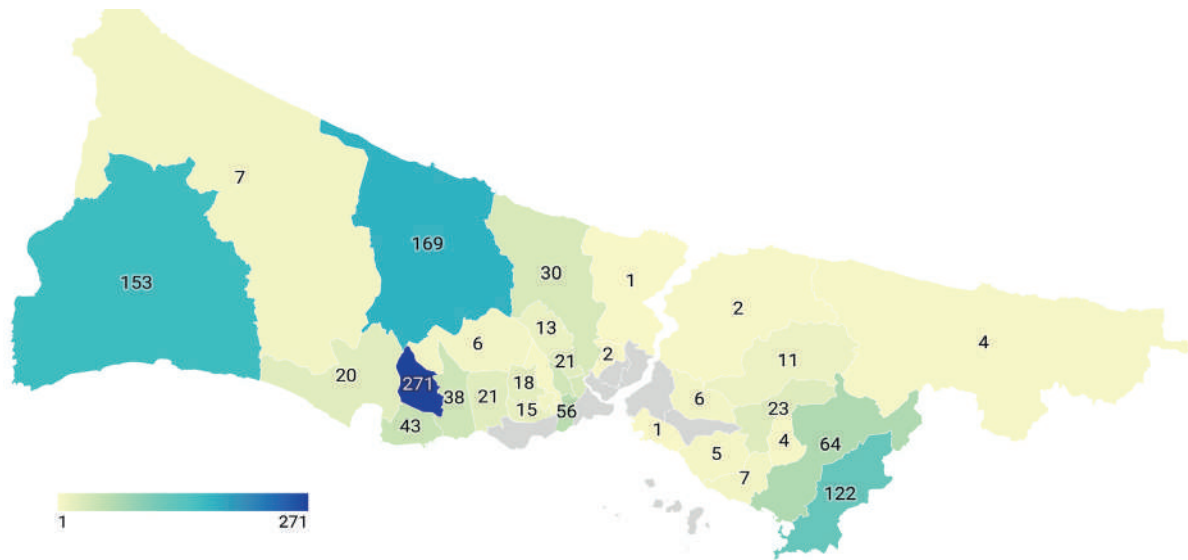
2022 itibarıyla Beykoz, Çatalca, Beyoğlu'nda sobayla ısınanların oranı %15'ten fazladır. Genelde kırsal karakterli mahalle ve köylerin yoğun bulunduğu çevre ilçelerde doğalgaz erişimi daha kısıtlıyken sobayla ısınanların oranı en yüksek ilçelerde Beyoğlu, Fatih ve Şişli'nin olması dikkat çekicidir. Ayrıca Beykoz ve Beyoğlu gelir dağılımı heterojenlik endeksi en yüksek ilçe konumunda olduğu düşünüldüğünde sobayla ısınan alt gelirli gruplarla varlıklı toplulukların bir arada yaşadığı tekrardan vurgulanabilir. Beykoz'daki yüksek doğalgaz tüketim miktarı da bu açıdan yorumlanabilir.

Su tüketiminde olduğu gibi, doğalgaz tüketiminde de İstanbul ilçeleri arasında belirgin farklılıklar bulunmaktadır. Son beş yıla ait verilere göre, hane başına ortalama doğalgaz tüketimi en yüksek olan ilçeler Beşiktaş, Sarıyer, Kadıköy, Bakırköy ve Beykoz iken en düşük doğalgaz tüketimi Çatalca, Beyoğlu, Fatih ve Adalar'dadır. Gelir düzeyi en yüksek bölgelerin aynı zamanda en fazla doğalgaz tüketen ilçeler olduğu görülmektedir.

En düşük doğalgaz tüketimine sahip ilçelerde ise Beykoz haricinde, soba kullanım oranının yüksek olduğu görülmektedir. 2022 itibarıyla Beykoz, Çatalca ve Beyoğlu'nda sobayla ısınanların oranı %15'in üzerindedir. Genellikle kırsal karakterli, mahalle ve köylerin yoğun olduğu çevre ilçelerde doğalgaz erişiminin daha kısıtlı olduğu gözlemlenirken, sobayla ısınma oranının en yüksek olduğu bölgeler arasında Beyoğlu, Fatih ve Şişli gibi merkez ilçelerin olması dikkat çekicidir. Ayrıca Beykoz ve Beyoğlu'nun gelir dağılımı heterojenlik endeksi diğer ilçelere kıyasla çok yüksek olduğu düşünüldüğünde, bu bölgelerde sobayla ısınan alt gelirli gruplarla varlıklı toplulukların bir arada yaşadığı bir kez daha vurgulanabilir. Bu durum Beykoz'daki yüksek doğalgaz tüketiminin, ilçenin gelir düzeyi açısından heterojen yapısıyla birlikte değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

İlçe	Oran	İlçe	Oran
Beykoz	22,1	Şile	11,9
Çatalca	17,1	Silivri	11,8
Beyoğlu	16,9	Sultanbeyli	11,4
Fatih	13,8	Şişli	10,4
Arnavutköy	13,5	Ataşehir	8,6

İlçelerin ekonomik ve sosyal yapıları, yalnızca enerji tüketim tercihlerini değil, aynı zamanda çevre ve halk sağlığı üzerinde risk oluşturan faaliyetlerin yoğunluğunu da belirlemektedir. Sanayi bölgeleri ve yoğun kentleşme süreçleri, çevresel baskının artmasına ve hava, su ile toprak kirliliği gibi sorunların daha belirgin hale gelmesine yol açmaktadır. Özellikle birinci sınıf gayrisihhi müesseselerin yoğunlaştığı bölgelerde, sanayi kaynaklı emisyonlar, atık yönetimi sorunları ve gürültü kirliliği gibi faktörlerin çevresel ve toplumsal etkileri daha görünür hale gelmektedir. Bu durum, yalnızca çevre üzerinde değil, aynı zamanda bölgede yaşayanların sağlığı ve yaşam kalitesi üzerinde de doğrudan etkiler yaratmaktadır.

Kaynak: İBB Veri Portalı, İlçe ve Sektör Bazında Birinci Sınıf Gayrisihhi Müessese Sayısı

Birinci sınıf gayrisihhi müesseseler, faaliyeti sırasında çevresindekilere biyolojik, kimyasal, fiziksel, ruhsal veya sosyal açıdan az ya da çok zarar verme riski taşıyan çevre ve insan sağlığı üzerinde ciddi etkiler yaratabilecek, genelde sanayi tesislerini içeren işletmelerdir (Tarım ve Orman Bakanlığı, 1995). Bu işletmelerden İstanbul'da 1180 adet bulunmaktadır. Bunların yarısını kimya sanayi, üçte birini de metalurji ve makine sanayi oluşturmaktadır.

Esenyurt, İstanbul'da gayrisihhi müesseselerin en yoğun bulunduğu ilçedir. Bunun yanı sıra, Arnavutköy, Silivri ve Tuzla'da da kayda değer sayıda tesis yer almaktadır. Şehrin merkez ilçelerinde ise bu tür işletmelere ruhsat verilmediği dikkat çekmektedir. Adalar, Ataşehir, Bakırköy, Beşiktaş, Beyoğlu, Fatih, Şişli ve Üsküdar'da gayrisihhi müessese bulunmazken, Kadıköy ve Sarıyer'de yalnızca birer tesis mevcuttur. Ancak merkezi konumuna rağmen Zeytinburnu'nda bu işletmelerin sayısının görece yüksek olduğu görülmektedir.

Gayrisihhi müesseselerin belirli bölgelerde yoğunlaşması, o bölge için çevresel ve toplumsal açıdan çeşitli dezavantajlar doğurabilir. Bu işletmelerin faaliyetleri, hava ve su kirliliği, atık yönetimi sorunları, gürültü kirliliği gibi çevresel etkilerin yanı sıra, bölgede yaşayanların sağlık durumlarını olumsuz yönde etkileyebilir. Ayrıca bu durum bölgenin yaşam kalitesini düşürerek sosyal ve ekonomik çekiciliğini azaltabilir.

Esenyurt, İstanbul'da birinci sınıf gayrisihhi müesseselerin en yoğun bulunduğu ilçedir.

DEPREM VE AFET

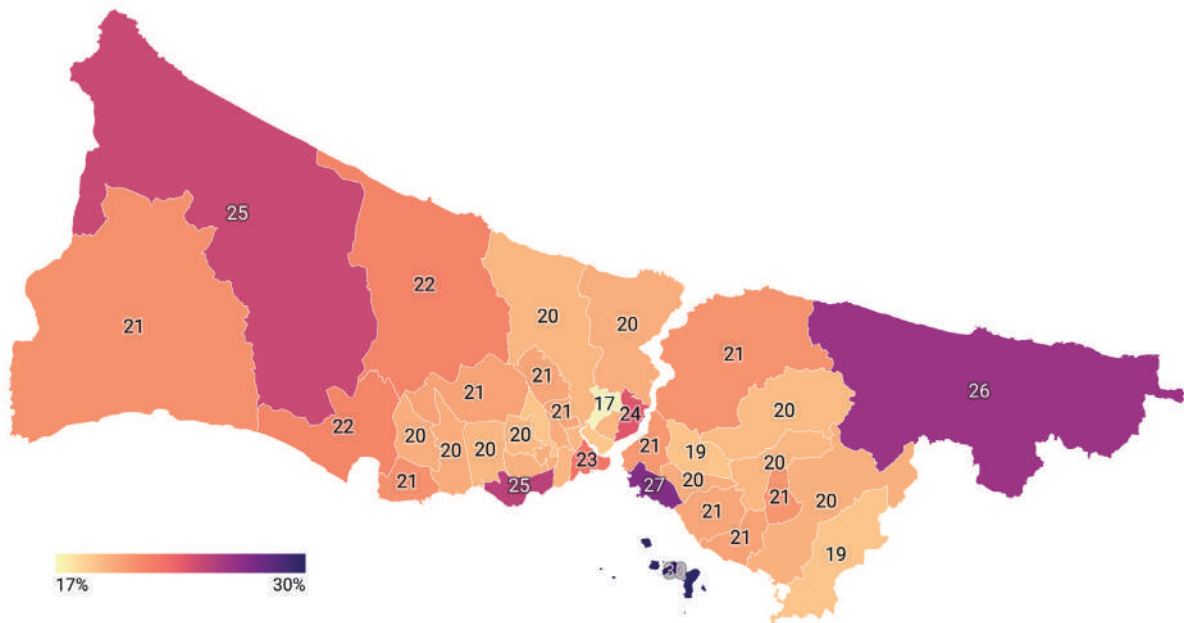
Temel Bulgular

- Savunmasız nüfus oranı yüksek olan ilçelerde afet yönetimi stratejileri özel bir önem taşımaktadır. Esenyurt, Küçükçekmece, Bağcılar, Bahçelievler ve Kadıköy gibi ilçelerde 100 binden fazla savunmasız birey (çocuk ve yaşlı) bulunmaktadır.
- 7,5 Mw büyüklüğündeki bir deprem senaryosuna göre; en fazla can kaybı ve hasarın Küçükçekmece, Esenyurt, Fatih, Bağcılar ve Bakırköy ilçelerinde görüleceği, Adalar ve Bakırköy'deki yapıların neredeyse yarısının kullanılamaz hale geleceği öngörülmektedir.
- İstanbul'da 18 ilçede kişi başına düşen acil toplanma alanı uluslararası standart kabul edilen 1,5 m²'nin altındadır. Sultanbeyli, Bağcılar, Gaziosmanpaşa, Bayrampaşa, Sancaktepe, Esenyurt, Büyükçekmece, Sultangazi ve Fatih'te bu oran 1 m²'nin altına düşmektedir.
- Deprem riski taşıyan bölgelerde yapılaşma devam etmektedir. 2010-2023 arasında Esenyurt, Küçükçekmece, Büyükçekmece ve Beylikdüzü'nde yaklaşık 43 bin ikamet amaçlı yapı izni verilmiştir.

Öneriler

- İstanbul'un yüzleşmek istemediği büyük deprem riski, en öncelikli gündemlerden biri hâline getirilmelidir. Bu durum, acil eylem planlarının oluşturulmasını ve harekete geçirilmesini, ayrıca hükümet ile yerel yönetimlerin koordineli bir şekilde çalışmasını zorunlu kılmaktadır.
- Acil toplanma alanları genişletilmeli ve kişi başına düşen alan miktarını uluslararası standartlara çıkarmaya yönelik planlamalar yapılmalıdır.
- Deprem riski yüksek bölgelerde kontrolsüz yapılaşmayı engellemek için yapı izin süreçleri sıkı denetime tabi tutulmalı ve riskli bölgelerde yeni yapılaşma sınırlandırılmalıdır.
- Deprem riski yüksek ilçelerde mevcut yapıların dayanıklılığını artırmak için kentsel dönüşüm projeleri hızlandırılmalı ve bu süreç şeffaf bir şekilde yürütülmelidir.
- Kentsel altyapının dayanıklılığını artırmak için doğalgaz, içme suyu ve atık su boru hatları gibi kritik sistemler yenilenmeli ve deprem riskine karşı güçlendirilmelidir.
- Toplumda deprem bilincini artırmak için düzenli farkındalık kampanyaları düzenlenmeli ve bireylerin afet hazırlık kapasiteleri artırılmalıdır.

Deprem, İstanbul gibi metropol kentlerde yalnızca bir doğa olayı değil, aynı zamanda insan hayatını, fiziksel yapıları, altyapıyı ve ekonomik sistemi tehdit eden çok boyutlu bir risk olarak karşımıza çıkmaktadır. Marmara Denizi boyunca uzanan aktif fay hatları, İstanbul'u olası bir büyük deprem karşısında savunmasız bir konuma getirmektedir. Şehrin hızlı ve kontrolsüz büyümesi, nüfus yoğunluğunun artışı ve plansız yapılaşma, bu risklerin boyutlarını daha da artırmaktadır.

Kaynak: TÜİK, ADKS

Sayısal verilere bakıldığında, Esenyurt'ta yaklaşık 200 bin savunmasız nüfus bulunduğu görülmektedir. Ayrıca Küçükçekmece, Pendik, Bağcılar, Ümraniye, Kadıköy, Bahçelievler, Üsküdar, Sul-

tangazi, Maltepe ve Başakşehir ilçelerinde de 100 binin üzerinde çocuk ve yaşlı bulunmaktadır. Bu rakamlar, deprem ve afet riski yüksek ilçelerle birlikte değerlendirildiğinde, savunmasız nüfusa yönelik afet risk yönetimi stratejilerinin ilçelere özgü önlemlerle şekillendirilmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Tablo 21. Deprem Senaryosuna Göre En Çok Can Kaybı ve Hasar Öngörülen İlçeler (2021)

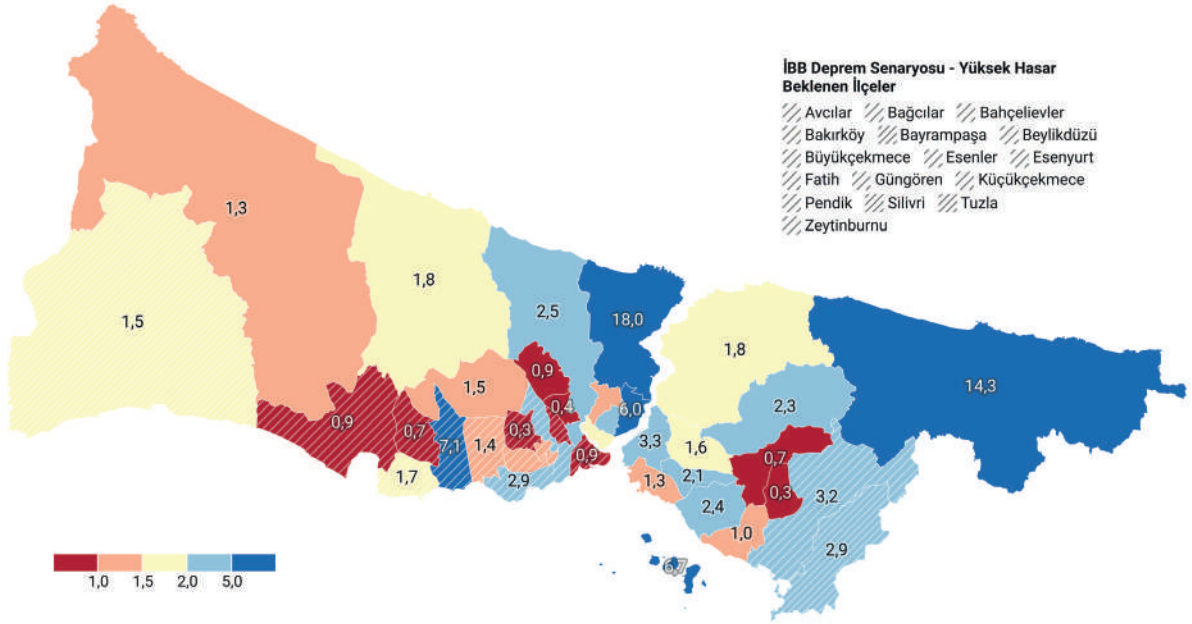
İlçe	Çok Ağır, Ağır ve Orta Hasarlı Bina Sayısı	İlçe	Can Kaybı Sayısı	İlçe	Yaralı (Ağır, Hafif ve Hastanede Tedavi) Sayısı	İlçe	Geçici Barınma	İlçe	Altyapı-Şebeke (Doğalgaz, İçme Suyu, Atık Su Borusu) Hasar Sayısı
Fatih	15.528	B.Evler	1.633	B.Evler	12.739	K.Çekmece	72.774	Beylikdüzü	125
K.Çekmece	12.834	K.Çekmece	1.515	K.Çekmece	12.417	Esenyurt	67.410	Esenyurt	115
Bağcılar	10.622	Fatih	1.484	Fatih	11.649	B.Evler	61.199	B.Çekmece	113
Esenyurt	10.242	Bağcılar	1.179	Bağcılar	9.669	Bağcılar	59.513	K.Çekmece	109
Silivri	9.306	Bakırköy	1.046	Esenyurt	8.773	Fatih	46.784	Avcılar	95
B.Çekmece	8.696	Esenyurt	1.003	Bakırköy	7.892	Avcılar	34.941	B.Evler	90
B.Evler	7.954	Güngören	754	Güngören	5.876	Zeytinburnu	31.030	Bağcılar	88
Tuzla	7.126	Zeytinburnu	668	Zeytinburnu	5.347	Esenler	29.747	Silivri	86
Avcılar	7.039	Esenler	638	Esenler	5.172	Bakırköy	28.910	Tuzla	81
Pendik	6.940	Beylikdüzü	527	Avcılar	4.423	Pendik	28.281	Bakırköy	80

Kaynak: IBB Açık Veri Portalı, Deprem Senaryosu Analiz Sonuçları

İstanbul Büyükşehir Belediyesi hasarlı bina sayısı, can kaybı, yaralı sayısı, geçici barınma ihtiyacı ve altyapı problemleri gibi kritik faktörleri göz önünde bulundurarak 7.5 Mw büyüklüğünde gece meydana gelebilecek olası bir İstanbul depremine ilişkin bir senaryo analizi hazırlamıştır. Elde edilen sonuçlar en çok etkilenmesi öngörülen ilçelerin Küçükçekmece, Esenyurt, Fatih, Bağcılar, Bakırköy ve Bahçelievler olduğunu göstermektedir.

Deprem senaryosuna göre Fatih, Küçükçekmece, Bağcılar ve Esenyurt ilçelerinde 10 binden fazla binanın deprem sonrası kullanılamaz hale gelmesi beklenmektedir. Muhtemel can kaybı ve yaralı sayısının en yüksek olacağı ilçeler arasında Bahçelievler, Küçükçekmece ve Fatih öne çıkmaktadır. Deprem riski yüksek ve nüfus yoğunluğu fazla olan ilçelerde, geçici barınma ihtiyacının daha yüksek olacağı tahmin edilmektedir. Öte yandan kentsel altyapı şebekelerinin en fazla zarar göreceği bölgeler arasında Beylikdüzü, Esenyurt ve Büyükçekmece yer almaktadır.

Büyük İstanbul depreminden en çok Küçükçekmece, Esenyurt, Fatih, Bağcılar, Bakırköy ve Bahçelievler'in etkileneceği öngörülmektedir.

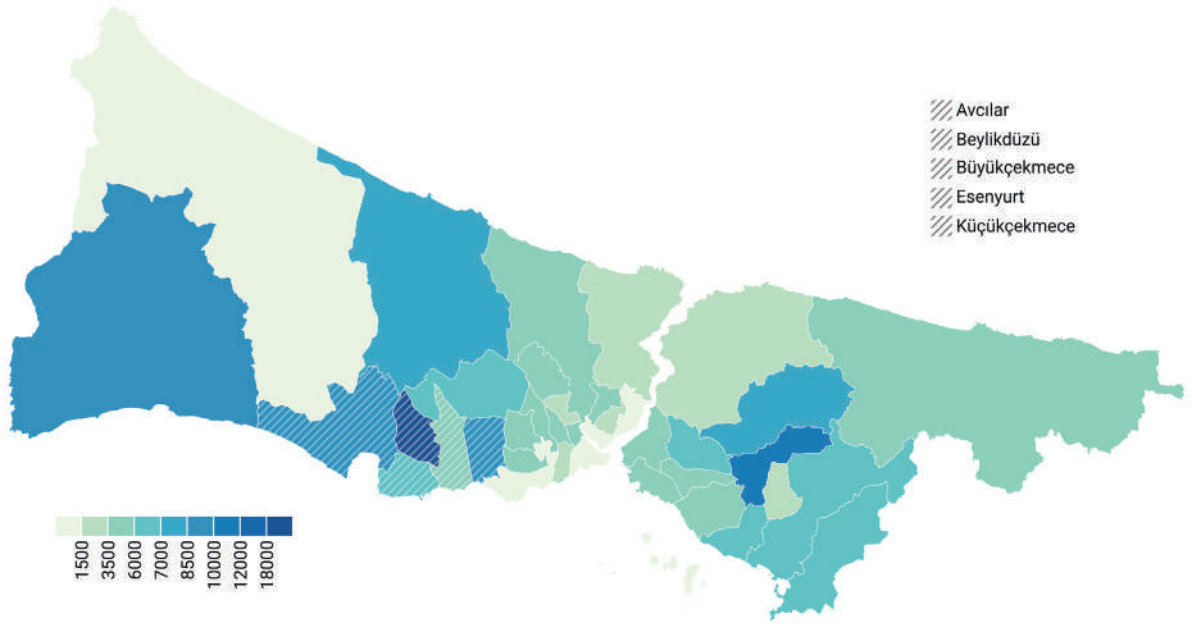
Harita 76. Kişi Başına Düşen Acil Toplanma Alanı (kişi/m²)

Kaynak: Uyar & Özkan, 2023

Deprem sonrası acil toplanma alanları, afet anında insanların güvenli bir şekilde bir araya gelmesini sağlamak ve acil durum ekiplerinin müdahale sürecini kolaylaştırmak açısından hayati bir öneme sahiptir. Deprem toplanma alanları için kişi başına düşmesi gereken minimum alan, uluslararası standartlara göre genellikle 1,5 ila 2 metrekare olarak öngörülmektedir (ECPFE & EPPO, 2002). Bu oran, afet sonrası güvenli bir şekilde barınma ve gerekli hizmetlerin sunulabilmesi için temel bir kriterdir.

Uyar ve Özkan'ın, İBB verilerinden hareketle gerçekleştirdiği araştırmaya göre İstanbul'da 18 ilçede kişi başına düşen acil toplanma alanı uluslararası standart kabul edilen 1,5 m²'nin altındadır (Uyar & Özkan, 2023). Özellikle Sultanbeyli, Bağcılar, Gaziosmanpaşa, Bayrampaşa, Sancaktepe, Esenyurt, Büyükkçekmece, Sultangazi ve Fatih'te bu oran 1 m²'nin altına düşmektedir, bu da acil durumlarda ciddi bir sıkışıklık ve yetersizlik anlamına gelmektedir. Araştırmaya göre, diğer birçok kritik ilçede de acil toplanma alanlarının kişi başına düşen alan miktarı gerekli seviyenin altında kalmaktadır. Büyükkçekmece, Esenyurt, Bağcılar, Bayrampaşa ve Fatih ilçeleri hem kişi başına düşen acil toplanma alanlarının yetersiz olduğu hem de İBB deprem senaryosuna göre yüksek hasar beklenen bölgeler arasında yer almaktadır. Bu durum, özellikle bu ilçelerde toplanma alanı yetersizliğinin ciddi bir problem olduğunu göstermektedir.

**7.5 Mw büyüklüğünde bir deprem sonrası
Adalar ve Bakırköy'deki yapıların neredeyse yarısının
kullanılamaz hâle geleceği öngörülmektedir.**

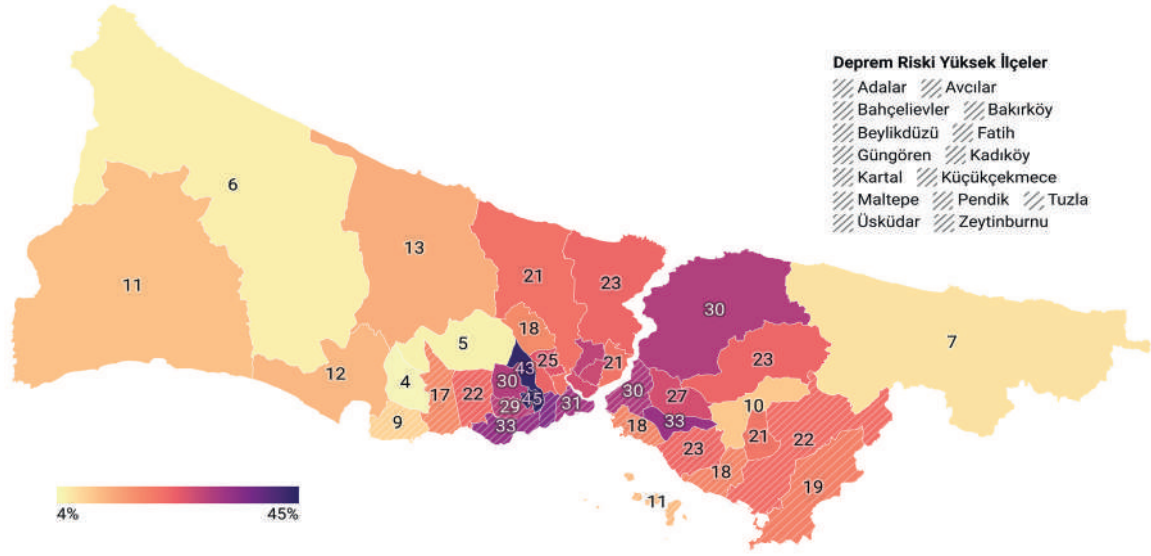
Harita 77. İkamet Amaçlı Yapı İzni Verilen Bina Sayısı (2010-2023)

Kaynak: TÜİK, Yapı İzin İstatistikleri

Şehrin Büyükçekmece ve Küçükçekmece arasındaki sahil hattı, deprem riski taşıyan bölgeler arasında yer almasına rağmen, 2010'dan günümüze en çok ikamet amaçlı yapı izni verilen ilçeler arasında yer almaktadır. 2010-2023 yılları arasında Esenyurt'ta 18.335, Küçükçekmece'de 9.096, Büyükçekmece'de 8.617 ve Beylikdüzü'nde 6.728 ikamet amaçlı yapı izni verilmiştir. Sadece Esenyurt'taki yapı izni sayısı, bu süre zarfında İstanbul genelindeki toplamın neredeyse %10'unu oluşturmaktadır. Bu dört ilçenin toplam içindeki payı ise %23,7'dir. Ayrıca son on yılda Esenyurt ve Beylikdüzü'nün nüfusu %50'nin üzerinde artış göstermiştir. Bu durum, deprem riski taşıyan bu bölgelerde artan yapılaşma ve nüfus yoğunluğunu, şehir planlaması açısından ciddi bir tartışma konusu hâline getirmektedir.

Bölgenin zemin yapısı ve mevcut deprem riski göz önüne alındığında, bu kadar yoğun bir yapılaşmanın ve nüfus artışının ne kadar doğru bir planlama yaklaşımı olduğu sorgulanmalıdır. Deprem senaryolarında altyapı ve üstyapı sorunlarının kritik seviyelere ulaşabileceği öngörülen bu ilçelerde, hızlı ve kontrolsüz yapılaşma riskleri daha da artırabilir. Bu nedenle, şehir planlamasında sürdürülebilirlik ve güvenlik ilkelerinin gözetilmesi hayati önem taşımaktadır. Aksi takdirde, olası bir deprem sonrası ortaya çıkacak can kayıpları ve ekonomik zararların boyutu çok daha ağır olabilir.

**İstanbul'da 18 ilçede
kişi başına düşen acil toplanma alanı uluslararası
standart kabul edilen 1,5 m²'nin altındadır.**

Harita 78. Kentsel Dönüşümün Bir İhtiyaç Olduğunu Düşünenlerin Oranı (% , 2022)

Kaynak: İBB Açık Veri Portalı, VDYM Araştırması

İstanbul ilçelerinde öngörülen muhtemel hasar ve sonuçların yanı sıra, ilçe sakinlerinin kendilerini ne kadar güvende hissettikleri de önemli bir göstergedir. İstanbul Büyükşehir Belediyesinin (İBB) VDYM araştırmasına göre; Güngören ve Esenler’de neredeyse her iki kişiden biri; Zeytinburnu, Bakırköy, Ataşehir, Fatih ve Üsküdar’da ise her üç kişiden biri kentsel dönüşümün bir ihtiyaç olduğunu düşünmektedir. Bu ilçelerin ortak özelliği büyük bir kısmının deprem riski yüksek bölgeler arasında yer almaları ve 2000 yılı öncesi yapılaşmanın bu ilçelerde yoğun bir şekilde görülmesidir.

Buna karşın Başakşehir, Esenyurt, Beylikdüzü ve Sancaktepe gibi 2000 -hatta 2010- sonrası yapılaşmanın görece daha fazla olduğu, geç şehirleşen ilçelerde kentsel dönüşüm beklentisinin daha düşük olduğu görülmektedir. Benzer şekilde, şehir merkezinden uzak ve daha az yoğun yerleşim alanlarına sahip Çatalca, Şile ve Silivri gibi ilçelerde de bu beklenti düşük seyretmektedir.

Aynı araştırmada, ikamet edilen binaların riskli olarak görülme oranları da bu tabloyu desteklemektedir. Kentsel dönüşüm talebinin en yüksek olduğu ilk beş ilçe aynı zamanda sakinlerinin yaşadıkları binayı riskli görme oranının en yüksek olduğu ilçelerdir. Buna karşılık, Büyükçekmece, Esenyurt ve Beylikdüzü gibi ilçelerde, sakinlerin genellikle yeni yapılarda oturması nedeniyle binalarını riskli görme oranı oldukça düşüktür. Ancak deprem senaryosuna göre bu bölgelerde beklenen hasar oranı azımsanmayacak seviyelerdedir.

Deprem riski yüksek bölgelerde ikamet amaçlı yapılaşma dikkat çekmektedir.

**Güngören ve Esenler’de neredeyse
her iki kişiden biri kentsel dönüşümün
bir ihtiyaç olduğunu düşünmektedir.**

Tablo 23. İkamet Ettiği Binayı Riskli Görenlerin Oranı (% , 2022)

En Yüksek 5 İlçe		En Düşük 5 İlçe	
Güngören	38,6	Çatalca	3,5
Esenler	38,0	Beylikdüzü	5,0
Zeytinburnu	29,9	Şile	5,1
Bakırköy	28,2	Esenyurt	5,9
Ataşehir	27,5	Büyükdere	6,4

Kaynak: İBB Açık Veri Portalı, VDYM

İstanbul’un deprem riski, yalnızca fiziksel değil aynı zamanda sosyal ve ekonomik yapıları da tehdit eden bir gerçeklik olarak en öncelikli gündemlerden biri hâline getirilmelidir. Deprem riski taşıyan bölgelerde plansız yapılaşma ve yetersiz acil toplanma alanları, kentteki kırılganlığı artırırken, bu sorunların çözümü için kentsel dönüşüm, altyapı güçlendirme ve toplumsal bilinçlendirme gibi stratejiler hayata geçirilmelidir. Merkezi ve yerel yönetimlerin koordineli çalışması, İstanbul’un afetlere karşı daha güvenli ve sürdürülebilir bir şehir hâline gelmesi için kritik bir öneme sahiptir. Afet risk yönetiminin, şehrin sosyal ve ekonomik dokusunu korumayı hedefleyen kapsamlı bir yaklaşımla ele alınması kaçınılmazdır. İstanbul’un geleceği, bugünden atılacak cesur ve kararlı adımlara bağlıdır.

SOSYAL HAYAT

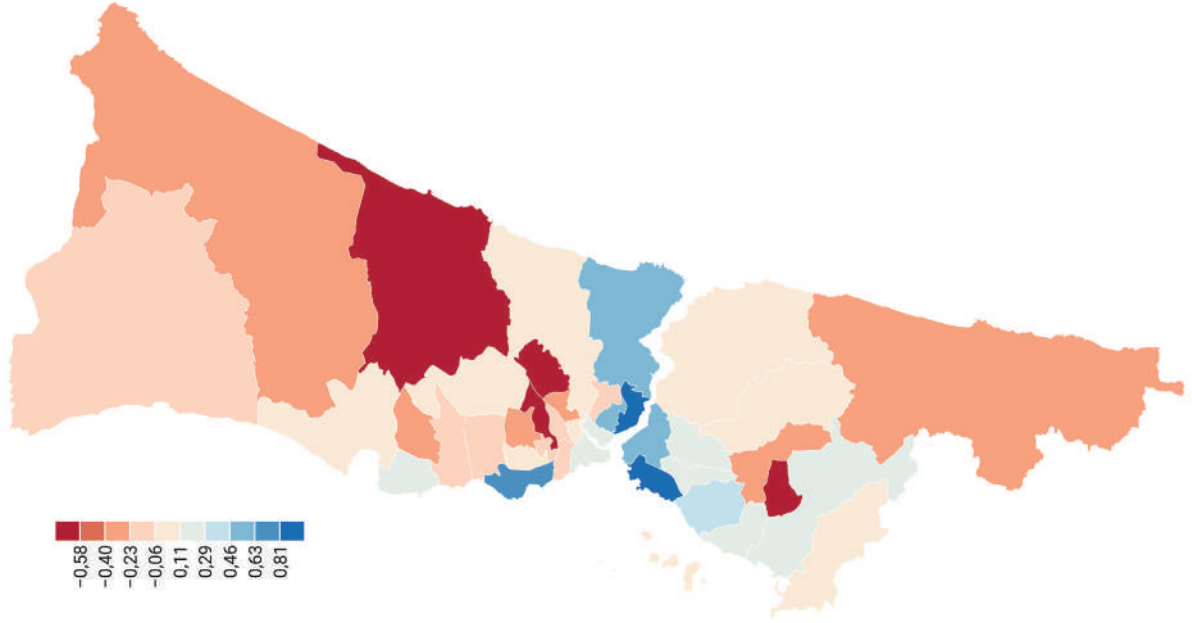
Temel Bulgular

- İstanbul'un ilçelerinde sosyal hayat, yaşam kalitesi ve bireylerin sosyoekonomik koşullarıyla doğrudan ilişkilidir. Kadıköy, Beşiktaş ve Bakırköy gibi ilçeler yüksek yaşam kalitesi ve zengin sosyal imkanlarla öne çıkarken, Sultangazi, Sultanbeyli ve Arnavutköy gibi ilçelerde sosyal imkanlar sınırlı ve yaşam kalitesi düşüktür.
- Beykoz, Şile ve Adalar gibi yerleşik nüfusa sahip, yaşanan konutta ortalama ikamet süresinin yüksek olduğu ve doğal çevreyle daha bütünleşik ilçelerde mekana aidiyet hissi yüksekken, nüfus hareketliliğinin yoğun olduğu bölgelerde bu his daha düşüktür.
- Hafta sonu aktiviteleri, haftalık spor yapma sıklığı vb. durumlar ilçelerdeki sosyal imkanların mekansal eşitsizliğini yansıtmaktadır.

Öneriler

- Sosyal imkanları sınırlı ilçelerde yaşam kalitesini artırmak için kültürel ve sosyal altyapı yatırımları yapılmalı, sosyal bağları güçlendirecek park, spor alanları ve toplu etkinlik merkezleri oluşturulmalıdır.
- Aidiyet hissini artırmak için mahalle kültürünü destekleyen projeler uygulanmalı ve bu projeler yerel kimliklerin yanı sıra topluluk etkileşimlerinin güçlendirilmesine yönelik olmalıdır.
- Kent konseyleri, sosyal hayatın iyileştirilmesi ve toplumsal bağların güçlendirilmesi için aktif rol oynamalı ve yerel halkla işbirliği içinde çalışmalıdır.

Sosyal hayat, İstanbul'un ilçelerinde bireylerin kimliklerinden toplumsal bağlarına, günlük alışkanlıklarından yaşam tarzlarına kadar geniş bir yelpazede şekillenmektedir. Şehrin demografik çeşitliliği, bireylerin mutluluk ve aidiyet hisleriyle birleşerek her ilçede farklı bir sosyal dokunun oluşmasına katkı sağlar. Bunun yanında, sosyal etkinliklerden kültürel birikime, toplumsal değerlerden bireysel tercihlere kadar uzanan unsurlar, İstanbul'daki sosyal yaşamın çok boyutlu yapısını anlamamıza olanak tanır. İlçeler arasındaki yaşam kalitesi farkları, sosyal hayatın niteliğini ve bireylerin bu hayata katılım düzeyini doğrudan etkileyen önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

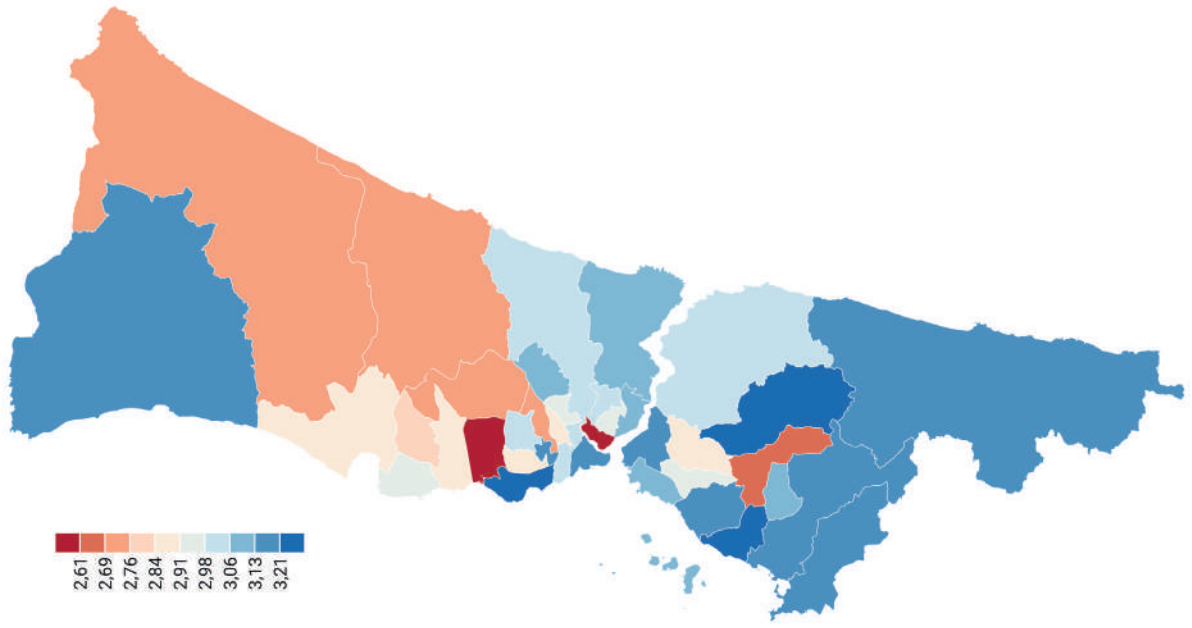

Harita 79. Yaşam Kalitesi Endeksi (Skor, 2020)

Kaynak: Şeker, Baypınar, Çelikbıçak, & Özbay, 2022

İstanbul ilçeleri için beşeri ve sosyal sermaye, sosyal yaşam, çevre, altyapı, ulaşım ve erişilebilirlik göstergelerinden hareketle hazırlanan yaşam kalitesi endeksi incelendiğinde (Şeker vd., 2022), Kadıköy, Beşiktaş ve Bakırköy'ün en yüksek skorlara sahip olduğu görülmektedir. Bu ilçeler, gelişmiş altyapıları, sosyal olanakları ve kültürel zenginlikleriyle öne çıkarak bireylerin yaşam kalitesini artırıcı unsurlar sunmaktadır. Üsküdar, Şişli ve Sarıyer gibi ilçeler de olumlu skorlarla yaşam kalitesi açısından önemli bir seviyeyi temsil etmektedir. Öte yandan Arnavutköy, Sultangazi ve Sultanbeyli en düşük endeks skorlarına sahip ilçelerdir.

Yaşam kalitesi, bireylerin sosyal hayatlarını doğrudan etkileyen bir unsurdur. Yüksek yaşam kalitesine sahip ilçelerde bireyler, sosyal aktivitelere daha fazla katılım gösterme eğilimindedir. Parklar, spor alanları, kültürel etkinlikler ve ulaşım kolaylıkları gibi faktörler sosyal bağları güçlendiren birer unsur olarak karşımıza çıkar. Buna karşılık, yaşam kalitesi düşük olan ilçelerde, sosyal izolasyon, erişim zorlukları ve kısıtlı sosyal alanlar bireylerin sosyal etkileşimlerini sınırlandırabilmektedir.

Harita 80. Yaşam Memnuniyeti (1-5 Arası, 2022)

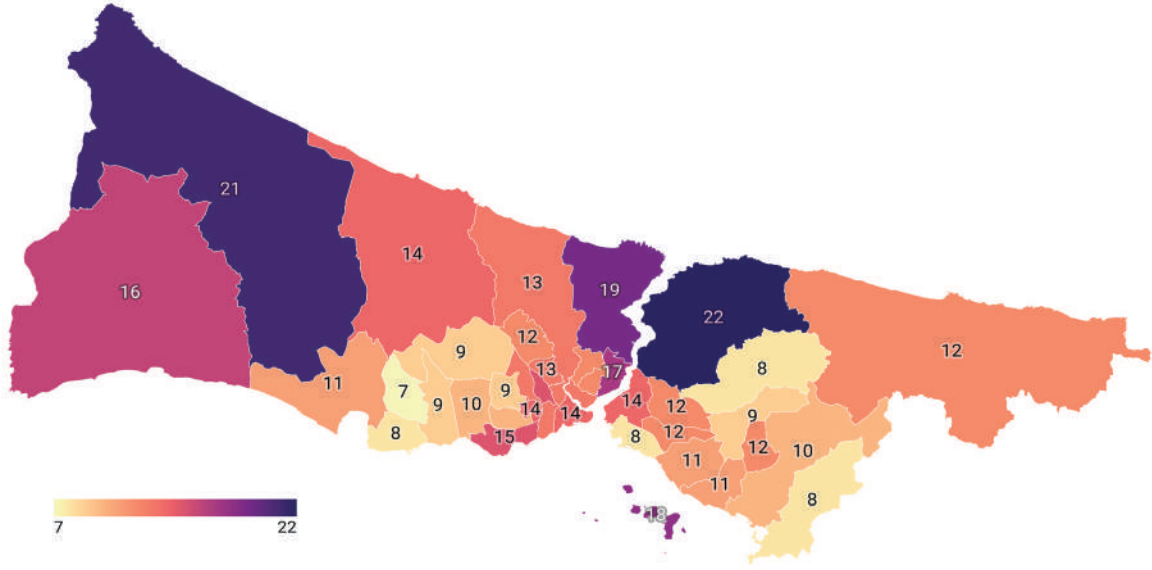
Kaynak: İBB Açık Veri Portalı, VDYM Araştırması

Bir bölgede yaşam kalitesinin yüksek olması her zaman orada yaşayan bireylerde yaşam memnuniyetini beraberinde getirmeyebilir. Çünkü yaşam memnuniyeti, bireylerin kişisel beklentilerine, yaşam koşullarına ve öznel değerlendirmelerine bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Bu nedenle, yaşam memnuniyeti üzerinden birtakım çıkarımlar yapılabilmeyle birlikte yüksek yaşam kalitesi ile yaşam memnuniyeti arasında her zaman doğrudan bir ilişki bulunmayabilir.

İBB Açık Veri Portalı, VDYM araştırmasında hanehalklarının yaşam memnuniyeti değerlendirmelerine göre; Çekmeköy (3,28), Bakırköy (3,27) ve Kartal (3,23) en yüksek yaşam memnuniyetine sahip ilçeler olarak öne çıkmaktadır. Buna karşılık, Küçükçekmece (2,54) ve Beyoğlu (2,56) yaşamından en az memnuniyete sahip ilçeler olarak dikkat çekmektedir.

Genel tablo incelendiğinde, Anadolu Yakası'nda yaşayanların, Avrupa Yakası'na kıyasla yaşam memnuniyetinin genellikle daha yüksek olduğu görülmektedir. Ancak, İstanbul genelinde yaşam memnuniyeti düzeylerinin genellikle yüksek olmadığı ve birçok bireyin yaşam memnuniyeti konusunda "ne memnun ne de memnun değilim" şeklinde bir değerlendirme yaptığı tespit edilmiştir.

Bir ilçeye duyulan aidiyet hissi ise, yaşam memnuniyetinin ötesinde, bireylerin toplumsal bağlarını, yerel kimliklerini ve sosyal hayatın etkilerini yansıtan önemli bir unsurdur. Aidiyet; yalnızca fiziki çevreyle değil, aynı zamanda mahalle kültürü, sosyal ilişkiler, ortak alanlar ve topluluk etkinlikleri gibi sosyal hayatın temel yapı taşlarıyla şekillenir. Bu bağlamda, sosyal hayatın niteliği ve bireylere sunduğu imkanlar, bireylerin çevrelerine duydukları bağlılığı pekiştirirken, sosyal etkileşimlerin zayıf olduğu ya da sosyal mekanların yetersiz kaldığı bölgelerde aidiyet hissi azalabilir. İlçeye duyulan aidiyet, bireylerin yaşadıkları çevreyle kurdukları bağın derinliğini ve yaşadıkları yerle bütünleşme düzeylerini ortaya koyan güçlü bir göstergedir.

Harita 82. Yaşanılan Konutta Ortalama İkamet Süresi (2022)

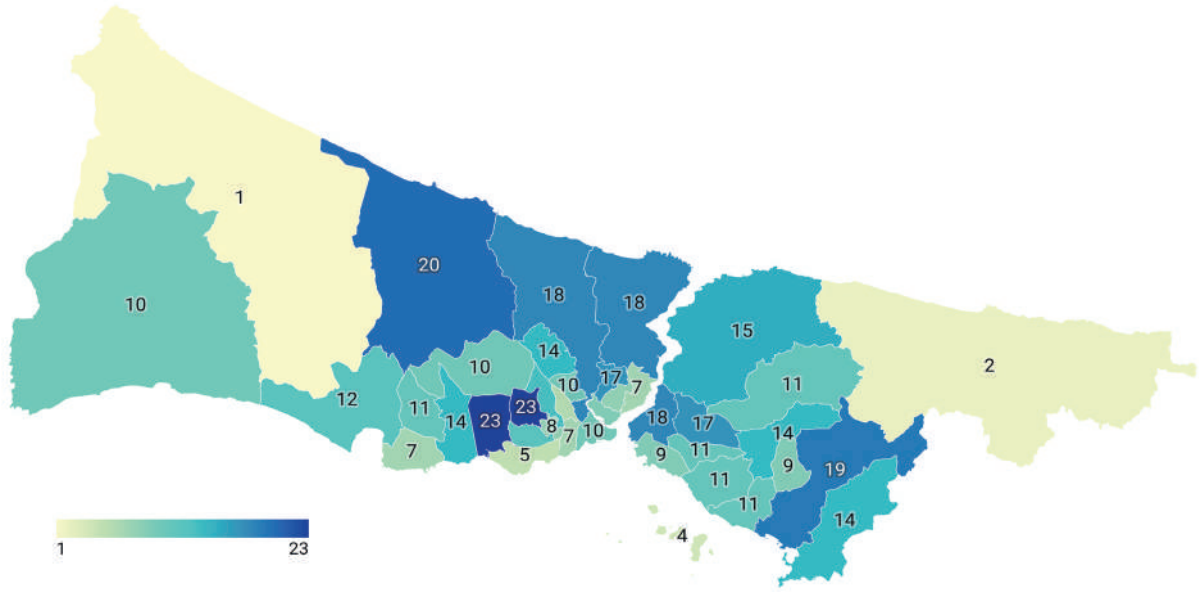
Kaynak: İBB Açık Veri Portalı, VDYM Araştırması

Beykoz, Çatalca ve Adalar aynı zamanda yaşanılan konutta ortalama ikamet süresi en yüksek ilçelerdir. Bu sebeple uzun süreli ikamet bireylerin yaşadıkları çevreye olan aidiyetlerini arttırıyor olabilir. Bu üç ilçeye ek Sarıyer ve Silivri'de de uzun ikamet süreleri görülmektedir. Bu durum daha durağan bir nüfus yapısına sahip olmasıyla ilişkilendirilebilir. Bu tür bölgelerde yerleşik nüfus ve oturmuş düzen daha güçlü olup bireylerin taşınma ihtiyacı daha azdır. Aynı zamanda uzun ikamet süreleri ise mülk sahibi olma durumuyla da ilişkilendirilebilir.

Esenyurt, Tuzla, Çekmeköy Beylikdüzü, Sancaktepe, Başakşehir gibi ilçelerde ortalama ikamet süresinin düşük olması, bu bölgelerin son yıllarda hızlı bir şekilde göç alarak hanehalkının genişlemesi ve yeni konut projeleriyle büyümesiyle ilişkilidir. Bu durum nüfusun daha hareketli olduğu, daha sık taşınmaların yaşandığı bir yapı oluşturur. Öte yandan merkez ilçelerde ortalama ikamet süreleri genellikle şehir ortalamasına yakinken, Kadıköy'de değer düşüktür. Bu durum Kadıköy'deki kentsel dönüşümün yoğunluğu, yeni konut stoku ve konut satışıyla izah edilebilir. Kadıköy, son on yılda en fazla konut satışının yapıldığı altıncı ilçe konumundadır.

Uzun ikamet süreleri mahalle kültürünün gelişimi ve toplumsal bağların güçlenmesi için yerel yönetimlere önemli fırsatlar sunarken, kısa süreli ikametlerin yoğun olduğu bölgelerde sosyal uyumun güçlendirilmesi ve hizmet ihtiyaçlarının daha esnek bir şekilde ele alınması gerekmektedir. Bu, ilçeler arası farklılıkların yerel yönetimler tarafından daha etkin bir şekilde yönetilmesi gerektiğini göstermektedir.

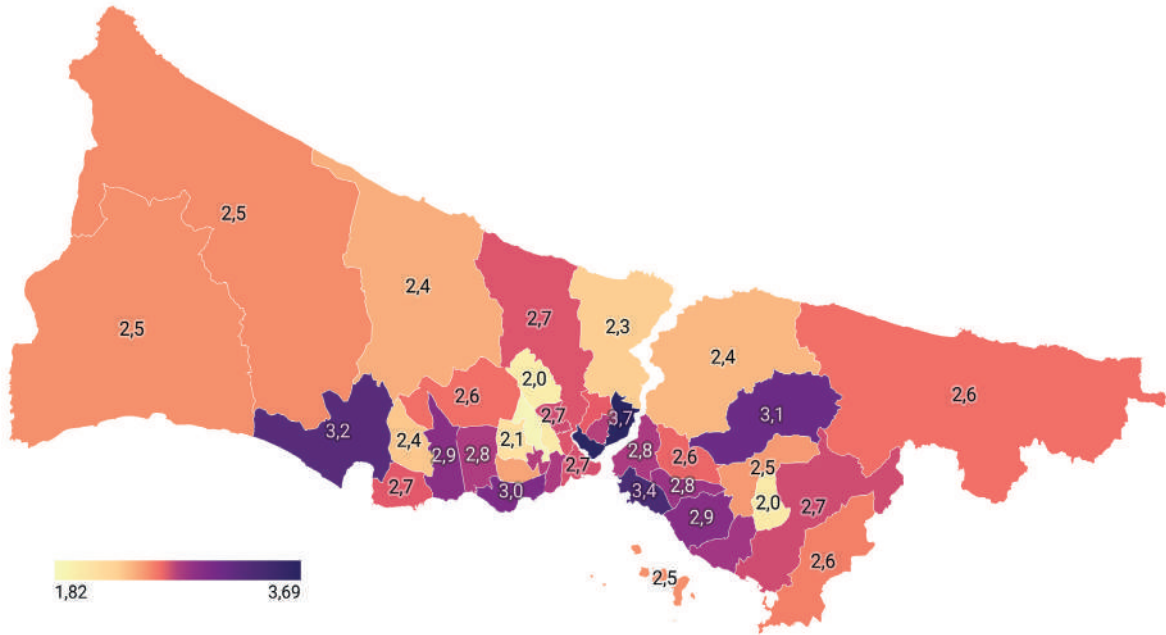
Beykoz, Çatalca ve Adalar yaşanılan konutta ortalama ikamet süresi en yüksek ilçelerdir.

Harita 83. Toplam Semt Pazarı Sayısı (2024)

Kaynak: İBB Açık Veri Portalı

Gıda alışverişi pratikleri, bir ilçenin ekonomik, sosyal, demografik ve kültürel özelliklerini anlamak için önemli bir gösterge niteliğindedir. Semt pazarı ve bakkal tercihleri geleneksel alışkanları, internet üzerinden yapılan alışverişin ise modern pratikleri yansıttığı söylenebilir. Bağcılar, Küçükçekmece, Arnavutköy ve Pendik semt pazarı sayısı en yüksek ilçelerdir. Yine Üsküdar, Sarıyer, Eyüp, Kağıthane ve Ümraniye’de de diğer ilçelerden ayrılan miktarda semt pazarı bulunmaktadır. Nüfusa oranla değerlendirildiğinde; Adalar, Beykoz, Arnavutköy ve Sarıyer semt pazarlarının en yoğun olduğu ilçelerken, Esenyurt, Çatalca ve Beylikdüzü semt pazarlarının nüfusa oranla en az bulunduğu ilçeler olarak dikkat çekmektedir.

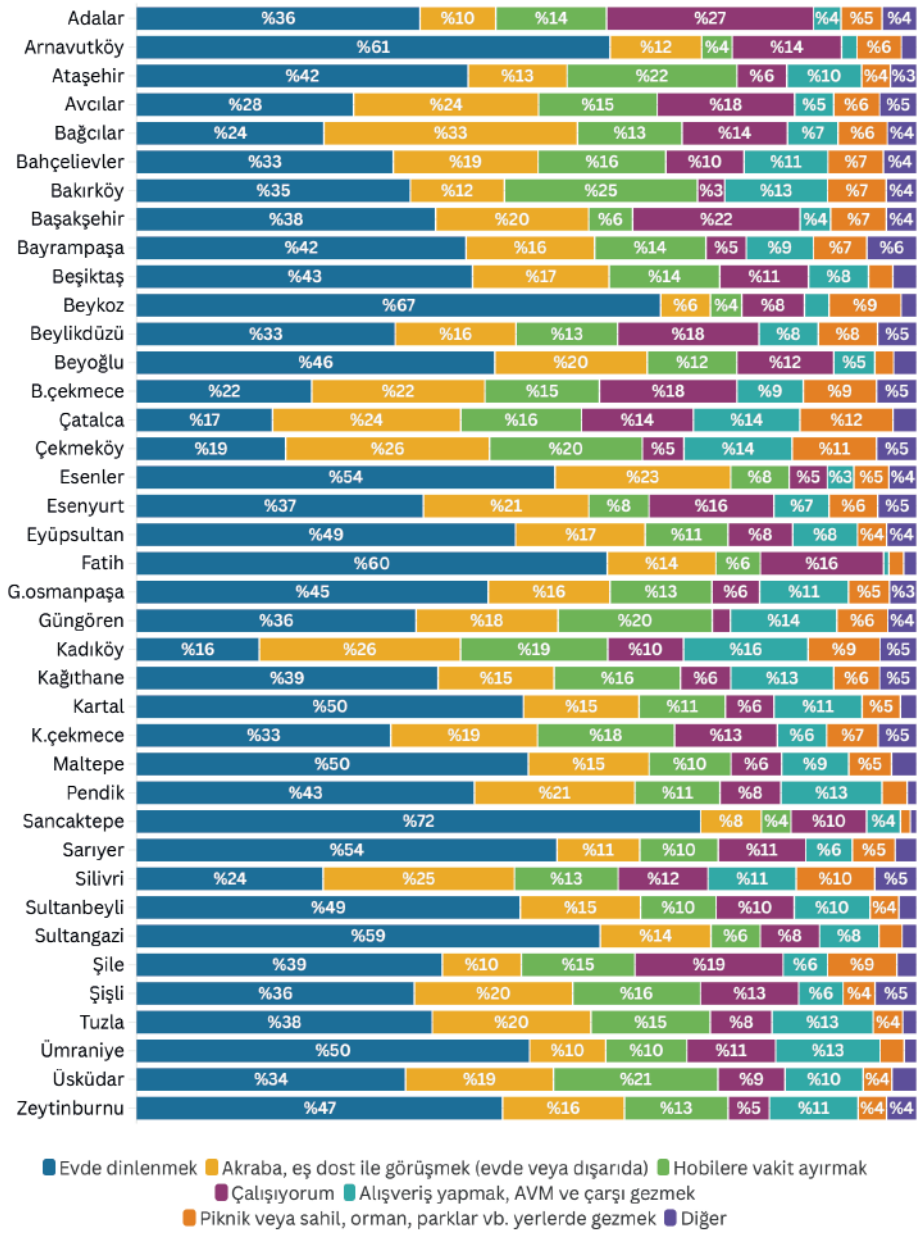

Harita 84. Hanelerin Gıda Alışverişini İnternette Yapma Sıklığı (1-5 Arası)

Kaynak: İBB Açık Veri Portalı, VDYM Araştırması

İBB VYM araştırması kapsamında, “Hanenizin gıda alışverişini belirtilen alışveriş noktalarından ne sıklıkla yapıyorsunuz?” sorusuna verilen yanıtlar, semt pazarlarının ve diğer alışveriş noktalarının kullanım sıklığına dair önemli ipuçları sunmaktadır. Araştırmaya göre; semt pazarını en çok tercih eden ilçeler Sultanbeyli ve Esenler iken, Sultangazi, Bayrampaşa ve Bağcılar bakkaldan alışverişini diğer ilçelere göre daha fazla tercih etmektedir. Buna karşın, gıda alışverişini internet üzerinden yapmak, COVID-19 pandemisiyle birlikte yaygınlaşan daha modern bir alışkanlıktır. İnternette gıda alışverişinin en sık yapıldığı ilçeler Beşiktaş, Kadıköy ve Beyoğlu iken, bu pratiğin en düşük olduğu ilçeler Esenler, Sultanbeyli, Sultangazi, Bayrampaşa ve Bağcılar olarak öne çıkmaktadır.

Bu bulgular, ilçeler arasındaki ekonomik ve sosyal farklılıkların alışveriş pratiklerine nasıl yansıdığını anlamak açısından bir perspektif sunmaktadır. Geleneksel ve modern alışkanlıklar, her ilçenin demografik ve kültürel yapısına göre değişiklik göstermektedir.

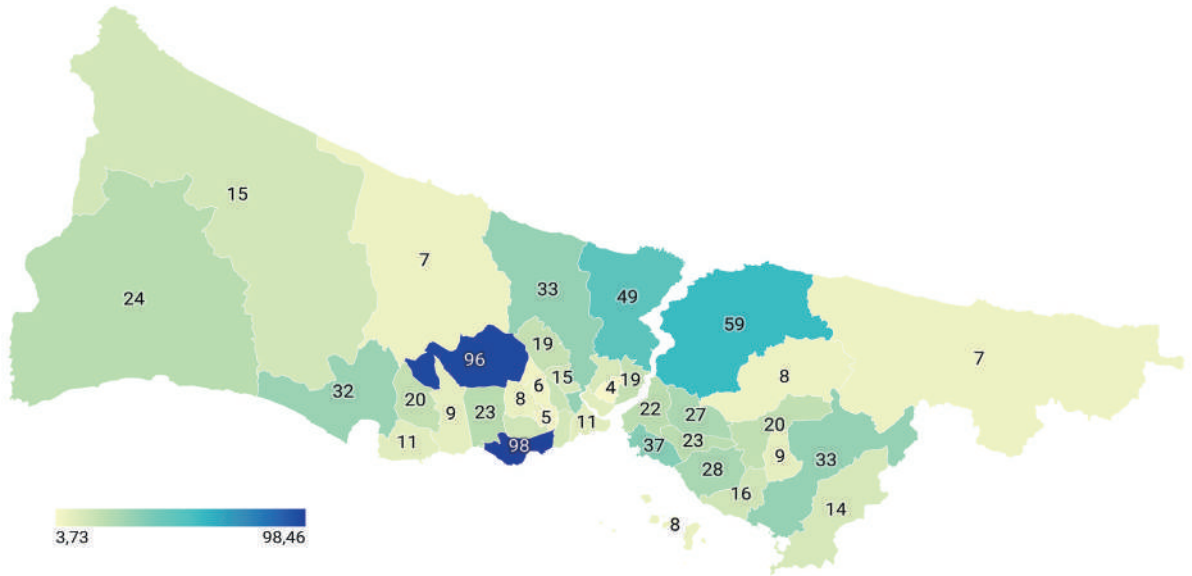
Grafik 18. Hanelerin Hafta Sonu Aktivite Tercihleri

Kaynak: İBB Açık Veri Portalı, VDYM Araştırması

İstanbul'da hanelerin hafta sonu aktivite tercihleri, şehirdeki sosyal yaşamın önemli bir boyutunu yansıtmaktadır. Metropol, çok çeşitli olanaklar sunmasına rağmen ilçeler arasındaki tercih farklılıkları dikkat çekicidir. Genel olarak İstanbullular, hafta sonlarını evde dinlenerek veya akraba, eş, dost ile vakit geçirerek değerlendirme eğilimindedir. Sancaktepe, Beykoz, Arnavutköy, Fatih ve Sultangazi ilçelerinde yaşayanların %60'ı hafta sonunu evde dinlendiğini belirtirken, Kadıköy, Çatalca ve Çekmeköy'de bu oran %20'nin altındadır.

Evde veya dışarıda misafir etmek veya misafir olmak fark etmeksizin hafta sonu akraba, eş, dost ile en çok görüşen ilçe %33 ile Bağcılar'dır. Hobilere en çok vakit ayıran ilçe ise %25 ile Bakırköy'dür; bu aktiviteler arasında film izlemek, spor yapmak, kültür-sanat etkinliklerine katılmak ve hobi kurslarına gitmek cevapları yer almaktadır. Kadıköy %16 ile alışveriş yapmaya ve AVM gezmeye en çok vakit ayıran ilçedir. Piknik yapma, sahil, orman veya parklarda vakit geçirme gibi açık hava etkinlikleri en çok Çatalca, Çekmeköy, Silivri, Büyükçekmece ve Beykoz gibi bu tür doğal alanlara kolay erişim imkanı sunan ilçelerde tercih edilmektedir.

İstanbullular, hafta sonlarını değerlendirmek için kültür-sanat etkinliklerinden doğal alanlara, spor aktivitelerinden entelektüel faaliyetlere kadar geniş ve çeşitli imkanlara sahiptir. Kent sakinleri hafta sonu için pek çok alternatifte sahip olsalar da bu imkanların mekansal dağılımının eşit olup olmadığı önemli bir tartışma konusudur. Örneğin; spor alanları bu eşitsizliği somut bir şekilde ortaya koyan bir örnek olarak değerlendirilebilir.

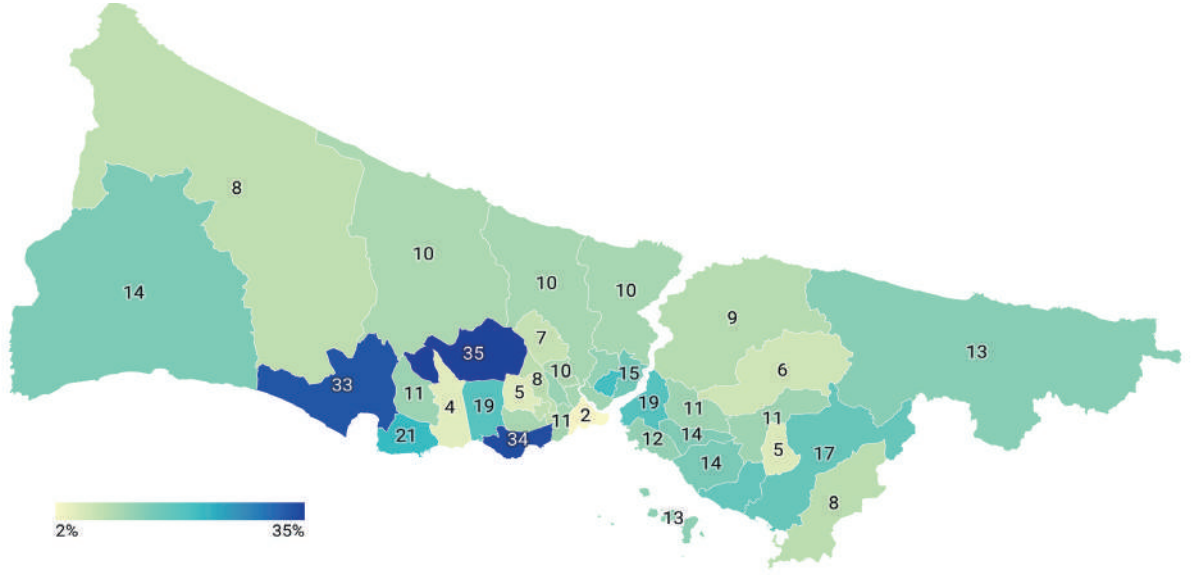

Harita 85. Toplam Spor Alanları (ha, 2023)

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2022

Not: Açık Spor Alanı, Kapalı Spor Alanı, Karma Spor Kompleksi, Kentsel ve Bölgesel Spor Alanı, Özel Spor Tesisleri toplamını oluşturmaktadır.

İstanbul'da en fazla spor alanına sahip ilçeler, açık ara Bakırköy ve Başakşehir'dir. Bu iki ilçede neredeyse 100 hektarlık toplam spor alanıyla kayda değer bir spor alanı yatırımı olduğu görülüyor. Beykoz ve Sarıyer de şehir ortalamasının oldukça üzerinde spor alanına sahiptir. Buna karşılık Şişli, Güngören, Esenler, Şile, Arnavutköy, Çekmeköy ve Bağcılar ise toplam spor alanı en düşük olan ilçeler arasında yer almaktadır. Spor alanı miktarı nüfus yoğunluğu ile birlikte değerlendirildiğinde Bağcılar, Esenler, Güngören, Şişli, Esenyurt ve Avcılar, spor tesisi erişimi açısından en dezavantajlı ilçelerdir.

Harita 86. Hanelerdeki Haftalık Düzenli Spor Yapma Oranı (% , 2022)

Kaynak: İBB Açık Veri Portalı, VDYM Araştırması

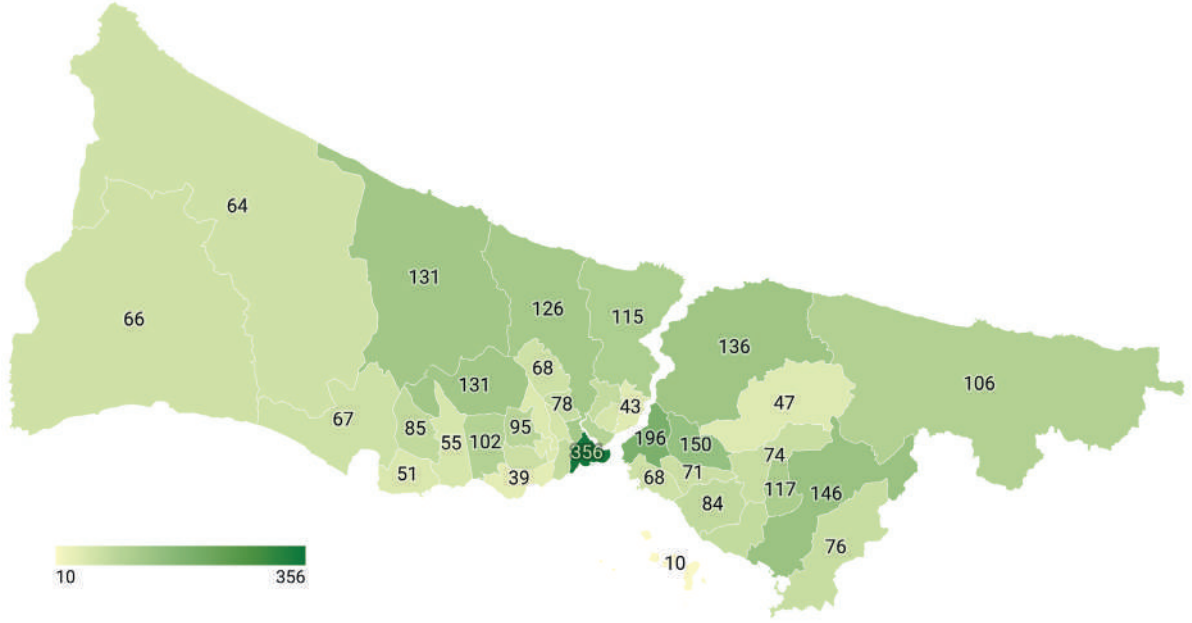
Spor yapma alışkanlıkları ise bireylerin yaşam tarzını ve alışkanlıklarını etkileyen sosyal, ekonomik, çevresel ve kültürel faktörlerle ilişkilidir. İBB'nin anket araştırmasına göre, "haftalık düzenli spor yapıyorum" sorusuna verilen yanıtlar ile ilçelerdeki spor alanı miktarları arasında belirgin bir ilişki bulunmaktadır. Haftalık spor yapma oranının en yüksek olduğu iki ilçe, aynı zamanda spor alanı en geniş ilçeler olan Bakırköy ve Başakşehir'dir. Öte yandan spor tesisi açısından dezavantajlı olan ilçelerde, bazı istisnalar haricinde spor yapma oranlarının diğer ilçelere oranla daha düşük olduğu görülmektedir. Bu durum, spor tesislerine erişimin ve çevresel faktörlerin bireylerin spor alışkanlıklarını teşvik eden önemli unsurlar olduğunu göstermektedir.

Tablo 24. Kültür Envanteri, İlçenin Toplam İçindeki Payı (% , 2024)

İlçe	Oran (%)	İlçe	Oran (%)
Fatih	31,69	Kadıköy	4,7
Beyoğlu	17,79	Beykoz	4,29
Üsküdar	8,52	Eyüpsultan	3,65
Beşiktaş	6,31	Şile	3,38
Sarıyer	5,61	Şişli	3,08
Adalar	4,93	Diğer İlçeler	6,06

Kaynak: İBB Açık Veri Portalı

Tarihi ve kültürel yapıların yoğun olduğu ilçeler, sosyal yaşamın zenginleştiği ve çeşitlendiği alanlar olarak öne çıkar. Fatih, Beyoğlu, Üsküdar ve Beşiktaş gibi kültür envanteri açısından zengin ilçelerde tarihi ve mimari unsurlar, bireylerin sosyal kimliklerini besleyen ve toplumsal bağları güçlendiren mekanlar sunar. Bu bölgelerdeki kültürel miras, sadece birer tarihi değer değil, aynı zamanda sosyal etkileşimlerin gerçekleştiği, toplumsal belleğin yaşatıldığı ve yerel kimliklerin şekillendiği alanlar olarak sosyal hayatın ayrılmaz bir parçasıdır. Tarihi yapılar, dini alanlar, kentsel öğeler ve sivil mimari unsurlarını kapsayan toplam kültür envanterinin neredeyse üçte biri Fatih ilçesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Bu durum, Suriçi'ni tamamıyla kentsel bir hazine olarak koruma gerekliliğini ortaya koymaktadır.

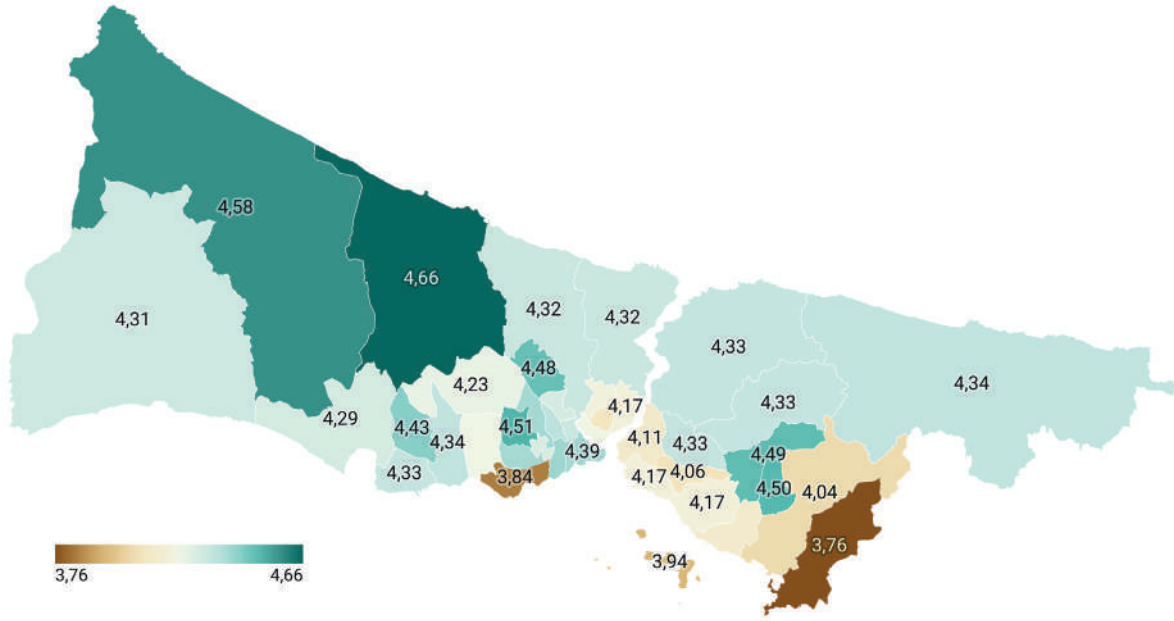
Harita 87. Cami Sayısı (2024)

Kaynak: İstanbul İl Müftülüğü

Açık hava müzesi niteliğindeki Suriçi, İstanbul'un kültür envanterinin üçte birini barındırmasının yanı sıra, en çok camiye sahip olan bölge olarak da öne çıkmaktadır. Fatih ilçesi sınırlarında yer alan 356 cami, bu ilçeyi açık ara İstanbul'da en fazla camiye sahip bölgesi hâline getirmektedir. Fatih'i, 196 cami ile Üsküdar, 150 cami ile Ümraniye ve 146 cami ile Pendik takip etmektedir. Beykoz, Arnavutköy, Sarıyer ve Şile gibi ilçelerde ise nüfusa oranla daha fazla cami bulunmaktadır. Bu durum, bu ilçelerin geniş yüz ölçümüne ve ilçe merkezine uzak köy yerleşimlerinin fazla olmasından kaynaklıdır.

İstanbul genelinde 4.366 kişiye bir cami düşerken, Esenyurt'ta bu oran 11.506 kişiye kadar çıkmaktadır. Benzer şekilde, Esenler, Beylikdüzü, Bahçelievler, Avcılar, Sultangazi, Küçükçekmece ve Bağcılar gibi nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu ilçelerde 7.500 kişinin üzerinde bir nüfusa bir cami düşmektedir. Cami sayısına paralel olarak, bu bölgelerdeki Kur'an kursu, imam ve müezzin gibi din hizmetleri de nüfus yoğunluğuna göre düşük kalmaktadır. Bu açıdan nüfus yoğun ilçeler Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından sunulan devlet hizmetlerine daha az erişmektedirler.

***İstanbul'daki kültür envanterinin neredeyse üçte biri
Fatih'te bulunmaktadır.***

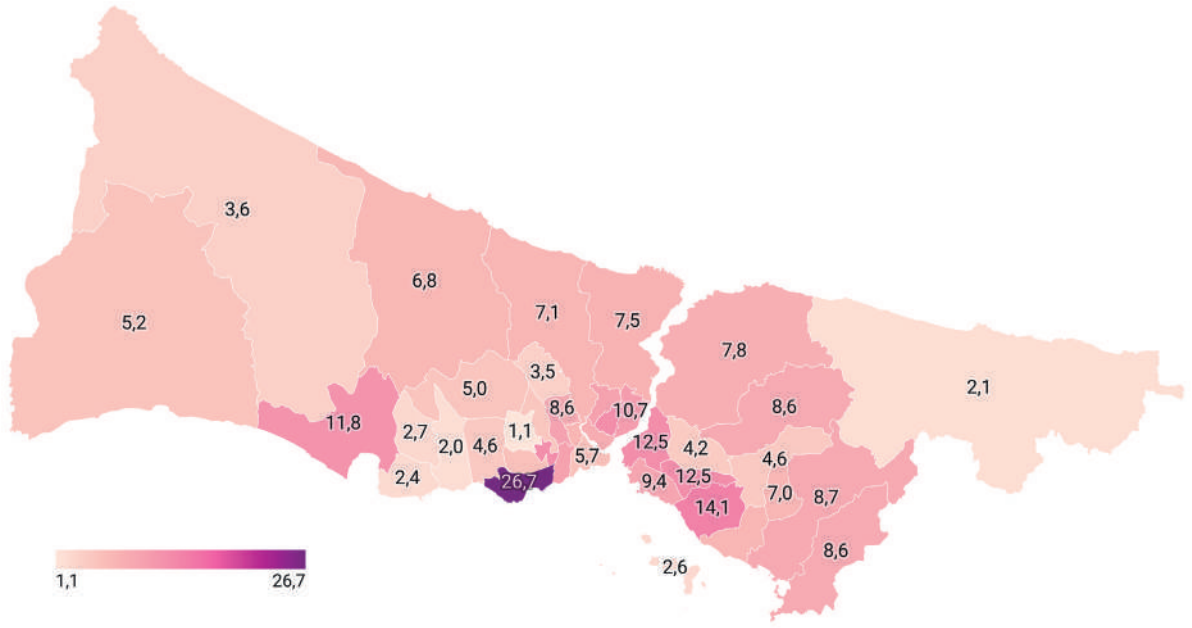
Harita 88. Sosyal Olgu Öncelikleri, Dine Verilen Önem Düzeyi (1-5 Arası, 2022)

Kaynak: İBB Açık Veri Portalı, VDYM Araştırması

Sosyal yaşamın önemli bir unsuru olan dini hayat, cami sayısının yanı sıra İBB Açık Veri Portalı, VDYM Araştırması kapsamında gerçekleştirilen sosyal olgu öncelikleri anket sonuçlarıyla da değerlendirilebilir. “Hayatınızda dine ne kadar önem veriyorsunuz?” sorusuna verilen yanıtlar doğrultusunda, Avrupa Yakası’nda Arnavutköy, Çatalca, Bağcılar ve Sultangazi; Anadolu Yakası’nda ise Sultanbeyli ve Sancaktepe, dine en çok önem veren ilçelerdir. Buna karşılık dine verilen önemin en düşük olduğu ilçeler arasında Tuzla, Bakırköy, Adalar, Pendik, Ataşehir ve Şişli yer almaktadır.

Araştırma sorusunun bireylerin subjektif değerlendirmelerine dayandığı ve farklı boyutları ölçen ilave soruların yer almadığı göz önüne alındığında, elde edilen sonuçların yalnızca sınırlı bir perspektif sunduğu açıktır. Ancak bu bulgular hem akademik hem de sosyolojik analizler için bir araştırma konusu sunabilir. Ayrıca, bu veriler ilçe sakinlerinin kendilerini nasıl konumlandığını anlamak açısından da önemli ipuçları sağlamakta ve ilçelerdeki sosyal yapının geleneksel ve modern değerler arasındaki farklılıklarını anlamak için temel/basit bir çerçeve sunmaktadır.

Bakırköy, %26,7 ile modern tanışma yöntemlerinin en yaygın olduğu ilçe konumundadır.

Harita 89. Eşlerin Birbiriyle Tanışma Biçimleri – Modern Yöntemler (% 2022)

Kaynak: İBB Açık Veri Portalı, VDYM Araştırması

Not: Anketteki cevaplar arasında “üniversitede tanıştık, internette tanıştık, iş yerinde tanıştık, tatil bölgesinde tanıştık” cevapları modern bir yöntem olarak hesaplanmıştır. Buna dahil edilmeyen diğer cevaplar ise “akrabamız bulunmaktaydı, aile büyükleri tarafından tanıştırıldık, ortak tanıdıklarımız bizi tanıştırdı, yaşadığımız çevrede/mahallede tanıştık, lise veya öncesinde okulda tanıştık” şeklindedir.

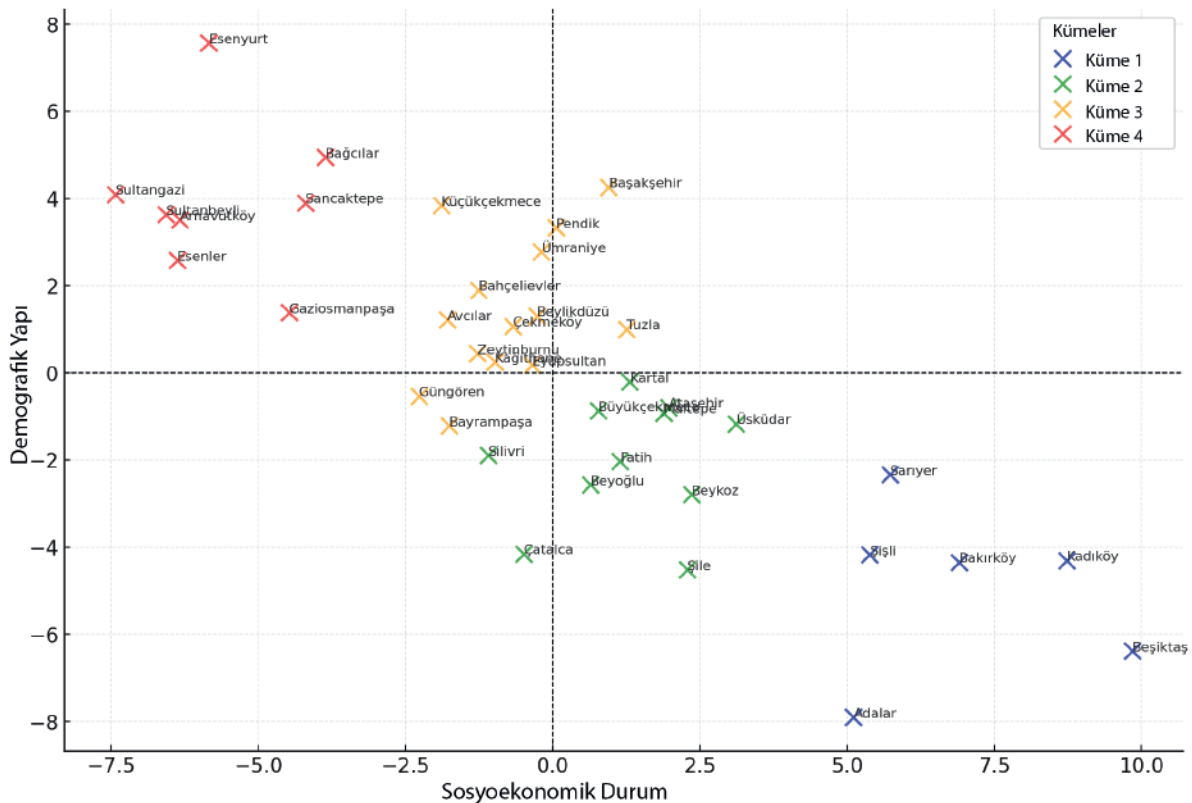
Eşlerin birbiriyle nasıl tanıştığı, bireylerin hayata, aileye, dine ve geleneklere bakışı hakkında önemli ipuçları sağlayabilir. İBB’nin VDYM araştırmasında, “Eşinizle nasıl tanıştınız?” sorusuna verilen yanıtlar, modern ve geleneksel yöntemler olarak sınıflandırılabilir. Modern tanışma yöntemleri, eğitim, teknoloji, iş hayatı ve tatil gibi bireysel sosyalleşmeyi öne çıkaran durumları kapsarken; geleneksel yöntemler daha çok aile ve sosyal çevre etkisine dayanmaktadır. Bu çerçevede, üniversite, internet, iş yeri ve tatil bölgesinde tanışma, modern yöntemler arasında değerlendirilmiştir.

Bu sınıflamaya göre, modern yöntemlerle tanıştığını belirtenlerin oranı en yüksek olan ilçe %26,7 ile Bakırköy’dür. Bunu Maltepe, Ataşehir, Şişli, Üsküdar ve Güngören gibi ilçeler takip etmektedir. Öte yandan, Bağcılar, Avcılar, Şile, Beylikdüzü, Adalar ve Esenyurt ilçelerinde bu oran %3’ün altında kalmış ve modern tanışma yöntemlerinin daha nadir görüldüğü bölgeler olarak dikkat çekmiştir. Bu veriler, ilçelerin sosyal yapısının geleneksel ve modern pratikler açısından nasıl farklılıklar gösterdiğini anlamak için önemli bir bakış açısı sunmaktadır.

Sonuç olarak; İstanbul, farklı sosyal hayatların bir arada yaşandığı, zengin ve dinamik bir şehir olarak öne çıkmaktadır. İlçeler arasındaki sosyal yaşam biçimleri, şehrin demografik çeşitliliği, kültürel zenginlikleri ve sosyoekonomik farklılıklarıyla şekillenmekte; bireylerin yaşam tarzlarından toplumsal etkileşimlerine kadar geniş bir yelpazede çeşitlilik sunmaktadır. Ancak bu farklılıklar, sosyal yaşamın eşitlikçi ve kapsayıcı olup olmadığını sorgulatan bir tabloyu da gözler önüne sermektedir. Yüksek yaşam kalitesine sahip ilçelerde sosyal imkanlar çeşitlilik gösterirken, diğer bölgelerde yaşayan bireyler bu tür fırsatlara erişimde kısıtlamalarla karşılaşmaktadır. Bu bağlamda, İstanbul’un sosyal hayatı hem fırsatlar hem de imkansızlıklar arasında şekillenmektedir.

Bu kapsamda çalışmada temel bileşen analizi (PCA) ve k-means kümeleme analizi yöntemleri kullanılmıştır. PCA yöntemi; çok boyutlu veri setini basitleştirerek, ilçelerin nüfus, hanehalkı, aile, göç, ekonomi, eğitim, sağlık, ulaşım, çevre ve enerji gibi göstergelerini iki ana bileşene indirgemıştır: Demografik yapı ve sosyoekonomik durum. Bu indirgeme, ilçelerin karşılaştırılabilir bir şekilde görselleştirilmesine olanak sunmuş ve analiz sonuçlarının daha anlaşılır hale gelmesini sağlamıştır. PCA'nın ardından k-means kümeleme analizi; ilçeleri benzer özelliklere göre dört farklı gruba ayırmıştır. Bu analiz, her ilçeyi refah seviyesi ve demografik özelliklerine göre bir koordinat düzleminde konumlandırmıştır. X eksen sosyoekonomik durumu, Y eksen ise demografik yapıyı temsil etmektedir.

Not: Her iki eksen için kullanılan gösterge ve ağırlıklandırma Ek-1'de belirtilmiştir.

Demografik yapıyı temsil eden Y eksenini nüfus, nüfusun yaş dağılımı, doğurganlık oranı ile hanehalkı büyüklüğü gibi göstergelere dayanırken; sosyoekonomik durumu ifade eden X eksenini ise gelir ve eğitim düzeyi, ticari/finansal ve eğitim, altyapı, tüketim göstergeleri, sosyal hizmetler, kültürel ve çevresel imkanlar gibi değişkenlere dayanmaktadır. Bu göstergeler, ilçeler arasındaki temel farklılıkları ortaya koyarak her eksenin anlamını güçlendirmektedir. X ekseninde pozitif değerler, yüksek sosyoekonomik refahı ve gelişmiş yaşam koşullarını; negatif değerler düşük refahı ve altyapı eksikliklerini temsil eder. Y eksenini ise negatif değerler yaşlı ve sakin bir nüfusu, küçük hanehalkı yapılarını ve düşük doğurganlık oranlarını; pozitif değerler ise genç ve dinamik bir nüfusu, daha büyük hanehalkı yapılarını ve yüksek doğurganlığı yansıtmaktadır.

Gruplandırmayı yapmak için kullanılan elbow yönteminde dirsek noktasının 4 küme işaret ettiği görülmüştür ve analiz sonucunda ilçeler dört gruba ayrılmıştır:

1) Mavi Küme: Yüksek Sosyoekonomik Refaha Sahip İlçeler

Grafiğin sağ alt köşesinde yer alan bu küme, İstanbul'un sosyoekonomik refah düzeyi en yüksek ilçelerini kapsamaktadır. Bu ilçeler gelişmiş yaşam standartları, yüksek gelir düzeyi ve güçlü ekonomik altyapılarıyla dikkat çekmektedir. Demografik olarak yaşlı nüfus oranının belirgin şekilde yüksek olduğu bir yapıya sahiptir. Bu bölgelerde boşanmış ve tek başına yaşayan bireylerin oranı diğer ilçelere kıyasla oldukça yüksektir. Aynı zamanda doğurganlık oranı düşük, hanehalkı büyüklüğü ise küçüktür.

Bu kümedeki ilçelerin yükseköğretim mezunu oranı çok yüksektir ve eğitim altyapısı gelişmiştir. Gelir düzeyine paralel olarak bu bölgelerde tüketim harcamaları yüksek, sosyal yardım alan bireyler yok denecek kadar azdır. Ortalama kira bedelleri ise şehrin en yüksek seviyesindedir. Adalar, İstanbul'un en düşük nüfuslu ilçesi olarak bu grubun içinde ayrıksı bir konumda yer alırken Kadıköy ve Beşiktaş, bu kümenin en belirgin örnekleri arasında bulunmaktadır.

2) Yeşil Küme: Orta Düzeyde Sosyoekonomik Refaha Sahip İlçeler

Grafikteki ikinci küme, sosyoekonomik refah düzeyi orta seviyelerde olan ve demografik açıdan dengeli bir yapıya sahip ilçeleri kapsamaktadır. Bu kümedeki ilçeler, yaşlı ya da yaşlanmakta olan bir nüfus barındırmakla birlikte hanehalkı büyüklüğü, doğurganlık oranı gibi demografik göstergeleri mavi grup kadar olumsuz değildir. Gelir ve eğitim düzeyi açısından ise mavi kümeden sonra gelmektedir.

Bu kümede hem merkez hem de çeper ilçelerin yer alması, bazı göstergelerde belirgin farklılıkların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Çatalca ve Şile gibi kırsal karakterli ilçeler, düşük nüfus yoğunluğu ve yaşlı nüfus oranlarının yüksekliği ile demografik açıdan farklılaşmaktadırlar. Silivri ise sosyoekonomik göstergeler açısından bu gruptan kısmen ayrılmaktadır.

3) Sarı Küme: Karma Sosyoekonomik ve Demografik Özelliklere Sahip İlçeler

Grafiğin merkezine yakın bir konumda yer alan bu grup, sosyoekonomik ve demografik özellikler açısından oldukça çeşitlilik göstermektedir. Bu kümede yer alan ilçeler hem pozitif hem de negatif değerler sergilemektedir. Dolayısıyla bu durumda sosyal ve ekonomik bakımdan geniş ve dinamik yelpazeye sahip olduğunu göstermektedir. Bu grup, en fazla ilçenin yer aldığı küme olarak İstanbul'un genel ortalamasını yansıtan özellikler taşımaktadır. Küçükçekmece ve Güngören sosyoekonomik açıdan son gruba yakın ilçelerdir, Başakşehir ise dinamik ve genç bir nüfus barındırmasıyla demografik açıdan gruptan ayrılan özellikler barındırmaktadır.

4) Kırmızı Küme: Sosyoekonomik Açıdan Dezavantajlı İlçeler

Grafiğin sol üst köşesinde yer alan dördüncü küme, İstanbul'un sosyoekonomik açıdan en dezavantajlı ilçelerinden oluşmaktadır. Bu gruptaki ilçeler, yüksek nüfus yoğunluklarına rağmen eğitim, sağlık ve ulaşım altyapısının yetersiz olduğu bölgeler olarak öne çıkmaktadır. Demografik olarak ise bu ilçeler, yüksek doğurganlık oranları ve geniş hanehalkıyla dikkat çekmektedir. Çocuk nüfus oranlarının yüksek olması, bu bölgelerin dinamik bir demografiye sahip olduğunu göstermektedir.

Bu ilçelerde gelir düzeyi oldukça düşük seviyelerdedir ve sosyal yardımlara bağımlılık oranı diğer kümelerle göre oldukça yüksektir. Eğitim düzeyi açısından lise altı mezuniyet oranlarının oldukça yüksek olduğu bu bölgelerde, yükseköğretim mezunu oranı ise son derece düşüktür. Eğitim altyapısındaki eksiklikler, bu durumu daha da derinleştirmektedir. Ortalama kira bedelleri oldukça düşük seviyelerde olup genel tüketim göstergeleri de sınırlıdır. Ayrıca İstanbul'daki Suriyeli nüfusun önemli bir kısmı bu grupta yer alan ilçelerde yaşamaktadır. İstanbul'un en kalabalık ilçesi olan Esenyurt, bu grubun hem demografik hem de mekansal olarak en dikkat çeken ilçesi konumundadır.

Sonuç olarak bu istatistiksel analiz, İstanbul'un demografik ve sosyoekonomik yapısındaki karmaşıklığı sadeleştirerek, ilçeler arasındaki eşitsizliklerin ve benzerliklerin kapsamlı bir resmini sunmaktadır. İlçelerin benzer özelliklere göre gruplandırılması, farklı bölgelerdeki ihtiyaçların tespit edilmesi ve bu ihtiyaçlara uygun hedef odaklı politika önerilerinin geliştirilmesi açısından önemli bir temel oluşturmaktadır. Bununla birlikte gruplar içinde yer alan ilçelerin coğrafi, kültürel ve demografik farklılıklarının da dikkate alınması gerektiği unutulmamalıdır. Elde edilen sonuçlar, İstanbul'un sosyal, ekonomik ve mekansal eşitsizliklerini daha iyi anlamak ve kentsel planlamada adil ve kapsayıcı politikalar geliştirmek isteyen araştırmacılar ve politika yapımcılar için değerli bir rehber niteliği taşımaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

İstanbul; farklı demografik, ekonomik ve sosyal yapıları barındıran dinamik bir metropol olarak ilçeleri arasında belirgin farklılıklar sergilemektedir. Bu raporda yapılan analizler, nüfus yoğunluğundan ekonomik faaliyetlere, eğitimden çevresel sürdürülebilirliğe kadar birçok alanda bu farklılıkları detaylandırmıştır. İstanbul'un merkez ilçelerinde nüfus azalırken çeper ilçelerde artış göstermektedir. Nüfusun merkezden çevreye kayması, çeper ilçelerde hızlı kentleşme ve altyapı eksikliklerini ortaya çıkarırken, merkez ilçelerdeki nüfus azalışı, ekonomik ve sosyal dönüşümlerle ilişkilendirilebilir. Şehrin genel nüfus azalması ise iç ve dış göç dinamiklerinin yanı sıra doğurganlık hızı düşmesiyle yakından bağlantılıdır. Bu durum ilçelerin genelinde ortalama hanehalkı büyüklüğü azalmakta, alt gelir gruplarının yoğun olduğu, nispeten daha kırsal karakterli ilçelerde hanehalkı büyüklüğü yüksek kalmakta; bireyselleşmenin yaygınlaştığı merkez ilçelerde ise küçülmektedir. Bu karşıtlıklar, İstanbul'un hem demografik yapısını hem de kentsel planlama önceliklerini şekillendiren önemli bir dinamik oluşturmaktadır.

İstanbul, Türkiye'nin GSYH'sinin üçte birini üreten bir ekonomik dev olmasına rağmen, gelir adaletsizliğinin en yüksek olduğu şehirlerden biridir ve kent genelinde derin sosyoekonomik eşitsizlikler gözlemlenmektedir. Refah düzeyi yüksek merkez ilçeler, ticaret, finans ve hizmet sektörlerinde yoğunlaşırken, kentin sanayi faaliyetleri, gelir seviyesi düşük çeper ilçelerde yoğunlaşmaktadır. Bu farklılıklar, ekonomik fırsatlara erişimin yanı sıra, ilçeler arasındaki yaşam kalitesini ve bireylerin temel hizmetlere ulaşımını da doğrudan etkilemektedir. Özellikle düşük gelir düzeyine sahip ilçelerde altyapı ve kamu hizmetlerinin yetersizliği, sosyoekonomik eşitsizlikleri daha da derinleştirmektedir.

Eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlere erişim, ilçelerin sosyoekonomik yapısıyla yakından ilişkilidir. Gelişmiş ekonomik ve sosyal sermayeye sahip bireylerin yaşadığı, eğitim düzeyi yüksek ilçeler hem daha nitelikli kamu hizmetlerinden faydalanırken hem de özel eğitim imkanlarına daha kolay erişebilmektedir. Buna karşılık dezavantajlı bölgelerde kamu tarafından sağlanan eğitim altyapısındaki eksiklikler, fırsat eşitsizliğini artırmakta ve bireylerin sosyal ve ekonomik hareketliliğini ciddi şekilde sınırlandırmaktadır. Benzer şekilde sağlık hizmetlerinin erişilebilirliği ve kalite düzeyi de büyük farklılıklar göstermektedir. Bu durum eşitlikçi politikalarla giderilmesi gereken önemli bir sosyal meseleyi ortaya koymaktadır.

Dezavantajlı gruplar, İstanbul'un sosyal dokusunun önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Düşük gelir seviyelerine sahip, işsizlik oranlarının yüksek olduğu ve sosyal yardımlara bağımlı hanelerin yoğunlaştığı ilçelerde, ekonomik ve sosyal destek mekanizmaları hayati bir önem taşımaktadır. Bu bağlamda merkezi ve yerel yönetimlerin uyum içinde çalışarak yoksullar, engelli bireyler, yaşlılar ve çocuklar gibi savunmasız grupların yaşam kalitesini artırmaya yönelik politikalar geliştirmesi zorunludur.

İstanbul, yoğun nüfusuyla toplu taşıma sistemlerine büyük talep yaratan bir metropol olup, otobüsler ve raylı sistemler bu talebi karşılamada kritik bir rol üstlenmektedir. Ancak, raylı sistemlerin hem Avrupa hem de Anadolu yakasında nüfus yoğunluğu yüksek bazı ilçelerde bulunmaması, bu bölgelerde toplu taşıma seçeneklerini kısıtlamakta ve özel araç trafiğini önemli ölçüde artırmaktadır. Bunun yanı sıra bisiklet yolları ve mikro mobilite çözümleri gibi sürdürülebilir ulaşım seçenekleri, kentin yalnızca belirli bölgelerinde sınırlı kalmaktadır. Bu bağlamda raylı sistemlerin yaygınlaştırılması, aktarma noktalarının geliştirilmesi ve trafik yoğunluğunu azaltmaya yönelik stratejik planlamalar, İstanbul ilçeleri arasındaki ulaşım erişimindeki eşitsizlikleri ve temel sorunları önemli ölçüde azaltacaktır.

Çevre konusunda İstanbul'un kişi başına düşen yeşil alan miktarının yetersizliği, yaşam kalitesini doğrudan etkileyen bir sorun olarak öne çıkmaktadır. Yeşil alanlara erişimdeki eşitsizlik, yoğun nüfuslu bölgelerde sosyal ve çevresel baskılar yaratmaktadır. Çevresel sürdürülebilirliği desteklemek için açık ve yeşil alanların artırılması ve adil bir şekilde planlanması gereklidir. Enerji ve kaynak tüketimi açısından ise gelir düzeyi yüksek ilçelerde su ve enerji tüketimi, düşük gelirli ilçelerin neredeyse iki katıdır. Bununla birlikte, bu bölgeler çok daha fazla katı atık üretmektedir. Bu durum, tüketim alışkanlıklarının çevresel etkisini artırırken kaynak kullanımındaki adaletsizliği daha da görünür hale getirmektedir.

Deprem, İstanbul için yalnızca bir doğal afet riski değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik yapıyı tehdit eden önemli bir mesele olarak dikkat çekmektedir. Deprem senaryoları, özellikle Küçükçekmece, Esenyurt, Fatih, Bakırköy ve Bağcılar gibi bölgelerde ciddi can kayıpları ve altyapı hasarları öngörmektedir. Bu bağlamda kentsel dönüşüm ve yapı güvenliği önlemleri, şehrin gelecekteki dayanıklılığını artırmak için kritik bir gerekliliktir.

İstanbul'un sosyal dokusu, ilçelerin demografik ve kültürel özelliklerine göre çeşitlilik göstermektedir. Yüksek yaşam kalitesine sahip ilçelerde bireylerin sosyal hayata katılım düzeyi daha yüksekken dezavantajlı bölgelerde sosyal etkileşimlerin sınırlı olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum kentsel eşitsizliklerin sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal bir boyutu olduğunu da göstermektedir.

Genel olarak, İstanbul'un ilçeleri arasındaki farklılıkların giderilmesi ve sosyal, ekonomik ve çevresel eşitliğin sağlanması için bütüncül politikaların hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda merkezi ve yerel yönetimlerin, bölgesel planlamalar yaparken her ilçenin ihtiyaçlarını dikkate alması ve bu ihtiyaçlara uygun çözümler geliştirmesi kritik bir öneme sahiptir. İstanbul'un sürdürülebilir bir metropol olarak geleceğini şekillendirmek için ekonomik kalkınma, sosyal adalet ve çevresel sürdürülebilirlik arasında dengeli bir yaklaşım benimsenmelidir.

Sosyoekonomik Durum (X Eksen) Göstergeleri	Ağırlık Değeri
Eğitim Durumu, Yükseköğretim Mezunu Oranı (% , 2023)	0,223
Eğitim Durumu, Yüksek Lisans ve Doktora Mezunu Oranı (% , 2023)	0,221
Aylık Ortalama Hanehalkı Geliri (TL, 2016)	0,215
İstanbul İlçelerinde Ortalama Kira Bedeli (TL, Kasım 2024)	0,199
Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeks Skoru (2022)	0,179
Okul Öncesinde Özele Giden Oranı (% , 2023)	0,170
Ticaret Siciline Kayıtlı Firma Sayısı (2024)	0,166
Banka Şube Sayısı (2024)	0,156
100.000 Kişi Başına Düşen Diş Hekimi Sayısı (2023)	0,154
1000 Kişi Başına Düşen Aile Hekimi Sayısı (2021)	0,149
İlçeden Geçen Toplam Raylı Hat Sayısı (2024)	0,140
Kişi Başına Düşen Aktif Yeşil Alan (m ² , 2023)	0,129
Kişi Başına Düşen Spor Alanı (m ² , 2023)	0,125
Son 10 Yılda Kişi Başına Üretilen Ort. Günlük Evsel Atık Miktarı (kg, 2013-2023)	0,103
Hane Başına Doğalgaz Tüketimi (m ³ , 2023)	0,096
Kişi Başı Tüketilen Günlük Su Tüketim Miktarı (lt, 2023)	0,076
Taksi Durak Sayısı (2024)	0,075
Kişi Başına Düşen Afet Acil Toplanma Alanı (kişi/m ² , 2023)	0,074
Toplam Kültür Envanteri İçinde İlçenin Payı (% , 2024)	0,052
En İyi İlk 200 Lisenin Toplam Kontenjanı İçinde İlçenin Oranı (% , 2024)	0,036
Eğitim Durumu - Lise Mezunu Oranı (% , 2023)	0,024
İldeki Sanayi İstihdamı İçindeki Payı (% , 2021)	-0,095
Gayrisihhi Müessese Sayısı (2023)	-0,106
Devlet İlkokullarında Okul Başına Düşen Öğrenci Sayısı (2023)	-0,181
Devlet Ortaokullarında Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı (2023)	-0,182
Devlet Ortaokullarında Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı (2023)	-0,184
Devlet İlkokullarında Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı (2023)	-0,187
Devlet İlkokullarında Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı (2023)	-0,189
Primi Hazine Tarafından Karşılanan Nüfus Oranı (% , 2024)	-0,193
Doğalgaz Desteği Hane Oranı (% , 2023)	-0,196
Aile Desteği Hane Oranı (% , 2023)	-0,208
Merkezi Hükümetten Sosyal Destek Alan Hane Oranı (% , 2023)	-0,213
Okuma Yazma Bilmeme Oranı (% , 2023)	-0,213
Eğitim Durumu - Lise Altı Olanların Oranı (% , 2023)	-0,225

Demografik Yapı (Y Eksen) Göstergeleri	Ağırlık Değeri
Doğal Nüfus Artışı (2023)	0,274
Çocuk Nüfus Oranı (% , 2023)	0,272
0-25 Yaş Nüfus Oranı (% , 2023)	0,271
Genel Doğurganlık Oranı (2023)	0,262
Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü (2023)	0,236
Toplam Nüfus (2023)	0,236
İlçelerin İstanbul Nüfusu İçindeki Payı (% , 2023)	0,229
Toplam Hanehalkı Sayısı (2023)	0,194
Medeni Durumu Evli Oranı (% , 2023)	0,182
Kayıtlı Suriyeli Göçmen Nüfusun İlçe Nüfusuna Oranı (% , 2019)	0,164
Son 10 Yılda Toplam Hanehalkı Sayısındaki Değişim (% , 2013-2023)	0,118
Son 10 Yıldaki Nüfus Değişim Oranı (% , 2013-2023)	0,110
Nüfus Yoğunluğu (Kişi/km2, 2023)	0,063
Medeni Durumu Hiç Evlenmedi Oranı (% , 2023)	-0,008
İkamet Edenler Arasında İstanbul'da Doğanların Oranı (2023)	-0,125
Son 3 Yıldaki Net Göç (Sayı, 2023)	-0,127
Yaşanılan Konutta Ortalama İkamet Süresi (Yıl, 2023)	-0,181
Medeni Durumu Boşandı Oranı (% , 2023)	-0,235
Toplam Hanehalkı İçinde Tek Kişilik Hanehalkı Oranı (% , 2023)	-0,255
Yaşlı Nüfus Oranı (% , 2023)	-0,268

Kaynakça

- Acar, S., Şahin Cinoğlu, D., Karagöz, T., Kaygısız, G., Meydan, M. C., & Işık, M. (2022). *İlçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırması SEGE-2022*. Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü, 35, 1-71.
- AFAD. (2021). *İstanbul il afet risk azaltma planı*. https://istanbul.afad.gov.tr/kurumlar/istanbul.afad/PDF-Dosyalar/irap_istanbul.pdf adresinden erişildi.
- AJMC. (2006). *Vulnerable populations: who are they?*, 12(13 Suppl), S348-S352.
- Bayar, R., & Yılmaz, M. (2023). Measuring age-friendliness based on the walkability indices of older people to urban facilities. *Urban Design International*, 28(1), 35-51. <https://doi.org/10.1057/s41289-022-00194-w> adresinden erişildi.
- Bilici-Albayrak, H. S. (2023). *Türkiye’de zorunlu eğitimde dönüşüm: 5 yaşın zorunlu eğitim kapsamına alınması*, (Politika Notu: 2023/54). İstanbul: İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı.
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2023). *Hasar tespit sunumu*. https://webdosya.csb.gov.tr/db/kilis/duyurular/hasar_tesp-t-sunum-20230214114704.pdf adresinden erişildi.
- ECPFE, EPPO. (2002). *Emergency evacuation of the population in case of an earthquake*. Atina: ECPFE, EPPO.
- Endeksa. (2024). *İstanbul kiralık konut m² birim kiralari*. <https://www.endeksa.com/tr/analiz/turkiye/istanbul/endeks/kiralik/konut> adresinden erişildi.
- Erdoğan, M., Şener, B., & Ağca, M. (2021). *Marmaranın kent mültecileri: Belediyelerin süreç yönetimi*. Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları. <https://mbbkulturyayinlari.com/uploads/old-site/2022/03/marmaranin-kent-multecileri-raporu.pdf> adresinden erişildi.
- GAR. (2024). *İstanbul ilçelerinde kent ve göç ilişkileri*. (GAR Rapor No. 10). GAR Yayınları: İstanbul.
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2021). *İstanbul ilinde 2,5 milyon yabancının yaşadığı yönündeki iddialar hakkında*. <https://www.goc.gov.tr/istanbul-ilinde-25-milyon-yabancinin-yasadigi-yonundeki-iddialar-hakkinda2> adresinden erişildi.
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2023). *İstanbul’da 39 ilçenin yabancılara ikamet izinlerine kapatıldığı iddialarına ilişkin basın açıklaması*. <https://www.goc.gov.tr/istanbulda-39-ilcenin-yabancilarin-ikamet-izinlerine-kapatildigi-iddialarina-iliskin-basin-aciklamasi> adresinden erişildi.
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2025). *Geçici koruma*. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> adresinden erişildi.
- Gündoğan, F. (2022). *Akıllı şehirler meselesi*. Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.
- International Organization for Migration. (IOM). (2020). *Baseline assessment in Istanbul province*. (Annual Report, May-July 2019) Retrieved from https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/IST_Baseline_Assessment_Phase5_ENG_29012020.pdf.
- İLKE Vakfı. (2024). *Toplumsal görünümü 2023: Kent ve konut*. İstanbul: İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı. DOI: <http://dx.doi.org/10.26414/air16>
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi. (İBB). (2022). *Sentez raporu*. Park Bahçe ve Yeşil Alanlar Dairesi Başkanlığı Yeşil Alan ve Tesisler Yapım Şube Müdürlüğü. https://yaysis.istanbul/storage/files/raporlar/4_SENTEZ_RAPOR2_.pdf adresinden erişildi.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi. (İBB). (2022a). *Mekânsal analiz raporu*. Park Bahçe ve Yeşil Alanlar Dairesi Başkanlığı Yeşil Alan ve Tesisler Yapım Şube Müdürlüğü. https://yaysis.istanbul/storage/files/MEVCUT_DURUM_ANALIZI_RAPORU_202211_1530547.pdf adresinden erişildi.

- İstanbul Büyükşehir Belediyesi. (İBB). (2023). *İstanbul yeşil alan yönetim sistemi strateji Belgesi: Yönetici özeti*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Park, Bahçe ve Yeşil Alanlar Dairesi Başkanlığı.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi. (İBB). (2024). *Açık veri portalı*. <https://data.ibb.gov.tr/dataset> adresinden erişildi.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi. (İBB). (t.y.). *Olası deprem kayıp tahminleri ilçe kitapçıkları*. <https://deprezmemin.ibb.is-tanbul/tr/olasi-deprem-kayip-tahminleri-ilce-kitapciklari> adresinden erişildi.
- İstanbul Planlama Ajansı. (2023). *Bir insan hakkı olarak sağlığa erişim: İstanbul'da sağlık altyapısının sektörel bazda incelenmesi* (Kent Gündemine Bakış: Aralık 2023). İstanbul Büyükşehir Belediye İştiraki Kültür A.Ş.
- İstanbul Planlama Ajansı. (2023a). *Kuraklık, su bağımlılığı ve İstanbul'un kronik su stresi*.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. ISBN: 978-625-6762-34-3.
- İstanbul Taksiciler Esnaf Odası. (İTEO). (t.y.). *Durak listesi*. <https://www.iteo.org.tr/durak-listesi/> adresinden erişildi.
- İstanbul Valiliği Açık Kapı Şube Müdürlüğü. (2022). *İstanbul'un sosyo-ekonomik analizi 2021*. http://www.istanbul.gov.tr/kurumlar/istanbul.gov.tr/PDF/SosyoEkonomik-Analiz-2021_Compress.pdf adresinden erişildi.
- İstanbul Valiliği Açık Kapı Şube Müdürlüğü. (2023). *İstanbul'un sosyo-ekonomik analizi 2022*. <http://www.istanbul.gov.tr/kurumlar/istanbul.gov.tr/PDF/2023/acikkapi2022/acikkapi2022.pdf> adresinden erişildi.
- İstanbul Valiliği Açık Kapı Şube Müdürlüğü. (2024). *İstanbul'un sosyo-ekonomik analizi 2023*. http://www.istanbul.gov.tr/kurumlar/istanbul.gov.tr/PDF/acik_kapi_ek.pdf adresinden erişildi.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (MEB). (2024). *Örgün eğitim istatistikleri*. <https://istatistik.meb.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (MEB). (2024). *Okullar ve diğer kurumlar*. İstanbul. <https://www.meb.gov.tr/baglantilar/okullar/index.php?ILKODU=34> adresinden erişildi.
- Özgül, H.B., Özbay, B.K., & Ak, C. (2019). *İstanbul'da demografik değişim: 2013-2018*. İstanbul: İÜ Şehir Politikaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Şehir Araştırma Notları-3.
- Özsoy, G. Ö., Er, A. E., Beşirli Er, Y., & Özsoy, S. (2022). İlkokul öğretmenlerinin ikili eğitime ilişkin görüşleri. *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 8(64), 1864-1875.
- Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. (HSGM). (2024). *Birinci basamak sağlık hizmetleri*. <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/bbsh.html#:~:text=Birinci%20basamak%20sa%C4%B1k%20hizmeti%2C%20sa%C4%B1k%20hizmeti%20sunumudur> adresinden erişildi.
- Sağlık Bakanlığı. (2024). *T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık istatistikleri yılı 2022*. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü.
- Seker, M., Baypinar, M. B., Celikbicak, G., & Ozbay, B. K. (2022). Quality of life index: Istanbul 2020. *İstanbul İktisat Dergisi-Istanbul Journal of Economics*, 72(2), 543-568. <https://doi.org/10.26650/ISTJECON2022-1115346>
- Şeker, M., Ersöz, H. Y., Kazan, H., Ulutürk Akman, S., Saldanlı, A., Bektaş, H., & Uzun, S. (2017). *Mahalle İstanbul*. İstanbul: Karakış Basım.
- Tarım ve Orman Bakanlığı. (1995). Gayrisihhi Müesseseler Yönetmeliği (26 Eylül 1995, Sayı: 22416). https://www.tarimorman.gov.tr/TADAB/Belgeler/%C4%B0lgili%20Y%C3%B6netmelikler/ilgili_yonetmelik_22416.pdf adresinden erişildi.
- TRT Haber. (2025). İstanbul'daki bazı okullarda ders süresi değiştirildi. <https://www.trthaber.com/haber/egitim/istanbuldaki-bazi-okullarda-ders-suresi-degistirildi-883118.html> adresinden erişildi.
- TÜİK. (2024a). *Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları*. <https://biruni.tuik.gov.tr> adresinden erişildi.
- TÜİK. (2024b). *Doğum istatistikleri*. <https://biruni.tuik.gov.tr> adresinden erişildi.
- TÜİK. (2024c). *Evlenme istatistikleri*. <https://biruni.tuik.gov.tr> adresinden erişildi.
- TÜİK. (2024d). *İşgücü istatistikleri*. <https://biruni.tuik.gov.tr> adresinden erişildi.
- TÜİK. (2024e). *Ölüm istatistikleri*. <https://biruni.tuik.gov.tr> adresinden erişildi.
- TÜİK. (2024f). *Ulusal eğitim istatistikleri*. <https://biruni.tuik.gov.tr> adresinden erişildi.
- TÜİK. (2024g). *Yapı izin istatistikleri*. <https://biruni.tuik.gov.tr> adresinden erişildi.

- Türkiye Bankalar Birliği. (TBB). (2024). *Veri sistemi*. <https://verisistemi.tbb.org.tr/> adresinden erişildi.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (TÜİK). (2023). *Gelir dağılımı istatistikleri, 2023* (Düzeltilmiştir). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-Dagilimi-Istatistikleri-2023-53840> adresinden erişildi.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (TÜİK). (2023a). *Su ve atıksu istatistikleri 2022*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Su-ve-Atiksu-Istatistikleri-2022-49607#:~:text=Belediyeler%20taraf%-C4%B1ndan%20kanalizasyon%20%C5%9Febekesi%20ile,181%20litre%20oldu%C4%9Fu%20tespit%20edildi> adresinden erişildi.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (TÜİK). (2024). *Motorlu kara taşıtları, Temmuz 2024*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=-Motorlu-Kara-Tasitlari-Temmuz-2024-53459> adresinden erişildi.
- Ulaşım Yönetim Merkezi. (UYM). (2024). *İETT 2023'te 16 milyon 600 bin sefer gerçekleştirdi*. <https://uym.ibb.gov.tr/kurumsal/haberler-ve-duyurular/iETT-2023-de-16-milyon-600-bin-sefer-ger%C3%A7ekle%C5%9Ftirdi> adresinden erişildi.
- UN Habitat. (2018). *Developing public space and land values in cities and neighbourhoods: Discussion paper*. <https://unhabitat.org/sites/default/files/download-manager-files/Discussion%20Paper%20-%20Developing%20Public%20Space%20and%20Land%20Values%20in%20Cities%20and%20Neighbourhoods.pdf> adresinden erişildi.
- Uyar, H. E., & Özkan, E. (2023). Deprem sonrası ilk durak: İstanbul'da toplanma alanlarına dair bir inceleme. *Afet ve Risk Dergisi*, 6(1), 226-242.

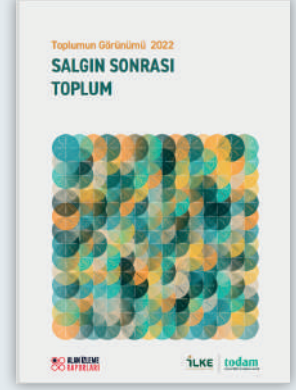
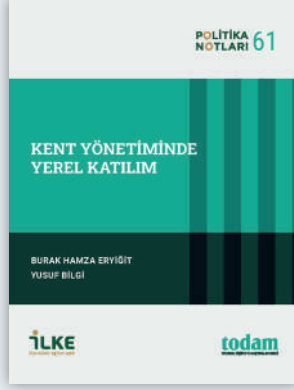
Yazar Hakkında

Enes Kuru

Lisans derecesini İstanbul Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünden aldı. Yüksek lisans eğitimine Marmara Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde devam etmektedir. ABD ile Çin arasındaki yapay zeka rekabetini güvenlikleştirme bağlamında ele aldığı tez çalışmasını yürütmektedir. 2021 yılında İLKE Vakfı Toplumsal Düşünce ve Araştırmalar Merkezinde (TODAM) araştırmacı olarak göreve başladı. TODAM’da araştırma, proje geliştirme, rapor yazımı, veri analizi ve görselleştirme, editörlük, çalıştay ve lansman organize etme gibi çeşitli faaliyetlerde bulundu. Şu an TODAM birim sorumlusu olarak görev almaktadır.

YAYINLARIMIZ

İstanbul, 39 ilçesi ve 15 milyonu aşan nüfusuyla Türkiye'nin en dinamik ve karmaşık şehirlerinden biridir. Sosyoekonomik, kültürel ve mekansal açıdan büyük farklılıklar barındıran bu megakent, kentleşme, göç hareketleri ve iktisadi yeniden yapılanma süreçleriyle sürekli dönüşüyor. İlçeler arasındaki demografik yapılar, ekonomik faaliyetler, eğitim seviyeleri, sağlık hizmetlerine erişim ve ulaşım altyapısı gibi pek çok gösterge, İstanbul'un homojen bir bütün olmadığını; aksine, derin bölgesel eşitsizliklerle şekillendiğini ortaya koyuyor. *İstanbul 39: İlçelerin Sosyoekonomik Görünümü* başlıklı bu rapor, ilçeler arasındaki farklılıkları demografi, ekonomi, sağlık, eğitim, çevre, ulaşım ve sosyal hayat gibi temel göstergeler üzerinden ele alarak, kentin güncel sosyoekonomik yapısını detaylı bir şekilde analiz ediyor.

Toplumsal Düşünce ve Araştırma Merkezi (TODAM) tarafından hazırlanan bu çalışma, İstanbul'un mevcut sosyoekonomik dinamiklerini daha iyi anlamak üzere bütüncül bir perspektif sunarken, yerel yönetimlere ve kent politikalarına yönelik öneriler de içeriyor. Bu yönüyle rapor, yerel yönetimler, politika yapıcılar, akademisyenler ve araştırmacılar için önemli bir başvuru kaynağı niteliğinde. Resmî veriler, istatistiksel analizler ve mekansal karşılaştırmalarla desteklenen İstanbul 39, kentteki eşitsizlikleri görünür kılmayı, sürdürülebilir ve kapsayıcı çözümler üretmeyi, kente dair akademik ve stratejik tartışmalara katkıda bulunmayı hedefliyor.

